

Doktori (PhD) értekezés

NEET-JELENSÉG

Magyarországi PNEET és NEET fiatalok vizsgálata szocializációjuk aspektusából

Sánta Tamás

Debreceni Egyetem

BDT

2021

NEET-JELENSÉG
Magyarországi PNEET és NEET fiatalok vizsgálata szocializációjuk aspektusából

Értekezés a doktori (Ph.D.) fokozat megszerzése érdekében
a Szociológia tudományágban

Írta: **Sánta Tamás**
okleveles szociálpolitikus

Készült a Debreceni Egyetem Humán Tudományok Doktori Iskolája
(Szociológia és Társadalompolitika Programja) keretében

Témavezető: Dr. Krémer Balázs

.....

A doktori szigorlati bizottság:

elnök: Dr.
tagok: Dr.
Dr.

A doktori szigorlat időpontja: 200...

Az értekezés bírálói:

Dr.
Dr.
Dr.

A bírálóbizottság:

elnök: Dr.
tagok: Dr.
Dr.
Dr.
Dr.

A nyilvános vita időpontja: 200...

Etikai nyilatkozat:

*„Én **Sánta Tamás** teljes felelősségem tudatában kijelentem, hogy a benyújtott értekezés önálló munka, a szerzői jog nemzetközi normáinak tiszteletben tartásával készült, a benne található irodalmi hivatkozások egyértelműek és teljesek. Nem állok doktori fokozat visszavonására irányuló eljárás alatt, illetve 5 éven belül nem vontak vissza tőlem odaítélt doktori fokozatot. Jelen értekezést korábban más intézményben nem nyújtottam be és azt nem utasították el.”*

Debrecen, 2021.

.....
Sánta Tamás

DEBRECENI EGYETEM

Bölcsészettudományi Kar

Humántudományok Doktori Iskola

Szociológia és Társadalomtudományok Doktori Program

Doktori (PhD) értekezés

NEET-JELENSÉG

**Magyarországi PNEET és NEET fiatalok vizsgálata
szocializációjuk aspektusából**

Készítette:

Sánta Tamás

Témavezető:

Dr. Krémer Balázs

Debrecen

2021

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS

Különös hálával tartozom számos körülöttem lévő, vagy a tanulmányaim folyamán megjelenő embernek, azoknak, akik nagymértékben hozzájárultak ahhoz, hogy e munka elkészülhessen.

Szeretném megköszönni témavezetőmnek, *Dr. Krémer Baláznak* segítő támogatását, akinek szakmai útmutatása, közös, együtt töltött beszélgetős időszakaink elengedhetetlenek voltak a koncepció megszületéséhez.

Hálával tartozom *Dr. Jancsák Csabának*, aki elindított ezen az úton, végigkíserte, és reményeim szerint kíséri továbbra is azt az utat, amelyet járni szeretnék.

Köszönettel tartozom a Debreceni Egyetem Humántudományok Doktori Iskolájában résztvevő összes oktatómnak, támogatásáért, segítő irányításáért. Külön köszönet illeti *Prof. Dr. Kovách Imrét* és *Prof. Dr. Csoba Juditot*, akik a munkám iránti érdeklődésükkel, motivációjukkal, segítő tanácsaikkal folyamatosan támogattak tanulmányaimban.

Köszönettel tartozom a Szegedi Tudományegyetem Egészségtudományi és Szociális Képzési Karának támogatásáért, valamint a Szociális Munka és Szociálpolitika Tanszék munkatársainak biztatásáért.

Hálával tartozom az Igazgyöngy Alapítvány munkatársainak, különösen *L. Ritók Nórának*, *Lisztés Ferencnek* és *Veress Tamásnak*.

Szintén hálával gondolok *Juhász Péter* és *Szim András* igazgató urakra, *Páger Pálra*, s mindazokra a munkatársakra, akik az adatgyűjtésben segítségemre voltak.

Köszönettel tartozom doktorandusz társamnak, *Ladancsik Tibornak* segítő támogatásáért.

Köszönöm feleségemnek, *Zsuzsinak*, hogy elviselte a morgolódásaimat, a frusztrációm; támogatása nélkül ez a munka nem készülhetett volna el.

S végül, de nem utolsó sorban, külön köszönet jár azoknak a NEET létbe és PNEET-be tartozó fiataloknak, akik lehetőséget adtak számomra a jobb megismerésükhöz, szóba álltak velem, s elmondták azokat, amelyek részben e munkában is megjelennek. A dolgozat róluk íródott és értük szól.

TARTALOM

BEVEZETÉS	7
I. NEET FIATALOK	12
1.1. NEET általános definíciója	12
1.2 NEET csoportbontási lehetőségei	18
1.3 NEET statisztikai adatok	29
1.4 NEET fiatalok általános jellemzése	34
II. A SZOCIALIZÁCIÓ HATALMA	40
2.1 A szocializáció elméleti kerete	40
2.1.a A szocializáció fogalma	40
2.1.b A szocializáció típusai és színterei	46
2.2 Szegregált magyar oktatási rendszer	52
2.3 Szelektáló magyar munkaerőpiac	60
III. POTENCIÁLIS NEET FIATALOK	69
3.1 PNEET jelentése	69
3.2 PNEET kormeghatározása és csoportbontási lehetőségei	70
3.3 PNEET definíciója	73
3.4 PNEET általános jellemzése	73
IV. A SZOCIALIZÁCIÓ HATÁSA A PNEET ÉS NEET KÖRÉBEN	75
4.1 PNEET fiatalok spirálmodellje	75
4.2 NEET lét konzerválódásának lehetősége	78
4.3 NEET lehetséges új definíciója	81
V. MÓDSZERTAN	87
5.1 Az adatok származási helyei	87
5.2 Adatfelvételi módszerek	90
5.3 A vizsgált fiatalok csoport-, illetve alcsoport bontásai	92
5.4 Alkalmazott elemzési technikák	93
5.5 Vizsgált jellemzők a fiatalok (al)csoportjaiban	94
5.6 Reprezentativitás kérdése	95
VI. AZ EMPIRIKUS ADATOK ELEMZÉSEI	97
6.1 A vizsgált PNEET fiatalok elemzése	97
6.2 A vizsgált K-PNEET fiatalok elemzése	135
6.3 A vizsgált NEET fiatalok elemzése	156
6.4 A vizsgált PNEET és NEET fiatalok elemzéseinek összehasonlítása	177
KONKLÚZIÓ	186
IRODALOM	191
Mellékletek	199

BEVEZETÉS

„A fiatalok Európa egyik legjelentősebb erőforrása, hiszen ők testesítik meg mindazt, amit a jövő magában rejt.” – fogalmaz bevezetőjében Sean Feerick oktatási és ifjúsági szakértő (Jancsák, 2011a. p. 135). Szép gondolat! Sokat gondolkodom rajta; főleg azon, mit is jelent valójában?

Erőforrás! Sokat halljuk ezt a szót, s gyakran az juthat eszünkbe: haszonnal kecsegtet, sőt használható, vagy kihasználható a profitmaximalizálás érdekében.

Megtestesít valamit! Ez már többnyire félelmet-keltő is lehet. Csak ne testesítsenek meg semmit! Viselkedjenek úgy, ahogyan mi, „öregék” szeretnénk, hogy viselkedjenek. Jó neveltek legyenek, figyeljenek oda, s kövessék a frontális osztálymunkán hallott információkat, azokat tanulják meg (stb.), de gondolkodni azért ne nagyon gondolkodjanak. Még a végén megtestesítenek valamit!

A jövő! Félelmetes és a magányra emlékeztet! Individualizálódunk. S talán éppen emiatt az én, vagy legfeljebb a szűkebb világ, a család számít; hiszen végeredményben az is én vagyok valójában.

Szóval mire is használjuk (tanítjuk, neveljük, szocializáljuk stb.) mi ezt az erőforrást? Mit is szeretnénk, ha megtestesítenének? Milyen jövőt élnek majd ők, Európa fiatal-sága? Élhetőnek tekintik-e majd egyáltalán, s megteszik-e azt, amiről azt gondoljuk, talán kötelességük is: gondozni a múltjukat. Vagyis minket, akik szocializáljuk, tanítjuk, neveljük, (ki)használjuk őket. S azt gondoljuk, mindent megteszünk, megtettünk annak érdekében, hogy ők a jövő reménysége és a múlt gondozói legyenek. Ez a munka arra mutat rá, talán valamit nem egészen jól csináltunk, kollektíve, talán egy picit csak jól hangzó szólamként harsogjuk az idézetet, s talán elfelejtettünk egy picivel többet gondolkodni rajta (rajtuk), hogy valódivá válhasson.

Doktori értekezésem a fiatalok egy speciális csoportjával foglalkozik, akik erőforrás, az kétségtelen tény, meg is testesítenek valamit, ez sem lehet vitás, de ha ezt rejtje a jövő magában, akkor már itt a jelenben nagyon súlyos a baj! Ők az úgynevezett NEET (Not in Education, Employment or Training) fiatalok, azok, akik munka nélkül vannak, és sem az oktatási, sem a képzési rendszereknek nem tagjai.

A NEET fiatalok helyzetével a nemzetközi szakirodalom már évtizedek óta foglalkozik és publikál kutatási eredményeket. A hazai kutatások pedig, időben kissé megkésve, de ezt a gyakorlatot igyekeznek követni.

Mind a nemzetközi, mind a hazai szakirodalomban a NEET probléma szokásos megközelítése nagy reprezentatív kérdőívekből, vagy éppen teljes körűséget megcélzó adminisztratív állományokból készült makro-szintű, keresztmetszeti „pillanatképekből” összeállt elemzések. Ide sorolható például a Eurofound, az EUROSTAT, valamint az OECD adatai, továbbá Magyarországon a nagymintás ifjúságkutatások, elsősorban a két legutóbb publikált munkák (Székely, 2013, 2018; Nagy, 2018), vagy a tavaly megjelent *Munkaerőpiaci Tükör* (Fazekas et al. 2019) NEET csoportra vonatkozó adatai. Ezekből a makro szintű keresztmetszeti adatokból számos információ nyerhető a NEET fiatalokról.

Általánosságban elmondható, hogy a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező fiataloknak jobbak a foglalkoztatási mutatói, mint az alacsonyabb végzettségűeknek. A NEET csoport tagjai között pedig jelentékeny számban azok vannak, akiknek alacsony vagy kifejezetten alacsony, munkaerőpiaci szempontból már nem is értékelhető végzettsége van. Továbbá már a probléma NEET-ként való keretezése előtt is lehetett tudni azt, hogy az iskolából a munkába történő átmenet (transition from school to work) sokkal hosszabb az alacsony végzettségűeknél.

A tartós NEET létben lévő fiatalok létszámát jelentősen befolyásolja egyrészt az iskoláztatás, a hazai oktatási rendszer nem megfelelő irányú változásai, másrészt a munkaerőpiaci konjunktúra változásai is. Hazánkban a konjunktúra csökkentette a NEET fiatalok számát, ugyanakkor ezt az adatot rontotta a tankötelezettség leszállítása, a közmunkaprogramokba bevont, de onnan ismét a NEET létbe visszakért fiatalok, vagy kifejezetten a támogatásukra elindult Ifjúsági Garancia Program sikertelensége (Fazekas et al. 2019).

Nemzetközi adatokból ugyancsak kiolvasható az is, hogy a NEET fiatalok létszámára erősen hatnak az oktatáson és foglalkoztatáson kívül más közpolitikák és azok változásai is. Kelet-Európában például nagyobbak a társadalmi elvárások a függő helyzetű családtagokkal, elsősorban azokkal szemben, akik kisgyerekeiket gondozzák, mint máshol. Ezekben az országokban emiatt (is) jelentősebb a nők létszáma a NEET-ek között, mint a férfiaké (Eurofound 2016a-b).

Tehát a makro-szintű és keresztmetszeti elemzések magyarázattal szolgálhatnak a NEET társadalmi gyakoriságáról, továbbá a társadalmi-gazdasági és közpolitikai változásoknak a csoport makro-dinamikájára gyakorolt hatásáról.

Ezek az adatok és szokásos elemzések azonban nem sokat tudnak mondani arról, hogy a NEET létben élő fiatalok, különösen a kifejezetten veszélyeztetettnek tekinthető NEET fiatalok előélete, az eddigi életükben megszerzett tapasztalataik, főképp a szocializációjukból eredő kudarcaik (az említett makro folyamatok és hullámok sodrásán túl) hogyan és mennyiben járultak egyéni sorsukban is ahhoz, hogy belesodródjanak a NEET kategóriájába. Disszertációmban azt fogom elemezni, hogy a fiatalok előéletében megragadható, a szociológiai hagyományban szocializációs kérdésként tárgyalt tényezőknek vannak-e olyan sajátosságai, amelyek a NEET létbe sodródás magasabb kockázatát valószínűsítik. Ehhez kutattam a hazai NEET fiatalok vizsgálataimba került csoportjainak elsődleges és másodlagos szocializációjuk sajátosságait. Kutatási eredményeimből megállapítást nyert, hogy vannak olyan szocializációs deficitek, defektusok, amelyeknek magas az előfordulása a NEET fiatalok között. Továbbá ezeket a szocializációs hátrányokat „potenciális NEET kockázatként” vagy egy mozaikszóval élve PNEET jelenségként le lehet írni, amely kvázi „előszobájaként” értelmezhető a későbbi (tartós) NEET létnek.

A disszertáció két nagy szerkezeti egységre bontható: elméleti részre, és az empirikus kutatásaimat prezentáló egységre. Ezen belül a munka összesen hat nagyobb fejezetre oszlik, amit egy összefoglaló rész zár le.

Az első fejezet teljes egészében a NEET témakörét fogja át. Az első alfejezetben foglalkozom a NEET általánosan elterjedt definíciójával, a fogalom etimológiai elemzésével, s végül röviden említek a hazai NEET fiatalokkal foglalkozó újabb kutatási eredményekből néhányat. A második alfejezetben megadom a NEET csoportbontási lehetőségeit, egyrészt nemzetközi szakirodalmak alapján, másrészt hazai kutatási eredményekre támaszkodva. A következő alfejezetben nemzetközi és hazai statisztikai adatokkal ábrázolom a NEET csoport nagyságát. Az utolsó záró alfejezetben az eddigi kutatási tapasztalataimra támaszkodva a NEET fiatalok általános jellemzőit mutatom be.

A második fejezet a szocializáció hatalma címet viseli. Ebben három témára fókuszálok, ezek adják a fejezet központi részét. Az első a szocializáció elméleti kerete. Két alfejezetben a szocializáció fogalmáról, valamint annak típusairól, illetve szintereiről értekezem. Elsősorban hazai és részben nemzetközi kutatók által elmondottakat elevenítem

fel, kiegészítve azokat saját gondolataimmal. A második részt a szegregált magyar oktatási rendszer bemutatásának szenteltem, míg a harmadikban az általam szelektálónak nevezett magyar munkaerőpiac sajátosságait mutatom be. A teljes fejezet átfogóan igyekszik prezentálni a szocializációs folyamatokról eddig tudottakat és összefüggésbe állítani azt a NEET léttel.

A harmadik fejezetben egy új csoportkategóriát, a potenciális NEET (PNEET) fiatalok kategóriáját vezettem be. Négy alfejezetben értekezem erről az újonnan bevezetett csoportról: Az elsőben megadom a PNEET csoport jelentését, s hogy az eddigi kutatásaim alapján mi késztetett arra, hogy feltételezzem ezt az új csoportkategóriát. A második alfejezetben kitérek a PNEET csoport kormeghatározására, valamint csoportbontási lehetőségeire. A következő alfejezetben adom meg a PNEET fiatalok definícióját és annak egy részletesebb magyarázatát. Végül ennél a csoportkategóriánál is megadom a PNEET fiatalok általános jellemzését.

A negyedik fejezet, ami egyben az első, elméleti egységet le is zárja, a szocializáció általam eddig tapasztalt hatását mutatja be mind a PNEET, mind pedig a NEET fiatalok körében. A fejezet, mintegy összefoglalja az első három fejezetek tartalmát, állításait, gondolatvilágát. Az első alfejezet a PNEET fiatalok, általam elgondolt, spirálmodelljét mutatja be. A második alfejezetben arról értekezem bővebben, hogy véleményem szerint társadalmi változások elmaradása esetén a NEET lét nagy valószínűséggel konzerválódni fog. A záró alfejezetben, mely egyben a teljes elméleti részt lezárja, eddigi kutatási tapasztalataimra támaszkodva, a NEET egy lehetséges új megközelítését és egyben új definícióját adom meg.

A második nagy szerkezeti egységben, az empirikus részben, további két fejezet és azok alfejezetei találhatóak.

A második szerkezeti egység első fejezete, ami sorrendben az ötödik, a disszertáció teljes módszertanát mutatja be. Értekezem az adataim származási helyeiről, az adatfelvételi módszerekről, valamint a vizsgált fiatalok csoport- illetve alcsoport bontásait adom meg. Továbbá bemutatom a vizsgálatok során alkalmazott elemzési technikáimat, valamint a vizsgált jellemzőket, mint vizsgálati kategóriákat a fiatalok (al)csoportjaiban. Végezetül a fejezetet a reprezentativitás kérdéskörével zárom le.

Az empirikus rész második fejezete, ami sorrendben a disszertációt lezáró hatodik fejezet, a kutatásomba került fiatalok vizsgálati csoportjainak részletes elemzését tartalmazza. Az első alfejezetben a vizsgált PNEET fiatalok elemzésére kerül sor. A másodikban a kriminalizálódott potenciális NEET fiatalok (K-PNEET) elemzéseit mutatom be.

A harmadik alfejezet teljes egészében a vizsgált NEET fiatalok adatainak elemzése. Záróként, a negyedik alfejezetben, a vizsgált PNEET és NEET fiatalok elemzéseinek összehasonlítására vállalkoztam.

Az alábbi táblázat a disszertációban szereplő egyes csoportok, illetve alcsoportok mozaikszavainak feloldásait tartalmazza.

NEET	NEET (<i>Not in Education, Employment or Training</i>) fiatalok
PNEET	Potenciális NEET fiatalok
K-NEET	Kriminalizálódott NEET fiatalok
K-PNEET	Kriminalizálódott Potenciális NEET fiatalok

A dolgozat az eddigi kutatási eredményeimet foglalja össze a hazai NEET fiatalokkal kapcsolatban. Szükségesnek tartom megemlíteni, hogy a kötetben megjelenő adatok, kutatási eredmények – hazai és nemzetközi kutatók a témában írt munkáinak másod-elemzése mellett –, saját kutatási eredményeimet is tartalmazzák. Ezeknek a munkáknak a többsége, a doktori program alatt, a tanulmányaim során íródtak, s egy jelentős részük már publikált, különböző társadalomtudományi folyóiratokban, illetve kötetben megjelent. Ezek a munkák részben módosítottak, vagy átdolgozottak, vagy éppen kiegészítettek, de természetesen minden olyan helyen, ahol ezekre az ismeretekre hivatkozom, a referenciaszabályoknak megfelelően jelzem. Továbbá a dolgozat végén, az irodalomjegyzékben ezek a korábbi munkáim, a megnevezett hazai és nemzetközi kutatók munkáival együtt, a szabályoknak megfelelően feltüntetettek.

I. NEET FIATALOK

1.1 NEET általános definíciója

A NEET angol mozaikszó, melynek jelentése: **Not in Employment, Education or Training**. Vagyis olyan emberek csoportját jelenti, akik nem dolgoznak, bár az aktívak közé sorolhatjuk őket, nem tanulnak vagy semmilyen képzésben nincs helyük. Az angol kifejezés kezdőbetűit összeolvasva kapjuk meg a NEET fogalmát (House of Commons, 2010). A mozaikszó feloldására más lehetőséget is alkalmaznak, *Neither in Employment nor in Education and Training* (EUROSTAT; Barta et al. 2016), de lényegét tekintve a fogalom ugyanazt jelenti.

Az 1990-es évek első felében egy, a témával foglalkozó brit kutatás már használt egy speciális kifejezést, „Zéró Státuszú” (*StatusZero*), azoknak a 16-18 éves korosztályba tartozó fiataloknak a csoportjára, akik nem voltak besorolhatók egyetlen kategóriába sem munkaerőpiaci státuszukat illetően (In.: Eurofound, 2016a). Ez a tanulmány már utalt e csoport heterogén mivoltára és egyben a társadalmi és gazdasági különbségeire is.

A NEET mozaikszót elsőként szintén az Egyesült Királyságban vezették be formálisan (Social Exclusion Unit, 1999), de a fogalom hamarosan világszerte ismertté vált, egészen Taiwan-ig (Chen, 2009). A kifejezés nemcsak azt mutatja meg, hogy a szóban forgó csoport milyen rendszerekben nem aktív, vagyis, hogy éppen mit nem csinál, de, nem látható formában, kijelöli a csoportra vonatkozó életkori sajátosságokat is.

Azok, akik a NEET csoportba tartoznak, egy olyan elkülönített, jól körülhatárolható és statisztikailag mérhető sokaság, amelynek tagjai: 15-24 év közötti fiatalok, akik: Munkanélküliek – Nincsenek az oktatási rendszerben – Vagy semmilyen képzési formában sem vesznek részt.

E kormeghatározás nemzetközileg általános, de legalábbis Európában ez az általánosan elfogadott (European Commission, 2012). Ugyanakkor más országok kismértékben ugyan, de szűkíthetik, vagy éppen tágíthatják a NEET csoport körét, attól függően, hogy milyen törvényeket alkalmaz az adott ország. Nagy Britanniában a fogalom magába foglalja a 16-24 éves korosztályt, mivel a tankötelezettség, akár csak Magyarországon, 16 éves korig tart (Sissions and Jones, 2012; Ld. még: DCSF. 2009; Dwyer, Shaw, 2013). Japánban ugyanakkor a 15 és 34 év közötti korosztályt foglalja magába a

fogalom, azokat a munkanélkülieket, akik nem háztartásbeliek, nincsenek beiratkozva valamilyen típusú iskolába, vagy munkájukhoz köthető képzésben nem vesznek részt, és nem keresnek munkát (Rahman, Kh., M., 2007).

A NEET csoport nem egy homogén összetételű közösség (Audit Commission, 2010). A minél pontosabb fogalmi lehatárolás érdekében alapvető különbségek tehetők. A NEET csoportba tartozó fiatalok nem azonosak a fiatal munkanélküliek csoportjával, még akkor sem, ha jelentős átfedés található közöttük (Sissons and Jones, 2012). Ugyanakkor munkaerőpiaci kontextusban a NEET fogalma akár jelentősebben is változhat a különböző nemzetközi szervezetek megközelítésében (Elder, 2015). Továbbá a NEET csoport nem sorolható a korai iskolaelhagyók (*early leaver from education and training*) közösségébe sem, annak ellenére, hogy a NEET-en belül is tapasztalható az edukációból való idő előtti kimaradás. A fogalmat a téma szakértői úgy határozzák meg, hogy korai iskolaelhagyóknak tekintik azokat a 18-24 év közötti fiatalokat, akik nem rendelkeznek középfokú végzettséggel, továbbá a lekérdezést megelőző négy hétben a csoport tagjai nem vettek részt oktatásban, illetve képzésben (Szegedi, 2014). A kutatók sajátosan különítik el a korai iskolaelhagyók csoportját a NEET csoporttól, amikor állítják, a NEET csoportra vonatkozó „*mutató inkább azok nagyságrendjét próbálja becsülni, akikkel «baj van».* Hiszen van, aki végzettséggel sem talál munkát, mások végzettség nélkül is dolgoznak” (9. p.). S valóban, az kétségtelen, hogy a NEET fiatalok között számosan vannak olyanok, akik befejezték tanulmányaikat, végzettséggel, sőt komoly végzettséggel rendelkeznek, mégis munka nélkül vannak, és helyzetük javítása érdekében nem fordulnak sem az oktatási, sem a (át)képzési rendszerek felé.

Vagyis addig, amíg a fiatal munkanélküliek helyzetével foglalkozók elsősorban munkaerőpiaci, foglalkoztatáspolitikai oldalról közelítik meg a problémát, a korai iskolaelhagyókat kutatók pedig, az oktatáspolitikát veszik górcső alá, addig a NEET csoportba tartozók helyzetének megváltoztatása érdekében egyszerre oktatáspolitikai és foglalkoztatáspolitikai szempontokat is figyelembe kell venni a stratégiák kidolgozásánál.

Összességében tehát, bár tisztában vagyok vele, hogy a fogalom határai képlékenyek és bővíthetők, mely sok esetben nem csak az adott ország törvényeitől, de kultúrájától is függ, NEET csoportba tartozónak, az általánosan elfogadott meghatározás szerint azok nevezhetők, akik 15 és 24 év közötti fiatalok, munka nélkül vannak, nem tagjai valamely

oktatási intézménynek, vagy semmilyen képzésben vagy tréningben nem vesznek részt (Sánta, 2016a).

A NEET mozaikszó belső tartalmának számos lefordítási, vagy sokkal inkább magyarázási kísérletei történtek. A csoportba tartozó fiatalokat nevezték már „sem-sem nemzedéknek”, utalva arra, hogy ők azok, akik sem az oktatási, sem pedig a munkaerőpiaci szektorokhoz nem tartoznak. A csoport tagjait hívták már „társadalmilag tétlen fiatalok”-nak is, mely fogalom, pejoratív megközelítésével, a Szalai-féle aktív társadalmi ki- rekesztés irányvonalába illeszkedik (Szalai, 2002). Próbálkozások történtek a NEET kifejezés magyar mozaikszóvá alakítására: „MIKK”. Azokat a fiatalokat tömöríti ez a kifejezés, akik „Munkán, Iskolán, Képzésen Kívüliek” (Bokányi-Szabó, 2016).

Véleményem szerint a NEET mozaikszó, vagy a benne rejlő fogalom magyar megfelelőjének keresése nem indokolt. Ugyanakkor egyet értek Krémer Balázs azon megállapításával, miszerint a NEET fogalmának eredeti használata csökkenti az oktatás és a munka világa közötti átmenet-koncepcióból adódó dinamikus szemléletet (Krémer, 2016). Éppen emiatt is a későbbiek folyamán javaslatot teszek a NEET definíció újragondolására. Az oktatásból a munka világába való átmeneti időszak dinamikus jellegét bár a mozaikszó és a fogalom sem képes kiemelni, ugyanakkor mérvadó nemzetközi szervezetek (OECD; EUROSTAT) ezzel a fogalommal jelölik a fiatalok ezen csoportját, sőt a Központi Statisztikai Hivatal is a NEET mozaikszót használja a jelenség leírásánál és a statisztikai adatok megjelenítésénél (KSH, Magyarország 2016, 2017).

Az angol kifejezés, illetve annak használata, a NEET fogalom további etimológiai elemzésére is lehetőséget ad. Találkoztam olyan szakirodalmakkal, ahol a NEET jelentése *Not in Employment, Education or Training* kifejezés rövidített változataként volt használatos (Britton et. al. 2011; Ld. még: Sissons, Jones, 2012; Ministry of Business, Innovation & Employment, 2013; OECD, 2013, 2014, 2016a; European Commission, 2013, 2014; Chzhen, 2014). Ugyanakkor tanulmányoztam olyan forrásanyagokat is, ahol a NEET kifejezésen belüli szavakat a következőképpen használták, illetve értelmezték: *Not in Education, Employment or Training* (Audit Commission, 2010; Ld. még: DCSF, 2008; DCSF, 2008; Coles et al. 2010; DE & DWP, 2014, NAO & DE, 2014; DE, 2014; Sloman, 2014). Ezek elsősorban Nagy Britanniában megjelenő tanulmányok voltak. Az eltérő használatra, bár kifejezett utalást nem találtam, mégis úgy gondolom,

a tanulmányok irányvonalait figyelembe véve, az eltérés tudatos használat eredménye (Sánta, 2016a).

Az első kifejezési formában, a *munka – oktatás – képzés* irányvonal figyelhető meg. Vagyis ebben az olvasatban az tükröződik, hogy a célcsoport támogatásában első helyen a munkahelyteremtés áll. A támogatási rendszer központi célja, hogy a munkaerőpiacra integrálja a NEET-be tartozó fiatalokat. Amennyiben e cél eléréséhez a csoport egyes tagjainak képzettségi szintje nem elegendő, úgy ezt a réteget az oktatási, illetve a képzési rendszerek felé irányítsák a célzott programok, melynek eredményeképpen a munkaerőpiaci integrálás könnyebbé válhat. Ilyen típusú megközelítésre mutat jó példát többek között Paul Sissons és Katy Jones munkája (Sissons and Jones, 2012).

A második megfogalmazás, ahol az első helyen az edukáció kifejezés található, a célzott programok irányultságában felfedezhető különbözősége utal. A fogalom ilyen irányú megközelítésében az *oktatás – munka – képzés* együttese kapja a fő hangsúlyt. Ezt a megközelítést azok a dokumentumok alkalmazzák, amelyek feltételezéseim szerint új irányvonalat sugallnak a komplex projekteket készítőik számára a veszélyeztetett NEET tagok támogatása érdekében. Vagyis az oktatást helyezik az első helyre, s kiemelten arra törekszenek, hogy a magas színvonalú oktatás eredményeként minél kisebbre csökkentsék a NEET csoport létszámát. Ezek a kutatások már megkülönböztetik a NEET csoporton belül a 16-17 éves korosztályt, valamint a 18-19 éves korcsoportot (DE & DWP, 2014; NAO & DE, 2014). Utalva arra, hogy az oktatás fontossága, s annak eredményessége a legfiatalabb korcsoporton belül lényegesen képes csökkenteni a NEET csoport nagyságát. Második helyen szerepel a fogalomban a munka, illetve annak hiánya, mely arra utalhat, hogy a megfelelő és eredményes oktatást követően lehet hatásosan törekedni arra, hogy a NEET csoport különböző tagjait integrálni lehessen a munka világába. Végül a sort záró képzés kifejezés tapasztalataim szerint arra utal, hogy kifejezetten olyan szakirányú képzésekre van szükség, melyek segítségével a fiatal nagy valószínűséggel el fog tudni helyezkedni. Erre a megközelítési formára utalnak a Department for Children, Schools and Families következő tanulmányai: *Reducing the number of young people not in education, employment or training (NEET) The strategy*, valamint *NEET Toolkit Reducing the proportion of young people not in education, employment or training (NEET)*.

Összefoglalva tehát, úgy gondolom, hogy az egy fogalmon belüli két különbségtétel tudatos használata mögött a fő hangsúly irányvonalainak bemutatási szándéka húzódik meg, mely egyben kijelöli a megoldási javaslatok határozott irányát is.

A komplex megoldási javaslatok egyik iránya lehet a munkahelyek biztosítása, és/vagy a különböző oktatási/képzési rendszerekbe való integrálás a NEET problematika megszüntetése érdekében.

A másik megközelítés szóhasználatában azt a komplex megoldási javaslatot ajánlja, hogy az oktatási rendszer magas színvonalra emelésével biztosítsa a munka világába való minél könnyebb átmenetet, majd pedig szakirányú képzések segítségével biztosítsa a munkában maradás minél hosszabb lehetőségét.

Az alfejezet zárásaként a magyar NEET fiatalokkal foglalkozó újabb hazai kutatási eredményekből említek néhányat.

Csoba Judit, egyik munkájában (2010), említést tesz a 15-24 éves korosztályról, melyben a munkanélküliségre vonatkozó adatait Európai Unió és KSH adatokból származtatja. Csoba ezt a korosztályt az „örökösök generációjának” nevezi (122. p.). Megkülönbözteti azokat a fiatalokat e korosztályon belül, akik a társadalmi átlag fölötti helyzetben élő családok gyerekei, és azokat, akik a társadalmi átlag alatt élő kortársak. Az első csoportba tartozók a szerencsés kivételezettek, akik a szülők kiterjedt kapcsolatrendszerét is öröklik. Ez a munkavállaláskor olyan előnyöket jelent számukra, amelyekről az említett második csoportba tartozó kortársak „nem is álmodhatnak” (122. p.). A kifejezett NEET problematika említése nélkül munkájában a szerző a problémakör egy nagyon lényeges aspektusára tapint rá: jelesül, minél alacsonyabb a 15-24 éves NEET korosztály szüleinek kapcsolati tőke rendszere, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a fiatal hosszabb ideig marad NEET-es (Csoba, 2010). Hasonló részeredményekre jutott Spielhofer egy 2009-es tanulmányában (Spielhofer et al. 2009).

Szintén a 15-24 éves korosztályra nehezedő jelenkori problémákkal foglalkozik *Az európai fiatalok világa a 21. század elején* című kötet (Jancsák, 2011a). Ez a munka két részből áll: Az első az Európai Unió 2009-es ifjúsági jelentését tartalmazza, míg a második egy szintén 2009-es összegző tanulmány fordítása *Ifjúságkutatás Európában* címmel. Mindkettő tartalmaz adatokat és megállapításokat a 15-24 éves korosztállyal kapcsolatban, s konkrétan a NEET fogalmát is említi. Mivel a munka két külföldi szakirodalom fordítása, így a magyarországi NEET problémát általánosságban érinti, valamint adatait Magyarországra vonatkoztatva a külhoni statisztikai felmérésekből veszi. A legfrissebb tanulmányok közül fontosnak tartom kiemelni Bán-Folmeg-Schmidt tanulmányát (2016) *Esélyek és esélyteremtés* címmel, amely röviden ugyan, de már kifejezetten foglalkozik a magyarországi NEET problematikájával. Statisztikai adatok

mellett, már egy csoportbontási kísérletet is tesz, mellyel részletesen magam is foglalkozom a következő alfejezetben.

Nagy-Bán-Folmeg-Schmidt tanulmánya Ferge Zsuzsa legújabb kötetében (2017) *Ifjúsági esélyek, ifjúságpolitika* címmel, szintén értekeznek röviden a NEET jelenségről. Ebben a kutatók arról számolnak be, hogy a magyarországi NEET fiatalok aránya csökkent a korábbi évek adataihoz képest. A statisztikai adatok legutóbbi csökkenését a kivándorlás mellett, a sajátosan magyar közmunkaprogramban résztvevő fiatalok nagy számával is magyarázzák.¹

A tavalyi évben jelent meg a *Munkaerőpiaci Tükör* legfrissebb kötete, amely kifejezetten a fiatalok iskolai és munkaerőpiaci helyzetét veszi górcső alá (Fazekas et al. 2019). Ez a munka már terjedelmes részeket szentelt a magyar NEET fiataloknak, például *A foglalkoztatáspolitikai hatása* című részben (Molnár, 2019). Ugyanakkor azt fontosnak tartom kiemelni, hogy a kötet a fiatalok e speciális csoportját NTND mozaikszóval adja vissza, melynek jelentése Nem Tanuló, Nem Dolgozó fiatalok.²

S végezetül, mindenképpen fontos kiemelni, hogy a szakirodalmi utalások mellett, Magyarország, Európai Uniós program keretén belül, konkrét programot is indított a NEET-létben élő fiatalok arányainak csökkentésére „*Ifjúsági Garancia Rendszer*” címmel (kormany.hu, 2015). Az uniós iránymutatásoknak megfelelően egységesen a foglalkoztatási szolgálat kirendeltségei szolgáltak belépési pontként az érintett fiatalok számára. A foglalkoztatási szolgálat tanácsadás és mentorálás mellett a következő lehetőségek valamelyikét kínálhatta fel a fiatalnak:

- munkáltató által bejelentett üres álláshely,
- munkatapasztalat-szerzés (munkáltatóhoz kiközvetítési támogatás mellett abból a célból, hogy a szakképesítésének megfelelő munkakörben gyakorlati, gyakornoki tapasztalatot szerezhessen),
- támogatott foglalkoztatás,
- alapfokú iskolai végzettség megszerzése,
- szakképzés különféle formái.

¹ A magyarországi NEET fiatalokkal foglalkozó kutatási eredmények rövid áttekintéséhez mindenképpen hozzátartozik a legújabb magyar ifjúságkutatásokat összefoglaló két kötet (Nagy, 2018 és Székely, 2018) NEET csoportra vonatkozó utalásainak áttekintése. Erre a *NEET statisztikai adatok*, valamint a *NEET fiatalok általános jellemzői* címet viselő alfejezetekben utalni fogok.

² Mindamelllett, hogy ezt az elnevezést, illetve mozaikszót nem tartom szerencsésnek, melynek magyarázatára ez a munka nem ad lehetőséget, a tanulmánykötet a NEET hazai problémáját erősen individualizálja, sőt sok esetben diszkriminatívan mutatja be a csoportban lévő fiatalokat.

A projekt az ország hat, kevésbé fejlett régiójára terjedt ki. Figyelemre méltó ugyanakkor, hogy a NEET fiatalok visszailleszkedését támogató célzott programok előfeltétele, hogy a fiatal regisztráljon a lakóhelyéhez legközelebbi Foglalkoztatási Főosztályon, mint álláskereső. Azonban, korábbi kutatásom a témában azt is bizonyította, hogy a szegedi NEET fiataloknak több mint a fele nem regisztrál, mint álláskereső a foglalkoztatási szervnél (Sánta, 2016b). Ezt támasztja alá a Eurofound kutatása is (2016b), azt állítva, hogy 2013-ban a teljes magyar NEET populációnak csak 36.7%-a regisztrált, mint álláskereső, ami alatta marad az Európai Unió átlagnak.

Úgy tűnik, az irányvonal, amit a program követ, a munka – oktatás – képzés irányába mutat. Tehát elsősorban a munka világára fókuszál. Számomra vonzóbb lenne az oktatás – munka – képzés program-együttes megalkotása, mert hiszem, hogy a NEET felszámolására tett törekvés első lépése az oktatásban rejlik.

Krekó-Molnár-Scharle szerzőhármás tanulmányukban (2019) részletesen elemezték az Ifjúsági Garancia Program eredményeit. Röviden összefoglalva a következő megállapítások tehetők: A Program a hazai NEET fiatalok elérése tekintetében jelentős eredményeket nem tudott felmutatni. A belépő fiataloknak mintegy fele kikerült a nyilvántartásból gyakorlatilag még azelőtt, hogy akár a közfoglalkoztatásba, akár valamely aktív eszközbe léphetett volna. Egy részük feltételezhetően munkát talált még a támogatás megkezdése előtt, és/vagy kilépésük után továbbra is NEET létben maradtak. A munkaerőpiaci eszközök éppen azokat a NEET létben élő fiatalokat nem érték el, akik eleve a leghátrányosabb helyzetben voltak (Krekó-Molnár-Scharle, 2019).

1.2 NEET csoportbontási lehetőségei

Ebben az alfejezetben a magyarországi NEET létben élő fiatalok különböző csoportkategóriáit mutatom be. Ez kifejezetten fontos a NEET probléma teljes körű megértéséhez, a lehetséges kutatási területek meghatározásához, de egyben a megoldási stratégiák effektív kidolgozásához is elengedhetetlen.

Elsőként a magyarországi NEET csoport felépítését egy külföldi tanulmány alapján prezentálom, amely demonstrálja miben tér el a magyar NEET csoport felépítettsége az Európai Unióban található NEET csoportokétól. Ezt követően sorra veszem azokat a csoportbontási lehetőségeket a hazai NEET csoporton belül, melyeket eddigi kutatásaim alapján feltételezni lehet: veszélyeztetettség fok alapján, regisztrációs

hajlandóság alapján, nemek szerinti, valamint korcsoportok szerinti megközelítésből, s végül a közmunka, mint alternatíva felől.

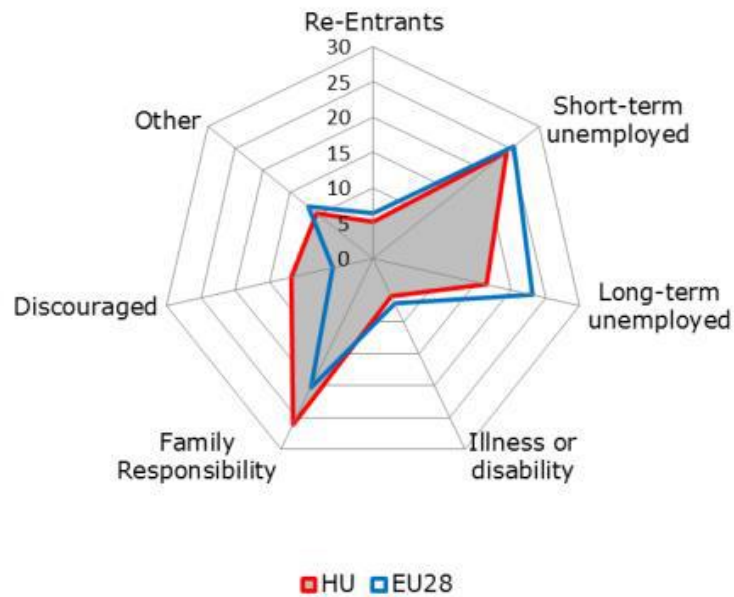
Az Európai Unió 2013-as munkaerőpiaci felmérése alapján a NEET csoporton belül hét kategória különböztethető meg (Eurofound, 2016a), melyek a következők:

- visszatérők a munkaerőpiacra, vagy az oktatásba,
- rövid ideig munkanélküliek,
- tartósan munkanélküliek,
- passzívak,
- fogyatékkal élők,
- családi kötelezettségek (gondozás, ápolás) terhei alatt élők,
- egyéb, a fenti hat kategóriába nem sorolható NEET fiatalok.

A negyedik és az utolsó kategória igényelhet némi magyarázatot. A passzív (*discouraged*) NEET-esek csoportjába azok a fiatalok tartoznak, akik már nem is keresnek munkalehetőségeket, mivel úgy gondolják, számukra nincsenek is lehetőségek. Ezt a csoportot veszélyezteti talán leginkább a társadalmi kirekesztődés, illetve a folyamatos és tartós (akár egész életen át tartó) munkanélküliség (Eurofound, 2016a). Az „*egyéb*” kategóriába tartozhatnak a kevésbé veszélyeztetett NEET csoport tagjai. Továbbá azok a fiatalok is, akik NEET-esek, de vállalnak önkéntesi munkákat (Eurofound, 2016a). Ugyanakkor ebbe a kategóriába tartoznak azok a fiatalok is, akik NEET-esek, de nem kerülnek be a szolgáltató rendszerek látóterébe, vagyis gyakorlatilag nem tudunk róluk semmit sem.

A Eurofound kutatási eredményei alapján a magyarországi NEET csoport felépítése azonban eltér az Európai Unió átlagosnak tekintett NEET felépítettségétől (Eurofound, 2016b). Az első ábra ezeket a NEET kategóriákat (2016a), illetve az eltérési pontokat mutatja be.

1. ábra: A magyarországi NEET csoport összetétele a 15-29 éves korosztályban (2013).

Forrás: Eurofound, 2016b

Az ábrán a 2013-as magyarországi viszonyokat látjuk. A szervezet életkori kategorizálása szerint NEET-be a 15-29 éves korosztályt sorolja. Eszerint a megközelítés szerint, a NEET-esek legnagyobb populációját azok a fiatalok teszik ki, akik valamilyen családi kötelezettségek miatt maradnak távol mind a munkaerőpiactól, mind pedig az oktatástól vagy képzéstől. Ez mintegy 26.2%-át teszi ki a teljes NEET populációnak, mely jelentősen magasabb az Európai Unió átlagnál (20.3%). Ugyanakkor kifejezetten szembevetendő, hogy az úgynevezett passzív (*discouraged*) NEET-esek, melyekről fentebb már említést tettem, 11.9 százalék, vagyis több, mint a duplája az Európai Unió átlagnak (5.9%).

A NEET csoport (legyen az akár hazai, akár nemzetközi) egyik, talán legtriviálisabb, csoportbontási megközelítése a tagok veszélyeztetettségi állapota felől közelíti meg a problémát. Egyrészt megkülönböztethetjük a nem-veszélyeztetett (vagy kevésbé veszélyeztetett), valamint a kifejezetten veszélyeztetett tagokat a NEET csoporton belül, illetve ezek alcsoportjait.

Kevésbé veszélyeztetett tagoknak tekinthetők azok a fiatalok, akik középiskolai tanulmányaikat befejezték, és sikeres felvételi vizsgát tettek egy felsőfokú intézménybe, s várják, hogy tanulmányaikat folytathassák. Ide sorolhatók azok a személyek is, akik a középiskolai vagy a felsőfokú tanulmányaikat befejezték, sikeresen megpályáztak egy állást, s most abban az átmeneti időszakban NEET-esek, míg munkába nem állnak.

Továbbá ebbe a csoportba tartoznak azok is – bár a magyarországi viszonyokat figyelembe véve számuk elenyésző lehet –, akik tanulmányaikat ugyan befejezték, de munkába még nem kívánnak állni, bár lenne lehetőségük, s ezt a tudatosan vállalt átmeneti időszakot például utazással egybekötött tapasztalatszerzéssel töltik. Az általam nem, vagy kevésbé veszélyeztetett NEET kategóriába tartozhatnak azok a fiatalok is, akik NEET-esek ugyan, de az ebből a státusból fakadó idejüket és energiájukat önkéntesi munkákba csatornázzák be, vagy alkotótevékenységet (művészet, zene, önképzés) folytatnak (Ferge, 2017). Ugyan a szakirodalom említi ezt a kategóriát (Eurofound, 2016a), de kutatásaim jelenlegi fázisában a hazai viszonyok között nem tudok erre példát mondani. Végül ebbe a csoportba szükségesnek tartom megemlíteni azokat a fiatalokat is, akik – bár kutatási adatokat erre vonatkozóan nem találtam – valamilyen oknál fogva kifejezetten úgy döntenek, hogy nem kívánnak sem az oktatási rendszer, sem a munkaerőpiac tagjaivá válni. Vagyis kvázi tudatos döntés alapján „*kivonulnak*”, rendszeren kívülnek tekintik magukat. A döntésük következményeképpen hívhatnánk őket NEET csoportba tartozó fiataloknak is, hiszen a definícióba beletartoznak, de úgy vélem, ez ebben az esetben sokkal inkább egy címke lenne, mintsem valódi csoporttagság.³ A fentebb kiemelt kategóriák mindegyike lehet olyan NEET státusz, amely tulajdonképpen választott, rövid ideig tart, s éppen azért mert választott, nem is tekinthető veszélyeztetettnek sem. Ehhez a választott státuszhoz mindenképpen szükséges hozzákapcsolni a családi háttérrel, azt a létkörülményt, melyben egy fiatal tudatosan választhatja, akár rövidebb, akár hosszabb ideig ezt a státuszt, s amelynek fenntartását ez a környezet biztosítja. Vagyis a NEET lét lehet egyfajta választott státusz is, sőt, akár bizonyos értelemben egyfajta „*trendi*” létforma is (bővebben lásd: Bene-Krémer-Pintye, 2018. 122-123 pp.), de ehhez mindenképpen szükséges egy anyagilag is biztonságos háttér; feltételezem, ez a választás csak rövid ideig tart, s talán éppen ezek miatt nem is szükséges a NEET címke használata ezekben az esetekben.

Egy brit tanulmány részletes csoportbontást közölt az igazán veszélyeztetett NEET csoport köréről (Coles et al. 2010). A szerzők a 16-18 éves korosztály rizikófaktorait sorolták fel, de úgy vélem, az általuk felsoroltak minden további nélkül alkalmazhatók a teljes NEET korcsoportra. Ezek szerint azok a NEET-be tartozó fiatalok különösen veszélyeztetettek, akik(nek):

³ Ugyanakkor fontos lehet ennek a csoportnak a (fel)kutatása is, hiszen információ nyerhető döntésük okairól, továbbá megküzdési stratégiáik ismerete az egyéb csoportok re-integrációs lehetőségeihez vihetne közelebb.

- szülei szegények és munkanélküliek,
- deprivált körülmények között élnek és az átlagos iskolai teljesítményük alacsony volt,
- gondozásra szorulnak,
- fiatalon estek teherbe, vagy váltak szülővé,
- fogyatékkal élők,
- speciális oktatási igényeik vannak,
- fiatalon arra kényszerülnek, hogy valamely családtagjukat gondozzák,
- hajléktalanok,
- mentális betegségben szenvednek,
- drog vagy alkohol problémával küzdenek,
- valamilyen jogsértő tevékenységet folytattak,
- iskolakerülők, vagy valamilyen okból kizártak tanulmányuk folytatásából,
- gyenge, vagy semmilyen képzettségük sincs 16 éves korukra,
- tanulmányaikat végleg befejezték tankötelezettségi koruk után.

Kutatók állítása szerint nagyobb veszélyeztetettségnek van kitéve az a NEET személy, illetve nagyobb a valószínűsége annak, hogy hosszabb ideig marad ebben a csoportban az, aki hat hónapja, vagy annál hosszabb ideje NEET-es (Coles et al. 2010; Ld. még: Audit Commission, 2010; Eurofound, 2016a). Továbbá a kutatások azt bizonyítják, hogy a NEET csoporton belül az életkor növekedésével nő a tagok száma.⁴

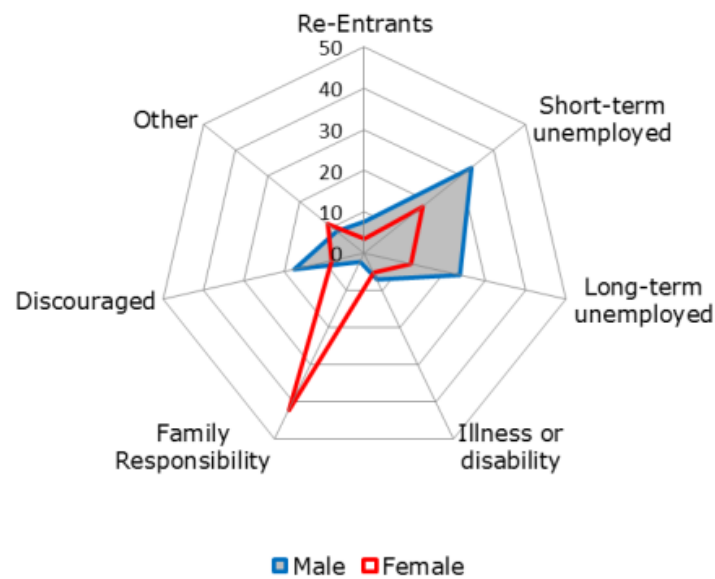
A NEET csoporton belül további két magyarországi alcsoport megkülönböztetésére is van lehetőség. Ez a regisztrált, illetve a nem regisztrált NEET fiatalok kategóriái. A regisztráció itt abban az értelemben használt fogalom, hogy a fiatal, mint álláskereső regisztráltatja-e magát a helyi Foglalkoztatási Főosztálynál. Amennyiben egy fiatal regisztrál, mint álláskereső, ennek feltétele az is, hogy semmilyen oktatási, vagy képzési rendszernek ne legyen tagja; vagyis a NEET csoportba tartozik. Kifejezetten az ő támogatásukra indult el 2015-ben hat magyarországi régióban az *Ifjúsági Garancia Program*. Arra az előző alfejezet végén már kitértem, hogy a NEET fiatalok visszailleszkedését támogató célzott program előfeltétele volt, hogy a fiatal regisztráljon a lakóhelyéhez legközelebbi Foglalkoztatási Főosztálynál, mint álláskereső. Ugyanakkor az is bizonyosságot nyert, hogy a magyarországi NEET fiatalok egy jelentős része nem fordul ehhez a támogatási formához. Arra a kérdésre, hogy a NEET létben élő fiatalok többsége miért nem regisztrál, mint álláskereső, a válasz még nem teljesen ismert

⁴ A NEET fiatalok általános bemutatásánál, de a teljes kutatásomból is kihagytam azokat a fogyatékkal élő fiatalokat, akiket a NEET csoportba sorolhatnánk. Ennek oka, hogy ezt a réteget ismerem a legkevésbé, kutatási érdeklődésem nem az ő csoportjukra fókuszál, de amennyire tudom, a látencia az ő csoportjukban talán a legmagasabb.

számomra. Ezt további kutatásoknak, elsősorban kvalitatív jellegű kutatásoknak kell felderítenie. Ugyanakkor, feltételezem, a regisztrációs hajlandóság alacsony volta a magyar fiatalok körében egy komplex problémára vezethető vissza. Egyrészt, manapság a Foglalkoztatási Főosztályok fő profiljába nem feltétlenül tartozik munkahely-közvetítés. A fiatalok többsége hiába regisztrál, az nem feltétlenül jelent garanciát arra, hogy rövidesen (számára elfogadható) munkahelyet is talál. Másodszor, azt kutatások már bizonyították (Coles et al. 2010; Ld. még: Audit Commission, 2010; Spielhofer, 2009; 2010), hogy a NEET fiatalok többsége a mindennapi megélhetéshez szükséges jövedelmet előteremti; többnyire a szürke-, vagy feketegazdaságból. Ugyanakkor Magyarországon, az álláskeresési járadék regisztrációhoz kötött, korábbi munkaviszonyt tételez fel, és csak három hónapig jár. Ha tehát elfogadjuk, hogy a NEET létben lévő fiatalok többsége jövedelemszerző tevékenységet folytat, akkor, úgy tűnik, számukra nem éri meg a regisztráció, hiszen bizonytalan kilátásokat ad, alacsony jövedelmet és azt rövid ideig, sőt kötelezettségvállalást ír elő. Vagyis talán egyszerűbb számukra alkalmi (fekete)munkából biztosítani napi megélhetésüket, s talán már nem is hisznek abban, hogy valódi támogatást kaphatnak a hivatalos szerveknél.

A következő ábra a magyarországi NEET populáción belüli nemek szerinti megkülönböztetést ábrázolja. Érdekeség, hogy a korábbi brit kutatások (Coles et al. 2010; Ld. még: Spielhofer et al. 2009; Sloman, 2014;), valamint saját kutatásom is (igaz csak szegedi mintára vonatkoztatva) azt mutatta (Sánta, 2016b), hogy a nemek arányában a férfiak többen voltak a NEET csoportban, mint a nők. Ugyanakkor a Eurofound kutatása szerint (2016a-b) ez az arány megváltozott.

2. ábra: A magyarországi NEET csoport felépítése nemek szerint a 15-29 éves korosztályban (2013).

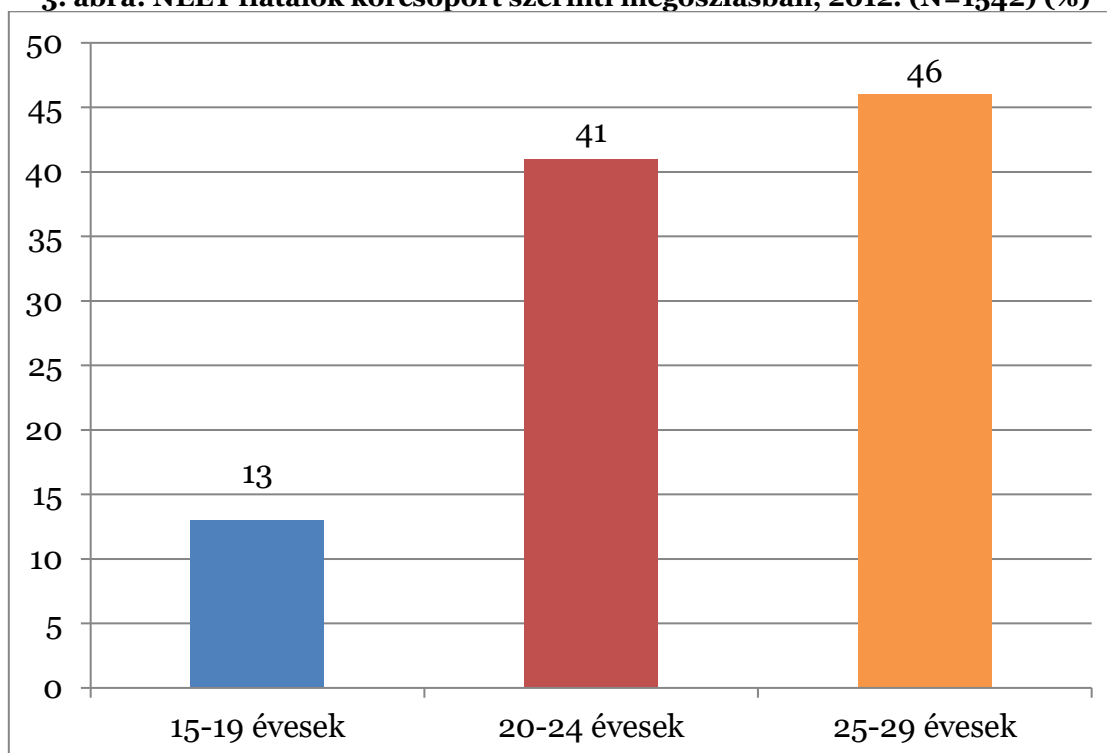

Forrás: Eurofound, 2016b

A magyarországi NEET csoport teljes létszámának mintegy 59.8%-át nők teszik ki. A tanulmány szerint a magyar női NEET csoporton belül kimagasló arányban (42.2%) vannak azok, akik valamilyen családi kötelezettségüknek tesznek eleget, s emiatt munkanélküliek, és sem az oktatási, sem pedig a képzési rendszereknek nem tagjai (Lásd még: Bene et al. 2018; Szanyi-Susánszky, 2018). Továbbá az is megfigyelhető, hogy a férfi NEET-esek jelentős arányban a rövid ideig, illetve a tartósan munkanélküliek csoportját alkotják.

A csoportbontási lehetőségek között érdemes kitérni a NEET csoporton belüli korcsoportos megoszlásokra. Magyarországon 2000 óta rendszeresen történik nagymintás adatfelvétel és kutatás a fiatal korosztály körében. A 2012-es magyar ifjúságkutatás (Székely, 2013) kifejezett említést tesz a magyar NEET csoportról és annak kor megoszlási arányairól. A harmadik ábra a korcsoportok szerinti megoszlásokat mutatja be.

3. ábra: NEET fiatalok korcsoport szerinti megoszlásban, 2012. (N=1542) (%)

Forrás: Székely, 2013. 138. p. Saját szerkesztés.

A fiatalabb, 15-19 éves korcsoportba tartozó hazai NEET fiatalok a teljes populáció 13 százalékát adják. Összehasonlítva ezt az idősebb 20-24 éves NEET populációval (41%) látható, hogy számuk jelentősen magasabb, mint a fiatalabb korosztályba tartozó társaiké. Sőt az is megfigyelhető, melyre már magam is utaltam, hogy minél hosszabb ideig a NEET csoportba tartozik valaki, annál nagyobb a valószínűsége, hogy e lét-állapot tartósan jellemezni fogja. Hiszen a 25-29 éves korosztály még ennél is magasabb arányokat (46%) mutat.

Fontosnak tartom röviden megemlíteni a hazai közmunkaprogram és a NEET csoport tagjai között lévő szoros kapcsolatot. Ugyan egy 25 év alatti közmunkás fiatal hivatalos munkavállaló, tehát a definíció értelmében nem sorolható a NEET fiatalok közé, mégis a kutatások azt mutatják, hogy a tartós közmunka gyakorlatilag „előszobája” a NEET létnek.

A Központi Statisztikai Hivatal közlése szerint a 15-64 éves népességben belül 2015-ben a közfoglalkoztatottak létszáma kicsivel több, mint 226 ezer fő volt, ahol ebből a nők aránya 46.4%-ot tett ki (KSH, 2015). Igaz, ez az adat tartalmazza azokat a közmunkásokat is, akik úgynevezett kiegészítő képzési programokban vettek részt. A Belügyminisztérium 2014-re vonatkozó beszámolóját tanulmányozva, s összevetve azt a KSH

jelentésével, valóban ellenőrizhető a létszámnövekedés a közfoglalkoztatásban, sőt részletesebb bontások is megfigyelhetők a minisztérium jelentésében (Mód et al. 2015). 2014-ben közel 180 ezer fő dolgozott közfoglalkoztatásban, ez a férfiak 54.2%-át, míg a nők 45.8%-át jelentette. A korcsoportos bontás szerint a 25 év alatti fiatalok közel 30.5 ezer fő volt, ami a teljes közfoglalkoztatottak 17%-át tette ki. Arányaikat tekintve több a férfi (19.2%), mint a nő (14.4%). Az iskolai végzettségre vonatkozó adatok megdöbbentőek. A legnagyobb számban azok voltak, akik csak általános iskolai végzettséggel rendelkeztek (43.8%). A teljes 25 év alatti közmunkás-populációnak ugyanakkor közel felét teszik ki azok, akik vagy csak általános iskolai végzettséggel, vagy még ezzel sem rendelkeznek (49.2%). A témát tekintve még egy adatot érdemes a beszámolóból prezentálni. 2014-ben a 25 év alatti korosztály 6.4%-a volt foglalkoztatott, ugyanakkor azonban ennek a korosztálynak 14.6 százaléka közmunkás volt, vagyis a fiatalok közül több mint kétszer annyian dolgoztak közmunkásként, mint az elsődleges munkaerőpiacon (Mód et al. 2015).

Egy viszonylag új jelenségre hívta fel a figyelmet a HVG egyik megjelent cikkében (G. Tóth, 2015). Az írás tanúsága szerint „*mind gyakrabban fordul elő, hogy 16 éves gyerekeket kivesznek szüleik az iskolából, és közmunkásnak adják őket*” (G. Tóth, 2015). A közmunkás-létből pedig visszaút aligha van – mutat rá a cikk – ha számításba vesszük azt a statisztikai adatot, hogy gyakorlatilag minden hatodik 25 év alatti fiatal közmunkás. A helyzet még rosszabbnak mondható vidéki falvakban, ahol az elsődleges munkaerőpiacra való visszajutásnak gyakorlatilag két lehetősége van: vagy a közeli nagyvárosban szerencsét próbálni, vagy külföldre távozni. Ha azonban e két lehetőség közül egyik sem oldható meg, mert nagyváros nincs a közelben, vagy a távolság anyagilag nem áthidalható, vagy túl alacsony az iskolai végzettség, s így maga a fiatal is tisztában van azzal, hogy lehetősége még a nagyvárosban sincs, vagy a külföldi kivándorlás csak álom marad a bátorság és a nyelvtudás hiánya miatt, akkor marad a közmunka. Viszont ez a lehetőség „komoly lehetőségnek” számít ma sok helyen Magyarországon. A közmunka gyakorlatilag konkurenciája lett az iskolának. Egyre több család kényszerül arra, hogy anyagi okok miatt kivegye gyermekét a szakképzésből, és közmunkásnak adja (G. Tóth, 2015). Vannak olyan családok, amiként erre a cikk is rámutat, hogy amikor az egyik szülő elveszíti keresőképességét, a másik pedig már régóta munka nélkül van,⁵ akkor az egyetlen megoldási lehetőségnek, hogy a család anyagilag még valahogy

⁵ Ezek az úgynevezett jellemzően munkanélküli és/vagy vegyes peremháztartások (Molnár et al. 2014). A következő alfejezetben erre részletesebben is kitérek.

fenn tudjon maradni, az látszik, ha a gyerek közmunkabérből tartja el a családot (G. Tóth, 2015)⁶. Erre a jelenségre mutatott rá Martonfi György oktatáskutató is egy interjújában (G. Tóth, 2016). A kutató szerint „a 16 éves korig tartó tankötelezettség egyik sokkoló hatása, hogy a szülők anyagi kényszerből kiíratják gyerekeiket az iskolából, amint lehet, és elviszik közmunkára” (G. Tóth, 2016). S ezen gyakorlatilag az a tény sem változtat, hogy 2015. januártól a fiatalnak, aki betöltötte a 16. életévét, várnia kell annak a tanévnek a végéig, s csak az után hagyhatja ott az oktatási intézményt. Tehát úgy tűnik, sok családnak ma Magyarországon anyagi szempontból jobban megéri gyermekét közmunkásnak adni a tankötelezettség lejártakor, mint az oktatásban látni a pozitív jövő lehetőségét. Ahogyan az oktatáskutató fogalmaz, a „kilencvenes évek elején a gyerekek 50 százaléka a családok legszegényebb 20 százalékában született. Érdemi esélyjavítás azóta sem történt, tehát a nagyon alacsony szocioökonómiai státusú családok bővített újratermelése folyik” (G. Tóth, 2016). Az alapvető jogok biztosának jelentése pedig rámutat a közmunka csapdájára, a „függővé válás” lehetőségére (Székely, 2015). A jelentés felhívja a figyelmet arra, hogy a foglalkoztatási szervek tapasztalatai szerint a közfoglalkoztatottak nem érdekeltek, hogy minél hamarabb visszaintegrálódjanak az elsődleges munkaerőpiacra, sőt munkaszocializációjuk, éppen a programok alacsony elvárásai követelményei miatt nem fejlődik. „A beszűkült munkalehetőségek és a már megismert «kényelmes» közfoglalkoztatási programok csupán a következő programba történő bejutásra ösztönzi őket, ezáltal mintegy «közfoglalkoztatás-függővé» válnak” (p. 4.). Ezt a helyzetet erősítheti az az érzés, hogy az emberek többsége alapvetően interakcióra törekszik másokkal a magány elkerülése érdekében. Ezt pedig ott tudja leginkább megtenni, ahol napjainak jelentős részét tölti; ez általában a munkahely, közmunkások esetében a közmunkaprogramok. A közös interakciók következtében az egyén identitását nemcsak önmaga, hanem a közössége is formálja, sőt ki is alakítja (Smith and Mackie, 2000). Vagyis minél több időt tölt valaki e kényelmes foglalkoztatási programban, annál nagyobb a valószínűsége, hogy a közösség befolyásolja morálját és értékítéletét, s egyre nehezebbé válik e függőségtől való szabaddulás. Ez feltételezhetően még fokozottabban jellemző lehet a fiatal közmunkásokra, azon belül is az éppen csak a tankötelezettségi korukat elhagyókra, hiszen ők abban a korban vannak, amikor leginkább saját identitásukat keresik. S nagy a valószínűsége, hogy a közmunka csapdahelyzetének ez is egyik kiváltó oka lehet.

⁶ A fiatalok iskolai lemorzsolódása és a közmunka kapcsolatáról lásd még: Molnár T. (2019) *A foglalkoztatáspolitikai hatása*.

Tehát a közmunkaprogramokban dolgozó fiatalok munkaerőpiaci résztvevők, s bár általánosságban alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, nagymértékben fenyegeti őket a *függővé válás* lehetősége (Székely, 2015). Többnyire nem szakképzett munkát végeznek, de nem sorolhatók a NEET-esek közé, hiszen nem munkanélküliek; ezzel is hozzájárulva a nagyon alacsony, 3.6%-os munkanélküliségi rátához (ksh.hu)⁷. Többségük számára a közfoglalkoztatás munka(csapda) képzettség nélkül. Ugyanakkor, ha ez a tevékenységi forma valamilyen oknál fogva megszűnik, a fiatal már nagyon komolyan veszélyezteti a NEET lét, s minél idősebb, annál elérhetetlenebbé válik a visszaintegrálódás lehetősége vagy az oktatásba, vagy az elsődleges munkaerőpiacra. Vagyis a közmunkaprogramokban való részvétel a 25 év alatti fiatalok számára kifejezetten veszélyes csapda. Fiatalon bekerülve bizonyos jobb lehetőségekkel kecsegtet, sőt még a kortárs csoport adta „biztonságot” is megteremtheti, s a „hasznos” elfoglaltság tudatában arra predesztinálja a fiatalot, hogy minél hosszabb ideig ebben a formában dolgozzon.⁸ Ha azonban, idővel ez a forma megszűnik, vagy már nem az adott fiatal a „kivándorolt”, sőt már nem is annyira fiatal, olyan NEET-essé válhat, akinek a re-integrációja vagy lehetetlen, vagy roppant nehézségekbe ütközik.

Végezetül szükségesnek tartok még egy csoportot megemlíteni, amely érintőlegesen mindenképpen hozzá tartozik témámhoz. Ferge Zsuzsa nemrégiben megjelent (2017) tanulmánykötetében egy fejezet kifejezetten a fiatalokkal foglalkozik, s azon belül említést tesznek a NEET-be tartozókról is. Ferge és munkatársai kiemelik a közfoglalkoztatás problematikáját a NEET-tel kapcsolatban, de említést tesznek arról is, hogy hazánkban növekedett azon fiatalok száma, akik külföldre távoztak (többnyire) munkavállalás céljából (Ferge, 2017). Megállapításuk szerint Magyarországot már mintegy 600 ezer ember hagyta el. Természetesen nem állítom, hogy ebben a csoportban mindenki 25 év alatti fiatal lett volna, mint ahogyan azt sem, hogy ezek az emberek mindegyike NEET létbe tartozott volna. De az, véleményem szerint, magabiztosan állítható, hogy a kivándorlók csoportjában számosan lehettek olyan fiatalok is, akik a NEET kategóriába tartoztak, s azt találták a legjobb megoldásnak, ha külföldön próbálnak szerencsét.

⁷ A disszertáció megírása még a COVID 19 járványhelyzet előtt lezárult, tehát az adatok és a megállapítások még a pandémia előtti időszakra vonatkoznak.

⁸ Lásd még: Fazekas-Nagy-Monostori (2018)

Munkám és kutatásaim során a NEET csoporton belül csak azokra a fiatalokra fókuszáltam, akik, jellemzőik alapján, az általam *veszélyeztetett NEET csoportba* sorolhatók. Ugyan elfogadom, hogy a NEET csoportban lehetnek olyan fiatalok is, akik kevésbé, vagy egyáltalán nem veszélyeztetett NEET fiatalok, de az ő esetükben – véleményem szerint – a NEET, mint jelenség nem alkalmazható. Ez azt jelenti, hogy a későbbiek folyamán, amikor a NEET kifejezést használom, az ebbe a csoportba tartozó fiatalokról értekezek, minden esetben olyan embereket értek alatta, akik a veszélyeztetett NEET csoportba tartoznak.

1.3 NEET statisztikai adatok

Ebben az alfejezetben a magyarországi NEET csoport statisztikai adatait mutatom be külföldi és hazai adatközlőkre is hivatkozva. Ezt megelőzi egy módszertani fejtegetés, egyrészt arról, hogyan származtatja le a népszámlálási adatokból a Központi Statisztikai Hivatal a magyar NEET csoport nagyságát. Másrészt, hogyan teszik ezt a Foglalkoztatási Főosztályok, elemezvén a Csongrád Megyei Kormányhivatal Foglalkoztatási Főosztályának adatbázisában szereplő NEET csoport nagyságára vonatkozó módszertant. E bevezető módszertani részt követi először az OECD adatai a magyar NEET csoportról, korcsoportos megosztásban, majd ugyanezeket az adatokat mutatom be az EUROSTAT adatbázisán keresztül, prezentálva a legfrissebb (2018-as) eredményeket, illetve ezek rövid értékelését. Az alfejezetet a hazai publikációk NEET csoportra vonatkozó statisztikai adataival zárom.

A Központi Statisztikai Hivatal munkanélkülinek tekinti azt a személyt, „*aki egyidejűleg az adott héten nem dolgozott (s nincs olyan munkája, amelytől átmenetileg távol volt); aktívan keresett munkát a kikérdezést megelőző négy hét folyamán; rendelkezésre áll, azaz két héten belül munkába tudna állni, ha találna megfelelő állást*” (Nemzeti Foglalkoztatási Szolgálat). A Hivatal fogalomhasználatában különbséget tesz munkanélküli és nem-foglalkoztatott között. A KSH foglalkoztatottnak tekint minden olyan személyt, „*aki a vizsgált időszakban az un. vonatkozási héten legalább 1 óra, jövedelmet biztosító munkát végzett, vagy munkájától csak átmenetileg (szabadság, betegség stb. miatt) volt távol*” (NFSZ). Vagyis nem-foglalkoztatott mindaz a személy, aki a fenti fogalom-meghatározásba nem tartozik bele. E különbségtétel tisztázása elengedhetetlen, hiszen ebből kiindulva lehet a NEET statisztikai sokaságát meghatározni. Ez

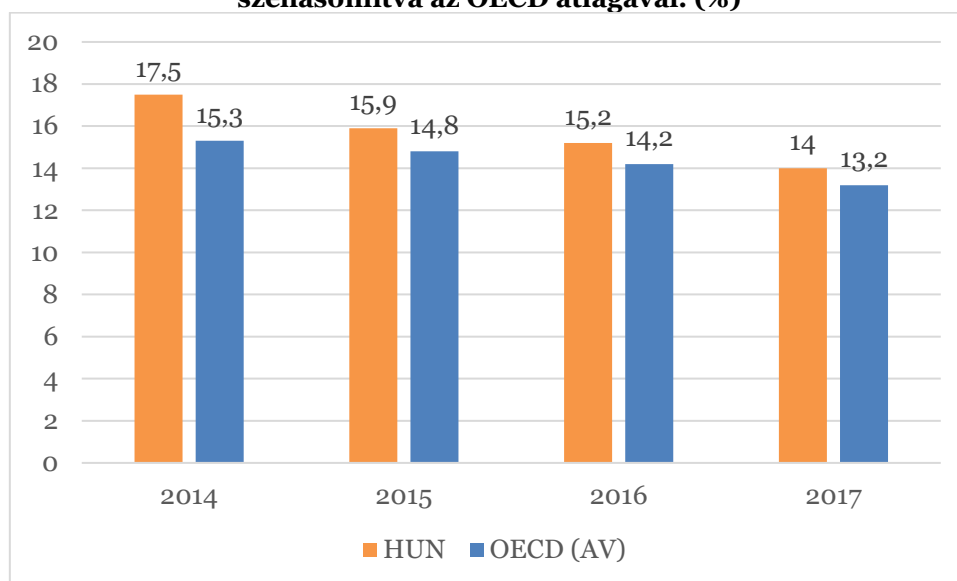
a számarány pedig a *nem tanuló és nem foglalkoztatottak* aránya a népességben belül, vagyis a NEET csoport. Ezen belül azonban meg lehet különböztetni a *nem tanuló munkanélküliek* csoportját. Ez azt eredményezi, hogy a NEET csoporton belül különbséget tehetünk két alcsoport között; egyrészt szerepelnek itt olyanok, akik NEET-esek, de aktívan munkát keresnek, és vannak olyanok, akik szintén NEET-esek, de nem keresnek munkát. Ez a két csoport talán azonosítható Spielhofer felosztásában szereplő „open to learning”, illetve a „sustained” NEET csoportokkal (Spielhofer et al. 2009).

A Csongrád Megyei Kormányhivatal Foglalkoztatási Főosztálya (FF) fogalmi rendszerében a munkanélküli helyett az álláskereső megnevezést használja. A kritériumok között munkám szempontjából legfontosabb, hogy az FF csak azokat tekinti álláskeresőknek, akik vele, mint állami foglalkoztatási szervvel együttműködik, és őket ez a foglalkoztatási szerv nyilván is tartja (NFSZ). Vagyis a Foglalkoztatási Főosztály azokat a NEET-eseket tartja számon, akik vele, mint foglalkoztatási szervvel együttműködnek, és ők a Foglalkoztatási Főosztálynál regisztráltak, mint álláskeresők.

Ebből pedig következik, hogy a NEET csoport aránya nagyobb a helyi Foglalkoztatási Főosztályok által regisztrált NEET csoport arányánál, hiszen számos olyan fiatal élhet különböző településeken, aki ugyan a NEET csoportba tartozik, de valamilyen oknál fogva nem regisztráltatja magát a hivatalos állami foglalkoztatási szervnél.

Az Organisation for Economic Cooperation and Development (OECD) jelentése szerint a fiatalok legnagyobb része sohasem tapasztalja meg a NEET létet, ugyanakkor egyötödük veszélyezteti a tartós NEET létbe kerülés a tagállamokon belül. (OECD, 2016b)

4. ábra: A 15-29 éves korosztályba tartozó NEET fiatalok aránya 2014 és 2017 között, összehasonlítva az OECD átlagával. (%)

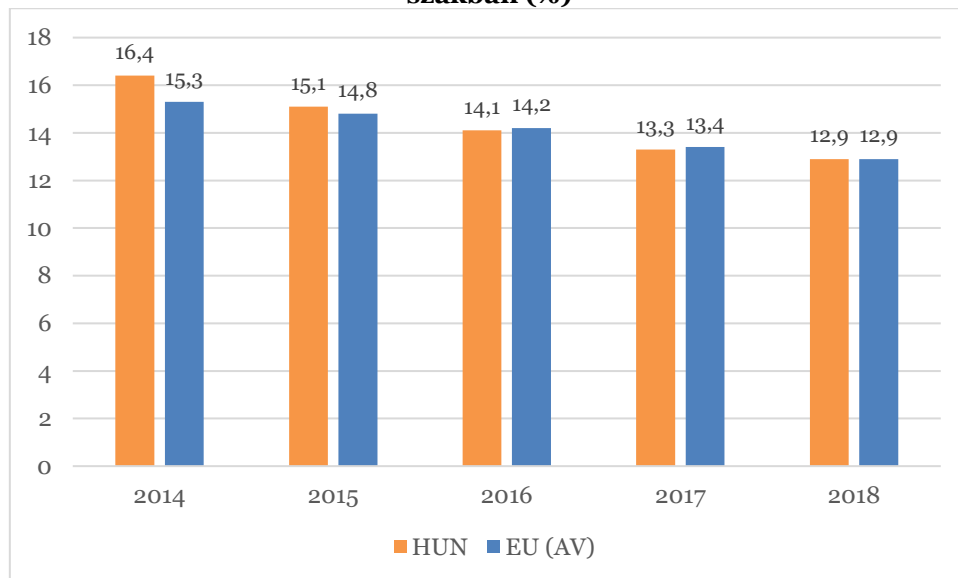
Forrás: OECD; saját szerkesztés

A szervezet közöl NEET statisztikai adatokat tagországain belül Magyarországra lebontva (OECD, 2019). Az adatok 2014 és 2017 közötti időszakot mutatják, a 15-29 éves korosztályban.⁹ A diagramok szemléletesen mutatják, az OECD tagállamokban, a vizsgált időszakban, a NEET fiatalok aránya csökkent, s ez a csökkenés Magyarországon is megfigyelhető. Ugyanakkor az is látszik, hogy 2014 és 2017 között a magyarországi NEET fiatalok átlaga folyamatosan magasabb volt az OECD tagállamok átlagánál. Míg az OECD tagállamokban a NEET átlag 2014-ben 15.3% volt, és ez csökkent 13.2%-ra 2017-re, addig Magyarországon a NEET fiatalok aránya 2014-ben 17.5% volt és ez csökkent 2017-re 14%-ra. Az OECD legfrissebb adatai alapján tehát megállapítható, hogy a NEET fiatalok aránya csökkent az elmúlt időszakokban, de ezzel együtt is Magyarországon számuk magasabb az OECD átlagához képest. Továbbá az adatokból az is megállapítható, hogy a legfiatalabb korosztály, 15-19 évesek, aránya a legalacsonyabb 2017-ben (5.4%), míg az idősebb korosztályba tartozók, 20-24 évesek, már jelentősen magasabb (16.1%) arányt mutattak. Figyelemre méltó az is, hogy mindkét korosztályban a nők aránya magasabb, mint a férfiaké, akárcsak a teljes 15-29 éves korosztályban, sőt az életkor növekedésével a női NEET aránya egyre jelentősebb.

⁹ A korcsoportos megoszlásokban egyéb adatok is elérhetők, mivel azonban a NEET csoport általános korcsoportmeghatározását bővítettem, ezért itt a teljes 15-29 éves korcsoportot mutatom be. A korcsoport bővítésének okairól a *NEET fiatalok általános jellemzői* alfejezetben részletesen is kitérek.

Az EUROSTAT legfrissebb adatai szerint Magyarországon a NEET populáció aránya a 15-29 éves korosztályon belül 2014 és 2018 között a következőképpen alakult:

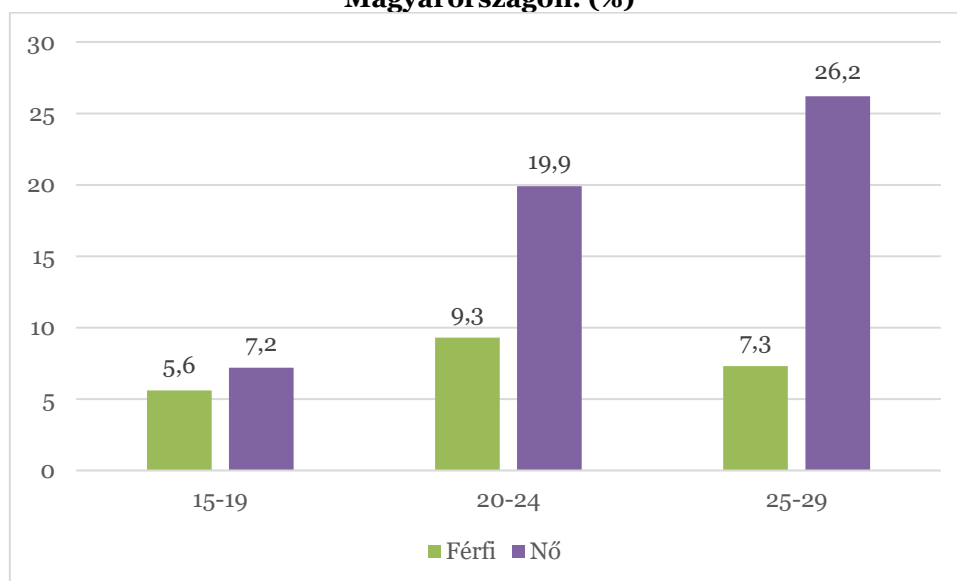
5. ábra: Az EU és a magyarországi NEET arány (15-29 évesek) 2014 és 2018 közötti időszakban (%)

Forrás: EUROSTAT; saját szerkesztés.

A vizsgált időszakban – az OECD tagállamokhoz hasonlóan – a NEET fiatalok aránya csökkent. Magyarországon 2014 és 2015-ben az Európai Unió átlagához képest az arány kissé magasabb volt, de 2016-tól kezdve a magyar NEET arány megegyezik az EU-s átlaggal. Ugyanakkor figyelemre méltó, ha azt vizsgáljuk a legfrissebb EUROSTAT adatok szerint, hogy a különböző NEET korosztályokban hogyan alakult 2018-ban a fiatalok nemek közötti aránya Magyarországon. Ezt a következő ábra mutatja be.

6. ábra: A NEET fiatalok nemek közötti aránya a különböző korcsoportokban, 2018-ban, Magyarországon. (%)

Forrás: EUROSTAT; saját szerkesztés.

Mindhárom korcsoportban a nők aránya magasabb, sőt az életkor előrehaladtával ez jelentősen növekszik is a férfiakéhoz képest. Ezek az adatok egyértelműen támasztják alá a Eurofound korábbi (2016) jelentését. Vagyis hazánkban a NEET nők, mindhárom korcsoportban, jelentősen többen vannak, mint a férfiak.

A NEET fiatalok nagyságára vonatkozó hazai adatok nem mutatnak egységes képet, sem a korcsoportok határait illetően, sem pedig a nagyságrend tekintetében. Ennek egyik legvalószínűbb oka az, amit már korábban több esetben is említettem, hogy a NEET fiatalok pontos arányát, a jellemzőik miatt, kifejezetten nehéz meghatározni.

Bene-Krémer-Pintye (2018) szerzőhármas, KSH adatokra hivatkozva határozta meg a 15-24 éves korosztályba tartozó NEET fiatalok arányát. A tanulmány szerint a 15-24 éves korosztályba összesen kicsivel több, mint 1 millió 100 ezer fő tartozik. Ebből a 15-24 éves korosztályba tartozó NEET csoport 112 ezer 754 főt tartalmazott. Ez pedig az ebbe a korcsoportba tartozó fiatalok 10.2%-át jelenti, amibe a legidősebb korosztály, a 25-29 évesek nincsenek beleszámolva.

Rigó Anita egy 2018-ban megjelent cikkében a magyarországi NEET fiatalok arányát 14.1%-ban adja meg, de a csoport életkori határait nem az általánosan elfogadott csoportokban határozta meg (15-24 évesek vagy 15-29 évesek), hanem a 18-24 éves korosztályban. Hajdú Miklós (2019) egy nemrégiben publikált cikkében pedig, a magyarországi NEET csoportba tartozó fiatalok számát már megközelítőleg 340 ezer főben

adta meg; ugyanakkor itt is fontos kiemelni, hogy a 20-34 éves korosztályba tartozó fiatalokat elemezte.

Varga Júlia szerkesztésében, 2018-ban megjelent *A közoktatás indikátorrendszere 2017* című munkában szintén megjelennek a magyarországi NEET fiatalok statisztikai adatai. Ez a munka mindhárom korcsoportot bemutatja statisztikai adataik alapján. 2006 és 2010 között a legfiatalabb korcsoportba (15-19 évesek) tartozó NEET fiatalok aránya csökkenést mutatott (6.3%-ról 4.8%-ra), majd 2013-ig az arány jelentősen növekedett (7.1%). 2013-tól 2016-ig egy újabb csökkenés figyelhető meg a legfiatalabb korosztályban, ami az utolsó vizsgált évben (2016) 5.9%-ban nyugodott meg. A 20-24 éves NEET fiatalok korosztálya már jelentősen magasabb arányokat mutat. A 2007-ben mért 16.7%-ról az arány 2013-ra 22.6%-ra növekedett. Ezt követően Varga szerint egy csökkenés figyelhető meg, s 2016-ban a korcsoport aránya 15.5% volt. A legidősebb (25-29 éves) korcsoportban figyelhető meg a legmagasabb arányok. 2007 és 2012 között ennek a NEET korcsoportnak az aránya 22%-ról 26%-ra növekedett, de ezt követően szintén egy csökkenés figyelhető meg ebben a korosztályban is; arányukat tekintve 2016-ban 19.5% volt (Varga, 2018).

Viszont mind a tanulmányok, mind pedig a két említett cikk abban megegyeznek, hogy a magyarországi NEET csoportban a nők aránya – a korosztályi határoktól függetlenül – jelentősen magasabb, mint a férfiaké.

1.4 NEET fiatalok általános jellemzése

Végezetül, a magyarországi NEET fiatalok bemutatásának zárásaként a csoportra vonatkozó általános jellemzőket foglalom össze röviden: korcsoport(ok)ra vonatkozó megállapítások, családi háttérjellemzők, iskolázottsági mutatók, valamint település-szerkezet szerinti megoszlások.

A NEET csoportba tartozó fiatalok általánosan elfogadott korcsoport-kategóriája a 15-24 éves korosztály, ami további két korcsoportra, a fiatalabb 15-19 éves és az idősebb 20-24 éves korosztályokra bontható. Ugyanakkor a nemzetközi szervezetek (OECD és EUROSTAT), valamint a magyar ifjúságkutatások is a hagyományosan elfogadott korosztályt kibővítik, és a NEET csoportot kiegészítik a 25-29 éves korcsoporttal. Így a teljes NEET csoportba a 15-29 éves korosztályba tartozókat számolják, amely gyakorlatilag a magyar ifjúságkutatások által lefedett ifjúsági korosztályt jelenti. Kutatásaim

során magam is azt tapasztaltam, hogy a NEET jelenségről teljesebb képet kaphatok akkor, ha a csoportba tartozó fiatalok felső életkori határát 29 éves korban állapítom meg. Éppen emiatt a továbbiakban követem az említett szervezetek és kutatások életkori meghatározását, és a NEET csoportba a 15-29 éves korosztályba tartozókat sorolom, akik munka nélkül vannak, és sem az oktatási, sem pedig a képzési rendszerekben nem jelennek meg.

A magyarországi NEET fiatalokról általánosságban elmondható, hogy többségük a szüleivel él egy háztartásban, de emellett megjelenik már a párkapcsolati forma is, ami többnyire „együtt-járást”, vagy be nem jegyzett élettársi kapcsolatot jelent. A csoporttagok egy részére, feltételezhetően jellemző, hogy kifejezetten fiatalon szülik meg első gyermeküket, sőt a korcsoport egy jelentős részének már több gyermeke is lehet (Kapitány-Spéder, 2018).

A szülők iskolai végzettsége kifejezetten alacsony, ami alapfokú, vagy szakmunkás végzettséget jelent (V.ö.: Nagy, 2018; Székely, 2018). Továbbá a fiatalok családjában markánsan jelenhet meg, hogy csak az egyik szülőnek, vagy egyik szülőnek sincs hivatalos bejelentett munkahelye. Molnár György és kutatócsoportja 2014-ben publikált egy tanulmányt *A munkaerőpiac peremén lévők és a költségvetés* címmel (Molnár et al. 2014). Bár a kötet nem kifejezetten kutatta a NEET csoportot, mégis fontos adatokat találtam benne. A szerző a munkaerőpiac peremén lévőköt hat nagy csoportra bontja, melyek a következők:

1. Jellemzően foglalkoztatottak; átlag minimálbér vagy annál kevesebb jövedelem jellemzi őket.
2. Jellemzően alkalmi munkából élnek; a havi átlag a minimálbérnél magasabb.
3. Munkanélküliek a hónapok többségében.
4. Egyéb inaktívnak vallották magukat a hónapok többségében.
5. *A 16-24 év közötti nem tanulók, akik nem dolgoztak soha, és legfeljebb szakiskolai végzettséggel rendelkeznek.*
6. Jellemzően azok, akik nem tartoznak az 1-5 csoport valamelyikébe.

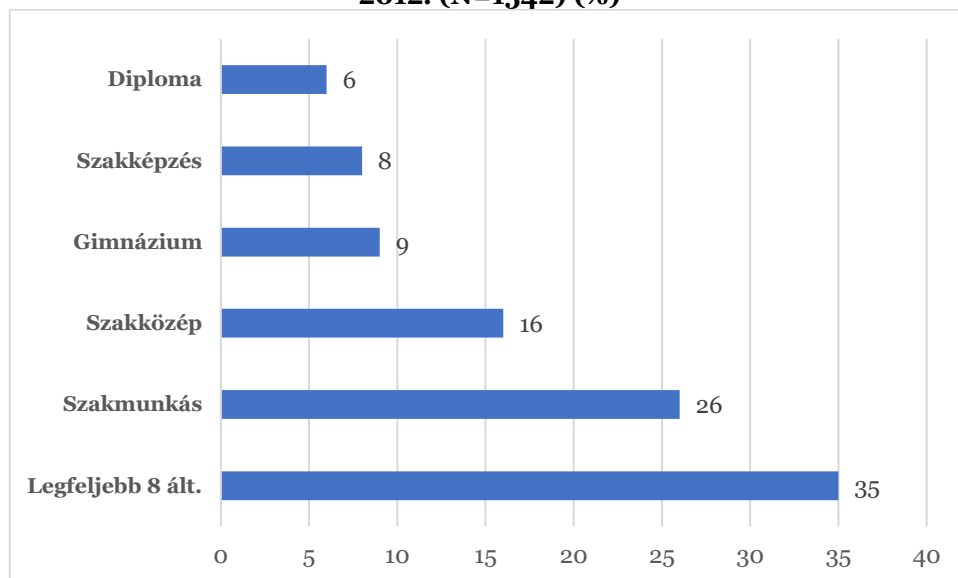
Témám szempontjából kijelöltem az 5. csoportot, amely leginkább megközelíti a NEET csoport fogalmát, még akkor is, ha a szerzők e fogalmat kifejezetten nem említik munkájukban, s kutatásuk nem is e csoportra fókuszált. Ez a munka elkészítette a peremháztartások csoportosítását is, mely további fontos adalékokkal szolgálhat a NEET kutatásához. A peremháztartásokat a következő három csoportra bontja:

1. Jellemzően foglalkoztatott peremháztartások.
2. Jellemzően munkanélküli peremháztartások.
3. Vegyes peremháztartások.

A csoportbontásban a harmadik olyan peremháztartásokat jelent, ahol az egyik fél rendelkezik ugyan munkával, de a másik biztosan munkanélküli. Molnár és munkatársai megállapították, hogy a vegyes peremháztartásokban a legnagyobb a fentebb említett 5. csoport előfordulási aránya (Molnár et al. 2014). Vagyis ez azt jelenti, hogy ezen kutatás szerint is olyan háztartásokból kerül(het) ki a NEET fiatalok egy bizonyos csoportja, ahol a szülők egyike dolgozik, míg a másik munkanélküli.

A NEET csoportba tartozó fiatalok egyik általános jellemzője az alacsony iskolai teljesítmény és az ehhez párosuló nem megfelelő iskolai végzettség (Coles et al. 2010). Ez a hazai NEET populációra is jellemző (Nagy, 2018), emellett azonban fontos azt is megemlíteni, hogy a csoporton belül a fiatalok egy része magas, vagy kifejezetten magas iskolai végzettséggel is rendelkezhet (Székely, 2013).

7. ábra: NEET fiatalok (15-29 évesek) aránya legmagasabb iskolai végzettség szerint, 2012. (N=1542) (%)

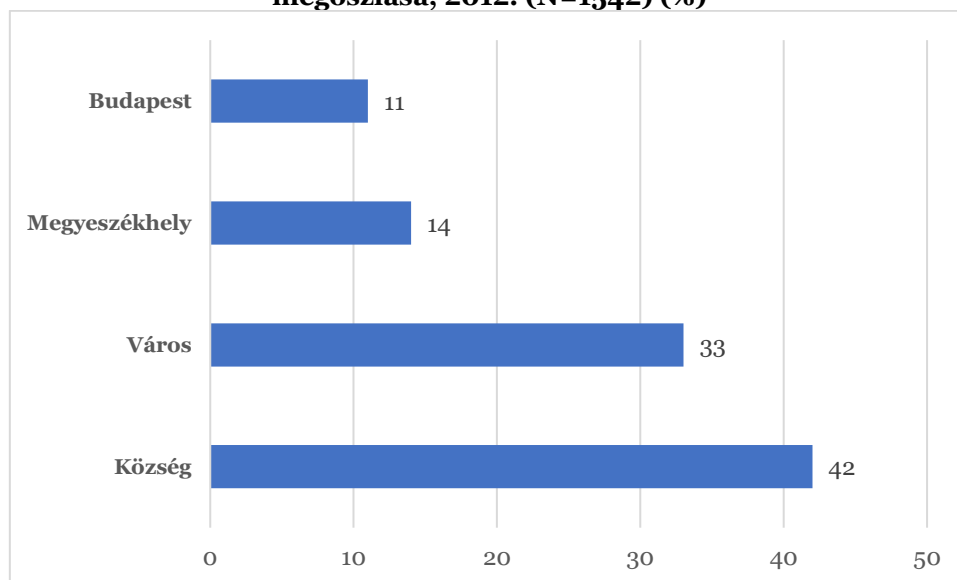
Forrás: Székely, 2013. p. 138. Saját szerkesztés.

Az ábra szemléletesen mutatja, hogy a NEET fiatalok körében, az iskolai végzettséget tekintve, a legnagyobb arányban a legalacsonyabb iskolai végzettséggel rendelkezők vannak (35%). A számarányok csökkenek az iskolai végzettségek emelkedésével, de még mindig jelentős arányokat mutatnak az úgynevezett alsó-középfokú végzettséggel

rendelkező NEET fiatalok. Ez az arány 26 százalék. A szakmával és érettségivel is rendelkező NEET fiatalok aránya 16%, míg a csak érettségivel rendelkezőké 9%. Ezt követi a középiskolára épülő szakképzés (8%), valamint a legmagasabb iskolai végzettséggel, diplomával rendelkező NEET fiatalok aránya a mintában 6%, ami bár alacsonynak tekinthető, mégis szükséges megemlíteni, hogy a NEET csoportban a legmagasabb iskolai végzettséggel rendelkezők is megtalálhatók, ami egyben utal a NEET-jelenség fokozott veszélyeire.

A 2012-es magyar ifjúságkutatás a hazai NEET fiatalok település szerinti megoszlásait is közli.

8. ábra: NEET fiatalok (15-29 évesek) település szerinti megoszlása, 2012. (N=1542) (%)

Forrás: Székely, 2013. p. 138. Saját szerkesztés.

Az ábrában szereplő adatok jól mutatják a magyarországi NEET csoport területi megoszlásait. Az látszik, hogy minél kisebb egy település, annál nagyobb a NEET fiatalok aránya. A fővárosban, valamint a megyeszékhelyeken (a kutatás ide sorolta a megyei jogú városokat is) jelentősen kevesebb a NEET fiatal (11% és 14%), mint a kisebb településeken (33% és 42%). Vagyis ez azt is jelentheti, hogy kisebb településeken nagyobb kockázata van annak, hogy egy fiatal NEET-létbe kerüljön, mint a nagyvárosokban (V.ö.: Szanyi-Susánszky, 2018). Ugyanakkor az mindenképpen figyelemfelkeltő, hogy a Központi Statisztikai Hivatal szerint hazánkban 3154 település található, de ebből 2808 község, s mindösszesen csak 346 város, a fővárossal együtt (Magyarország településhálózata, 2015).

Amint arra a NEET fiatalok csoportbontási lehetőségei részben már utaltam, az Eurofound kutatása szerint a magyarországi NEET fiatalok, a felsorolt hét csoportkategória közül, háromban térnek el jelentősen az Európai Unió átlagosnak tekintett NEET csoportkategóriáitól. Egyrészt a tartós munkanélküliek (és velük együtt általában a regisztráltak) kevesebben vannak az EU-s átlaghoz képest. Másrészt, ugyanakkor a passzív (*discouraged*) NEET-ek, akik már nem is keresnek munkát, tanulási lehetőséget, valamint a családi kötelezettségek (gondozás, ápolás) terhei alatt élő NEET-ek hazánkban sokkal többen vannak. Vagyis, míg a többi csoportnál döntően munkaerőpiaci konjunktúrák, reguláris iskolarendszerbeli és felnőttképzési lehetőségek, külsődleges és rendszerszerű körülmények a dominánsak a csoportok létszámának alakulásában, addig a munkakeresés feladása, vagy éppen elfogadott státuszként a családtag gondozása már erősen összefüggenek értékválasztásokkal, szocializációs kimenetekkel. Ezekhez kapcsolódik az Ifjúságkutatásokból már idézett iskolai végzettségre és lakóhelyre vonatkozó adatok. Ezek egyfelől „objektív adatoknak” tekinthetők, melyek megmutatják, kinek, hol és milyen lehetősége van (tovább)tanulni, de másfelől ezek egyben „szocializációs sajátosságokat” is meghatározó tényezők. Mindezek szoros összefüggésben lehetnek azzal, ha már maguk a rendszerek is „feladják” ezeket a fiatalokat, már nem küzdenek oktatásukkal, munkakeresésre való biztatásukkal, ha kiírják őket abból a körből, ahol még érdemes az intézményeknek erőfeszítéseket tenniük a beilleszkedésükért.

Az általam veszélyeztetett NEET csoportba tartozó fiatalokat összességében egyetlen jellemzővel le lehet írni: a megfosztottság valamilyen foka jellemzi őket. Ez alatt elsősorban értem a mérvadó társadalmi normáktól való eltérést, elmaradást, de nemcsak anyagi értelemben, hanem életcélokban, motiváltságokban sem a mérvadó társadalmi elvárásokat követik ezek a fiatalok, amit szocializációs deficitként, problémaként fejtek ki a későbbiekben.

A NEET fiatalok jelentős többsége szegény körülmények között élő családok gyermekei. Ott, ahol a szegénység egyik oka az egyik, vagy mindkét szülő munkanélkülisége, vagy tartós munkanélkülisége. Ott, ahol a fiatal úgy nő fel, hogy vagy az egyik szülőjét, vagy mindkét szülőjét nem is látta hivatalosan bejelentett munkahelyen dolgozni. Ahol azt tanulhatta meg, hogy nincs is lehetőség a bejelentett munkára, csak feketemunka létezik. Vagy a bejelentett munka (például a közmunka) kiszolgáltatott státuszra predestinál, s akkor van, ha az elvárt „viselkedési formának” megfelel a munkát vállalni

akaró. Ahol már a szülőknek sem volt kielégítő az iskolai végzettsége, s az oktatás nem is képviselt értéket. Ebből kifolyólag a tanulás vagy a továbbtanulás, mint választott lehetőség vagy fel sem merül, vagy az értékrend legalsó rétegeiben húzódik meg. Ebben a szocializációs háttérben felnövekvő fiatal számára a valószínűsíthető NEET lét már nem választott, sokkal inkább egy készen kapott státusz.

Kutatásom során volt alkalmam beszélgetni olyan 16 éves fiúval, aki a szó tudományos értelmében NEET-es volt, azonban ennek a létállapotnak esetleges jövőbeli következményeivel nem számolt; de valójában nem is számolhatott. Elmondása szerint, szüleinek sohasem volt bejelentett munkája, napszámból éltek, és azokból a kölcsönökből, melyeket szűkösebb időkben a közeli és távolabbi családtagok felajánlottak. Kimaradt az iskolából, elmondása szerint: „*minek az*”. Kiválóan zenélt, s alkalmi munkákból tartotta fenn magát. Felesége és gyereke volt Szegeden (ő egy közeli faluban lakott), akikkel nem élt együtt, de anyagilag támogatta őket. Saját gépkocsival rendelkezett, melyet éppen lecserélni kívánt, s az akkori viszonyoknak megfelelő talán egyik legmodernebb mobiltelefonnal, melyet egy újabbra kívánt cserélni. A látszatra kiegyensúlyozott és boldognak tekinthető fiatalember még csak tudatában sem volt az ő státuszának. Nem kívánt bejelentett munkába állni, s kérdésemre elmondta, hogy amíg tud zenélni, addig ebben látja a jövőt. Ha már nem, akkor: „*majd lesz valami. Anyámék is megélték, én is meg fogok.*” Ez a fiú, úgy vélem, nem választott, még akkor sem, ha ez első látásra úgy tűnhet. Ő készen kapta ezt a „hot potato”-t, most ott melengeti a kezében, és nagy a valószínűsége, hogy a gyerekének ezt adja majd tovább.

A veszélyeztetett NEET létben lévő fiatalok egy jelentős része, mint a fentebb példaként hozott fiatal is, egy folyamat részesévé vált. Azé a folyamaté, ami már a fogantatásakor elkezdődött, későbbi életszakaszaiban meghatározó volt, nagymértékben alakította személyiségének fejlődését és ezzel együtt önazonosság-tudatát, s gyakorlatilag kijelölt számára egy utat, amelynek egyik lehetséges következménye a NEET lét. Ez a komplex folyamat: a szocializáció. A szocializációs defektusok a NEET-nek, mint jelenségnek, egyik okaként is felfogható. A következő három szerkezeti egységben ezt a gondolatmenetet viszem tovább. A második fejezetben elsősorban hazai szerzők kutatásaira támaszkodva ismertetem a szocializációt, s annak különböző szegmenseit. A harmadikban azt mutatom be, hogy a sikertelen szocializációs folyamatok okként hogyan generálhatják a NEET létet és járulhatnak hozzá, hogy a fiatalok ebbe az állapotba kerüljenek. A negyedik fejezetben, amely egyben a dolgozat elméleti egységét le is zárja, a szocializáció hatásait mutatom be a vizsgálati csoportjaim körében.

II. A SZOCIALIZÁCIÓ HATALMA

A második fejezetben a szocializáció témakörét járom körbe kissé részletesebben. Az első alfejezet a szocializáció elméleti kerete címet viseli, melyben két téma kerül tárgyalásra: a szocializáció fogalma, valamint annak típusai és szinterei. Ezt követően térrek rá az intézményi szocializáció magyar sajátosságára, a szegregálódó, illetve szegregált magyar oktatási rendszer rövid bemutatására. A fejezetet a szelektáló magyar munkaerőpiac egyes sajátosságainak ismertetésével zárom.

A teljes fejezet arra igyekszik rávilágítani, hogy – a többségi társadalom felől nézve – a NEET létben lévő fiatalok előéletét már nagymértékben meghatároz(hat)ta a sikertelen szocializációs folyamataik, de ezek egyben jövőbeni lehetőségeiket is előrevetítik a mai magyar társadalomban. Továbbá ráirányítja a figyelmet, hogy ezek a szocializációs hátrányok potenciális NEET kockázatként írhatók le, amely egy új csoportkategóriát, a potenciális NEET (PNEET) fiatalokat tételezi fel. Ennek a csoportnak részletesebb bemutatására majd a harmadik fejezetben kerül sor.

2.1 A szocializáció elméleti kerete

2.1.a A szocializáció fogalma:

Teleki Béla (2010) szerint a szocializáció, mint szakkifejezés, a 19. század végén jelenik meg a társadalomtudományokban. Véleménye szerint a szocializáció definícióját elsőként E. A. Ross adta meg, aki a szociális ellenőrzés folyamatát jelölte a fogalommal, ami nem más, mint hogy *„az egyének a csoport szükségleteinek megfelelően formálják érzéseiket és vágyaikat”* (3 p.).

Nagy Ádám és Trencsényi László (2012) az időpont meghatározást és az első fogalomalkotási kísérletet időben későbbre helyezik és más személyhez kötik. A szerzőpáros úgy véli, hogy a társadalomtudományokban a szocializáció fogalmát a 20. század elejétől kezdték el használni, s a szocializáció szociológiai jellegű elméletét elsőként Durkheim fogalmazta meg.

Buda Béla (1986) szocializáció-fogalma szociálpszichológiai megközelítésből értelmezett. A szerző szerint a szocializáció egy folyamat, mégpedig egy interakciós folyamat.

Az interakciók révén a szocializációban résztvevő személy viselkedése módosul annak érdekében, hogy megfeleljen a vele szemben támasztott követelményeknek. A meghatározás értelmezhető úgy is, hogy egy személy a szocializációja során a kívülről kapott és/vagy érkező követelményrendszerekkel interakciós kapcsolatban van, és egyfajta megfelelési kényszer hatására viselkedését módosít(hat)ja annak érdekében, hogy az elvárásoknak megfeleljen.

Somlai Péter (1997) értelmezésében a szocializáció szintén egy folyamat, mégpedig egy kétpólusú folyamat. Egyrészt a szocializáció az elvárt viselkedésminták elsajátítása, amely gyakorlatilag a társadalomba való beilleszkedést jelenti, s e beilleszkedési folyamattal egyidejűleg alakul ki a fiatal azonosság-tudata is, melynek szerves része más csoportok megítélése és egyben a hozzájuk fűződő viszony értelmezése. Másrészt, a szocializáció folyamata egyben a kulturális átörökítés aktusa is.

Csepeli György (2001) kiemeli, hogy a szocializáció elsődleges feladata a szociális kompetenciák kialakítása a személyiségben. A szociális kompetenciák pedig interakciós és kommunikációs összetevőkkel rendelkeznek, s ezek a kompetenciák teszik lehetővé az egyén számára *„a szabadság és kötöttség kettős szorításában megnyilvánuló, pozitív társadalmi jelenléte”* (229 p.). A kutató értelmezésében azonban már felmerül az irányítás, az egyoldalú befolyásolás és függőségben tartás, mint a társadalmi életre történő felkészülési folyamat részei. A pszichoanalízis megalkotójára hivatkozva írja, *„Freud a szocializáció kapcsán jogosan beszél «valóságelvről», melyet az «örömev» csábításaira hajló gyermekkel szemben a szülői irányítás testesít meg”* (218 p.).

Andorka Rudolf (2006) a szocializáció két definícióját említi munkájában, melyek közül az egyik inkább pszichológiai megközelítést ad, a másik pedig sokkal inkább egyfajta szociológiai megközelítésben láttatja a fogalmat. Ugyanakkor értelmezésében mindkét megközelítés szerint a szocializáció egy folyamat. Az elsőben arról a folyamatról beszél, amelynek során az emberi személyiség kialakul. Vagyis a szocializáció itt egyfajta személyiségfejlődést jelent (amely fejlődés természetesen visszafejlődést is jelenthet, a társadalom által elfogadott normákhoz képest). A második definíció szerint a szocializáció egy olyan folyamatot jelöl, amelynek során a társadalom tagjai megtanulják, hogyan lehetnek társadalmuk hasznos tagjai, hogyan kell a társadalomban élniük. *„Ebben az értelemben a szocializáció során a gyermek megtanulja a környező*

társadalom kultúráját, normáit, értékeit.” (422 p.). Ez pedig, véleményem szerint, egy nevelési folyamatnak köszönhető, amely során az egyén vagy megtanulja, és/vagy megtanítják neki, hogyan kell a társadalomban élnie.

Az ember, tevékenységei közepette, a társadalmi normákhoz igyekszik alkalmazkodni, a társadalmi környezetben elfogadott normáknak megfelelően igyekszik viselkedni. E normák háttérében értékek állnak és ezek az értékek a társadalom kultúrájának részei. A társadalom tagjainak többsége egyetért ezekkel a normákkal és értékekkel. A normákat és értékeket a társadalom tagjai gyermekkori szocializációjuk során – mely alapvetően egy folyamat – sajátítják el, „internalizálják”, vagyis teszik azokat sajátjaikká (4 p és 9 p.). A szocializációval tehát szorosan összefüggő fogalom az internalizálás. Az internalizálás Andorka szerint szintén egy folyamat mely során *„az egyén olyan mértékben sajátítja el, teszi magáévá az értékeket és normákat, hogy akkor is azoknak megfelelően viselkedik, ha nem számít külső negatív szankcióra a norma megszegése esetén”* (423 p.). Vagyis, amikor valaki a szocializáció folyamatában különböző értékeket, normákat sajátít el, internalizál, tehát magáévá tesz, akkor ezen értékek, normák mentén való viselkedés, véleményem szerint, már nem feltétlenül tudatos cselekvést tételez fel, sokkal inkább egyfajta automatizmust, amiből eredő cselekvéseket éppen az internalizálás folyamata miatt nem is kérdőjelez meg az egyén. Egyszerűen olyan belső meggyőződéssé válhatnak egyes normák vagy értékek, hogy a hozzájuk kapcsolható cselekvés már nem tudatos döntés eredményeként fogható fel. Gondolok itt arra, hogy diplomákkal rendelkező szülők családjában felnövekvő gyerek számára a továbbtanulás már nem feltétlenül egy tudatosan kimunkált döntés eredménye (a szülőké természetesen lehet az), sokkal inkább egy, a szocializációból fakadó imperatívusz. Ennek természetesen a fordítottja is igaz lehet, ahol a szülők kifejezetten alacsony iskolai végzettséggel rendelkeznek, ott a gyerek számára elképzelhetően fel sem merül a továbbtanulás kérdése (és nagy valószínűséggel a szülők számára sem). Természetesen az általam hozott példára számos kivétel is található a társadalomban, de úgy vélem, hogy a szocializáció és a hozzá szorosan kapcsolódó internalizálás folyamatában már nagyobb valószínűséggel mennek végbe az általam leírt folyamatok, mintsem annak gyökeres ellenkezője. Andorka a szocializáció fogalmának további értelmezési kereteit is megadja, amikor azt állítja, hogy az egyén a társadalmi normák és értékek elsajátítása mellett, társadalmi szerepeket is internalizál, olyan szerepeket, melyeket élete során be kell töltenie. Ezek a szerepek a szerző szerint egyrészt viselkedési minták összességéből áll, valamint különböző jogokból és kötelezettségekből. Ugyanakkor ezek a szerepek nem csak a

családban betöltött különböző funkciókból, viselkedésmintákból tanulható/utánozható szerepként való elsajátítását jelenti (pl.: az apa szerep és a családban betöltött funkciójának elsajátítása), hanem a társadalomban betölthető különböző státuszokhoz kapcsolódó szerepek elsajátítását is jelenti. Ha azonban az egyén nem felel meg a státuszából eredő szerepeknek, ebből az élete során komoly konfliktusai származhatnak, sőt végső soron ez járhat azzal is, hogy az egyén elveszti adott státuszát.

Andorka rávilágít arra, hogy bár a pszichológusok általában a gyerekkorra, illetve annak különböző szakaszaira helyezik a szocializáció folyamatának dominanciáját (pl.: Freud a csecsemőkorra, vagy Piaget a gyermekkor későbbi szakaszaira), a szocializáció az egyén egész életét átható komplex folyamat. Vitathatatlanul döntő életszakasza a gyermekkor, de az egyén a későbbi életszakaszai során is ennek a folyamatnak folytonos hatása alatt áll.

Teleki (2010) korábban már idézett munkájában a szocializáció fogalmát különböző tudományok irányából vezeti le. Egyrészt a pszichológia irányából, mely szerint a szocializáció nem más, mint a környezetéből személyként kiemelkedő individuum kifejlődése. A szociológia irányából közelítve meg a fogalmat, a szocializációt tanulási folyamatnak tekinti, mely tanulási folyamat során a fiatal megtanul a társadalomban élni, elsajátítja annak normáit, valamint viselkedési minták alapján szerepeket sajátít el. További megközelítési irányokat is bemutat a szerző; az antropológia és a rendszerelmélet szocializáció-meghatározásával kapcsolatos elméleteit. Véleménye szerint az antropológia *„az adott kultúra és szociális viselkedés elsajátítását hívja szocializációnak, miközben az egyén megkedveli a népszokásokat, hagyományokat, hiedelmeket, a közösség és szervezeteinek megfelelő tevékenységformákat”* (3 p.). A rendszerszemlélet pedig szocializáció folyamatán érti *„azt az emberi életet átszövő, a fogamzástól a halálig tartó folyamatot, amely során az egyén aktív társadalmi lényé válik, alkotó és tevékenykedő elemként épül be a szűkebb és tágabb társadalomba, miközben egyéni jegyekkel és társas viszonyokkal gazdagodik személyisége, valamint képessé válik az alkalmazkodásra a társadalmi erőkhöz és a kulturális jelenségrendszerekhez”* (3 p.). A szocializáció tehát egy egész életen át tartó komplex folyamat, melyben az egyén válaszokat ad az ismételten megjelenő társadalmi kihívásokra. Továbbá a szocializáció folyamatában az egyén és a közösség között kölcsönhatás alakul ki, mely kétirányú folyamat alkudozások sorozatában valósul meg.

Budavári-Takács Ildikó (2011) felfogása a szocializáció folyamatáról nagyon közel áll Somlai fentebb említett megközelítési aspektusai közül az elsőhöz. Vagyis Budavári-Takács is a szocializáció során egy beilleszkedési folyamatról beszél a társadalomba, mely beilleszkedési folyamat közben az egyén társas viszonyokkal gazdagodik, de egyben alkalmazkodik is a társadalmi erőkhöz, továbbá az adott társadalomra jellemző kulturális jelenségekhez. A szocializáció folyamatát tanulási folyamatként fogja fel, mely tanulási folyamat semmiképpen nem egyoldalú, hanem állandó kölcsönhatás figyelhető meg a személy és annak társas környezete között, s ebben a kölcsönhatásban az adott személy nemcsak alkalmazkodik, de alakítja is társas közegét.

Lovász Ildikó (2011) pedig a szocializációt egy kondicionáló folyamatként fogja fel. A szocializáció kapcsán az egyén személyiségében kialakuló struktúra-fejlesztésről beszél, amelyet egyfajta kondicionáló folyamat alakít. A kondicionálás alapját a szülők által felállított, és a születéstől kezdve gyakorolt büntetési és jutalmazási viszony adja meg. Ez a folyamat később azután folytatódik az egyén életében, sőt kiegészül a távolabbi családtagok (rokonok), a kortárs csoport tagjai, az iskola, és egyéb más szereplők hatásaival.

Nagy és Trencsényi (2012) a szocializáció definíciójának meghatározásakor a következőket mondja: *„szocializációnak azt a folyamatot tekintjük, amelyben az egyén tudásra, képességekre tesz szert, megerősödik attitűdjeiben – más szóval tudatosítja, kialakítja kompetenciáit -, és amely folyamat alkalmassá teszi arra, hogy a társadalom tagjaként gyakorolja élettevékenységeit. E folyamat során az egyén megtanulja megismerni önmagát és környezetét, elsajátítani az együttélés szabályait, a lehetséges és elvárt viselkedésmódokat”* (13 p.). Tehát megfogalmazásukban a szocializáció egy folyamat, mely az egyént egész életén át kíséri, és a folyamat elsősorban tanulásban és képességfejlesztésben csúcsosodik ki, melyben megismeri önmagát, az őt körülvevő világot és azt a képességet, hogy ebben a világban eligazodjon. Ez a tanulási folyamat azonban nem minden esetben tekinthető tudatos tanulási és képességfejlesztési folyamatnak, mint ahogyan Murányi István (2006) rávilágít, ez a tanulási (és képességfejlesztési) folyamat történhet rejtett mechanizmusok útján is. A szerzőpáros továbbá megállapítja, hogy a szocializáció folyamatának két lényeges pontja is van; az egyén és a közösség, valamint a közöttük létrejövő interakció és ennek az interakciónak a folyamata és annak hatása. A szocializáció normális esetben a személyiség fejlődésének tekinthető, mely folyamat a különböző társadalmi és tárgyi környezettel kölcsönhatásban

zajlik. „Tulajdonképpen ott érvényesül, ahol a személyiség és a közösségek (csoportok), az egyén és a társadalom, vagy annak bármelyik alrendszere «összeér», «kereztezi egymást»” (14 p.).

Az eddigiekben különböző hazai szerzők idézett munkái alapján arról írtam, hogy a szocializáció egy komplex, egész életen át tartó folyamat, amely elsősorban az egyén és az őt körülvevő (szorosabb és tágabb) közösség közötti interakcióban valósul meg. Berta Judit (2015) a szocializáció folyamatában megjelenő szereplők közé azonban egy új elemet hoz be, a sajátunkként definiált tárgyak szocializációs hatását. Azt állítja, hogy az identitás fejlődésének egyik összetevője, hogy az én-határainkat kiterjesztjük a birtokolt tárgyra, mely által ezek a tárgyak nem elkülönült jelentést hordoznak tovább, hanem mintegy a kiterjesztett én részévé válnak. A birtokolt tárgyak az identitás szimbólumaiként funkcionálnak, s ezek a szimbólumok társadalmilag elfogadottak. „Az elfogadás itt azt jelenti, hogy a szocializáció során megtanuljuk, milyen anyagi javak milyen szociális kategóriát jelölnek, aminek révén mindenki tisztába kerül azszal, hogy az adott dolog birtoklása milyen érték vagy ideológia vallását jelenti. A tulajdon mentén történő megítélés alapját azonban már nem a közvetlen interakciók, hanem az internalizált kulturális jelentések adják, melynek egyik fő közvetítője a média. A médiatartalmak (főként a reklámok) így válnak az identitás részévé: ha egy tárgyat birtoklok, az azzal összekapcsolt értéket, életérzést is birtoklom, az «én»-em része lesz. Viselésével, használatával pedig kommunikálom a külvilág felé, hogy milyen vagyok, milyen attitűdjeim vannak, milyen csoportokhoz tartozom” (236 p.). De ezzel kommunikálhatom azt is, amilyen szeretnék lenni, vagy amilyenné szeretnék válni, továbbá, hogy milyen csoportokhoz szeretnék tartozni. Vagyis a tárgyak birtoklásával, véleményem szerint, szimbolizálhatja egy fiatal a vágyait is. S a csapda éppen ebben rejlik; attól, hogy birtoklok egy tárgyat (egy ma divatos mobiltelefont) még nem biztos, hogy a birtokolt tárggyal szimbolizált vágyaimat el is fogom érni. A média hatása mellett ma a mobiltelefonok testesítik meg leginkább az identitás szimbólumaként funkcionáló birtokolt tárgyat.

Kósa Éva – bár tanulmánya speciálisan a médiaszocializációra vonatkozik, mely ágensről a későbbiekben magam is értekezem – a szocializáció definíciójával kapcsolatban fontos megállapítást tesz. Véleménye szerint a szocializáció fogalma arra utal, hogy az egyén felnevelkedése, szocializációja során egy nagyon egyedi kulturális hagyományt és normarendszert sajátít el. Ez a kulturális hagyomány sok esetben mikro-kulturális

hagyomány és egyben normarendszer is, ami tulajdonképpen nem más, mint az adott fiatal, saját adott kultúrája (Kósa, 2015). Ez a mikro-kulturális hagyomány pedig nem feltétlenül azonos a többségi társadalom által elfogadott makro-kulturális hagyománnyal, vagyis a fiatal a szocializációja során olyan normarendszereket is elsajátíthat, internalizálhat, melyek éppenséggel ellentétesek a makro-kulturális hagyományokkal.

A fentebb idézett kutatók megfogalmazásaira támaszkodva tehát leszögezhetjük, hogy a szocializáció egy komplex interakciós tanulási és képességfejlesztő folyamat. Ebben a folyamatban az egyén állandó kölcsönhatásban van az őt körülvevő társas közeggel. Ez a társas közeg pedig egyfajta kondicionáló folyamat keretében (amely lehet irányítás, egyoldalú befolyásolás, függőségben tartás) elvárt viselkedési minták, társadalmi szerepek elsajátítására ösztönöz, a saját mikro-kulturális értékeit, normáit, szabályait adja át. Az egyén pedig ezeket a szocializációs folyamatok során internalizálja, s ezzel ebbe a mikro-kultúrába beilleszkedik, illetve alkalmazkodik ahhoz. Ez a folyamat többnyire nem tudatosan fejt ki hatását „*mivel a szocializáció folyamatában sem az ágenseknek, sem a szocializálódó gyerekeknek nincs fogalmuk arról, hogy ők most éppen szocializálnak vagy szocializálva vannak, a folyamatot úgy kell tekintenünk, mint ami szándékainktól függetlenül önkéntelenül végbemegy*” (Becker, 2015. 134 p.). Vagyis a szocializáció erősen hat a tudattalan szférára is, ezáltal mintegy predestinálja az adott fiatal lehetőségeit. A következő alfejezetben arra keresem a választ, hogy ezek a szocializációs folyamatok hol és milyen formában érhetők tetten.

2.1.b A szocializáció típusai és szinterei:

Giddens (2006) szerint a szocializációs folyamatok különböző csoportokban, illetve társadalmi kontextusokban zajlanak, melyeket a szerző szocializációs ágenseknek (agencies of socialization) nevez. Rávilágít arra, hogy több szocializációs szintér fejt ki hatását az egyén különböző életszakaszaiban, mely szinterek strukturált csoportok, illetve környezetek. A kutató a szocializáció négy különböző szintereiről beszél. Az első szocializációs szintér a család, és a különböző kortárs csoportok, amelyeket Giddens elsődleges, vagy korai szintérnek nevez. A második szocializációs szinteret másodlagos, vagy kései szocializációs szintérnek nevezi, amelynek elsődleges területe az iskola. A másodlagos szocializáció elnevezés nem egyfajta alárendeltséget jelent az elsődleges szocializációhoz képest, hanem az időbeliségre utal, vagyis, hogy az elsődleges

szocializáció időben megelőzi a másodlagos szocializációt. A harmadik szocializációs szintér a munkahely, s Giddens negyedik szocializációs ágensként írja le a tömegkommunikációs eszközöket.

Mead szerint az egyén szocializációja az őt körülvevő csoportok tagjaival kialakított kapcsolatrendszeren keresztül értelmezhető. Ezekben a csoportokban az egyes személyek különös fontossággal bírnak, melyeket a kutató szignifikáns másoknak nevez, s akiknek a véleménye különösen fontos a személyiség kialakításában (In.: Andorka, 2006).

Parsons szintén beszél elsődleges, illetve másodlagos szocializációról. Szerinte az elsődleges szocializáció a személyiség alapvető szerkezetét alakítja ki, amely az egyén életének korai éveire tehető. A másodlagos szocializáció pedig egy szereptanulási folyamat, mely intézményes keretek között zajlik (In.: Nagy, 2013).

Csepeli (2001) az elsődleges szocializációs közeggel, a családdal kapcsolatban kiemeli, hogy a *„család annyiban tekinthető minden további csoporttagság «archetípusának», hogy a később adódó csoporttagságok lehetséges motivációi tudatosan vagy tudattalanul szinte mind jelen vannak. ... A családban felnövekvő egyének felnőttkori csoportosulásaikban a szocializáció során elfogadott mintákat követik: különösen szembetűnő ez a követés a saját család alapítása esetén, de a munkahelyi, szabadidős, politikai-világnézeti csoportokban való részvétel mikéntjét is meghatározza, hogy a család milyen csoportokat «vetetett észre» a gyermekkel, s melyekre nem hívta fel egyáltalán a figyelmét”* (241 p.). A család szocializációs közege mellett azonban idővel megjelenik egy új szocializációs csoport, a kortársak csoportja. Ez a csoport kezdetben kiegészíti a családot, de később esetleg a családi hatások ellenpólusaként is szerepelhet. Viszont ez a csoport, mint szocializációs szintér, egy új elemmel gazdagíthatja az egyén személyiségét. Ezt Csepeli a következőképpen fogalmazza meg: *„A kortárs csoport az egyetlen társas szintér, ahol a fiatal egyenlőségen alapuló viszonyokra számíthat, s ahol ennek megfelelően függősége a másiktól nem egyoldalú és nem kizárólagos, mint például szülője vagy tanára vonatkozásában. ... Nemcsak azt ismerjük meg, hogy mit jelent választani, hanem azt is, hogy mit jelent választottnak vagy nem választottnak lenni”* (242 p.). A kortárs csoport csoportképző tényezőjeként figyelembe vehető az, amit Csepeli, Lewin-re hivatkozva, közös sorsként fogalmaz meg, és ez a közös sors, kívülről determinálva, mintegy megszabja az együttes élménylehetőségeket.

Andorka (2006) szerint egy gyerek szocializációja, személyiségének fejlődése az elsődleges csoportokban megy végbe. A legfontosabb elsődleges csoport a család és a rokonság, de a kutató elsődleges csoporttagoknak nevezi a baráti társaságot, illetve a kortárs-csoport tagjait is. Az egyén és a szocializációban résztvevő elsődleges csoporttagok közötti kapcsolatban és viszonyrendszerben alakul ki az egyén reális énképe. Továbbá kiemeli, hogy *„a modern társadalomban, ahol a gyermekeknek a szülőkkel együtt töltött ideje, a közöttük végbemenő interakció csökken, a szocializáció más szinterei növekvő szerephez jutnak. Ilyen mindenekelőtt az iskola. Nagy kérdés azonban, hogy az iskola képes-e a szülői család szocializációs szerepének akár csak egy kisebb részét átvállalni. Az iskola mellett az azonos életkorú barátok játszhatnak nagy szerepet. Ez a szerep lehet negatív, ha ez a baráti csoport galéri jellegű, vagyis deviáns értékekre és normákra szocializálja a gyermeket vagy serdülőt”* (422-423 pp.).

Budavári-Takács (2011.) szerint a korai szocializáció a családban kezdődik meg, de szintériként ide sorolható még két korai intézményi struktúra is, a bölcsőde és az óvoda. A korai szocializációban a család biztosítja azt a közeget, ahol elsőként megtapasztalható az úgynevezett mi-élmény, ahol az egyén kapcsolatban él másokkal, alá, fölé és mellérendeltségi viszonyokat lát és tanul meg, szerepeket sajátít el, kölcsönösséget, szolidaritást tapasztalhat meg, de a család az a közvetítő közeg is, ahol jogokat és kötelességeket ismerhet meg az egyén.

A késői szocializáció elsődleges szintere az iskola, majd pedig a munkahely válik szocializációs szintérré, ahol már a pályaszocializációé a dominancia. Az iskolában, mint intézményes szintérben, a szocializáció közvetítője a pedagógus. Ő az, aki elvárásokat, normákat, társadalmi értékeket fogalmaz meg, illetve testesít meg a fiatalok számára. Az iskola egyben a társas közeg terepe is, ahol a gyerek az osztálytársak, illetve a kortárs-csoport tagjainak normáit, értékeit, elvárásait, büntető és jutalmazó gesztusait tanulhatja meg. A pályaszocializáció, mint szocializációs szintér több szakaszból áll. Az első szakasz még a korai szocializáció legfontosabb színterében, a családban megy végbe. Ezt előzetes szakmai szocializációs folyamatnak nevezhetjük, ahol a családtagok, később az iskola, a kortárs-csoport tagjai szereputakat közvetítenek a fiatalnak, melyek megismerésével (gyakran internalizálásával) már pályaválasztási lehetőségeket kaphatnak. A második a szakmai életbe való belépés szakasza, melyben a fiatal egy adott pálya választásáról dönthet. Véleményem szerint, éppen az előzetes szakmai szocializációs folyamatnak köszönhetően, a fiatal már nem választ, már nem dönt, hanem

sokkal inkább „készen kap” egy pálya-utat, melyen elindul. A harmadik a szakmai szocializálódás stádiuma, melyben az adott pozícióra vonatkozó szerepmagatartást tanulja meg az egyén. Gyakorlatilag azt, hogyan szükséges igazodnia az egyes szereptársak (felettesek és munkatársak) elvárásaihoz (Budavári-Takács, 2011.).

Nagy (2013) részletesebben is tárgyalja az elsődleges és a másodlagos szocializációs szintek sajátosságait. Állítása szerint időbeliségét és jellegét tekintve a család – ide sorolja a rokonságot is – az elsődleges szocializációs közeg. *„A család feladata, funkciója az intim kapcsolati minták működtetése, a kommunikáció képességének kialakítása, az identitás meghatározása, az alapvető viselkedési (pl. egészségviselkedési) szokások kialakítása”* (99 p.). A család így a mintavétel első bázisává válik, megalapozva az egyén szokásrendszerét, valamint viselkedéskultúráját. Az elsődleges szocializációs közegben az egyén tanulási folyamat keretében mintákat sajátít el, szimmetrikus és aszimmetrikus viszonyokat tanul meg, valamint szerepeket, illetve a szerepekhez kapcsolható státuszok hierarchiáját és a kölcsönösség elvét. Nagy kiemeli, hogy a családban és a családot körülvevő rokoni kapcsolatokban *„nyílik mód a gondozásra-biztonságnnyújtásra (a szeretet, mint elsődleges szociális érzelem megtanulására). Az interakciós tér biztosítására (modellnyújtás-szereptanulás), az én, az én-rendszer és a belső kontrollfunkciók alapjainak kialakítására (cselekvésserkentő és -gátló rendszerek kialakulása, késleltetési képesség, frusztrációs tolerancia, a jutalom és büntetés önszabályozásának képessége), valamint a kommunikáció rendjének megalapozására (verbalitás, nonverbalitás és azok összhangja)”* (99 p.) Az elsődleges szocializáció tanulási folyamata élmények és személyes tapasztalatok útján történik, s a közeg tagjai, vagyis a családtagok, illetve a rokonok kiemelten fontos személyek. Ezek a személyek nem is helyettesíthetők, sőt ők adják, pontosabban közvetítik az elsődleges szocializációban részt vevő egyént körülvevő világ értelmezési alapjait, mely ismeretek a későbbiekben már egyáltalán nem, vagy csak igen nehezen módosíthatók (Nagy, 2013.).

Amíg az elsődleges szocializáció alapvető közege a család (és a rokonság), másodlagos szocializációs közegnek az iskola tekinthető. Az iskolának, mint szocializációs közegnek vagy ágensnek sajátos célja van, mely cél, Nagy szerint, a következőkben fogalmazható meg. *„A tanulók elsajátítsák, vagy éppen magasabb szinten rendezzék, tudatosítsák mindazokat az információkat, készségeket, értékeket, kialakíthassák kompetenciáikat, amelyeket a társadalom (vagy annak valamely meghatározó, involválódást*

kívánó, követelő csoportja, alrendszere, szervezete, rétege, erőszakszervezete) fontosnak tart, vagy éppen tudomásul vesz, valamiképp legitimál” (99 p.).

Az elsődleges, valamint a másodlagos szocializációs közegen túl létezik egy harmadik szocializációs közeg is, amit Nagy szabadidős térnek hív. A szabadidős tér, mint harmadlagos szocializációs közeg, az első kettő után jelenik meg, melynek egyik fő jellemzője a hatalomnélküliség. Nagy kiemeli, hogy a szabadidős tér *„elemei iránti igény a gyerekeknél nagyjából egy időben jelenik meg, az abban lévő kapcsolatok szabadon oldhatók és köthetőek, szervezőelve a szabad választhatóság, fő jellemzője az önkénység (s mindezekben eltér a családi és iskolai – elsődleges és másodlagos – szocializációs színtértől)” (103 p.).*

Az elsődleges, másodlagos és harmadlagos szocializációs típusok vagy ágensek és azok közege vagy szinterei mellett – kutatók szerint – létezik egy negyedik szocializációs ágens, és annak szinterei, ami nem más, mint a média. *„A médiaszocializáció fogalma arra a sajátos folyamatra utal, melyben a gyerekek az őket körülvevő társas világgal való interakcióik során (a felnőttek, vagy egyes területeken dominálón a társak révén) kapcsolatba kerülnek a médiára, annak használatára és tartalmára vonatkozó, az adott kulturális közeg által kifejlesztett specifikus kulturális felfogás- és fogalomrendszerrel” (Kósa, 2015. 50 p.).* Kósa állítja, hogy a mai korban felnövekvő gyerekek a világról szerzett tapasztalataik jelentős részét közvetett módon szerzik be (pl.: televízió, internet stb.), de az audiovizuális ábrázolások ezt a közvetített valóságot szinte közvetlen valóságként tárja a fiatalok elé. *„A valóságnak tekintett médiatartalmak a környezetünk, a világ valós megtapasztalásának illúzióját adják, s mint ilyenek, alkalmazkodásunk, igazodásunk, végső soron szocializációnk elemeit és viszonyítási pontjait adják” (20 p.).* A média (mely fogalomba a hagyományos médiumok mellett az internetet és az ahhoz kapcsolódó szolgáltatásokat is beleérttem) a kutató szerint a személyiség különböző területein fejtheti ki hatását, s ennek alapján beszélhetünk viselkedéses, érzelmi és kognitív hatásokról. Továbbá megállapítja azt is, hogy *„a kultúra hagyományosan vertikális dominanciájú (felnőttektől a fiataloknak) átadása mellett így a szocializáció, de kiemelten a médiával kapcsolatos szocializáció területén a horizontális (kortársi) kultúraátadási formák jelentősége növekszik” (49 p.).* Sőt Ujhelyi Adrienn (2015) már úgy fogalmaz, hogy az internet mára az egyik legfontosabb szocializációs ágenssé vált. Az *„internet sok tekintetben elősegítette a globalizációt, ahhoz is hozzájárult, hogy ma a média globális hatása erősebb, mint a lokális kulturális*

hatásoké, vagyis egyre inkább nő a generáción belüli hasonlóság világszerte. Jellemző az is, hogy míg a szocializáció és kultúraközvetítés elsődlegesen a szülők és tanárok feladata volt, ma már a kortársak veszik át ezt a szerepet” (170 p.).

Összefoglalásul tehát elmondható, hogy gyakorlatilag számos szocializációs szintér, vagy közeg létezik, s ezek száma alapvetően attól függ, hogy az egyén hány különböző csoportban, illetve társadalmi helyzetben éli az életét. A fentebb idézett szerzők szerint legalább négy nagy szocializációs színteret különböztethetünk meg.

Az első az elsődleges, vagy primer szocializációs szintér, ami tulajdonképpen a család (mint a szocializáció archetípusa), a rokonság, s egyes szerzők szerint idesorolható a kortárs csoport is. Itt olyan szignifikáns másokkal találkozik az egyén, akik nem helyettesíthetők, akik által megtapasztalható a mi-élmény, a közös sors, mint csoportképző tényező, ahol intim kapcsolati mintákat tanulhat meg, szerepeket sajátíthat el, ahol viselkedéskultúrát, büntető és jutalmazó gesztusokat tanulhat meg, továbbá megtapasztalja mit jelent választani, illetve választottnak lenni.

A második a másodlagos, vagy szekunder szocializációs szintér, ahol intézményi keretek között folytatódik tovább a szocializáció. Itt is szignifikáns másokkal találkozhat a fiatal, a szocializációt közvetítő pedagógussal és új (vagy éppen régi) kortárs csoporttagokkal. A pedagógus is lehet kiemelten fontos személy (akár pozitív, akár negatív értelemben), sőt néhány tanárnak akár primer szocializációs funkciói is lehetnek (Frónes, 2016).

A harmadik szocializációs szintér a munkahely, de pályaszocializáció formájában már a család, az iskola, sőt a kortárs csoport tagjai is szerepeket közvetítenek. A fiatal itt is találkozhat szignifikáns másokkal, sőt a munkahelyi, munkatársi légkör szerepmeghatározásokat közvetíthet.

S végül kiemelhető még egy szintér, a média, a tömegkommunikáció, az internet világa, ami gyakorlatilag akár szabadidős szintérként is felfogható. A fiatal itt szintén találkozhat nem helyettesíthető szignifikáns másokkal (pl.: bloggerekkel, véleményformálókkal, sztárokkal, celebekkel stb.). S ami ma egyre komolyabb probléma, hogy a fiatal által valósnak tekintett médiatartalmak, a világ valós megtapasztalásának illúzióját adják. Vagyis a körülöttem lévő világ tulajdonképpen olyan, amilyennek a médiatartalmak mutatják.

Két szocializációs közeg, az elsődleges és a másodlagos szocializációs szinterek – jó esetben – kifejezetten szoros kapcsolatban vannak egymással, egymásra épülnek,

szövetségei egymásnak, sőt feltételezik egymást. Vagyis a család, mint elsődleges szocializációs színtér felkészíti a gyereket a másodlagos szocializációs színterekbe való belépésre – nevezzük ezt oktatási rendszernek –, illetve az itt kapott értékeket továbbméli a gyerekekben. Az oktatási rendszer pedig, mint másodlagos szocializációs színtér továbbfolytatja a gyerek megkezdett szocializációját, igyekszik továbbfejleszteni azt, és a szülőkkel közösen formálni a gyerek személyiségét intézményesült tanulási folyamat keretében. Ez a szövetség azonban a mai magyar társadalomban, úgy tűnik, nem mindenhol alakult ki, sőt az látszik, hogy a magyar oktatási rendszer szegregált, és ennek a szövetségnek a kiépítésére nem is feltétlenül törekszik. Ezt mutatja be a második alfejezet.

2.2 Szegregált magyar oktatási rendszer

„A 2010-es évek elejétől a magyar iskolarendszer egyik központi problémája, az oktatási szegregáció ügye alig kap figyelmet, miközben a szegregált iskolák aránya folyamatosan nő” – írja tanulmánykötetük megjelenésekor Fejes J. Balázs és Szűcs Norbert (2018). Vagyis ez a megállapítás a mai magyar oktatási rendszer két kiemelten fontos elemére mutat rá: egyrészt oktatási rendszerünk szegregált, másrészt pedig a szegregált oktatási rendszerben a szegregált iskolák száma 2010 óta folyamatosan nő. Ebben az alfejezetben ezt a témát járom körbe kissé részletesebben, mivel alapvetően az iskola, mint másodlagos szocializációs ágens, nagymértékben határozza meg a fiatal későbbi életlehetőségeit.¹⁰

A téma szempontjából elsőként fogalomtisztázásra van szükség, mely definiálja a szelekció, illetve a szegregáció fogalmait, valamint a közöttük meghúzódó határvonalat. A *szelekció*, egyfajta homogenizáló törekvésként fogható fel, Nahalka István megfogalmazásában, valamilyen szempontrendszer szerinti válogatást jelent (In.: Fejes és Szűcs, 2018). A válogatás szempontrendszere tulajdonképpen bármilyen természetű lehet, de a kutató rávilágít, hogy a magyar oktatási rendszer a válogatás szempontrendszerében, az egyes különbségek érzékelésekor inkább elkülönítéssel reagál. A szelekció önmagában akár egy természetes folyamatnak is felfogható, de ha ennek célja a különböző szocializációs deficitekkel rendelkező tanulók kiszorítása egy adott oktatási

¹⁰ Azt fontosnak tartom kiemelni, hogy az iskolai kudarcokért nem csak és kizárólag a szegregált oktatás a felelős, de ebben a munkámban a magyar oktatási rendszer ezen aspektusát emeltem ki hangsúlyosan.

intézményből, annak a tanulási ingerkörnyezetre nagyon komoly hatása van, így a szelekciónak komoly hátrányt okozó következményei lehetnek (Fejes és Szűcs, 2018).

A *szegregáció*, szintén Nahalka szerint, egy olyan szelekció, amely tudatosan és tervezett módon folytatja az elkülönítő tevékenységet, megjelenik benne a diszkriminációs mozzanat és egy adott célcsoportra való irányultság. Jellemzően ilyen a felzárkóztató, vagy az úgynevezett HÍD-osztályok indítása, továbbá a gyerek indokolatlannak tűnő kizorítása egy nem szegregált iskolából. Ugyanakkor megjelenhet a kirekesztés útján is, amikor különböző képességcsoportok, vagy speciális tagozatok szervezése egy újabb iskolaalapítás célja, s ekkor a leszakadók, vagy a hátrahagyottak szegregálódnak (In.: Fejes és Szűcs, 2018). Az oktatási szegregációval kapcsolatban az elsődleges asszociáció a cigány és nem cigány tanulók tervszerű elkülönítése, de számos hazai és nemzetközi kutatás világított rá arra, hogy a mai magyar oktatási rendszer tervszerű szelekciós szűrőjében – vagyis szegregációs törekvésében – elsődlegesen a családi háttér szerepel. Az iskola sokkal inkább szelektál, mintsem próbálna alkalmazkodni a különböző képességű és családi háttérrel rendelkező tanulók szükségleteihez.

Fejes szerint, extrém mértékben szegregált iskolának tekinthető az az oktatási intézmény, ahol függetlenül a tanulók etnikai háttérétől, a hátrányos helyzetűek aránya meghaladja az 50 százalékot (Fejes, 2013). Továbbá gettóiskolának tekinthető az az oktatási intézmény, ahol a cigány származású tanulók valószínűsíthető aránya meghaladja az 50 százalékot (Havas, 2008).

Magyarországon a tanulók elkülönítése, társadalmi és gazdasági, de akár etnikai háttérrel figyelembe véve is, folyamatosan erősödik. A szegregációs index¹¹ szerint 2010 és 2013 között kismértékű növekedés tapasztalható. A szegregációs index hátrányos helyzetű tanulók alapján számított értéke 27.2%-ról 32.9%-ra növekedett, ugyanakkor a halmozottan hátrányos helyzetű tanulók alapján számított érték 29.2%-ról 34%-ra emelkedett (Fejes és Szűcs, 2018). 2002 és 2010 között ugyan történtek jelentősnek mondható lépések az iskolai szelekció és szegregáció mérséklésére, de 2010-től az oktatási integráció kérdésében sokkal inkább a visszalépés jellemző.

A fentebb említett folyamatoknak köszönhetően az általános iskolai oktatáson átívelve, a szelekció a középfokú oktatásban erősen megmutatkozik. *„Az egyes iskolatípusokban a tanulók nem preferenciáik és ambícióik, hanem kudarcuk, illetve az azt meghatározó családi háttérük alapján jelennek meg”* (Ercse, 2018. 178 p.).

¹¹ Megmutatja a hátrányos és a nem hátrányos helyzetű tanulók közötti kontaktusok hány százaléka hiúsul meg az iskolai elkülönülés következtében az alapfokú képzésben (Fejes és Szűcs, 2018. 12 p.).

Radó Péter (2018) az Európában megfigyelhető különböző oktatási rendszerekkel hasonlította össze a magyar oktatási rendszert. Megkülönböztet délkelet-, közép- és észak-európai rendszereket. Véleménye szerint, a délkelet-európai oktatási rendszerre elsősorban a lemorzsolódás jellemző. A közép-európai oktatási rendszerek – s ide sorolja a magyar oktatási rendszert is – a délkelet-európaival szemben viszonylag sokáig képes a hátrányos helyzetű tanulókat az iskolarendszerben tartani, de a gyenge minőség miatt a tanulókat már nem képes megfelelő tanulási sikerekhez juttatni. Az észak-európai oktatási rendszer egy magasabb minőségű oktatást biztosítva már képes tanulási sikerekhez juttatni a hátrányosabb helyzetű tanulókat is.

A kutató szerint a hátrányos helyzetű tanulók közép-európai iskolarendszerben tartásának ára az elkülönítésük, illetve az alacsonyabb hozzáadott értékű tanulási utakra való terelésük. A PISA felmérésekre hivatkozva megállapítja, hogy a teljesítményorientált magyar közoktatás a délkelet-európai modell felé mozdult el. *„Folyamatosan romlik a tanulási eredmények minősége, és a tankötelezettség leszállított korhatárát kihasználva az iskolák a hátrányos helyzetű tanulók egyre nagyobb számát engedik ki a rendszerből teljes értékű középfokú végzettség nélkül. ... A magyar közoktatás selektivitásának mértéke saját közép-európai referenciacsoportjából is kilóg. A magyar közoktatás rendkívül erős selektivitása középfokon rendkívül erős intézményesült szelekciót okoz”* (32-33 pp.).

Az egyházi iskolák szerepe a szegregációs folyamatok felerősödésében jelentősnek mondható. Egyrészt az őket előnyben részesítő kormányzati rendelkezések miatt, másrészt, mivel az egyházi iskolák aránya jelentősen megnőtt 2010 és 2014 között (68%-kal). Fejes és Szűcs kiemelik, hogy számos elmaradott régió kisebb településein az egyházi iskolák előretörése figyelhető meg, továbbá, hogy ezek az iskolák nem a hátrányos helyzetű családok gyerekeinek az oktatását végzik elsősorban, hanem sokkal inkább az elit jellegű családok gyerekeinek biztosítanak egyfajta menekülő utat (2018). L. Ritók Nóra ezt a következőképpen fogalmazta meg: *„Az egyházi iskolában tanuló gyerekek magasabb szintű oktatást kapnak, hiszen a szülői támogatás adott, a plusz pedagógiai munkát igénylő gyerekek nincsenek jelen, és az egyházi iskola jelenleg jobb anyagi feltételekkel finanszírozza az oktatást, mint az állami iskolák. Akik tehát itt végeznek, gimnáziumba mennek, onnan a felsőoktatásba, jó szakmát szereznek, és munkát nem ebben a leszakadó térségben keresnek maguknak. Egzisztenciát távolabb építenek, a fővárosban, Nyugat-Magyarországon, esetleg külföldön. Akik a*

szegregálódott állami iskolában tanulnak, alacsonyabb szintű oktatásban részesülnek, ugyanis a pedagógusok eszköztelenné válnak a begyűrűző problémák növekvő súlya alatt, kiégnek, nem tudják az alapkészségekkel megfelelően felruházni a gyerekeket, szülői támogatásra nem számíthatnak, kevés a speciális szakember, a fejlesztőpedagógus, pszichológus, sok helyen még a szakos nevelő is. Sem a tárgyi feltételek, sem a pedagógiai munkát segítő csoportbontások, egyáltalán, a tanulási környezet sem hasonlítható az egyházi iskoláéhoz. Azok a gyerekek, akik itt tanulnak, a helyi vagy a legközelebbi szakiskolában tanulnak majd tovább, és 16 évesen, a tankötelezettségi korhatár elérésekor, képzettség nélkül lemorzsolódnak az oktatásból. Marad számukra a közmunka és a szociális megélhetés zsákutcája. Hamar családot alapítanak, a mobilitás értelmezhetetlen számukra, munkalehetőség pedig a leszakadó térségben a szakképesítéssel nem rendelkezőknek nem igazán lesz” (In.: Fejes és Szűcs, 2018. 207 p.).

Berényi Eszter (2018) a magyarországi erősen szelektáló és szegregált oktatási rendszer egyik okát a szabad iskolaválasztásban látja. Véleménye szerint ez a gyakorlat folyamatosan növekszik nemcsak hazánkban, de a világ oktatási rendszereiben is, amellyel az oktatási szegregációra hatást gyakorol. Ugyanakkor Magyarországon a szülők más módokon nehezen tudják befolyásolni az iskolák belső világát, mint a szabad iskolaválasztással. A szabad iskolaválasztás pedig alapvetően arra irányul – mutat rá Berényi – hogy a szülők (de gyakorlatilag a pedagógusok is) azt tartják leginkább szem előtt, hogy kezelhetőség szempontjából milyen tanulókat verbuvál az adott iskola saját tanulói közösségébe. Ugyanakkor a kutató azt is kijelenti, hogy nem a szabad iskolaválasztás hozza létre az oktatási szegregációt hazánkban, csak ehhez nagymértékben járul hozzá. „A jó érdekérvényesítéssel rendelkező szülők, és feltételezhetően a pedagógustársadalom zöme is egyfajta zéróértékű játszmaként tekint a forráshiányos állami közoktatásra, ahol «nyereségre» csak azokban az iskolákban lehet szert tenni, ahol viszonylag «könnyen oktatható», előnyös társadalmi háttérű tanulók gyűlnek össze; mindezt azonban nyilvánvalóan csak annak az árán lehet megtenni, hogy a kiszoruló «nehezebb», «rosszabb háttérű» gyerekek más, «rosszabb» iskolákban koncentrálódnak. A magyar oktatási rendszer sajátossága talán nem is a szegregáció mértékében, hanem abban a széleskörű legitimitásban rejlik, amely az iskolaválasztás által újratermelt oktatási szegregációt övezi” (65 p.). Vagyis a szegregáció és annak jelentős mértékű negatív hatása már csak azért sem szűnik meg, mert az oktatásban és az oktatási

rendszerben résztvevő szereplők (a mindenkori hatalom, az iskola, mint rendszer, a pedagógusok és a szülők) sem érdekeltek az oktatási integráció megteremtésében.

Neményi Mária (2012) tanulmányában megállapítja, hogy az elmúlt időszakokban számos vizsgálat készült arról, hogy az iskolarendszernek hogyan sikerül az integrált oktatást megvalósítani, vagyis a különböző szociális és etnikai háttérű, valamint a különböző képességű tanulókat együtt oktassa, nevelje. A kutatások tanúsága azonban éppen az elvártak ellenkezőjét mutatják: az integrált oktatás nem erősödik, sőt a szegregáció egyre nagyobb mértékű felerősödése figyelhető meg. A társadalmi kirekesztődés egyik hangsúlyos eleme maga a szelektív iskolarendszer. Ez a rendszer már az alapfokú oktatásban sem teremt a tanulók között egyenlő feltételeket, a hátrányokkal induló szegény és roma diákok számára nem ugyanaz, vagy közel sem azonos feltételek biztosítottak, mint a jómódú kortárs csoporttagoknak. Ezzel pedig – ahogyan a kutató fogalmaz – *„akadályozza a továbbtanulásnak azokat a formáit, amelyek a felnőtt életben hasznosítható ismereteket, ezáltal a munkaerőpiacra kerülve megélhetést, valamint a méltó emberi élethez elengedhetetlen önérvényesítési képességet biztosíthatnának”* (50 p.).

Neményi, John Ogbu koncepciójára hivatkozva mondja, hogy az oktatásantropológus szerint már a '90-es évek elején megállapítást nyert, hogy a faji kisebbségek – magyar körülmények között a romák, de véleményem szerint a hátrányos és a halmozottan hátrányos csoportok gyerekei is idesorolhatók – gyenge iskolai teljesítményét elsősorban az okozza, hogy szembefordulnak az iskola által támasztott követelményekkel, s ahhoz nem kívánnak alkalmazkodni. A jellemzően gyengébben teljesítő, hátrányos, vagy halmozottan hátrányos cigány, vagy nem cigány származású tanulók, ha és amennyiben a tanáraik részéről szintén megtapasztalják az igazságtalanságot, véleményük erősödhet meg abban, hogy iskolai teljesítményüket nem érdemes fokozni, az elvárt normák betartása nem lényeges szempont, hiszen ők kívülről már eleve meghatározottak, eleve elutasítottak a többségi társadalom részéről. A kisebbségi csoportok mivel kollektíve megtapasztalják a hátrányos helyzetű megkülönböztetést, önmagukat a domináns csoportokkal szemben határozzák meg, saját kulturális és nyelvi normákat tartanak fent és bizalmatlanságot fejtenek ki a domináns társadalmi csoportokkal szemben. Ezek a csoportok az iskolai előmenetelt nem tartják karriercélnak, hiszen tisztában vannak az előttük álló korlátokkal. Ebből következik, hogy a munkaerőpiacra sem tudnak sikeresen bejutni az alacsony iskolai teljesítményük következményeképpen (Neményi, 2012).

Furlong és Cartmel (2007) szintén hasonló megállapításra jutottak munkájukban. Azok a fiatalok, akik nem érzik, hogy iskolai teljesítményüket elismernék, vagy jutalmaznák, nem is fogják látni az iskolai teljesítményből származó jövőbeli előnyüket, s éppen emiatt erőfeszítéseiket ez nagymértékben csökkenteni fogja. Ugyanakkor, státuszuk elismerése érdekében, arra fognak törekedni, hogy az iskolán kívüli helyzetekben találják meg szükségleteik kielégítésének forrását, akik például a kortárscsoport tagjai lehetnek. Bizonyos esetekben – fogalmaznak a kutatók – egyes településekről, vagy családokból származó fiatalokról feltételezhető, hogy igen korai szakaszban és nagyon alacsony iskolai végzettségekkel távoznak az oktatásból (25 p.).

Neményi ugyanakkor rávilágít arra is, hogy a kistelepüléseken élő középosztályhoz tartozó családoknál pedig megfigyelhető azon törekvés, hogy magasabb presztízsű városi iskolákba irányítják gyermekeiket, hogy a kistelepüléseken előforduló iskolai hátrányokat ezzel csökkentsék. Erre utal Hricsovinyi Julianna és Józsa Krisztián (2018), amikor azt írják, *„határozott tendencia figyelhető meg: minél iskolázottabb a szülő, annál nagyobb valószínűséggel járattja gyermekét a sajátjától eltérő iskolakörzetbe. A nyolc osztályt vagy kevesebbet végzett apák 43%-a viszi másik iskolába gyermekét, míg a felsőfokú végzettséggel rendelkező apák esetében ez az érték 64%. Az anyák esetében ugyanezek az értékek (33 és 56%)”* (133 p.). Ezzel azonban megnövekszik az esély arra, hogy az adott kistelepülési iskolákban maradt roma – és természetesen hozzá, hátrányos helyzetű, de nem feltétlenül cigány származású – tanulók közössége szegregált iskolákba szorul. Ma Magyarországon vannak olyan iskolák, ahol szinte csak a legrosszabb szociális háttérrel rendelkező tanulók maradnak, mondja az előbb említett szerzőpáros.

A szegregált, vagy szegregálódó oktatási intézményekben pedig romlik az oktatás színvonala. Ennek okaként három hatásmechanizmus nevezhető meg. Egyrészt a pedagógusok számára kihívást és nem utolsó sorban többletterhet igényel a tanulási nehézségekkel küzdő gyerekek oktatása. Ezt a többletenergia-bevitelt a szegregált iskolákban tanító, amúgy is alacsony presztízsű pedagógusok egy jelentős része nem képes felvállalni, helyette csökkenti az elvárásokat és a követelményeket.¹² Ennek persze nemcsak a gyerek látja a kárát, de egyben az ezt felvállaló pedagógus is. Másrészt, a tanulási nehézségekkel küzdő gyerekek szemszögéből nézve, gyakran fordulhat elő az, hogy

¹² A szegregált iskolákban tanító pedagógusokról és azok feladatairól részletesebben ír K. Nagy Emese 2017-ben írt tanulmányában.

maga az osztályközösség rekeszti ki azt a tanulót, aki többletenergiát fektet a tanulásba, hiszen ezzel megsérti a fennálló csoportnormákat. A harmadik hatásmechanizmus, amire az elsónél már részben utaltam, a pedagógusok anyagi meg nem becsülését mutatja. Az alacsony presztízzsel és jövedelemmel értékelt pedagógusnak nem érdeke, hogy többlet-erőfeszítéseket vigyen be napi munkájába, ami pedig, előbb vagy utóbb, kontraszelekcióhoz vezethet. Ez azt jelenti, hogy azok a tanárok, akik magasabban képzettek és jobb pedagógiai eszköztárral rendelkeznek, elhagyják a szegregálódó osztályokat, illetve intézményeket, s ottmaradnak a gyengébben képzett pedagógusok, ami tovább rontja a szegregálódó, vagy már szegregált iskola oktatási minőségét. A szegregált oktatási intézményt fenntartó mechanizmusok érdekes módon mind a szegregált iskolák pedagógusainak, mind pedig a nem szegregált iskolák tanárainak az igényeit is kiszolgálják. Az utóbbiakét azért, mert nem kell megküzdeniük a problémát okozó diákcsoportokkal. Az előbbieket pedig azért mert, ugyan az iskola szegregált és a diákok tanulási nehézségekkel, szociális hátrányokkal és az ezekből fakadó egyéb problémákkal küzdenek, ami nagymértékben nehezíti meg az oktatást, de legalább munkát és ezáltal megélhetést biztosít (Kiss, 2016).

Kiss Márta (2018), más szerzők munkáira is alapozva, megállapítja, hogy *„az iskolai teljesítmények terén való lemaradást nem az etnicitás, hanem a családi háttér befolyásolja leginkább: a szülők iskolai végzettsége, munkaerő-piaci aktivitása, a család szegénysége, lakóhelyi hátránya. Az pedig hogy a szövegértési feladatokban rosszabbul teljesítenek a hátrányos helyzetű diákok, mint matematikából, azért van, mert az ehhez szükséges készségek megszerzésének esélye még inkább a családi szocializáció függvénye, mint a matematika esetében (például mennyit olvasnak a gyerekek, milyen a szülők szókinccse)”* (64 p.).

Az alfejezet összefoglalásaként megállapítható, hogy a magyar oktatási rendszerrel foglalkozó kutatók és szakértők egy jelentős része (megkockáztatom a többsége) a mai magyar oktatási rendszert szegregálnak, de legalábbis erősen szegregálódónak tekinti, s ami talán ennél még elkészerítőbb, hogy változásra nem is nagyon látszik sem remény, sem elköteleződés. Mármost nem az általam is említett kutatók és szakértők részéről, hanem – úgy vélem – a többségi társadalom oldaláról. Meglátásom szerint, s ebbe az irányba mutatnak a fentebb citált tudományos munkák is, a magyar oktatási szegregáció egy komplex társadalmi – explicite ki nem fejezett – konszenzus eredménye.

Gyakorlatilag a szegregációért felelős társadalmi csoportok egyikének sem érdeke a szegregáció felszámolása, vagy jelentős mértékű csökkentése.

Mint láttuk, 2010 óta a regnáló hatalomnak nem áll érdekében az oktatási rendszer integrációja, nincs határozott törekvés erre. S ide sorolható az önkormányzatoknak egy része is, akik éppen a *white flight*¹³ jelensége miatt és a demográfiai problémák ismeretében, hallgatólagosan hozzájárulnak az oktatási szegregációhoz. Tehát úgy tűnik a döntéshozóknak nem áll érdekében a változás.

Az iskolák szintén hasonló „cipőben” járnak. A fogyatkozó gyerekszám, a magasabban képzett pedagógusok esetleges elvándorlása, továbbá a normatíva-kényszer abba az irányba presszionálja őket, hogy az esetleges integrációs törekvések útjába álljanak (természetesen ki nem fejezett módon).

A pedagógusokról fentebb már írtam; a magasabban képzetteknek nem érdeke, hogy olyan tanulókkal (és sok esetben azok szüleivel) *bajlódjanak*, akik tanulási és magatartási nehézségekkel küzdenek. Kerülő Judit (2018) terepkutatásában rámutatott, hogy az általa vizsgált iskolában a pedagógusok jelentős része attól tartott, hogy a deszegregációs törekvések magát az iskola létét fogják fenyegetni. A kevésbé jól képzett szakemberek számára pedig kvázi létérdek, hogy egy szegregált iskola fennmaradjon, hiszen ez biztosít munkát, megélhetést (és kistelepüléseken talán még némi presztízst is). S végül, a komplex hazai probléma utolsó szereplőinek, a szülőknek sem feltétlenül érdeke az iskolai szegregáció megszüntetése. Az érdekérvényesítő képességgel rendelkező, jómódú középosztálybeli családokban a szülőknek éppen a homogenizálás az érdeke, vagyis, hogy a gyerekeik hasonló státuszú gyerekekkel járjanak egy iskolába (ami természetesen feltételezi a hasonló státuszú szülők közösségét is), s ezzel olyan kulturális és kapcsolati tőkékre tegyenek szert, melyekből a későbbi életükben előnyük származhat (de legalábbis hátrányuk nem). A hátrányos, vagy halmozottan hátrányos helyzetű gyerekek szülei – akik többé-kevésbé alacsony iskolai végzettségekkel rendelkeznek, kifejezetten alacsony érdekérvényesítési képességekkel – sem feltétlenül ragaszkodnak az integrált oktatáshoz, hiszen az bizonytalanságot generálhat,

¹³ Az a jelenség, amikor a szülő, érzékelvén a szegregálódás folyamatára utaló egyre erősebb jeleket, úgy dönt, jobban jár – ő is meg a gyereke is – ha kiveszi az iskolából és másik intézménybe írhatja gyermekét. Ezt a lehetőséget a szabad iskolaválasztás felerősítheti, amely spontán szegregációhoz vezethet (Berényi, 2018; Kiss, 2018). L. Ritók (2018) pedig a spontán szegregáció kialakulását a másik oldalról közelíti meg, amikor egy településen nagymértékben növekszik meg a cigány lakosság, ezzel együtt a cigány származású gyerekek az iskolában, aminek következtében a nem cigány lakosság, aki teheti, elköltözik a településről, s ezzel együtt gyermekét is elviszi az iskolából.

többletköltséget, és nem utolsó sorban a folyamatos szembenézést azzal, hogy én, illetve a gyerekek hova nem jutottam és nem is fogok eljutni.

Így a kör bezárul, a 22-es csapdája tökéletesen valósul meg. A hátrányos, vagy halmozottan hátrányos helyzetű gyerek – mint arra az első alfejezetben részletesebben is utaltam – nagyon komoly elsődleges szocializációs deficitekkel indul a másodlagos szocializáció, ha úgy tetszik az intézményes szocializáció irányába, ahol egy olyan oktatási rendszer „várja”, amely eleve kirekesztettnek tekinti, s nem is bízik abban, hogy készség és képesség fejlesztéssel ez a fiatal is komoly életlehetőségek birtokosa lehet. Amikor pedig ezt a hátrányt a fiatal a mindennapjaiban megtapasztalja, s többletmotivációt feltétlenül a családjától nem kap (sok esetben nem is kaphat, hiszen ők is hasonló elsődleges és másodlagos szocializációból jönnek), akkor szembe fordul az iskolával, a pedagógussal, az oktatással, a tanulással (mint értékkel). S a szubkultúrájában elfogadott és ismert normák felé fordul – vagy kimarad az iskolából, vagy az első adandó alkalommal kilép onnan, vagy maximum addig a végzettségi szintig marad bent, ameddig a mintaadó szülő is eljutott. Ez pedig a legális munkaerőpiacra való bejutást nagymértékben nehezíti meg, melyről bővebben a következő alfejezetben írok.

2.3 Szelektáló magyar munkaerőpiac

A záró alfejezetben a szelektáló magyar munkaerőpiac sajátosságát foglalom össze röviden, amely hatással van a témában szereplő csoport(ok) jövőbeni lehetőségeire, s amely, mint kvázi utolsó pillér, meghatározza ezeket a jövőbeni lehetőségeket. Arra mutatok rá elsősorban, hogy milyen szelektáló mechanizmusok tapasztalhatók a munkaerőpiacon, melyek korlátozzák a PNEET fiatalok további lehetőségeit, és a NEET lét konzerválódását nagymértékben generálják.

Az gyakorlatilag természetesnek tekinthető, hogy a nyílt munkaerőpiacon szelekció tapasztalható. Hiszen vannak olyan foglalkozások, melyek speciális ismereteket, szakirányú képzéseket igényelnek, s ha azt nem birtokolja valaki, értelemszerűen nem is fogja tudni betölteni az adott állást. Például ahhoz, hogy valaki orvos lehessen, megfelelő iskolai teljesítménnyel, eredménnyel és magas alapvégzettségekkel szükséges rendelkeznie. Nem beszélve arról, hogy olyan elsődleges szocializációs közegből kell jönnie, ami szövetségese az iskolarendszernek, sőt ennek értékeit maga is vallja és továbbadja.

Az már persze más kérdés, hogy megfelelő paraméterekkel rendelkező jelentkezők közül a munkaadó milyen szempontok alapján szelektál.

Tehát a munkaerőpiac, szelekciós mechanizmusában, egyrészt elvár egy bizonyos iskolai végzettséget, ami az adott munkakör betöltéséhez elengedhetetlenül szükséges (sőt sok esetben annál még magasabbat is). Másrészt a szelekciós mechanizmus kiterjed arra is, hogy nem a munkahely megy a munkavállalóhoz, hanem éppen fordítva, az egyénnek, amennyiben olyan munkát szeretne vállalni, melyre iskolai végzettsége, készségei és képességei lehetőséget biztosítanak, mobillá kell válnia. A témához kapcsolódóan ezt a két, a hazai munkaerőpiacra jellemző szelektáló mechanizmust emelem ki, melyek nagymértékben határozzák meg célcsoportjaim munkaerőpiaci lehetőségeit; az iskolai végzettséget és a lakótérségből következő hátrányokat.

Az iskolai előmenetel és az ehhez szorosan kapcsolódó legmagasabb iskolai végzettség, nemcsak nemzetközileg, de Magyarországon is összefüggést mutat az iskoláskort követő foglalkoztatási kilátásokkal (Székely, 2013). Amennyiben egy fiatalnak, a mai viszonyokat tekintve, nincs megfelelő iskolai végzettsége, úgy ez komoly hátrányt jelenthet a későbbiek folyamán a munkaerőpiacon (Bauer-Szabó, 2011; Székely, 2013). Ez, véleményem szerint, még fokozottabban jellemző azokra a fiatalokra, akik már eleve munka nélkül vannak, és az iskolai tanulmányaikat be(sem)fejezték, vagyis sem az oktatási, sem a képzési rendszereknek nem tagjai, NEET fiatalok.

Kutatások szerint a foglalkoztatottsági ráta folyamatosan emelkedik, minél magasabb végzettséggel rendelkezik egy fiatal (Bauer-Szabó, 2011; Ld. még: Laki, 2011; Jancsák, 2011b; 2013). Ugyanakkor az is látható, hogy minél alacsonyabb pozíciót tölt be a munkaerőpiacon, ami feltételezhetően az alacsony iskolai végzettséggel (is) összefügg, annál nagyobb az esélye a munkanélküliségre. A segédmunkások 66%-a, az alkalmi munkából élőknek pedig 60%-a tapasztalta meg a munkanélküliséget (Bauer-Szabó, 2011).

A foglalkoztatottak aránya az elmúlt időszakban folyamatosan növekedett, ezzel együtt a munkanélküliek aránya pedig jelentősen csökkent.¹⁴ Ugyanakkor azt fontos kiemelni, hogy e kedvezőnek tűnő munkaerőpiaci helyzet mögött a foglalkoztatottság növekedése csak kisebb részben tekinthető a hazai gazdaság felpörgésének, valamint a nyílt munkaerőpiaci kereslet bővülésének. A munkanélküliség csökkenésében pedig

¹⁴ A disszertáció megírása még a COVID 19 járványhelyzet előtt lezárult, tehát az adatok és a megállapítások még a pandémia előtti időszakra vonatkoznak.

elsősorban az ellátás időtartamának lerövidülése, adminisztratív megszorítások, valamint a növekvő közmunkások száma játszik kiemelkedő szerepet (Bene-Krémer-Pintye, 2018).

A fiatalok foglalkoztatási mutatói szintén javultak. A kutatók kiemelik, hogy a fiatalok mindhárom korcsoportjában (15-19; 20-24; 25-29 évesek) és mindkét nem esetében nőtt a foglalkoztatottság, ugyanakkor rávilágítanak arra is, hogy a legnagyobb arányú növekedés a legfiatalabb korcsoportban tapasztalható. Ebben alapvetően az játszik szerepet, hogy a közép- és felsőfokú oktatásban való részvétel csökkent, s ennek részeként az oktatásból való lemorzsolódás növekedett (Bene-Krémer-Pintye, 2018). Továbbá hozzátézik, hogy a *„nyílt munkaerő-piacokon való elhelyezkedéshez csaknem nélkülözhetetlen, középfokú végzettség nélküli iskolaelhagyás magyarázza azt, hogy a közmunkában való foglalkoztatottság épp a fiatalok körében járul hozzá az átfogó foglalkoztatás bővüléshez az átlagos méreteket meghaladóan”* (106 p.). Ugyanakkor az iskolai karrier befejezése, vagy annak éppen idő előtti elhagyása után csak kifejezetten hosszú idő elteltével találnak munkát, illetve a fiatalok körében a leghosszabb idejű a megélt munkanélküliség. Kivételt talán a szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkező fiatalok körében láthatunk. Itt az iskolai tanulmányok befejezése utáni munkába állás időtartama átlagosnak mondható. A kutatók ennek okát abban látják, hogy a szakmunkás végzettségű fiatalok esetében a családi, valamint a közösségi nyomás valószínűleg nagyobb lehet a minél hamarabbi elhelyezkedésre. Továbbá megfigyelhető az is, hogy a szakmunkás végzettséggel rendelkező fiatalok bérelőnye legfeljebb az alapfokú végzettséggel történő munkavégzéshez képest van meg, vagyis feltételezhetjük, hogy a szakmunkások hamarabb fogadnak el alacsonyabb bérű állásokat. A még tanuló fiatalok munkával kapcsolatos szempontjai között kiemelendő a jó pénzkeresési lehetőség, valamint, hogy a munka érdekes legyen és kínáljon jó karrierlehetőséget. Viszont a már dolgozó fiatalok esetében a jó kereseti lehetőség mellett az egyik legfontosabb szempont a biztonság (Bene-Krémer-Pintye, 2018). Furlong és Cartmel (2007) korábban már idézett munkájukban kiemelték, hogy nemzetközi kutatások is arra hívták fel a figyelmet, miszerint a kevésbé képzett fiatalok igen gyakran kényszerülnek arra, hogy bizonytalan, kiszámíthatatlan és informálisan szerzett munkákat, s az ezzel járó alacsony jövedelmet vállalják. A marginális gazdaságban való részvétel a fiataloknál egyfajta túlélési stratégia a foglalkoztatási lehetőségek hiánya és a megélhetés nehézségei miatt.

A dolgozatom fő célcsoportja, a NEET fiatalok munkával vagy jó munkával kapcsolatos szempontjait is vizsgálták a kutatók. Bene-Krémer-Pintye (2018) úgy találta, hogy a NEET létben élő fiatalok már sokkal kevésbé mérlegelik a jó munka szempontjait, amely feltételezhetően úgy értelmezhető, hogy számukra a lényeg az, hogy legyen munka, a válogatás szempontja(i) nem lényegesek.

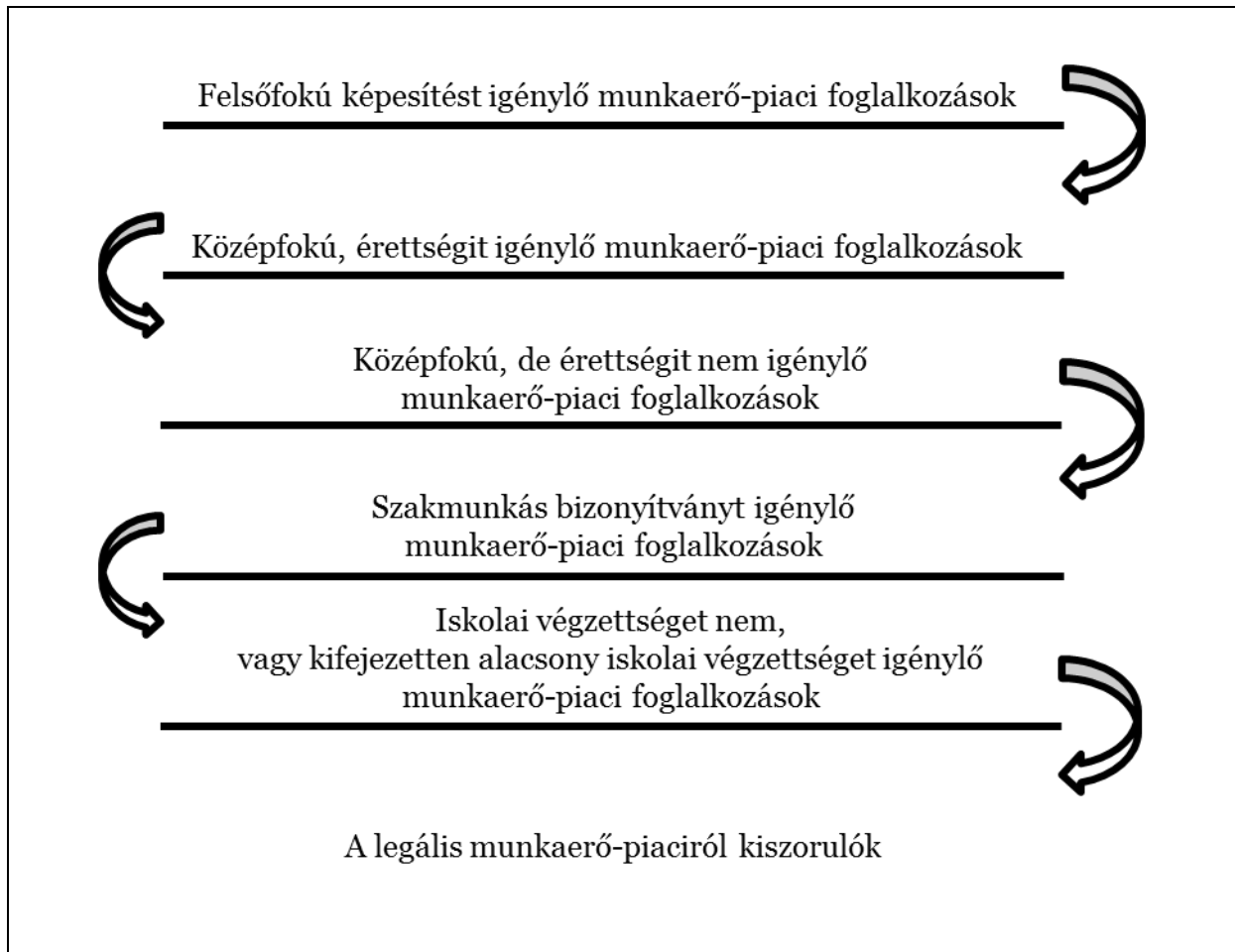
Az iskolai végzettség, sőt a minél magasabb iskolai végzettség ma tehát elengedhetetlen, hogy a fiatal minél sikeresebben tudjon elhelyezkedni az elsődleges munkaerőpiacon. Sőt ma gyakran tapasztalható az is, hogy a munkaadó magasabb iskolai végzettséget vár el a munkavállalótól, mint ami egyébként a felkínált munkalehetőséghez szükséges lenne. Vagy a lehetséges munkavállalók közül azt választja ki, akinek egyébként magasabb iskolai végzettsége van, mint ami az elvégzendő munkához kellene. Hiszen feltételezi, hogy a magasabb iskolai végzettséghez szélesebb körű készségek és képességek párosulnak, amit így a munkaadó ki tud használni a profitmaximalizálás érdekében. Varga Júlia, egy nemrégiben publikált tanulmányában (2019) szintén rámutatott erre a jelenségre. Megállapítása szerint az alapfokú diplomával rendelkezők közül az illeszkedő – vagyis a végzettségnek megfelelő – foglalkozásokban dolgozó fiatalok aránya 2007 és 2010 között kisebb mértékben, majd 2013 és 2016 között gyorsabb ütemben csökkent. A túlképzettek aránya pedig, éppen emiatt, növekedett. 2016-ban az alapidiplomát megszerzett 36 évesnél fiatalabb munkavállalók között 42% volt túlképzett, a mesterdiplomát szerzett fiatal munkavállalók között pedig 54%. Ezek az adatok arra világítanak rá, hogy a fiatal diplomások munkaerőpiaci életpályájukat egyre nagyobb arányban kezdik a képzettségeiknek nem megfelelő, alacsonyabb szintű foglalkozásokban (Varga, 2019).

Ugyanakkor az sem mindegy, hogy az adott fiatal hol és milyen településen lakik. Minél nagyobb és fejlettebb egy település, annál nagyobb eséllyel lehet belépni a munkaerőpiacra, de ennek a fordítottja is igaz: minél kisebb és elmaradottabb egy település annál nehezebb az elsődleges munkaerőpiacra való bejutás. Ennek egyik szemléletes példája a Toldon végzett kutatásom. A helyi szakemberektől tudom, hogy Told a rendszerváltás előtt egy, akár virágzóknak is mondható település volt, ahol még harisnyagyár is üzemelt. Az emberek többsége a helyi mezőgazdaságban, az előbb említett gyárban és a szolgáltató szektorban dolgozott, munkanélküliség a falura nem volt jellemző. A rendszerváltás után azonban a gyár megszűnt, a mezőgazdasági területeket privatizálták és

ezzel együtt modernizálták. Ennek következménye lett a munkahelyek nagyarányú megszűnése. Ma Toldon nincs iskola, nincs bolt, de még kocsmá sincs. Lannert-Németh-Szécsi (2018) empirikus kutatásában szintén prezentálnak egy példát a település és a munkaerőpiac összefüggésére. Az általuk vizsgált településre, de az egész megyére is jellemző volt a nagymértékű elmaradottság, a magas munkanélküliség, a kevés munkát kínáló vállalkozás, gyár vagy üzem. Elmondásuk szerint két típusú munkahely volt elérhető a lakosok számára. Az egyikben magasak voltak az iskolai végzettségre vonatkozó követelmények; a sikeres felvétel egyik alapja legalább az érettségi bizonyítvány volt. *„A másik típusú, a gyárak kemény fizikai munkát, embertelen munkakörülményeket és családostként vállalhatatlan munkabeosztást kínálnak alacsony bérekért, amit sokan nem tudnak és nem is akarnak elvállalni”* (286 p.). De, ami a munkaerőpiacra való bejutást igazán megnehezítette, az a település közlekedésének elmaradottsága volt. A buszjáratok kifejezetten ritkák, a munkavégzés ideje pedig összeegyeztethetetlen a családossal. *„A csökkenő munkalehetőségek mellett a résztvevők arról számoltak be, hogy még végzettséggel sincs szükség a munkájukra”* (286 p.). Így a szülők többsége a helyi közmunkaprogramban dolgozott.

A munkaerőpiac szelektációs mechanizmusában tehát egyrészt figyelembe veszi az elért legmagasabb iskolai végzettséget, másrészt a munkavállaló mobilitási hajlandóságát. Azt korábban már említettem, hogy a munkaadók egy jelentős része – ha és amennyiben megteheti – a magasabb iskolai végzettségű fiatalot fogja alkalmazásába venni, még abban az esetben is, ha ez a végzettségi szint nem lenne szükséges a felajánlott munkához. Ugyanakkor a magasabb iskolai végzettségekkel rendelkező fiatalok, annak érdekében, hogy tanulmányaik befejezése után minél hamarabb munkába tudjanak állni, olyan állásokat is elvállalnak, amihez az alacsonyabb iskolai végzettség is elegendő lenne. Éppen ez adhatja meg a munkaadók fentebb említett elvárásainak alapját. Erről a jelenségről már a korábbi ifjúságkutatások is említést tettek, továbbá a legfrissebb *Munkaerőpiaci Tükör* is foglalkozik ezzel a témával, kiemelten a fiatalokra koncentrálnak (Fazekas et al. 2019). Ez a jelenség, illetve, ha ez tartósan fennáll, a munkaerőpiacon komoly hatásokat válthat ki, melyet az kilencedik ábra szemléltet.

9. ábra: A munkaerőpiac iskolai végzettségek szerinti szelektáló mechanizmusa.

Forrás: Saját szerkesztés.

Az ábra a munkaerőpiac iskolai végzettségek szerinti strukturalitását ábrázolja. Legfelül azok az állások helyezkednek el, melyekhez felsőfokú, ha úgy tetszik egyetemi végzettség szükséges. Majd ezt követi alatta a középfokú, érettségit igénylő foglalkozások, és a sorban egyre lejjebb haladva látjuk az egyre alacsonyabb iskolai végzettséget igénylő foglalkozások sematikus rendszerét. Visszatérve a fentebb megkezdett gondolatmenetemhez, a tapasztalatok azt mutatják, hogy a felsőfokú diplomákkal rendelkező fiatalok azon része, akik végzettségüknek megfelelő munkát nem találnak, a mihamarabbi elhelyezkedés érdekében elvállalnak olyan munkákat is, melyekhez „csak” középfokú érettségi is elegendő. A munkaadó ennek, bizonyos körülmények között, még örülhet is. Viszont mi történik azokkal az érettséggel rendelkező fiatalokkal, akik éppen amiatt nem tudnak az iskolai végzettségüknek megfelelő munkát elvállalni, mert azt magasabb iskolai végzettséggel rendelkezők már betöltötték? Kénytelenek olyan munkát keresni, ami középfokú végzettséget igen, de érettségit nem feltétlenül követel meg, kiszorítva ezzel onnan azokat, akiknek az iskolai végzettsége ehhez a munkához

igazodott eredetileg. Ők tehát egy szinttel lejjebb fognak lépni, kiszorítva onnan azokat, vagy azok egy jelentős részét, akik, iskolai végzettségük szerint, oda tartoznának. A sort így folytatva, végül eljuthatunk oda, hogy azoknak, akiknek kifejezetten alacsony iskolai végzettségük van (vagy még azzal sem rendelkeznek), de eddig bizonyos tevékenységeket ők is elláthattak, kiszorulnak a legális munkaerőpiacról. Ha leszakadó térségekben, kistelepülésen, hátrányos, vagy halmozottan hátrányos fiatalokról beszélünk, akiknek a mobilitási készségük a szocializációból adódóan sincs meg, könnyen előfordulhat, hogy csak a helyi közmunkaprogramokban, vagy még ott sem találnak maguknak legális munkalehetőséget. A NEET létbe került fiatalok többsége pedig éppen ilyen kondíciókkal rendelkezik: Alacsony, vagy kifejezetten alacsony iskolai végzettségük van, sőt sok esetben még az alapfokú végzettség megszerzése előtt kimaradtak az oktatási intézményből. Jelentős részük kistelepüléseken, illetve leszakadó térségekben él, továbbá hátrányos, vagy halmozottan hátrányos helyzetűek, s mobilitási készségük szocializációjuk és helyzetükből adódóan sincs. A helyi, népszerű, közmunkaprogramok képesek ugyan *lehetőséget* biztosítani számukra (ezzel csökkentve statisztikai arányukat), de sokkal gyakoribb, hogy ezek a fiatalok az illegális munkaerőpiacon szerzik meg fenntartásukhoz szükséges jövedelmüket.

Tehát az egyfelől szocializációs sajátosságként fogható fel, hogy valaki, hogyan értelmezi a körülötte érzékelt jelenségeket, hogyan helyezi el magát a szignifikáns mások által (is) láttatott, de a maga által (is) érzékelt és értelmezett világban, illetve mit és milyen lehetőségeket lát meg ebben a világban. Másfelől, azonban ezek a szocializációs sajátosságok, a tanulási és munkavállalási lehetőségekre alkalmazva, már a személyektől elválasztható, „objektív”, statisztikailag is kimutatható adatokká válnak, ha megvizsgáljuk, ki, milyen tanulási és munkavállalási lehetőségekkel tud élni, milyen oktatásba vagy munkahelyre kerül(het) be.

Összefoglalva a második fejezetben elmondottakat az egyén sikeres, vagy sikertelen szocializációja jelentős mértékben fogja meghatározni a társadalomban elfoglalható helyét és helyzetét. Természetesen fontos meghatároznom, mit értek szocializáció alatt, mit sikeres, illetve sikertelen szocializáción, és mit társadalmunkban elfoglalható helyen és helyzetben.

A szocializáció – a fentebb vázolt elméleti keret tükrében – véleményem szerint, egy komplex és dinamikus folyamat, amely gyakorlatilag a fogantatás pillanatától (és

mikéntjétől) elkezdődik, és az egyén egész életén át tartó tudatos, de többnyire inkább tudattalanul működő interakciós folyamat. Tudattalan abban az értelemben, hogy döntéseinket legtöbb esetben nem tudatos formában hozzuk meg, sőt sok esetben még azt sem értjük, hogy döntéseink mindegyike valamilyen következményt von maga után, ha úgy tetszik, árat követel, hanem *ad hoc* módon reagálunk az adott szituációra az adott pillanatban. S úgy vélem, ezen *ad hoc* reakció mögött húzódik meg szocializációnk komplexuma. A szocializáció ebben az értelemben nem más, mint egy komplex keretek között elsajátított és a mindennapi életünkbe beágyazott rutin, melynek elsődleges közvetítője a primer szocializáció, a család, és a család által manifeszt és látens módon közvetített értékek. A primer szocializáció már eleve ki fogja jelölni az út milyenségét, amely a szekunder, vagy másodlagos szocializáció irányába vezet, illetve célozza azt meg. Vagyis nagymértékben meghatározza a jövőbeni iskolai karriert. De a primer szocializáció egyben kijelöli a további szocializációs folyamatokat is, legyen az harmadlagos vagy pályaszocializáció, fogyasztói- vagy médiaszocializáció stb. Viszonylag könnyű belátni, hogy abban a családban, melyben a könyv, a tudás értéket képvisel, ott nagyobb valószínűséggel viszi tovább – tudattalanul – ezt a kulturális tőkét a gyerek, mint ott, ahol ezek éppen a negatív tartalmú megjegyzések tárgyát képezik. Pontosabban e második esetben is továbbviszi – tudattalanul – csak éppen ennek negatív jelentéstartalmait és az ezekből fakadó következményeket.

A sikeres, vagy sikertelen szocializáció jelentése már egy sokkal összetettebb kérdéskör. Hiszen a siker, vagy sikertelenség alapvetően nézőpont kérdése. Az lehet, hogy a többségi társadalom felől nézve egy alapfokú végzettséggel rendelkező, fiatalon gyermeket vállaló lányt, akinek talán már nincs is sem a tanuláshoz sem a munkához fűződő motiváltsága, indítéka, viszonya, sikertelen szocializációval jellemeznénk, de számomra sokkal fontosabb kérdés, hogy vajon ő sikertelennek éli-e meg azt a szocializációs folyamatot, melyben részt vett, illetve vesz?

S ugyanez vonatkozik a társadalomban elfoglalt helyre, illetve helyzetre is. Kutatási eredményeimből az látszik, s ezt igyekszik bemutatni a dolgozat empirikus része, hogy a hátrányos helyzetű PNEET fiatalok nagyon komoly elsődleges és másodlagos szocializációs deficitekkel rendelkeznek, s ez oda vezet, hogy nagy valószínűséggel NEET fiatalokká váljanak. A már NEET létben élőkre, legalábbis az általam kutatott veszélyeztetett NEET fiatalok csoportjára, ugyanez elmondható. Tehát összességében nagyon komoly szocializációs deficitekkel rendelkező fiatalokról beszélek, akiknek a társadalomban elfoglalt helye és helyzete, legalábbis a többségi társadalom felől nézve, több mint

aggasztó. A kérdés csupán az, hogy ők szintén aggasztónak találják-e helyüket és helyzetüket a társadalomban, illetve, hogy egyáltalán képesek-e látni saját helyzetüket ebben a társadalomban? A szocializációnak, mint komplex, egész életen át tartó, tudatos és tudat alatti megismerési és tanulási folyamatnak, az egyén életét előre meghatározó hatása és kiemelt jelentősége van – ezt értem a *szocializáció hatalma* kifejezés alatt.

A fejezet elején utaltam már arra, hogy a bemutatott szocializációs hátrányok potenciális NEET kockázatként írhatók le, amely egy új csoportkategóriát, a potenciális NEET (PNEET) fiatalokat tételezi fel. Ennek a csoportnak részletesebb bemutatására kerül sor a következő fejezetben.

III. POTENCIÁLIS NEET FIATALOK

A harmadik fejezetben egy új kategóriát vezetek be, a potenciális NEET fiatalok csoportkategóriáját (PNEET). A NEET csoporton belüli eddigi kutatásaim vezettek oda, hogy ezt a kategóriát feltételezzem, jellemzőiket igyekezzek feltárni, és a jellemzők alapján kutatásokat végezzek körükben. Ilyen csoport-meghatározással a NEET kutatásokon belül, legjobb tudomásom szerint, sem a nemzetközi, sem a hazai szakirodalom még nem foglalkozott. Ugyanakkor a PNEET csoport, és annak mélyebb megismerése jelentős mértékben járulhat hozzá a NEET kutatásokhoz, a NEET, mint jelenség jobb megértéséhez, s nem utolsósorban a probléma enyhítéséhez.

A fejezetben először a PNEET csoport jelentésére térek ki, majd a csoport kormeghatározását és csoportbontási lehetőségeit tárgyalom. Ezt követi a PNEET csoport általánosan meghatározott definíciója. Végezetül az újonnan bevezetett csoportnak az általános jellemzőit adom meg.

3.1 PNEET jelentése

A veszélyeztetett NEET fiatalokkal való több éves kutatási tapasztalatom azt mutatta, hogy a NEET létbe kerülés egy folyamat eredménye, s különböző jellemzők összessége vezet ahhoz, hogy egy fiatal a veszélyeztetett NEET kategóriába kerüljön. Ezek a jellemzők pedig meghatározhatók, így tehát összességében feltételezhető, hogy a fiatalok milyen jellemzők alapján kerül(het)nek a veszélyeztetett NEET létbe. Ezek a jellemzők pedig az elsődleges és másodlagos szocializáció minősége és mennyisége, valamint a munkaerőpiac aktuális helyzete.

Ha és amennyiben ezek a jellemzők vezet(het)nek a veszélyeztetett és nagy valószínűséggel tartós NEET léthez, akkor feltételezhető egy csoport, akik jellemzőik alapján előbb vagy utóbb a veszélyeztetett NEET csoport tagjai lesznek. Ennek a csoportnak a tagjait hívom potenciális NEET fiataloknak. Vagyis a definíció értelmében ők még nem NEET fiatalok, többségük még tanul, vagy hivatalos, bejelentett munkahellyel még rendelkezik, de olyan jellemzőkkel bír, hogy ha ezek kismértékben is, de megváltoznak körülménye (pl.: iskolaváltásra kényszerül, vagy nem választják be a következő közmunkaprogramba), akkor nagy valószínűséggel a NEET létbe csúszik. Továbbá ennek a csoportnak a megléte, illetve jellemzőik összessége, egyben feltárja a NEET csoport belső

dinamikus jellegét is. Hogyan válik/válhat valaki NEET fiatallá. Milyen jellemzők komplex együttjárása vezet(het) ahhoz, hogy egy fiatal, aki (még) aktív tanulói státusszal rendelkezik, vagy (még) hivatalos, bejelentett munkaviszonya van, de már nagy valószínűséggel kijelenthető, hogy a jellemzők, vagy annak néhány elemének megváltozása esetén előbb vagy utóbb NEET létbe kerül.

3.2 PNEET kormeghatározása és csoportbontási lehetőségei

A NEET csoportnak – mint ahogyan az első fejezetben már részleteztem – általános kormeghatározása a 15 és 24 év közötti korosztály. Ezt az egyes országok szűkíthetik, vagy éppen tágíthatják. Ugyanakkor az is látszik, hogy nemzetközi szervezetek, valamint hazai kutatások már inkább a 15-29 éves korosztállyal számolnak, és magam is ehhez a korosztályhoz igazítottam NEET kutatásaimat.

A PNEET csoport kormeghatározását alapvetően annak csoportbontási lehetőségei határozzák meg. Két nagyobb alcsoportot különíthetünk el ebben a csoportban.

Az egyik azoknak a fiataloknak a csoportja, akik még aktív tanulói státusszal rendelkeznek, vagyis hivatalosan tanulók egy oktatási intézményben, de potenciálisan veszélyeztetettek, hogy NEET létbe kerüljenek. Szándékosan nem használtam a kifejezést, *még iskolába jár*, mert eddigi kutatásaim azt mutatják, hogy a PNEET tanuló státuszú fiatalok egy jelentős részére nem feltétlenül jellemző, hogy be is jár rendszeresen az oktatási intézménybe. Elsősorban a hátrányos helyzetű és/vagy szegregált iskolákra gondolok. Többnyire olyan hátrányos, vagy halmozottan hátrányos helyzetű, de még tanulói státusszal rendelkező fiatalok ők, akik deprivált családi háttérrel rendelkeznek, iskolai teljesítményük alacsony, és gyakran magaviseleti problémáik vannak. A szülők kifejezetten alacsony érdekérvényesítő képessége következtében, az iskola igyekszik megszabadulni ilyen tanulójától, és magántanulói státuszt ajánl, vagy egy másik, úgynevezett „gyűjtő iskolát”, ahol az „ilyeneknek”, mint mondani szokták, sokkal jobb helye lesz. Ez pedig szinte egyenes út a NEET létbe. Találkoztam olyan pedagógussal, aki arról számolt be, hogy az iskolából az egyik tanulónak azért kellett elmenni, mert cigány származású volt, és emellett kifejezetten gyenge tanuló, de alapvetően az órákon képességéhez mérten igyekezett és soha nem zavarta azt. A pedagógus szerint a fiatal diák osztályfőnöke azért döntött az eltanácsolás mellett, mert a gyenge teljesítmény rontotta az amúgy sem fényes osztályátlagot. Behívatta a gyerek szülőjét, s javasolt neki

egy másik iskolát, ahol majd jobb eredményei lesznek. Ezt a szülő elhitte, és átíratta gyermekét abba a másik, köztudomásúan „gyűjtő-jellegű” iskolába. Mint később kiderült a fiatal tanulmányi eredménye nem fejlődött, de magatartása és együttműködése azonban jelentősen romlott.

Továbbá ebbe a csoportba tartoznak azok a fiatalok is, akiknek tanulói státusza még megvan, de olyan szocializációs hátrányokkal rendelkeznek, melynek következtében gyakran döntenek úgy, hogy fiatalon gyereket vállalnak, vagy olyan szexuális kapcsolatba bonyolódnak, ami idő előtti terhességhez vezet. A tanulói státuszuk a terhesség alatt, vagy később fiatal anyaként nem feltétlenül kell megszűnnie, hiszen számos intézmény van ma már, ahol úgynevezett *baba-nevelő* szolgáltatásokkal is támogatják a fiatalot, annak érdekében, hogy folytassa tanulmányait. Ugyanakkor tapasztalataim azt mutatják, hogy még ilyen szolgáltatások mellett is a fiatalok nagyarányban fejezik be végleg tanulmányaikat, ha megszületett első gyermekük, sőtőt nem ritkán követi a második, vagy akár több gyerek is.

A PNEET csoporton belül a másik nagy alcsoportot azok a fiatalok alkotják, akik még hivatalos, bejelentett munkahellyel rendelkeznek ugyan, többnyire el is járnak oda dolgozni, de vagy a munkahely bizonytalan, vagy a fiatal státusza az, az adott munkahelyen. Gondolni lehet itt idényjellegű munkákra, vagy az építőiparban segédmunkára, ahol gyakran fordul elő, hogy csak részben jelenti be a munkaadó a fiatalot, míg a fizetése másik (gyakran jelentősebb) részét zsebbe kapja. Mármint akkor, ha a munkaadó valóban ki is fizeti a fiatalot. Terepkutatásom alkalmával többször is hallhattam olyan beszámolókat, melyekben a fiatalok elmesélték, hogy különböző segédmunkákra toborozták őket, ráadásul külföldre, amit a nagyobb jövedelem reményében el is vállaltak. Elmondásaik szerint teljesítették is a vállalt feladatokat, de gyakran megtörtént, hogy amikor kifizetésre került volna a sor, a főnök – ahogy mesélték – vagy egyszerűen eltűnt, vagy csak egy részét fizette ki a kialkudott bérnek; természetesen azt a részt, melyet korábban a szerződésbe leírtak, a kialkudott jövedelem többségét azonban nem. Megfigyelhető az is, hogy ezeknek a fiataloknak a munkaerőkölcse, illetve a munkaszocializációja sok esetben nagyon alacsony, ami szintén előrevetítheti az elbocsátását. Az Igazgyöngy Alapítvány munkatársai számoltak be arról, hogy szervezetüknél számos, általam potenciális NEET csoportba sorolható fiatalot foglalkoztatnak hivatalosan, előre meghatározott – és ami talán még lényegesebb is – pontos kifizetéssel. Ugyanakkor ezért precíz és megbízható munkát várnak el, ahogyan azt a mottójukban

megfogalmazzák: „*segíts, hogy segíthessünk!*” Több esetet is említettek, amikor a fiatal ilyen, strukturált feltételek mellett nem maradt hosszú ideig az állásában. A másik jellemző alternatíva, amikor a fiatal az Alapítványnál dolgozik, de „*kívülről*” kap egy számára sokkal kedvezőbbnek tűnő ajánlatot – ez szinte kivétel nélkül magasabb jövedelem ígéretét jelenti –, s ezért gyakorlatilag egyik napról a másikra eltűnik a szervezet látóteréből. Majd kissé később újra felbukkan csalódottan, mert vagy nem kapta meg az ígért összeget, vagy ki sem fizették, ami persze sem a munkához való hozzáállását, sem erkölcsi tartását nem emeli.

Az általam vizsgált PNEET munkavállaló csoport tagjainak egy jelentős része közfoglalkoztatottként dolgozott felméréseim idején. Kutatási tapasztalataim egyértelműen támasztották alá, amit e munkaformával kapcsolatban korábban már írtam. Valóban, többségüknek *kényelmes* munka, rendszeresen fizet, de ami talán a legfontosabb, a fiatalok többsége ezt biztos és állandó munkalehetőségnek gondolja. Úgy vélik, közmunka mindig lesz, sőt ezt féltik is a kétes médiainformációk hatására. Interjúalanyaimmel beszélgetve – bár a migráns téma soha nem volt része sem a kutatásomnak, sem az interjúkérdéseimnek – gyakran mondták el, hogy a közmunka nagyon jó, de félnek, ha bejönnek ide a migránsok, akkor még ezt is elveszítik. Mondták ezt olyan halmozottan hátrányos településen, ahol a szegénység szinte tapintható, nincs bolt, de még kocsmá sem, és ahová nemhogy a migránsok, de még a magyarok sem települnének.

Tehát, összefoglalva, a potenciális NEET csoporton belül két nagyobb alcsoportot különítettem el, a potenciális NEET tanuló (PNEET tanuló) és a potenciális NEET munkavállaló (PNEET munkavállaló) alcsoportokat.

A fentieket figyelembe véve a PNEET csoport korösszetétele a következő lehet: A felső korhatár megegyezhet a veszélyeztetett NEET csoportba tartozó fiatalok felső korhatárával, vagyis a 29 évvel. Hiszen a PNEET munkavállaló csoportba tartozhatnak olyan elsődleges, és másodlagos szocializációs deficitekkel rendelkező, a húszas éveinek a végén járó fiatalok, akik komolyan veszélyeztetettek abban az értelemben, hogy hivatalos, bejelentett munkájukat (is) elveszítsék, de az oktatásban, vagy (át)képzésben már ne lássanak lehetőséget, s így a veszélyeztetett NEET csoportba kerüljenek. A csoport alsó korhatára pedig alapvetően rugalmasnak tekinthető. Tapasztalataimra támaszkodva, ez az alsó korhatár az általános iskolai tanulmányaikat még folytatók életkora.

3.3 PNEET definíciója

A fentiek összefoglalásaként, valamint az eddigi kutatási eredményeimre támaszkodva, a potenciális NEET tanuló és munkavállaló fiatalok egyik lehetséges definíciója a következő: *Potenciális NEET csoportba tartozó fiataloknak tekinthetők azok, akiket súlyos elsődleges, és ebből (is) következő másodlagos szocializációból eredő deficitek jellemeznek, és (mind)ezekből kifolyólag a NEET létbe „csúszás” és „bennragadás” nagymértékben veszélyezteti őket.*

A definíció értelmében tehát a PNEET még tanuló, illetve még munkavállaló státuszú fiatalokat nagyon komoly elsődleges szocializációs defektusok jellemeznek; olyan primer szocializációs hátrányok ezek, melyeket a második fejezetben részleteztem. A meghatározásban szereplő zárójelbe tett *(is)* egyrészt arra utal, hogy a családi szocializáció nem volt szövetséges az intézményi szocializációnak, de másrészt utal arra is, hogy ez az intézményi szocializáció nagyon alacsony fokú, amely inkább arra indikálja a fiatalt, hogy szembeforduljon az oktatással, melynek következtében az iskolai teljesítménye kifejezetten alacsony. Ezt jelenti a másodlagos szocializációból eredő deficitek. A szintén zárójelbe tett *(mind)* arra utal, hogy az elsődleges és másodlagos szocializációs defektusok mellett a korábban már részletezett egyéb szocializációs ágensek (pályaszocializáció, mediaszocializáció, kortárs csoport hatása, iskolai és/vagy munkahelyi környezet stb.) szintén nagyon komoly hatással bírnak. Vagyis a sikertelen szocializáció komplexitása következtében, mint egyik lehetséges ok, juthat a PNEET fiatal a NEET létbe. Ennek a komplex, az egész életet átható szocializációs deficitsorozatnak azonban – úgy gondolom –, a primer és az arra épülő szekunder szocializációs defektusok az alapvető generátorai, kiinduló pontjai.

3.4 PNEET csoport általános jellemzői

A PNEET csoport általános bemutatását a kutatási és tereptapasztalataim alapján foglalom össze, amit az empirikus részben részletesen fogok kifejteni. Természetesen nem állítom azt, hogy az itt felsorolt jellemzők a teljes hazai PNEET csoportra érvényesek, de az eredményeim a vizsgálati csoportjaimra mindenképpen igazak. Azt további kutatásoknak szükséges bizonyítani, hogy az általam felsorolt jellemzők a teljes PNEET csoportra érvényesek-e.

E mostani megállapításaim alapvetően két bázisból származnak. Egyrészt a doktori disszertációmba is bekerült PNEET tanuló és PNEET munkavállaló, valamint kriminalizálódott PNEET tanuló és kriminalizálódott PNEET munkavállaló vizsgálati (al)csoportok általános jellemzőit foglalom össze röviden. Másrészt kutatásaim alatt eljutottam olyan oktatási intézménybe, ahol kifejezetten hátrányos helyzetű fiatalokat oktatnak, valamint olyan oktatási intézménybe is, amit úgynevezett elit iskolának nevezhetünk. Mindkét intézményben nagyszámú kérdőívet vettem fel, s ezekből az elemzések-ből származó tapasztalatok is gazdagították ismereteimet a PNEET csoport általános jellemzőivel kapcsolatban.¹⁵

A PNEET tanuló alcsoporttal kapcsolatban elmondható, hogy általában még a szüleivel élnek egy háztartásban, de többnyire ez jellemzi a PNEET munkavállalókat is, ahol azonban már megjelenik a párkapcsolat is. Jelentős részük egyedülálló, vagy valamilyen párkapcsolati forma jellemzi őket, ami vagy „*együtt-járás*”, vagy be nem jegyzett élettársi kapcsolatot jelent. A PNEET munkavállalói alcsoportban a házasság is megjelent, de nem ez a jellemző. A PNEET tanuló alcsoport többségének még nincs gyereke, de akinek van, az vagy kifejezetten fiatal, vagy már több gyereke is van. A PNEET munkavállaló alcsoport tagjainak egy jelentős része már gyermeket nevel.

A szülők legmagasabb befejezett iskolai végzettsége többnyire az alapfokú végzettség, vagy még az sem, de legfeljebb a szakmunkás bizonyítvány. A szülőknek többnyire van hivatalos, bejelentett munkahelye, de mindkét alcsoportnál már markánsan jelennek meg azok a családok, ahol, vagy csak az egyiknek, vagy egyik szülőnek sincs hivatalos, bejelentett munkahelye. A PNEET csoport tagjai többnyire nagycsaládokból származnak, ahol az átlagos gyerekszám kifejezetten magas.

A PNEET tanuló alcsoport, jellemzőjénél fogva, még tanul, de ez általában az általános iskolai, vagy szakmunkás tanulmányokat jelenti. A PNEET munkavállaló alcsoport jelentős részének alapfokú végzettség a legmagasabb befejezett iskolája, de sokuk esetében még ez sincs meg. Egy kisebb része szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezik. Az alcsoport tagjainak, jellemzőiknél fogva, van hivatalos, bejelentett munkája, de jelentős részük közmunkaprogramokban dolgozik. A PNEET tanuló alcsoport esetében erősen feltételezhető, hogy a fiatalok egy jelentős része, tanuló státusza ellenére, a szürke- vagy feketegazdaságban jövedelemre tesz szert.

¹⁵ Ez a kutatás, illetve ennek a kutatásnak az eredményei, a disszertációban nem kapott helyet, mert ez már szétfeszítette volna a dolgozat terjedelmi határait.

IV. A SZOCIALIZÁCIÓ HATÁSA A PNEET ÉS NEET KÖRÉBEN

A disszertáció első fejezetében a dolgozat fő témáját, a magyarországi NEET fiatalokat mutattam be részletesen. Az ezt követő fejezetben kitértem a szocializáció, mint egész életen át tartó folyamat elméleti bemutatására. A harmadik fejezetben pedig egy új csoportkategóriát vezettem be, a PNEET fiatalok csoportját, s őket mutattam be részletesen. A dolgozat elméleti részét lezáró negyedik fejezetben, az első három fejezet összefoglalásaként, a szocializáció hatásait mutatom be vizsgálati csoportjaim körében. A PNEET csoport tagjait szocializációs deficitjeik következtében komoly veszély fenyegeti, hogy NEET létbe sodródjanak. Ezt fogom ábrázolni egy általam készített spirálmodell segítségével. A már veszélyeztetett NEET létben élő fiatalok esetében pedig kifejezetten komoly a kockázata annak, hogy a NEET lét számukra tartóssá váljon. A fejezet második részében a NEET lét konzerválódásának lehetőségéről írok. Zárásként, a teljes elméleti rész befejezéseként, mintegy összefoglalva a témában szerzett eddigi kutatási ismereteimet, kísérletet teszek arra, hogy a NEET-nek, mint jelenségnek egy új megközelítést, egy új definícióját adjam meg.

4.1 PNEET fiatalok spirálmodellje

Az előző fejezetben részletesen is bemutatattam, mint értek potenciális NEET fogalmán, illetve milyen jellemzőkkel bír(hat)nak azok, akik e csoportot alkotják. Úgy fogalmaztam: Potenciális NEET csoportba tartozó fiataloknak tekinthetők azok, akiket súlyos elsődleges, és ebből (is) következő másodlagos szocializációból eredő deficitek jellemznek, és (mind)ezekből kifolyólag a NEET létbe „csúszás” és „bennragadás” nagymértékben veszélyezteti őket. A csoportot alapvetően két alcsoport alkotja: a PNEET tanuló státuszú és a PNEET munkavállaló státuszú fiatalok.

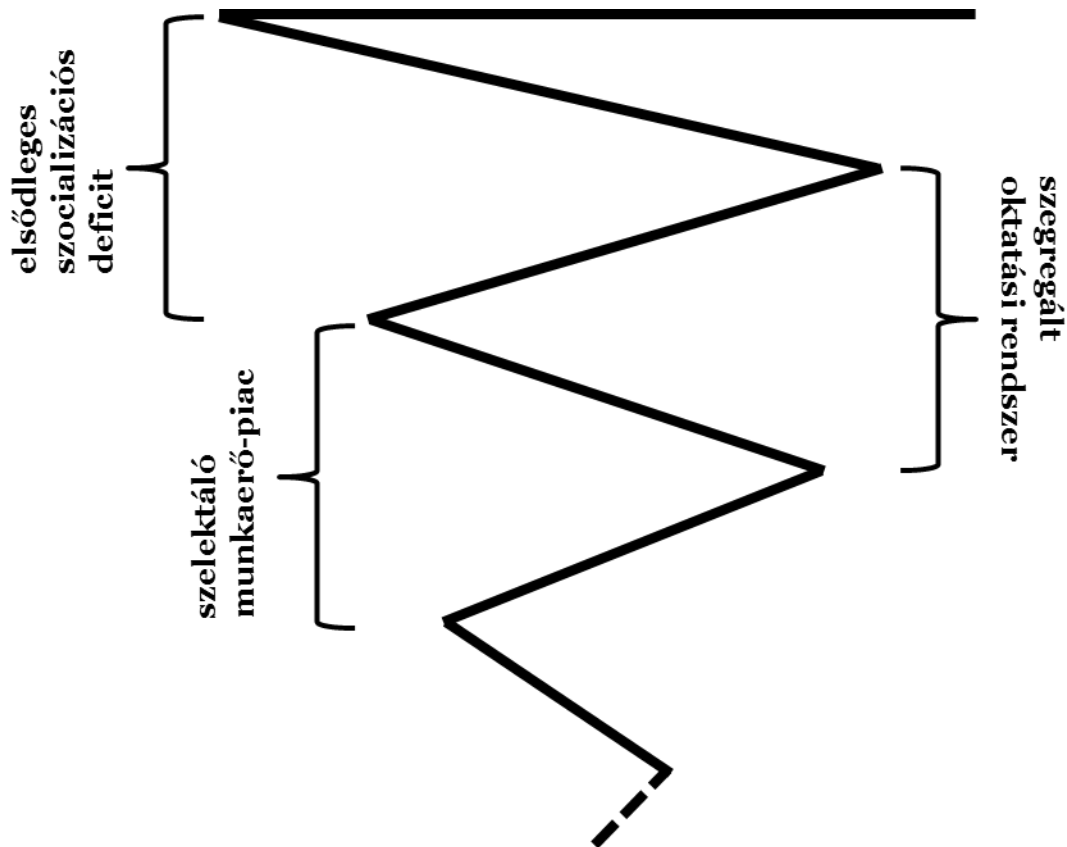
A PNEET csoporttagok szüleire általánosságban jellemző a nagyon alacsony iskolai végzettség, ami gyakran még az alapfokú végzettséget sem éri el, de legfeljebb a szakmunkás bizonyítványig terjed. A szülők közül gyakori, hogy csak az egyiknek van hivatalos, bejelentett munkaviszonya, sőt az sem ritka, hogy mind a két szülő munkanélküli. A csoporttagok családjai többnyire nagycsaládok, ahol a gyerekszám kifejezetten

magas. A családi kötelékek viszont szorosnak mondhatók, sőt nemcsak a közvetlen családtagokkal, hanem a távolabbi rokonsággal is. A családtagok, illetve a rokonok – utalva Nagy gondolataira – olyan személyek, akik nem helyettesíthetők, sőt ezek a szoros kötelékek közvetítik az egyént körülvevő világ értelmezési alapjait, mely ismeretek a későbbiekben már egyáltalán nem, vagy csak igen nehezen módosíthatók (Nagy, 2013.).

A PNEET csoport tagjainak iskolai végzettségére általánosan elmondható, hogy kifejezetten alacsony; vagy alapfokú végzettség (sokszor még a 8 általános sincs meg), vagy szakmunkás bizonyítvány, ami azt mutatja, hogy a fiatalok ebben a csoportban (is) maximum a szüleik legmagasabb iskolai végzettségét érik el, de gyakran fordul elő, hogy még azt sem. A csoporttagoknak, amennyiben még dolgoznak, leggyakrabban a helyi közmunkaprogramok biztosítanak hivatalosan bejelentett munkát. Kutatásaim azt bizonyították, hogy mindkét alcsoport tagjaira jellemző, hogy vagy aktív tanulói státusza mellett, vagy munkavállalói státusza mellett a megélhetésükhöz szükséges jövedelmet a szürke- vagy a feketegazdaságból kiegészítik. A PNEET csoportba tartozó fiatalok egy jelentős részének már van gyereke (sok esetben nem is egy), sőt még a PNEET tanuló státuszú fiatalokra is jellemző, hogy kifejezetten fiatalon van már gyerekük. A kortárs-csoport tagjai pedig a hasonló körülmények között felnövekvő fiatalokból tevődik össze, ahol a csoportkohézió szintén nagyon erős. Ez természetesnek is tekinthető, hiszen mint azt Csepelitől korábban már említettem, az ilyen típusú családokban felnövekvő fiatalok felnőttkori csoportosulásaikban a szocializáció során elfogadott mintákat követik. Ez megfigyelhető a saját család alapítása esetén, továbbá a munkahelyi, illetve a szabadidős csoportokban való részvételt is meghatározza. Vagyis, hogy a család mely csoportokat „vetetett észre” a gyerekekkel, de külön kiemelendő az is, hogy melyekre nem hívta fel egyáltalán a figyelmet (Csepeli, 2001.).

Összefoglalva tehát, mindezek nagymértékben mutatják az elsődleges szocializációból fakadó mintaátadási folyamatokat és azok irányát, a másodlagos szocializáció kifejezetten alacsony színvonalát, melyek következtében megállapítható: a PNEET csoportba tartozó fiatalok komoly szocializációs deficitekkel rendelkeznek. A szocializációs deficitek következtében pedig egy lefelé ható spirálba kerül(het)nek a csoport tagjai. Ezt szemlélteti a tizedik ábra.

10. ábra: A PNEET fiatalok spirálmodellje

NEET LÉTBE „CSÚSZÁS” & „BENNRAGADÁS”

Forrás: Saját szerkesztés.

A szocializáció, mint egy egész életen át tartó megismerési és tanulási folyamat a születéssel kezdődik. Pontosabban, véleményem szerint, már a fogantatással, illetve annak körülményeivel. Számos esetben találkoztam olyan fiatallal, akinek a szexualitás – éppen a szocializációjából eredő deficiteknek is köszönhetően – pusztán szükséglet-kielégítés volt, vagy akinek a teste már nem jelentett semmilyen értéket, s a baba, úgy mond „becsúszott”, mint egy este nem várt következménye. Nos, az ilyen körülmények között megfogant és később megszületett gyerek szocializációja már a fogantatásakor elkezdődött.

Az elsődleges szocializációs folyamat során pedig szerepeket, normákat, értékeket stb. ismer meg, tanul meg, internalizál a fiatal, tudatos, de többnyire tudattalan formában. Nagy valószínűséggel megtanulja, hogy az iskola nem feltétlenül képvisel értéket, hogy annyi energia-befektetés éppen elég, ami a szülő iskolai végzettségének eléréséhez

szükséges. Sőt később az iskolában megszerzett információk, mint értékek leamortizálódnak a családban (L. Ritók, 2017).

Ezek pedig továbbvezetnek a lejtőn lefelé, ahol, ha el is kezdi a gyerek az iskolát, nagy valószínűséggel már egy olyan oktatási rendszerbe kerül, ahol eleve kirekesztétként számon tartott, nemcsak ő, de a családja is. Itt azonban találkozik, vagy folytatja a viszonyt azokkal a kortárs csoporttagokkal, akik hasonló környezetből indultak, és a szubkultúra szabályai, normái, értékei sokkal elfogadóbbak és elfogadhatóbbak, mint az iskoláé. Így sokan közülük még szembe is fordulnak a nem magas szintet képviselő intézménnyel és/vagy az ott dolgozó pedagógussal.

Az alacsony iskolai végzettség pedig, az elsődleges szocializációs deficitekkel karöltve a szelektáló munkaerőpiacon nem fog biztosítani a fiatal számára megfelelő munkalehetőséget, vagy olyat, amit a fiatal a vágyaiban elképzelt (mert vágyaik a média és főleg az internet hatására éppen azonosak a nem PNEET csoportba tartozó társaikéval). S ha ehhez a települési hátrány is hozzáadódik, vagyis a fiatal leszakadó térségben, hátrányos, vagy halmozottan hátrányos településen lakik, akkor munkalehetőségként nagy valószínűséggel marad a helyi közmunka.

Ha pedig ez megszűnik, vagy a következő programba – valamilyen okból kifolyólag – a fiatal már nem választják be, s munkalehetőség nélkül marad, akkor nagyon komoly veszély fenyegeti, hogy NEET létbe csúszik, de még ennél is nagyobb a kockázata annak, hogy ha egyszer belecsúszott, akkor tartósan ott is fog maradni.

4.2 NEET lét konzerválódásának lehetősége

Ennek a témának részletesebb bemutatása szétfeszítené a disszertáció terjedelmi határait, ezért ennek csak egy aspektusára utalok, melyet egy nemrégiben írt tanulmányomban fogalmaztam meg (Sánta, 2020).¹⁶ Az írás alapvetően a női NEET tagok magasabb létszámának okairól értekezett, de a munka egyes megállapításai kifejezik, amit a NEET lét konzerválódási lehetőségéről gondolok.

A NEET csoport statisztikai adatainak elemzésénél már említettem, hogy a magyar női NEET populáció aránya az összes korcsoportban jelentősen magasabb, mint a magyar férfi NEET populáció.

¹⁶ Azt fontosnak tartom megemlíteni, hogy ebben az írásban a NEET korcsoportja a 15-24 évesek, s ettől a disszertációban már eltértem, de mindez alapjaiban nem változtatja meg, amit a témáról gondolok.

Négy dimenzióban (demográfia, oktatás, munkaerőpiac és migráció) vizsgáltam meg, kik alkothatják, és milyen jellemzőkkel bírhatnak a többséget adó magyar NEET nők. A vizsgálat eredményei alapján elmondható, hogy Magyarországon egyre kevesebb gyerek születik, ugyanakkor a megszületettek között, a fiatalokat érintő összes korosztályokban, több fiú születik, mint lány. Emiatt azt feltételezhetnénk, a fiúk csoportjából több is fog, élete bizonyos szakaszaiban, vagy akár tartósan is a NEET létbe csúszni. A hivatalos statisztikai adatok azonban ezt nem támasztják alá. A számukban kevesebb nőből arányait tekintve több válik a NEET csoport tagjává.

A fiatal nők általánosan magasabb iskolai végzettségekkel rendelkeznek, mint a férfiak, s ebből az következne, hogy hamarabb és biztosabban tudnak elhelyezkedni az elsődleges munkaerőpiacon. Tehát kevesebben fognak NEET létbe kerülni. Ennek azonban a statisztikai adatok mondanak ellent. Az kétségtelen, hogy a NEET csoportban előfordulnak magasabb iskolai végzettségekkel rendelkező fiatalok is, de általánosságban elmondható, hogy a NEET fiatalok többsége, akár fiú, akár lány, alacsony, vagy kifejezetten alacsony iskolai végzettségekkel rendelkezik.

Mint arról korábban már értekeztem, a közmunkaprogramok jelentős számban foglalkoztatnak 25 év alatti fiatalokat. S bár a számuk az elmúlt években folyamatosan csökkent (lásd bővebben Fazekas et al. 2019.), a nemek közötti arányokban mégis azt láthatjuk, hogy jelentősen több fiú vesz részt a közmunkaprogramokban, mint lány. Így tehát a közmunkának egy elszívó hatása figyelhető meg azoknál a 25 év alatti fiúknál, akik létszámban ugyan többen vannak, mint a lányok, de általánosságban alacsonyabb iskolai végzettségekkel rendelkeznek. Ez a NEET csoport esetében azt jelenti, hogy az alacsonyabb végzettséggel rendelkező 25 év alatti férfiak nagyobb valószínűséggel választják a közmunkaprogramokat, a NEET létből való *kimenekülési lehetőségként*, mint a 25 év alatti nők. Ez magyarázhatja, miért vannak a nők többen a NEET csoportban, mint a férfiak. A kérdés az, ha nem ezt a lehetőséget választják, mondjuk a munkanélküliség helyett, akkor mit?

Továbbá a férfiak számára létezik egy másik lehetséges *menekülő út* is (nemcsak) a NEET létből, mégpedig az ország időszakos, vagy tartós elhagyása, munkavállalási céllal. A legfrissebb *Munkaerőpiaci Tükör* (2019) egy külön alfejezetet szentelt a fiatalok elvándorlásának, illetve külföldi munkavállalásának. A tanulmány megállapítása szerint az aktív korú népesség közül a külföldön munkát vállalók közel 50 százaléka 30 év alatti. Az elvándorlás 2010 után felgyorsult, s az is megállapítást nyert, hogy a településtípusnak már nincs igazán szignifikáns hatása. A szülőkkel együtt élő fiatalok épp

úgy vállalnak külföldön munkát, mint a párkapcsolatban élők, sőt a 6 évesnél fiatalabb gyerekek sem fogja már vissza a külföldi munkavállalást. Mindezt nagy valószínűséggel munkaerőpiaci okok, a kedvezőtlen kilátások, továbbá társadalmi-politikai elégedetlenség magyarázza (Hárs-Simon, 2019). Bár a tanulmány megjegyzi, hogy a fiatalok elvándorlása esetében a nem hatása gyakorlatilag közömbös, a terepkutatásaim során mégis azt tapasztaltam, hogy a külföldi munkavállalás inkább a fiatal férfiakra jellemző. Az egyedülálló lányok többnyire itthon maradtak és a háztartásban segítettek, a párkapcsolatban élők pedig a saját háztartásukat tartották fent a partner időszakos távolléte alatt. A (többnyire rövid ideig, vagy időszakosan) külföldi munkát vállaló férfiak pedig anyagi eszközökkel támogathatják hátrahagyott párkapcsolatukat és/vagy családjukat. Ez a lehetséges válaszmegoldás csökkentheti, mind a teljes magyar NEET populáció számát, mind pedig a NEET fiúk számát; ezzel egyben növelve a női NEET tagok létszámát.

Végül a fiatalok gyermekvállalási kedvét vizsgáltam meg. Az adatokból kitűnik, hogy a magyar nők körében azoknál nőtt elsősorban a gyermekvállalási kedv, akik kifejezetten fiatalok (15-22 évesek), és akiknek kifejezetten alacsony (8 általános, vagy még az sem) a megszerzett iskolai végzettsége. Ezek a jellemzők pedig kísértetiesen ráillenek azokra a fiatal nőkre, akik a veszélyeztetett NEET csoport női tagjait alkotják. Egy (vagy akár több) gyermek vállalása nem feltétlenül szükségszerű, hogy valami anyagi juttatást is maga után vonjon – persze nem árt, ha van –, de a családtagok elismerését (megbecsülését), valamint a mindennapokban való elfoglaltság érzését, vagyis egy *kimenekülő utat* a pszichés leépülés elől mindenképpen elősegíthet.

A fentebb elmondottak – amellet, hogy részleges magyarázattal szolgálhatnak, miért több a nő a NEET csoportban, mint a férfi – összefüggést teremtve a NEET léttel, egy folyamatként értelmezhető.

A fiatal korosztályba tartozó fiúk számbelileg többen vannak, mint a lányok, de az iskolai végzettségük általánosságban alacsonyabb. Ez azt indikálná, hogy több 15-24 éves korosztályban lévő fiú váljon a NEET csoport tagjává, mint lány. Ugyanakkor, ezt a nagyobb létszámú, de alacsonyabb iskolai végzettségekkel rendelkező fiatal férfiakat a főleg vidéki kistélepüléseken oly „népszerű” közmunkaprogramok felszívják. És/vagy rövidebb ideig munkákat vállalnak külföldön, úgynevezett ingázóvá válnak, mely anyagi erőforrást biztosíthat a családnak. Eddigi kutatásaim azt bizonyítják, hogy e két munkavállalási alternatíva (melyekhez szorosan kapcsolódik a feketemunka) igen gyakori a

vidéki, alacsony iskolai végzettséggel és elsődleges szocializációs deficittel rendelkező NEET fiatal férfiak körében. Sőt legtöbb esetben egyszerre jelenik meg: vagyis alapvetően közmunkás, de emellett rendszeresen vállal külföldi munkákat, mint ingázó és/vagy illegális munkatevékenységet.

A fiatal korosztályba tartozó lányok pedig számbelileg kevesebben vannak, mint a fiúk, de az iskolai végzettségük általánosságban magasabb. Ez pedig azt indikálná, hogy kevesebb nő sodródik a NEET létbe; a hazai, valamint a nemzetközi adatok viszont ennek éppen ellenkezőjét mutatják. Kutatásaim arra világítottak rá, hogy a létszámukban kevesebb lányok között azok, akik alacsonyabb iskolai végzettségekkel rendelkeznek, nem a közmunka irányába tesznek lépéseket legális munkavállalás céljából, és nem is a külföldi munka reményében válnak ingázóvá, hanem a gyermekvállalásban, és/vagy valamelyik családtag gondozásában, ápolásában találják meg mindennapi elfoglaltságukat. Ez környezetük hozzájárulását és egyben megbecsülését is maga után vonhatja.

Az elmondottak alapján az összefüggést a NEET léttel a következőkben látom: Amennyiben a fenti megállapításokat további, szélesebb körű kutatások is alátámasztják, egy csapdahelyzet körvonalazódik. Az elsődleges szocializációs deficittel rendelkező és aluliskolázott fiatal NEET nő nagy valószínűséggel hasonlóan szocializációs deficittel rendelkező és szintén aluliskolázott fiatal NEET létben lévő (vagy közmunkás, vagy illegális munkavállaló és/vagy külföldre ingázó) fiúval létesít (élettársi)párkapcsolatot, és vállal gyereket annak érdekében, hogy valamilyen megbecsültséghez juthasson. Ezzel pedig az „ördögi kör” bezárulni látszik. A megszületett gyerek azokkal a szocializációs deficitekkel nő fel, melyekkel a szülei bírtak/bírnak, és hasonló (ki)menekülési stratégiákat választ, mint azt a szülei tették, illetve, amit tőlük megismerhetett, megtanulhatott, internalizált a szocializációs folyamatában.

Mindezek következményeként, véleményem szerint megfogalmazható, hogy társadalmi változás elmaradása esetén a NEET lét nagy valószínűséggel konzerválódik.

4.3 NEET lehetséges új definíciója

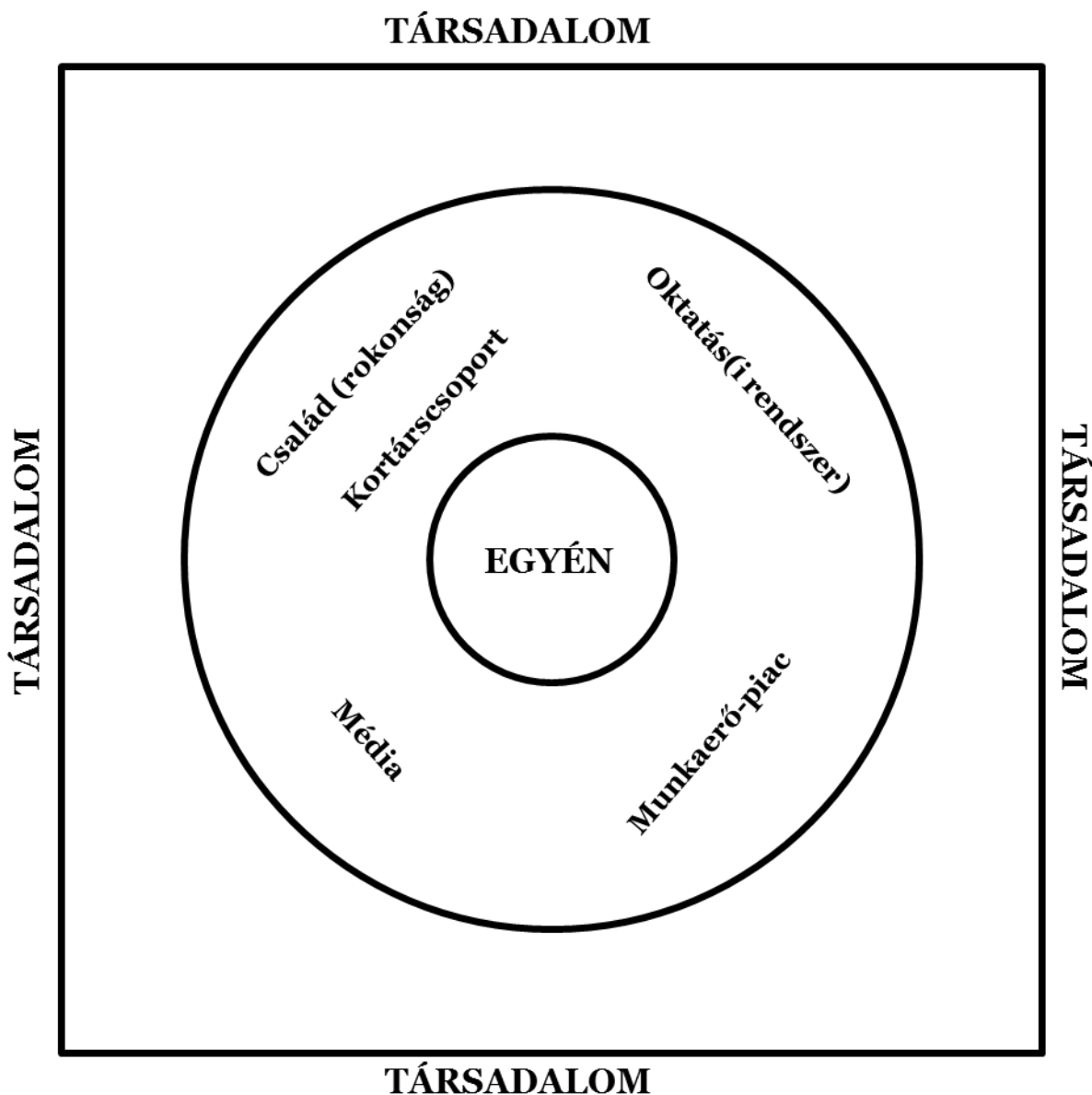
A NEET (Not in Education, Employment or Training) általánosan elfogadott definíciója szerint azok tartoznak ebbe a csoportba, akik 15 és 24 év közötti fiatalok, munka nélkül vannak, nem tagjai valamely oktatási intézménynek, vagy semmilyen képzésben vagy tréningben nem vesznek részt.

Hazai és nemzetközi kutatások ugyanakkor rávilágítanak arra, hogy a hagyományos definíció nem fejezi ki megfelelően magát a NEET-et, sőt még diszkriminatív hatásokat is mutathat. Krémer (2016) megállapítja, hogy a NEET fogalmának eredeti használata csökkenti az oktatás és a munka világa közötti átmenet-koncepcióból adódó dinamikus szemléletet. Nemzetközi kutatók (Simmons-Thompson, 2011; Sissons-Jones, 2012.) pedig kiemelik, hogy a NEET fogalma olyannyira fókuszál kizárólag a csoporttagokra, hogy ezáltal úgy állítja be a csoportban lévő fiatalokat, mintha egyéni felelősségük eredményeként kerültek volna az oktatáson és a munkán kívülre, vagyis NEET létbe.

A disszertáció elméleti egységet lezáró részében arra mutatok rá, hogy a NEET, mint jelenkori, de nem csak és kizárólag a fiatalokat érintő társadalmi probléma már nem egy csoporttagságot jelöl „csupán”, hanem jelenségként értelmezhető. Ennek a jelenségnek egyik kiváltó oka a sikertelen, vagy félresikló szocializációs folyamat, valamint az egyén mellett a folyamatban megjelenő számos szereplő kölcsönhatása.

A dolgozat elméleti részében megfogalmazott komplex szocializációs folyamatok (melynek következtében a fiatalok egy része lefelé ható spirálként belesodródhat a NEET létbe, mely lét tartóssá válhat, konzerválódhat), valamint az empirikus részben bemutatásra kerülő gyakorlati tapasztalatok azt mutatják, hogy a NEET létbe kerülés nem egyedülállóan az individuumban felelőssége, hanem sokkal inkább egy kollektív társadalmi felelősségről beszélhetünk. Ezt szemlélteti a következő ábra.

11. ábra: Szocializáció és kollektív felelősség.

Forrás: Saját szerkesztés.

A szocializáció általam használt értelmezése szerint egy komplex, egész életen át tartó, tudatos és tudat alatti megismerési és tanulási folyamat. Ennek a bonyolult folyamatnak az egyén életét előre meghatározó hatása és kiemelt jelentősége van. Ezért fogalmaztam úgy korábban, hogy a szocializáció különleges hatalommal bír, amely alapvetően egy sok-szereplős hatásmechanizmus.

Szereplője az egyén, még akkor is, ha azt vallom, hogy a döntéseinek jelentős részét nem tudatosan hozza meg, hiszen azt – más tényezők mellett – a szocializációja mindenképpen befolyásolja, de a döntései következményeiért már neki kell vállalni a felelősséget.

Szereplője továbbá az elsődleges szocializációs közeg, elsősorban a család, valamint a közeli és a távolabbi rokonság, és ide tartozónak tekintem a kortárs csoport tagjait is. További szereplők között tűnik fel a másodlagos szocializációs ágens, az oktatás. S ha ez szegregált, vagy erősen szegregálódó, az egyén, döntéseiben mindenképpen a hatása alá kerül.

Ugyanez jellemző a következő, ma egyre inkább kiemelkedően fontos szereplőre, a médiára. Ugyan fizikai eszközökkel senkit sem kényszerít arra, hogy mit vegyen meg, vagy éppen mit ne, de a pszichológiai befolyásolás hatalommal bír, főleg azoknál, akiknek az elsődleges és másodlagos szocializációjából komoly deficitek származnak.

Szereplőként feltűnik a munkaerőpiac is, ami munkalehetőségeivel tovább szocializálja az individuumot. Gondolok itt elsősorban munkahelyi légkör adta szocializációs folyamatokra, melyekről már bővebben írtam.

Az egyént tehát különböző szocializációs ágensek veszik körül, melyek nagymértékben határozzák meg lehetőségeit, sok esetben úgy, hogy ennek az individuum nincs is feltétlenül tudatában. S mindezeket keretezi, egybefogja a társadalom.

Az összefüggést a következőkben látom: Az elsődleges szocializáció folyamán, a családban, a kortárs közösségekben olyan hátrányokat „szednek fel”, „tanulnak meg” a fiatalok, ami nagyban befolyásolja, hogy milyen típusú oktatási rendszerbe lép(het)nek be. Például nem azt tanulja meg a gyerek, hogy az iskolának (így magának az oktatásnak, tudásnak stb.) értéke van, hanem annak éppen ellenkezőjét. Nem arra kap ösztönzést, hogy az iskolában tanuljon, sokkal inkább az ott „felszedett” tudás otthon „leamortizálódik”. Ezzel együtt például a mobilitási készség is elveszik. Vagyis nem lesz feltétlenül cél már az, hogy a szülők iskolai végzettségét meghaladja a gyerek, sokkal inkább az, hogy ezt ne tegye. Ha a bourdieui kategóriákat idecítálom, a gyerek kulturális tőkéje, és az ebben lévő habitusa nem lesz nagy valószínűséggel más vagy több mint a szüleié, családjáé, kortárs csoport tagjaié.

Egy konkrét példán szeretném ezt megvilágítani. *Az illető ugyan nem NEET-es, sokkal idősebb, de fiatalon az volt. Ő azt tanulta meg az anyukájától, hogy vasárnaponként átmelve a szomszédos faluba, ebédidőben, amikor a népek visszavonulnak, hogyan kell két ujjal úgy elkapni a kóborló csirke nyakát, és eltenni a zsákmányt hangtalanul, hogy azt senki észre ne vegye. Ezt utána az anyjával haza vitték, aki pörköltet készített belőle. Amikor beszélgettünk, szinte újra gyerekként ragyogott az arca, s mesélte,*

hogy a pörkölt milyen finom volt. Ez az ember ezt a habitust tanulta meg, ez az elsődleges szocializációs „öröksége”, ami természetesen továbbgyűrűzött egész életében.

Folytatva a fentebb megkezdett gondolatmenetet, eleve egy komoly hátránnyal indul neki az oktatásnak. Az oktatási rendszer, mint másodlagos szocializáció, szegregált és egyben szelektáló is. Vagyis a szocializációs folyamat tovább folytatódik már egy rendszeren belül, és e két komponens (primer és szekunder szocializáció) szorosan össze is függ egymással. Még ha az iskola képes is lenne átadni komolyabb (fontosabb?) értékeket, azokat elsősorban, ahogyan Cohen (1955) fogalmaz, középosztálybeli képességekkel rendelkező fiatalok képesek elsajátítani. Azok az iskolák, ahová ezek a fiatalok többségükben járnak/kerülnek, nem is biztos, hogy képesek ezeket az értékeket, képességeket átadni, vagy elvárni. De ha igen, ezek a fiatalok, éppen az elsődleges szocializációs deficiteknek köszönhetően, nem is tudják sikeresen elsajátítani azokat. Így marad az értékekkel való szembefordulás, pontosabban a saját értékeiknek megfelelő közöshöz való (oda)fordulás; azaz pontosan az a közeg, ahonnan származik.

Ezt követően, a már meglévő és folyamatosan „fejlődő” szocializációs deficitek következtében a fiatal, ha tud is magának munkahelyet keresni/találni, szinte csak olyat sikerül, ami azokat a vágyait, álmait nem fogja beteljesíteni, ami egyébként megvan neki. Hiszen egyrészt a végzettsége sincs meg hozzá, másrészt a habitusa sem segíti ilyen állásokhoz. Marad például a közmunka, de oda aztán éppen ilyen fiatalokat keresnek többségében. Tehát a munkahely is szelektál. Ha azonban kitanul egy szakmát, és szeretne is elhelyezkedni benne – és ilyenre is találtam példákat – akkor éppen a szelektáló munkaerőpiac utasítja el, látván, honnan jön/jött. Marad a szürke- vagy feketemunka, ahol azonban „szívesen” fogadják őket, hiszen (ki)használhatók, és érdekérvényesítő képességük nem létezik, vagy alacsony. De ez a fiatalnak sem akkora probléma, mármint a feketemunka, hiszen ezt hozza otthonról, mármint ezt a „tudást”. Ha pedig nem ezek közül a limitált „munkalehetőségek” közül „választ”, akkor fiatalon gyereke(ke)t szül, ahogyan azt primer szocializációs közegében, a családjában már megtapasztalta.

Mindezekből kifolyólag a NEET fiatalok esetében a mozaikszót és a fogalmat már nem eredeti értelmében használom, hanem inkább annak „jelenség” értelmében. Tehát lehet, hogy a fiatal dolgozik feketén, vagy közmunkásként, és bevételt is produkál, de a létállapota nem különbözik attól, aki sem ezt nem csinálja (tanul), sem pedig azt (dolgozik). Sőt statisztikai szempontból a feketén dolgozó, miután nem is tudjuk, mit

csinál, a szó szoros értelmében NEET fiatal. A közmunka meg bizonytalan, hiszen nem tudhatja meddig tart. Sőt nagyon gyakran fordul elő, hogy ez a munkafajta pusztán extra jövedelem megszerzéséhez segíti a fiatalt, és ezzel mindkét szereplő, a munkaerőpiac és a fiatal is tisztában van. Kvázi úgy működik, mint egy „segély”, vagy, kicsavart formában ugyan, de garantált alapjövedelem. Így a munkaerőpiac szelektáló jellege gyakorlatilag konzerválhatja a NEET létet.

Így látom összefüggéseiben az elsődleges szocializációs deficiteket, amelyből következik a másodlagos szocializációs deficit, melyet erősen befolyásol annak szegregált rendszere, ami egyértelműen fog vezetni a nem megfelelő munkákhoz és annak körülményeihez, amit pedig a szelektáló munkaerőpiac fenn is tart. Így záródik be a kör, és így válik érthetővé, hogy a PNEET-ből hogyan következik NEET, ami elvezethet a tartós munkanélküliséghez. S ez mutatja a fogalom folyamatjellegét és egyben dinamizmusát.

A disszertáció elméleti részének összefoglalásául a NEET definíciójával kapcsolatban a következő elvi megállapítást teszem: Mindezeket a szocializációs deficiteket figyelembe véve a NEET számomra már nem egy bizonyos paraméterekkel rendelkező, fiatalokból álló csoport, hanem sokkal inkább egy, a mai társadalmunkra jellemző jelenségként fogható fel. S amennyiben a NEET-et jelenségként értelmezzük, akkor abban megjelenik a különböző együtthatók dinamikus volta, de nem fogalmazódik meg benne az individuum kizárólagos felelőssége, hanem éppen ellenkezőleg, a kollektív felelősség jelenik meg a jelenség mögött. S ez a jelenség értelmezhetővé válik, mint egy társadalmi rétegeképző- és fenntartó mechanizmus.

A következőkben a disszertáció második nagy szerkezeti egységére az empirikus kutatásaim bemutatására térek át. Ebben a részében öt, általam létrehozott kategória alapján elemzem a veszélyeztetett PNEET és NEET fiatalok kutatásba bekerült vizsgálati (al)csoportjait. Az első kategóriában bemutatom a vizsgált fiatalok általános jellemzőit, a másodikban a családi háttérjellemtől, a harmadikban az oktatási jellemzőiket, a negyedikben a munkaerőpiaci jellemzőiket, s végül jövőképjellemtől zárom a vizsgálatokat. Ezek a kategóriák egyértelműen fogják bemutatni, hogy a vizsgált fiatalok milyen szocializációs hátrányokkal rendelkeznek, továbbá azt, miért gondolom úgy, hogy az ő szocializációjuk egy megtört, félresikló szocializációnak nevezhető, amely egyben okként is felfogható a NEET létbe kerülésnek.

V. MÓDSZERTAN

A fejezet az empirikus kutatás részletes módszertanát mutatja be. Ebben kitérek arra, honnan származtak az adataim, valamint a települések és az intézmények jellemzőit is röviden leírom. Milyen kutatási módszereket alkalmaztam, valamint, hogy a vizsgált fiatalok között milyen csoportbontásokat, illetve alcsoportbontásokat hajtottam végre. Bemutatom azt is, hogy a kutatási adatok feldolgozásánál milyen elemzési technikákat alkalmaztam, valamint milyen vizsgálati szempontok, jellemzők alapján elemeztem a vizsgált fiatalok egyes csoportjait, valamint alcsoportjait. Végezetül pedig, a reprezentativitás kérdéskörén belül, kitérek arra, hogy a vizsgált adatbázissal kapcsolatban mit lehet mondani a reprezentativitásról, mik voltak a kutatásom, valamint az eredmények feldolgozásának korlátjai, s röviden, befejezésként, kitérek arra is, milyen kutatási szempontokat lehetne még a jövőben alkalmazni.

5.1 Az adatok származási helyei

Empirikus kutatásaimat két megyében, Csongrád és Hajdú-Bihar megyékben végeztem, valamint Budapesten, az EMMI Budapesti Javítóintézetében és szintén az EMMI Rákospalotai Javítóintézet és Központi Speciális Gyermekotthonában.¹⁷ Az adatfelvételekre 2018 második felében, valamint 2019 első hónapjában került sor.

Csongrád megyében, a makói járás négy településén, Ambrózfalva, Csanádalberti, Nagyér és Pitvaros, folyt kérdőíves kutatás. Mind a négy település a község kategóriába tartozik, továbbá hátrányos helyzetű településeknek tekinthetők.¹⁸ A négy község egymás közvetlen szomszédságában található néhány kilométer távolságban. A települések népességadatait az első táblázat mutatja be.

¹⁷ A dolgozat további részében a két Intézményre, mint Budapesti és Rákospalotai Javítóintézetekre hivatkozom.

¹⁸ Hátrányos helyzetű települések: A társadalmi-gazdasági és infrastrukturális szempontból elmaradott, illetve az országos átlagot jelentősen meghaladó munkanélküliséggel sújtott települések jegyzékéről szóló 240/2006. (XI. 30.) Korm. rendelet melléklete szerint.

1. táblázat: A négy Csongrád megyei település népessége 2019-ben. (fő)

Település neve	Népessége	Népesedési tendencia
Ambrózfalva	462	csökkenő
Csanádalberti	428	csökkenő
Nagyér	501	csökkenő
Pitvaros	1292	csökkenő

Forrás: Bóday, 2019. Saját szerkesztés.

A négy településből háromnak a lakossága megközelítőleg azonos, továbbá mindhárom község népesedési tendenciája a legutóbbi, 2011 népszámlálás óta, csökkenő. A legnagyobb település Pitvaros, lakosságát tekintve közel háromszorosa a többieknek, népesedési tendenciáját tekintve szintén csökkenő. A négy településről összesen 18 kérdőívet tudtam felvenni, illetve ezekről a településekről a fiatalokkal interjúk nem készültek.

Szintén Csongrád megyében, Szentes városában is folytak kérdőíves kutatások. A Kurca-folyó melletti város teljes lakossága, 2019-es adatok szerint, 26.887 fő volt (Bóday, 2019), a népessége tekintetében csökkenést mutat. A Szentesi Családsegítő Központ és Gyermekjóléti Szolgálat látóterébe került potenciális NEET és NEET fiatalokkal készült kérdőíves kutatásban 29 kitöltött kérdőív született, de az innen származó fiatalokkal itt sem tudtam interjúkat felvenni.

Hajdú-Bihar megyében, a berettyóújfalui járásban, szintén négy településen, Biharke-resztes, Komádi, Körösszakál és Told, folyt kérdőíves kutatás. A négy település közül kettő (Biharkeresztes és Komádi) város, kettő pedig község (Körösszakál és Told), de mind a négy település hátrányos helyzetű. Az alábbi táblázatban szintén bemutatom a Hajdú-Bihar megyei települések népességadatait.

2. táblázat: A négy Hajdú-Bihar megyei település népessége 2019-ben. (fő)

Település neve	Népessége	Népesedési tendencia
Biharkeresztes	4050	növekvő
Komádi	5078	csökkenő
Körösszakál	780	csökkenő
Told	291	csökkenő

Forrás: Bóday, 2019. Saját szerkesztés.

A két város lakosságának nagyságrendje hasonló, és népességük jelentősen tért el a két község lakosságszámától. A települések közül Biharke-resztes lakossága növekvő

tendenciát mutat, a többi három település pedig csökkenőt.¹⁹ A négy településen összesen 31 kitöltött kérdőív született, és ezen a kutatási területen sikerült fiatalokkal, továbbá velük dolgozó szakemberekkel interjúkat készíteni.

S végezetül következzen a két Javítóintézet rövid bemutatása:

A Budapesti Javítóintézet alaptevékenysége a bíróságok által előzetes letartóztatásba helyezett fiatalok számára javítóintézeti ellátás és nevelés biztosítása. Országos hatáskörrel, 100 férőhelyen, 12 és 21 éves életkor között. Az intézmény feladata a fiatalok előzetes letartóztatottak őrzése, nevelése, oktatása, szakmai alapozó képzése, valamint személyiségük helyes irányba történő fejlesztése. Az intézmény szakmai programja lefekteti, hogy a javítóintézetben folyó nevelés célja a fiatalok társadalmi beilleszkedésének elősegítése. Az intézmény olyan kompenzáló, korrigáló nevelést biztosít, amely egyidejűleg törekszik a fiatalok megelőző életútja hiányainak pótlására és a bűnelkövetése háttérben rejlő hibás viszonyulási rendszer kijavítására. Tanóra jellegű keretben, tanévi, félévi, negyedévi, heti, napi terv alapján, órarendre bontva három, szervezetileg és tevékenységében különálló, de célrendszerében és módszertanában szorosan kapcsolódó területen érvényesül pedagógiai munka. Ez a három terület az iskola, a munkafoglalkoztatás, a nevelőotthon.²⁰ A Budapesti Javítóintézetben, a kutatásomkor fogvatartott összes fiatal férfival (31 fő) kérdőívet vettem fel, továbbá 10 félig strukturált interjúkat készítettem, valamint egy fókuszcsoportos interjúkat a fiatalokkal dolgozó szakemberekkel.

A Rákospalotai Javítóintézetet 1890-ben alapították Leánynevelő Intézet néven, Rákospalotán. Az intézetbe speciális, javítóintézeti nevelésre utalt és előzetes letartóztatásba helyezett lányok kerülhetnek, 12 éves kortól egészen 21 éves korig. A bekerülő gyerekeknek négy részleg van fenntartva: a speciális intézet, a javító részleg, az előzetesen letartóztatottak részlege és az anyarészleg. Ebben az intézetben is strukturált

¹⁹ Korábbi terepkutatásom, valamint az interjúk és a fókuszcsoportos beszélgetések alkalmi fontos összefüggésekre hívta fel a figyelmemet a kistélepülések csökkenő népessége és a NEET csoportba tartozó fiatalok között. Azok, akik magasabb iskolai végzettséggel rendelkeztek (középiskolai vagy gimnáziumi érettségi), vagy ilyen irányú tanulmányokat folytattak, egyértelműsítették abbéli szándékukat, hogy nem kívánnak a (községben) faluban maradni. Ugyanakkor azonban az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők (általános iskola, vagy még az sem) kifejezetten azt állították, a maradás a céljuk. Ennek egyik legfőbb okát a közösség, illetve a település adta biztonságban jelölték meg. Bár ezek a visszajelzések nem fedték le az egyes települések teljes fiatalságát, mégis úgy vélem, egy fontos kérdést a jövőre nézve felvethet: mi történik abban az esetben a településsel, ha a magasabb iskolai végzettséggel és az ebből fakadó előnyökkel rendelkező fiatalok elhagyják otthonukat, és (csak) az alacsony iskolai végzettséggel rendelkezők maradnak a faluban? Milyen jövőbeli erőforrásokkal tud majd rendelkezni a település NEET fiataljainak oktatási és/vagy munkaerőpiaci (re)integrációjában?

²⁰ Bővebb információk találhatóak a www.bpjavito.hu weboldalon.

körülmények közötti nevelés és oktatás folyik. A nevelésben az egyik legmeghatározóbb elv az úgynevezett élménypedagógia, amely meghatározza a tanítást és a nevelést. Céljuk az oktatással és a neveléssel való fejlesztés.²¹ A Rákospalotai Javítóintézetben csak a javító, valamint az előzetesen letartóztatottak részlegén kutathattam, a másik két részleget, kutatási adatok gyűjtésére, nem javasolták. Így összesen 27 fiatal lánnyal tudtam kérdőívet felvenni, illetve 10 fővel készíthettem félig strukturált interjúkat is. Ebben az intézményben a szakmai személyzettel nem tudtam fókuszcsoportos interjút készíteni.

A fiatalok jellemzően Borsod-Abaúj-Zemplén, Szabolcs-Szatmár-Bereg és Zala megyéből érkeztek, továbbá Baranya és Pest megyékből. Az intézményekbe való bekerülés okai között a fiúk esetében egyáltalán nem ritka az életellenes bűncselekmények elkövetése. Továbbá komoly problémát jelent mindkét nemnél az alkohol, illetve a drogfogyasztás és (főleg a fiúk esetében) annak terjesztése is, valamint az úgynevezett „lánycsúsztatás”. A lányok esetében az egyik legsúlyosabb probléma a fiatalkori prostitúció. Az utógondozással kapcsolatban elmondható, általában a legtöbb esetben az intézmények nem kezdik meg az utógondozást a büntetés letöltése után. A fiatalok, miután kikerülnek az intézmények falai közül – ahol megtapasztalhatták és többnyire elfogadták a szakemberek által közvetített értékeket – legtöbbször ugyanabba a helyzetbe kerülnek vissza, mint amibe az intézmények előtt éltek.

5.2 Adatfelvételi módszerek

Kutatásomban kvantitatív, és ahol erre lehetőségem nyílt, kvalitatív módszereket is alkalmaztam.

Készítettem egy 33 kérdéses, önkitöltős kérdőívet, amelyet több esetben, elsősorban a tanítványaim körében, teszteltem. Így a véglegesen összeállított kérdőívet használtam minden esetben. A kérdőívkérdések alapvetően három nagy területet jártak körbe: a fiatalok múltját, elsősorban családi hátterét, jelen helyzetüket, és a jövőjükkel kapcsolatos elgondolásaikat. Néhány kérdéssel kiegészítettem a Javítóintézetekben felvett kérdőíveket, mivel ez itt szükségesnek bizonyult a fiatalok fogvatartott állapota miatt. Például bekerült a kérdőívkérdések közé, hogy *Jelenleg ki neveli a gyermekét? Az*

²¹ Bővebb információ található a www.leanynevelo.hu weboldalon.

intézményekbe kerülés előtt folytatott-e tanulmányokat, illetve volt-e hivatalos bejelentett munkahelye? Az intézményben jelenleg milyen tanulmányokat folytat? stb. Fontosnak tartom kiemelni, hogy a Budapesti Javítóintézetben, első körben, úgynevezett közös kérdőívkitöltés valósult meg, ami annyit tett, hogy a fiatalok közösen, egy teremben töltötték ki a kérdőíveket. Ez azonban nem vezetett sikerre. A fiatalok, több esetben, ahol nem értették a kérdést vagy nem válaszoltak, vagy nem feldolgozható válaszokat adtak meg. Emiatt egy második körös felvételre is sor került, a teljes létszámmal, ahol a fiatalokkal egyesével, vagy párban újra felvettem személyesen a kérdőíveket. Ez egyrészt lehetőséget biztosított a kérdések pontosító magyarázataira²², valamint rövidebb informális diskurzusokra, melyekből származó információk tovább gazdagították kutatásom eredményeit. Ennek tapasztalatai okán a Rákospalotai Javítóintézetben már eleve ezt a módszert alkalmaztam.

A Csongrád megyében lévő négy településen a kérdőíveket egy végzős hallgatóm segítségével sikerült felvennem. A kérdőívfelvételt megelőzően, egy közös beszélgetés alkalmával, részletesen áttekintettük kutatásom főbb céljait, magát a kérdőívet, és tisztáztuk a felvétel szabályait. A lekérdező – szakmájából adódóan is – jártas volt a kérdőívfelvételben, és minden esetben személyesen vette fel azokat a fiatalokkal.

A szentesi adatok esetében a kérdőíveket szintén volt hallgatóim, valamint a Szentesi Családsegítő Központ és Gyermekjóléti Szolgálat munkatársai vették fel. Ezt megelőzően szintén tartottunk egy közös alkalmat, ahol a fentebb már leírtakhoz hasonlóan, a kutatás és a kérdőívfelvétel teljes részleteit átbeszéltük.

A Hajdú-Bihar megyei négy településen az Igazgyöngy Alapítvány munkatársai voltak segítségemre. Toldon a kérdőíveket magam vettem fel, a többi településen az Alapítvány munkatársai. Az előző kettőhöz hasonlóan, ebben az esetben is a kérdőívfelvételeket megelőzően részletesen megbeszéltük a kutatás célját, a kérdőív felvételi szabályait, sőt a munkatársak a toldi kérdőívek felvételekor jelen is voltak.

Így összesen 136 kérdőív került kitöltésre, két megyéből, annak nyolc településéről, valamint a két Javítóintézetből. A kérdőívek adatait magam vittem fel SPSS statisztikai programba, elemeztem, illetve az elemzett adatokból diagramokat és táblázatokat szerkesztettem Excel program segítségével.

²² Több esetben is előfordult, hogy a megkérdezett fiatal nem ismerte az adott szót, vagy kifejezést, s a pontosító magyarázat itt azt jelenti, hogy más szinonim szavakkal, vagy kifejezésekkel fogalmaztam újra ugyanazt a kérdést. Erről részletesebben az adatok elemzésénél még szó esik.

Kvalitatív kutatás keretében félig strukturált interjúkat is készítettem. A Budapesti Javítóintézetben 10 interjút, és szintén ugyanennyit a Rákospalotai Javítóintézetben fogvatartott fiatalokkal is. Továbbá a Budapesti Javítóintézetben volt alkalmam egy hosszabb fókuszcsoporthoz is készíteni olyan pedagógusokkal, akik a fiatalok oktatásában, nevelésében vettek aktívan részt. Told községben 8 interjút készítettem helyi, a kutatásomban szereplő fiatalokkal, valamint az Igazgyöngy Alapítvány munkatársaival egy fókuszcsoporthoz is készített interjút.

A félig strukturált interjúk kérdéseit, valamint a fókuszcsoporthoz készített interjúk kérdéseit magam állítottam össze, melyek alapvetően követték a kérdőív szerkezeti felosztását és kérdéseit is.

5.3 A vizsgált fiatalok csoport-, illetve alcsoportbontásai

A vizsgálatomba került fiatalokat alapvetően két nagy csoportra bontottam. Az elméleti részben már részletesen tárgyalt potenciális NEET, valamint NEET fiatalok csoportjaira.

A PNEET fiatalok között megkülönböztettem azokat, akik még tanulói státuszban lévő fiatalok voltak, de véleményem szerint, már súlyosan veszélyeztette őket a NEET létbe csúszás. Ők a csoporton belül az első alcsoport képviselői. A másik alcsoportot azok a PNEET fiatalok alkotják, akik még munkavállalói státusszal bírtak, de jellemzőik alapján szintén úgy gondoltam, súlyosan veszélyezteti őket a NEET lét. A két alcsoport tehát a PNEET tanuló és a PNEET munkavállaló alcsoportok.

Továbbá a két Javítóintézetben kutatott fiatalokat szintén további alcsoportokra tudtam bontani. Őket, összefoglalóan, kriminalizálódott potenciális NEET, illetve kriminalizálódott NEET fiatalok csoportjainak neveztem el. Ezen belül létrehoztam a kriminalizálódott potenciális NEET tanuló és munkavállaló alcsoportokat, K-PNEET tanuló és K-PNEET munkavállaló alcsoportok néven.

A NEET fiatalok csoportját pedig összesen két alcsoport alkotta: a kriminalizálódott NEET (K-NEET) és a NEET fiatalok, melyeket az empirikus részben összevontan elemeztem.²³ Az elemzett adatbázist, valamint az elemzési szempontjaimat a 3. táblázat szemlélteti.

²³ A kriminalizálódott (P)NEET fiatalok csoportjai nem egy külön, általam létrehozott új csoportkategóriák. Az elméleti részben (19 p.) már utaltam arra, hogy nemzetközi kutatók a NEET csoportba tartozó fiatalok között megkülönböztetnek olyanokat, akik valamilyen jogsértő tevékenységet követtek el (Coles et al. 2010). S mivel bűnelkövető fiatalok is bekerültek a vizsgálati csoportjaimba, az ő csoportjukat neveztem el kriminalizálódott,

3. táblázat: Az elemzett adatbázis és az elemzés szempontjai.

PNEET			NEET		
M-SZ-B ²⁴	Tanuló (25 fő)	44 fő	M-SZ-B	NEET (34 fő)	34 fő
M-SZ-B	Munkavállaló (19 fő)				
Kriminalizálódott PNEET & NEET					
BJ & RJ ²⁵	Tanuló & Munkavállaló	41 fő	BJ & RJ	NEET	17 fő
Összesen:		85 fő			51 fő

Saját szerkesztés.

Amint a táblázat szemlélteti, az egyik vizsgálati csoportba (PNEET csoport) összesen 85 fő, míg a másik vizsgálati csoportba (NEET csoport) 51 fő tartozott, és így tevődött össze a teljes, 136 fős minta.

Az empirikus adatok elemzéseit négy fejezetre bontottam. Az elsőben a vizsgált PNEET fiatalokat elemzem két alcsoportban: PNEET tanuló és PNEET munkavállaló alcsoportokban. A második fejezetben a K-PNEET fiatalok elemzésére kerül sor, szintén két alcsoportban: K-PNEET tanuló és K-PNEET munkavállaló alcsoportokban. A harmadik fejezet a vizsgált NEET fiatalok elemzése, melyben összevontam a K-NEET és a nem K-NEET alcsoportokat. Végezetül a negyedik fejezetben a vizsgált PNEET és NEET fiatalok elemzésére és az eredmények összevetésére került sor.

5.4 Alkalmazott elemzési technikák

Az első szerkezeti egységben, az elméleti részben, alapvetően dokumentumelemzéseket alkalmaztam, valamint statisztikai adatok elemzését mutattam be. A dokumentumelemzések nemzetközi kutatások másodelemzései, valamint hazai kutatások, több esetben saját publikált munkáim, és annak eredményeinek prezentálása. A statisztikai adatok elsősorban az OECD, EUROSTAT, KSH adatbázisaiból származnak, valamint számos hazai, a témában folytatott kutatás eredményeit, illetve folyóiratokban megjelenő eredményeket közlök. Minden esetben, ahol ez releváns, a tudományos kutatásokra jellemző hivatkozástechnikákat alkalmaztam.

vagyis K-NEET csoportnak, s ezen belül is meg tudtam különböztetni a K-PNEET és a K-NEET alcsoportokat, sőt a K-PNEET esetében még két további alcsoportbontásra is volt lehetőségem. A K-NEET és a NEET csoportok tagjait az elemzésben pedig azért vontam össze, mert mindkét csoport NEET fiatalokból állt, csak az egyiknek tagjai a vizsgálat idején zárt intézetben fogvatartott volt. Az 6.3 alfejezetben az elemzés előtt erre még röviden visszatérek.

²⁴ M-SZ-B = Makói járás, Szentés és Berettyóújfalui járás.

²⁵ BJ & RJ = Budapesti Javítóintézet és Rákospalotai Javítóintézet.

A kutatási területeimről származó empirikus adataimat, mint már említettem, SPSS program segítségével dolgoztam fel, illetve elemeztem. Az így kapott adatokat, Excel program segítségével, általam készített táblázatokba, illetve diagramokba helyeztem el.

5.5 Vizsgálati jellemzők a fiatalok (al)csoportjaiban

A vizsgálatomban szereplő fiatalokat öt, általam létrehozott jellemző-kategóriák alapján mutattam be.

Az első az általános jellemzők nevet viseli. Ebben a részben tárgyaltam a csoportok, illetve alcsoportok nemekre és életkorokra vonatkozó megoszlásait, valamint az etnikumra vonatkozó kérdést. Továbbá, hogy a felméréskor kivel élt egy háztartásban, mi volt a családi állapota, volt-e már gyereke, valamint volt-e olyan bizalmas barátja, akiben teljes mértékben megbízott.

A második a családi háttérjellemzőket mutatta be. A felméréskor éltek-e a szülei, mi volt a legmagasabb, befejezett iskolai végzettségük, illetve volt-e hivatalos, bejelentett munkahelyük. Továbbá mekkora családban élt a fiatal, vagyis hány testvére volt, és véleménye szerint, kielégítőnek tartotta-e a szülei anyagi helyzetét.

A harmadik az oktatási jellemzők nevet kapta. Ezen jellemző egyrészt jelentette, hogy mi volt a fiatal legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége, másrészt folytatott-e a felmérés idején tanulmányokat, s ha igen milyen szintűek voltak azok.

A negyedik a munkaerőpiaci jellemzőket adta meg. Volt-e hivatalos, bejelentett munkahelye, s ha igen, az melyik szektorban volt. Ha nem volt hivatalos, bejelentett munkahelye, és nem is folytatott tanulmányokat, akkor vajon regisztráltatta-e magát, mint hivatalos álláskereső. S végezetül, dolgozott-e a fiatal.

Az ötödik és egyben utolsó jellemző a jövőképjellemző kategórianevet kapta. Olyan kérdések merültek fel ebben a témakörben, mint tervezi-e a fiatal a továbbtanulást és/vagy a hivatalos, bejelentett munkavállalást. Mindezeket tervezi-e külföldön, vagy csak hazai körülmények között. Ha kimenne külföldre, mennyi időre maradna abban az országban. Egy ötfokú skálán mennyire bízott abban, hogy céljait eléri a közeljövőben, sikeresnek tartotta-e magát a felmérés idején, hogyan vélekedtek erről a barátai, illetve összességében hogyan látta a jövőjét.

5.6 Reprezentativitás kérdése

A vizsgálatomba került fiatalok bár két megyéből, két intézetből (és az intézetekben fogvatartott fiatalok további megyékből) származtak, kutatásom nem tekinthető reprezentatív mintának. A hazai teljes NEET populáció aránya az ifjúsági korosztályokban – mint arra a dolgozat elméleti részében már utaltam – nem ismert. Éppen emiatt nem lehet, vagy csak nagyon feltételesen lehet reprezentativitásról beszélni. A magyar NEET fiataloknak, nemzetközi és hazai kutatások szerint is, egy jelentős része nem regisztrál, mint munkanélküli, és nem is tűnik fel a különböző szolgáltatások látótereiben, így a létszámukról készült statisztikai adatok sem teljesen pontosak. Ha az ismertetett adatokat veszem alapul, akkor az a minta, amelyet lehetőségem volt kutatni, biztosan nem reprezentatív még csak a megyei szinteken sem. A potenciális NEET fiatalok kategóriája pedig új, legjobb tudomásom szerint sem a nemzetközi, sem a hazai kutatások ezzel a kategóriával még nem számoltak. Tehát ez a munka, mintegy előkutatásnak tekinthető. A későbbiekben tervezem a kutatási területeim kiterjesztését, ami talán lehetőséget ad majd egy jelentősen nagyobb bázis elérésére.

Ugyanakkor azt gondolom, hogy az alábbiakban vizsgálat alá került 136 fiatal, jellemzőik alapján, ha nem is egy teljesen átfogó képet, de legalábbis egy részletezettet ad a potenciális NEET és a NEET fiatalok egy csoportjáról. Éppen emiatt általános következtetéseket nem is vontam le a két csoportra vonatkozóan, megállapításaim csak a vizsgált csoporttagokra vonatkoznak, melyek feltételezhetően nagymértékben jellemezhetik mindkét csoport tagjait, amit további kutatások tudnak majd megerősíteni.

A kutatásom egyik korlátja, hogy azt nem mértem, vajon azokban a családokban, ahol csak az egyik vérszerinti szülő élt, a másik fél létesített-e újabb valamilyen párkapcsolati formát. Így azt nem tudtam prezentálni, hogy a fiatalok szülei esetében hányan éltek házasságban, hányan bejegyzett, vagy be nem jegyzett élettársi párkapcsolatban, vagy hányan váltak el, és létesítettek-e újabb kapcsolatokat. Továbbá, hogy a vizsgált fiatalok között, akik már rendelkeztek gyerekekkel, voltak-e párok. Ez némileg befolyásolhatja a már megszületett gyerekek számát, de nem jelentős mértékben, sőt ebben az esetben inkább az a kiemelő, hogy a fiatalok jellemzőit figyelembe véve már volt, sőt sok esetben nem is egy gyerekük.

Végezetül, ebben a részben röviden megemlítek néhány elemet, melyeket a további, a fiatalok ezzel a csoportjával foglalkozó kutatásaimban szeretnék alkalmazni.

A PNEET csoport kutatása során volt szerencsém Szegeden lévő, de kifejezetten hátrányosnak tekinthető tanuló fiatalokkal kutatást készíteni olyan iskolában, amely ezeknek a fiataloknak az oktatásával és képzésével foglalkozott. Továbbá úgynevezett elit iskolába járó, hasonló korosztályba tartozó fiatalokkal is tudtam kérdőíveket felvenni. A két csoport, jellemzőik alapján való összehasonlítása további részleteket adhat hozzá a PNEET tanuló csoport ebben a dolgozatban bemutatott jellemzőihez.

További kutatási célnak tekintem mind a PNEET, mind pedig a NEET csoportba tartozó fiatalok szüleinek párkapcsolati háttérjellemtőit részletesebben feltárni. Még alaposabb képet kaphatunk a csoporttagok családi jellemzőiről, ha tudjuk, mekkora a válások és újraházasodások aránya, valamint általánosságban a csoporttagok szülei milyen párkapcsolati formákat preferálnak.

Fontosnak tartok további, elsősorban kvalitatív kutatások keretében úgynevezett „mélyfúrásokat” végezni a PNEET és NEET fiatalok jövőképeinek részletesebb megismerése érdekében.

Végezetül terveim között szerepel, kisebb kiegészítések mellett, hasonló kutatásokat folytatni a jövőben, kiterjesztve azt több megyére, vagy akár országos szintre is.

VI. AZ EMPIRIKUS ADATOK ELEMZÉSEI

6.1 A vizsgált potenciális NEET fiatalok elemzése

A kutatási adatok elemzésének első fázisában a PNEET fiatalok két csoportját veszem részletesebben is górcső alá. Az első részben a még aktív tanuló státuszban lévő, de általam már PNEET fiataloknak tekinthető csoportot mutatom be a módszertanban részletesen tárgyalt jellemzőik alapján. Ezt követi a munkavállalói státuszban lévő, de PNEET fiataloknak tekinthető csoport elemzése a részletezett jellemzők szerint.

Mindkét PNEET csoportra vonatkozó adatok a Szeged környéki településeken, Szentesen, valamint Berettyóújfalu környéki településeken végzett kutatásokból származnak.

6.1.1. PNEET tanuló fiatalok elemzése:

6.1.1. a. A vizsgált fiatalok általános jellemzői:

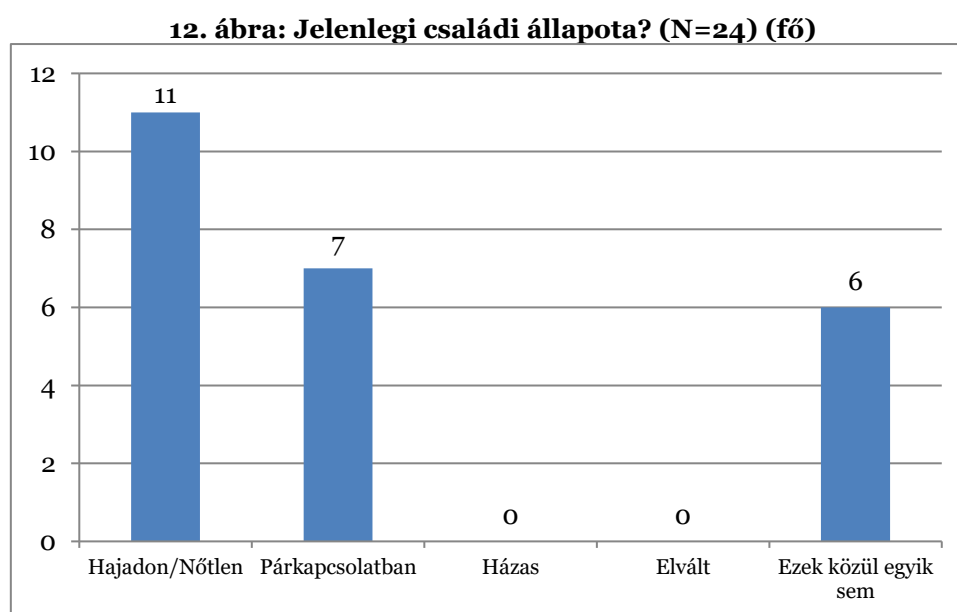
A csoport, a kérdőíves lekérdezéskor, 25 főt tartalmazott (N=25), melyben a nők nagyobb arányban voltak jelen; a csoportot 17 nő és 8 férfi alkotta. Az életkor szerinti megoszlásban a legfiatalabb 13 éves, míg a legidősebb 25 éves volt; átlagéletkoruk 15.8 év. Nemzetiség tekintetében 16 fő cigány származásúnak, míg 9 fő magyar származásúnak vallotta magát, tehát a cigány származású fiatalok felülreprezentáltak (64%).²⁶ A fiatalok szinte mindegyike, 96%-a, szüleivel élt egy háztartásban. Kivétel a legidősebb csoporttag, egy 25 éves nő, aki a párjával élt.

Vizsgálatomkor fontosnak tartottam a kortárscsoportban meglévő kapcsolatok minőségét kissé részletesebben is feltérképezni. Hiszen a kortárscsoport, illetve a kortárscsoporton belüli bizalmas baráti kapcsolatok nagyban befolyásol(hat)ják a fiatalok jelen helyzetét és jövőjük alakulását is egyben. Az aktív tanulói státusszal még rendelkező fiatalok között 3 főnek (12%) nem volt olyan barátja, akiben teljes mértékben megbízhatott volna. Ők a csoport idősebb tagjai közé tartoztak, 17, 18 és 25 évesek voltak. A

²⁶ A cigány származás PNEET-tel, valamint NEET-tel való összefüggéseit, továbbá annak magyarázó okait a diszsertációban nem tárgyaltam. Egyrészt, mert ebben az esetben annak a definiálásáról is értekezni kellett volna, mit értünk cigány származáson. Ez pedig nem témája a dolgozatomnak. Másrészt, s ez a leghangsúlyosabb, azt mindenképpen kerülni akartam, hogy a PNEET és a NEET probléma, vagy jelenség összemosható legyen a cigány származással. Emiatt a vizsgálati csoportokon belül csak az arányokat szemléltettem.

csoporton belül a legtöbb fiatalnak (10 fő) két bizalmas barátja volt, 6 főnek egy, 4 főnek három és 1-1 főnek volt négy, illetve hét olyan barátja, akiben teljes mértékben megbízott. Ez utóbbi egy 14 éves fiatal fiú volt. A nemek szerinti bontásból az látszik, hogy a lányok inkább preferálják az alacsonyabb, egy-két bizalmas kapcsolat számát (bár itt fontos kiemelni, hogy kicsivel több, mint kétszer annyi nő volt a csoportban, mint férfi), ugyanakkor az is feltűnő, hogy az a 3 fő, akiknek nincs bizalmas baráti kapcsolata, kivétel nélkül fiatal nő.

A csoporttagok általános jellemzésének bemutatását a fiatalok jelenlegi családi állapotával zárom. Ebben a kérdéskörben az első kérdés éppen erre is vonatkozott, amit a következő ábra szemléltet.

Forrás: Saját szerkesztés.

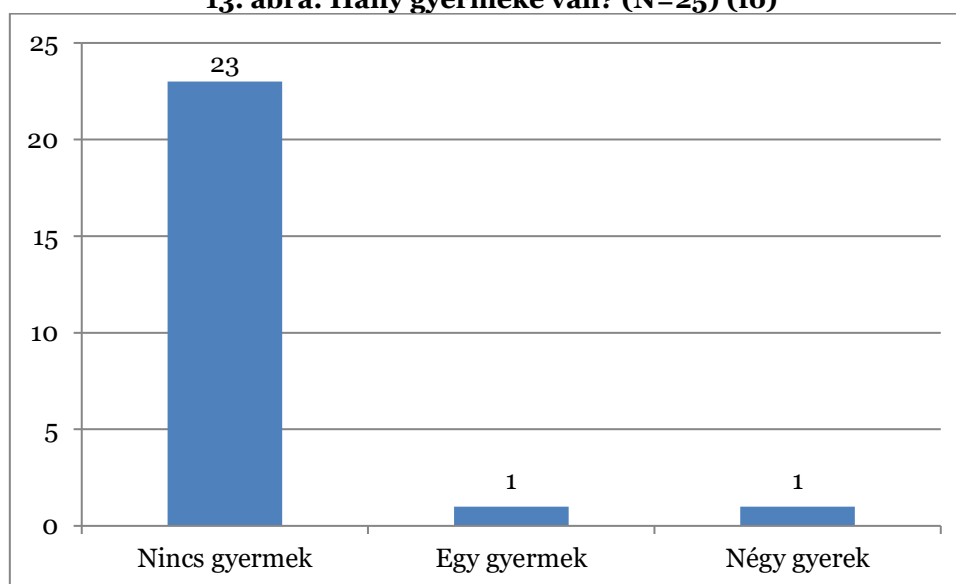
Ennél a kérdésnél a válaszadói hajlandóság nem volt teljes, egy fő nem válaszolt a kérdésre. A fiatalok többsége egyedülállónak vallotta magát (11 fő), de heten (1 férfi és 6 nő; 29.2%) valamilyen szinten lévő párkapcsolatban élt.²⁷ A kérdésre adott válaszok érdekessége, hogy a fiatalok közül 6 fő (2 férfi és 4 nő) az „*ezek közül egyik sem*” válaszlehetőséget adta meg. Ennek természetesen több oka lehet, de kutatásaim tapasztalataira támaszkodva, számomra egyik legelfogadhatóbb az, hogy a fiatalok egy része nincs tisztában a *nőtlen*, de leginkább a *hajadon* kifejezések jelentésével. Több esetben

²⁷ A kérdés ezen része kiegészítést tartalmazott; bármely kapcsolati forma ide tartozott (pl.: barátom van, bejegyzett, vagy be-nem-jegyzett élettársi kapcsolat) a házasságon kívül.

is, ahol személyesen vettem fel a kérdőívet, komoly problémát jelentett a fiataloknak e két kifejezés, főleg a hajadon szó értelmezése. Gyakran kellett magyarázni a kifejezés értelmét, de amikor helyettesítőként a „szingli” szót használtam, kivétel nélkül minden esetben értette a fiatal. Feltételezhető, hogy ebben az esetben is valami hasonlóról lehet szó, s az ebben a kategóriában lévő fiatalok, vagy egyedülállók, vagy valamilyen párkapcsolati formában tudják magukat.

A jelenlegi családi állapotuk mellett kutatásomban kitértem arra is, hogy van-e a fiatalnak gyereke, s ha igen, hány gyereke van, illetve, hogy valamilyen szolgáltatás (GYES, GYED, GYET) keretében otthon tartózkodik-e a gyerekével. A csoport átlagéletkorát figyelembe véve nem meglepő, hogy a többségnek (23 fő) még nem volt a felméréskor gyereke. Ugyanakkor két főnek már volt, s amit viszont fontos kiemelni, hogy az egyik egy 15 éves fiatal nő.

13. ábra: Hány gyermeke van? (N=25) (fő)

Forrás: Saját szerkesztés.

A másik gyerekekkel rendelkező nő a csoport legidősebb tagja (25 éves), akinek azonban már négy gyereke volt. Mindketten igénybe vették az állami szolgáltatások valamelyikét.

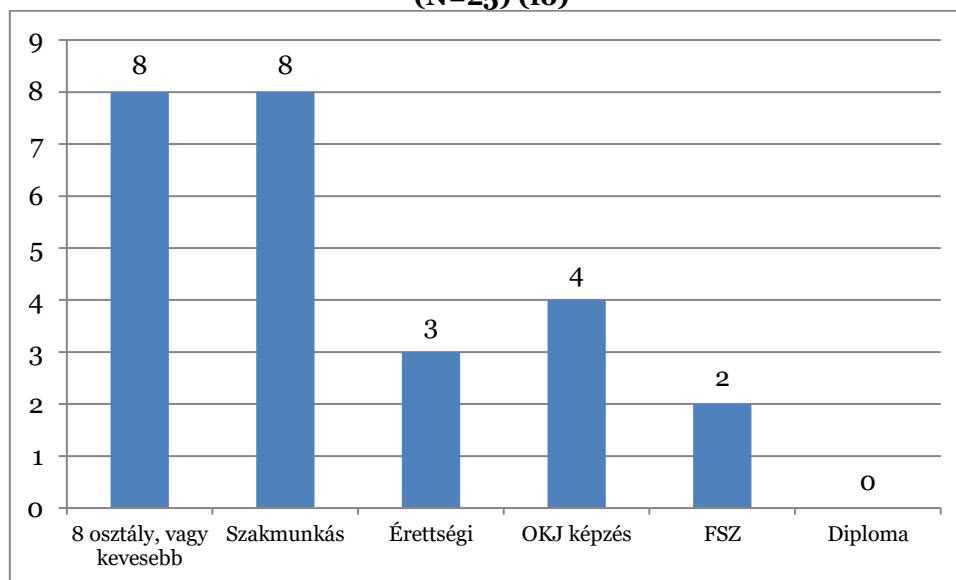
6.1.1.b. A vizsgált fiatalok családi háttérjellemezői:

A második vizsgálati kategória a fiatalok családi háttérjellemezői. A csoportban egyetlen olyan fiatal volt, akinek csak az egyik szülője élt, a többiek esetében kétszülős családmodell volt jellemző.

A családi háttér jellemzéséhez szorosan hozzátartozik, hogy van-e a fiatalnak testvére, és ha igen, hány testvére van.²⁸ A teljes vizsgálati csoportban egy olyan fiatal akadt, akinek nem volt testvére. A legtöbb fiatalnak (7 fő) két testvére volt, de a csoportban átlagosan a testvérek száma megközelítette a hármat (2.92). Sőt három fiatalnak 5, míg egy fiatalnak 7 testvére volt. Vagyis az adatokból az mindenképpen megállapítható, hogy a vizsgálati csoportban többnyire nagycsaládosok gyerekei voltak jelen. A teljes létszám 28%-nak a családjában összesen három gyerek volt, továbbá 56%-nak a családjában négy, vagy annál több gyerek volt.

E kategória vizsgálatához szorosan hozzátartozott a szülők iskolai végzettsége, valamint munkaerőpiaci státusza. Mindezeket a következő két ábra (14. és 15. ábra) mutatja be oszlopdiagramok formájában.

14. ábra: A szülő(k) legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége. (N=25) (fő)

Forrás: Saját szerkesztés.

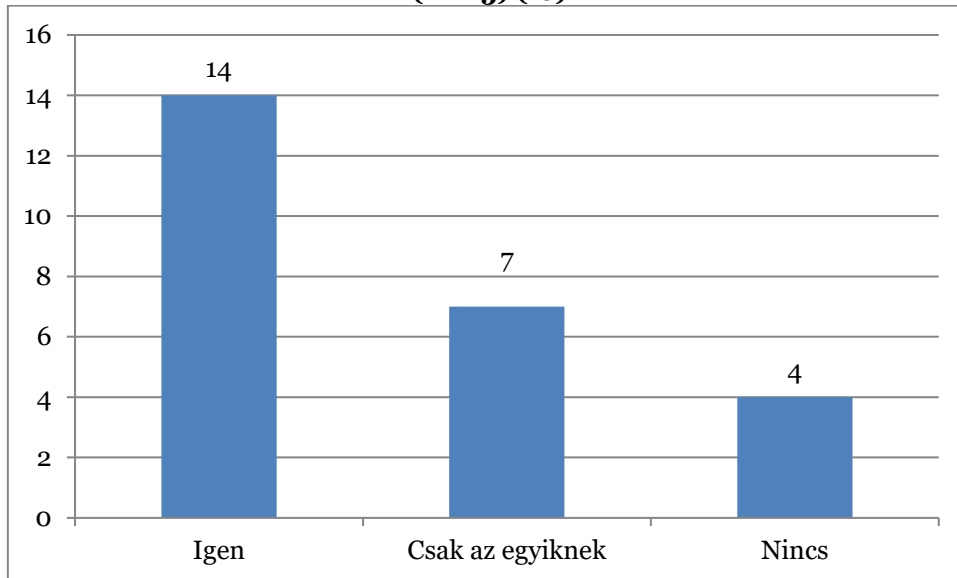
²⁸ A testvér számának megadásánál csak a vérszerinti, illetve a fél-testvér kategória számított, ez utóbbi esetében is csak akkor, ha a vizsgált fiatal a fél-testvért valóban testvéreként tartotta számon. Vagyis egy távolabbi családtag, például unokatestvér, már nem tartozott a kapott eredmények közé.

A 25 fős vizsgálati csoportban a szülő(k) legmagasabb iskolai végzettségének tekintetében egyenlő arányban oszlottak meg a nyolc általánossal, vagy még azzal sem rendelkezők aránya, valamint a szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkező szülő(k) aránya (8-8 fő). Fontosnak tartom kiemelni, hogy a kérdőív, két szülő eltérő iskolai végzettsége esetén a magasabbikra kérdezett rá. Vagyis az ábra a szülők legmagasabb, befejezett iskolai végzettségeit mutatja, ami egyben azt is jelenti, hogy ott, ahol az egyik szülő szakmunkás bizonyítvánnyal (vagy ettől magasabb iskolai végzettséggel) rendelkezett, a másik szülő elképzelhetően alacsonyabb, vagy a legalacsonyabb iskolai végzettséggel, vagy még azzal sem rendelkezett.

A szülők legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége tekintetében tehát 64%-nak a legalacsonyabb iskolai végzettsége van, vagy még az sem, és/vagy szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezik. A szülők 36%-nak ennél magasabb a befejezett iskolai végzettsége: 12% érettségivel, 16% OKJ-s bizonyítvánnyal és 8% felsőfokú szakképzésben szerzett oklevéllel rendelkezett. A szülők között egyetemi (vagy főiskolai) diplomával rendelkező nem volt. Tehát összességében megállapítható, hogy a vizsgált fiatalok szüleinek a legmagasabb befejezett iskolai végzettsége alacsonynak mondható; többségük szakmunkás bizonyítvánnyal és/vagy a legalacsonyabb iskolai végzettséggel, vagy még azzal sem rendelkezett.

A következő, 15. ábra a szülő(k) munkaerőpiaci státuszát mutatja meg, abban az értelemben, hogy a kérdőív felvételekor volt-e a szülő(k)nek hivatalos bejelentett munkahelye.

**15. ábra: Van-e a szülő(k)nek hivatalos, bejelentett munkahelye?
(N=25) (fő)**

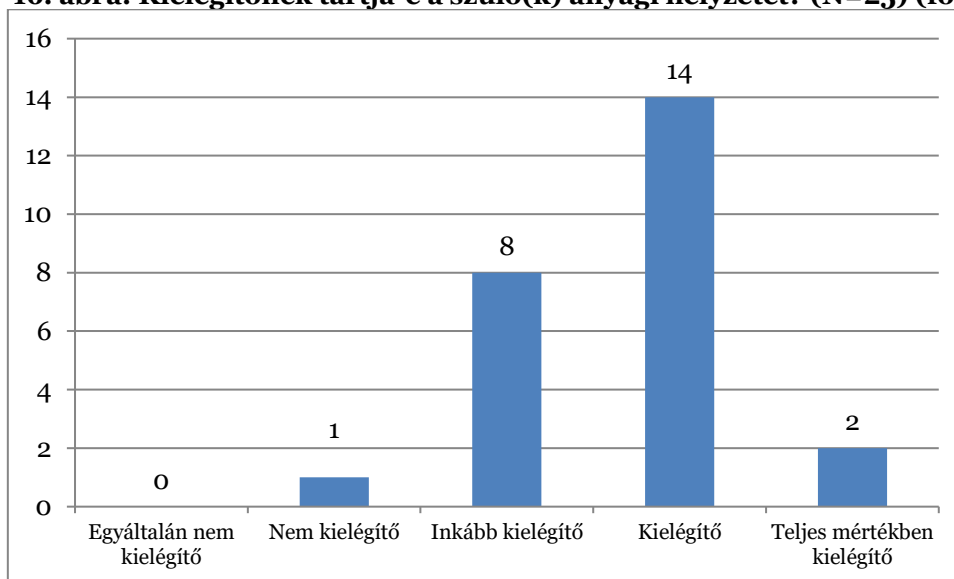

Forrás: Saját szerkesztés.

A vizsgált fiatalok csoportjában a szülők több mint felének (56%) volt hivatalos, bejelentett munkahelye az adatfelvételkor. Ugyanakkor hét fiatal családjában a szülők közül csak az egyiknek volt bejelentett munkaviszonya (bár ebbe a csoportba tartozik az a fiatal is, akinek csak az egyik szülője élt). A fiatalok között négynek (16%) a szülei nem rendelkeztek hivatalos, bejelentett munkahellyel. Vagyis a fiatalok között 11 főnek a szülei, vagy nem rendelkeztek bejelentett munkaviszonnyal (36.4%), vagy a szülők közül csak az egyiknek volt hivatalos, bejelentett munkahelye (63.6%, ideértve azt a fiatal is, akinek csak az egyik szülője élt).

A családi háttérjellemezők bemutatásának zárásaként a kérdőív kitért arra is, vajon a fiatal kielégítőnek tartotta-e a szülő(k) anyagi helyzetét. A kérdésre adott válaszokat szemlélteti a 16. ábra.

16. ábra: Kielégítőnek tartja-e a szülő(k) anyagi helyzetét? (N=25) (fő)

Forrás: Saját szerkesztés.

Mint azt a korábbi elemzésben már bemutattam, a fiatalok majdnem mindegyike (24 fő) a családjával élt egy háztartásban a kutatás idején, a legidősebb tag pedig a párkapcsolatával.²⁹ A vizsgált fiatalok között nem volt olyan, aki szerint a szülei anyagi helyzete egyáltalán nem volt kielégítő, és mindösszesen csak egy fő jelezte azt, hogy a szülők anyagi helyzete nem kielégítő. A többség, 24 fiatal (96%) inkább kielégítőnek (33.3%), kielégítőnek (58.3%) és teljes mértékben kielégítőnek (8.3%) ítélte szülei anyagi helyzetét. Azok között a fiatalok között, akiknek a szülei a legalacsonyabb iskolai végzettséggel, vagy még azzal sem rendelkeztek, egy olyan fiatal volt, aki szerint a szülő(k) anyagi helyzete nem kielégítő, további hét fiatal azonban inkább kielégítőnek (3 fő), illetve kielégítőnek (4 fő) jellemezte a szülő(k) anyagi helyzetét. A szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkező szülő(k) gyerekei (8 fő) összességében kielégítőnek tartották szüleik anyagi helyzetét, sőt két fiatal esetében a *teljes mértékben kielégítő* kategória is megjelent. Hasonlóan nyilatkoztak a magasabb iskolai végzettségekkel rendelkező szülők gyerekei is, bár itt a *teljes mértékben kielégítő* kategória nem jelent meg. Tehát a vizsgált fiatalok ebben a csoportkategóriában inkább tartották kielégítőnek a szülők anyagi helyzetét függetlenül attól, hogy a szülők jelentős részének kifejezetten alacsony az iskolai végzettsége, egy jelentékeny részének vagy nincs hivatalosan bejelentett munkahelye, vagy csak az egyiknek van, és nem utolsó sorban, nagycsaládokban élnek,

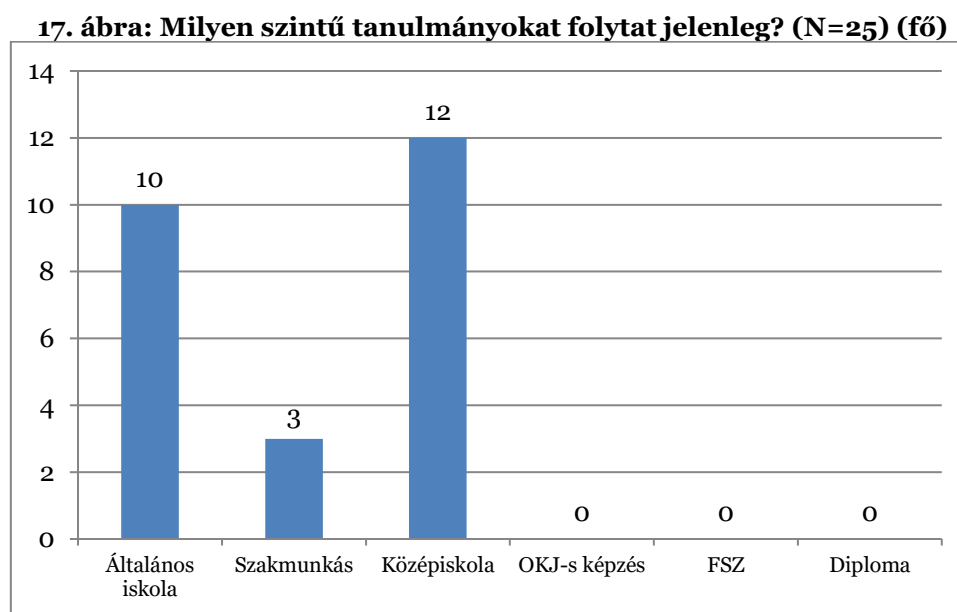
²⁹ Arról nincs tudomásom, hogy ez a fiatal milyen szoros kapcsolatot ápolt a családjával, de erre az elemzett kérdésre ő is válaszolt.

ahol – mindezen jellemzőket együttvéve – a kutatások szerint a jövedelmi szegénység jelentős.

6.1.1.c. A vizsgált fiatalok oktatási jellemzői:

A PNEET tanuló státuszba tartozó fiatalok oktatási jellemzőinek bemutatásánál az első kategória a fiatalok legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége. A csoport teljes létszámának (25 fő) mindegyik tagja általános iskola, vagy annál alacsonyabb legmagasabb, befejezett iskolai végzettséggel rendelkezett. Az életkori megoszlásokat figyelembe véve ez nem feltétlenül mutat negatív képet, de a további elemzések már igen súlyos problémákat vetnek fel.

A státuszjellemző alapján az természetes, hogy mindegyik fiatal a felmérés idején aktív tanulói státuszban volt, ugyanakkor az is lényeges szempont, hogy a kérdőív kitöltésekor éppen milyen szintű tanulmányokat folytatott. Ezt a következő, 17. ábra szemlélteti.

Forrás: Saját szerkesztés.

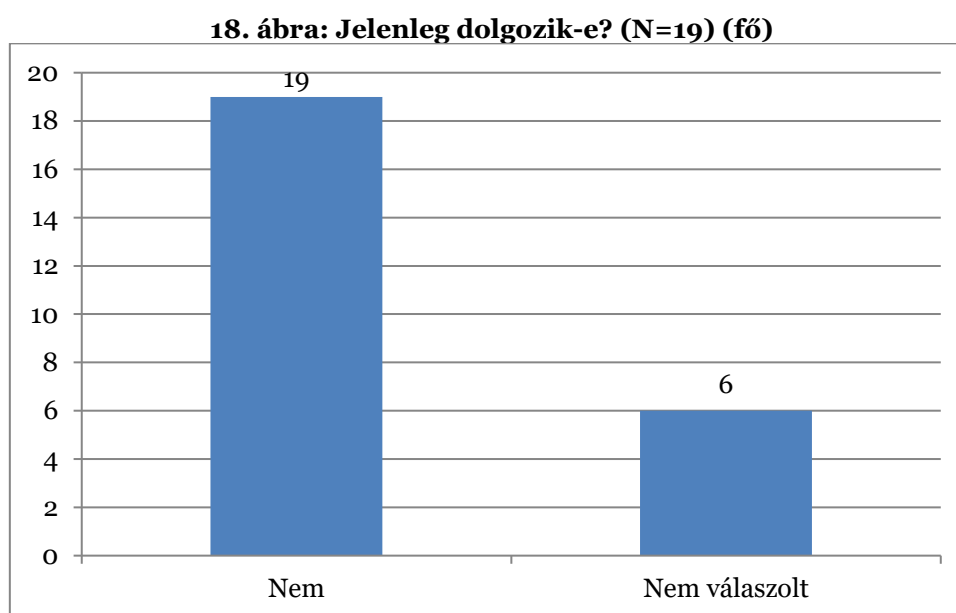
A fiatalok egy jelentős része, 10 fő még az általános iskolai tanulmányait folytatta. Tehát a vizsgált fiatalok 40%-nak a kutatás idején nem volt meg a legalacsonyabb – és egyébként munkaerőpiaci szempontból már nem értékelhető – iskolai végzettsége. Ezek között a fiatalok között volt a legfiatalabb (13 éves), hat 14 éves, de ami igazán figyelemre méltó, két 15 éves és a legidősebb (25 éves) csoporttag is. Három fiatal szakmunkásképző intézetben, míg a csoport másik kiemelkedő része (12 fő; 48%)

középiskolában tanult.³⁰ Az általános iskolai tanulmányokat folytatók között egy magyar, míg kilenc cigány származású fiatal volt. Szakmunkásképző intézetbe egy magyar és két cigány, míg középiskolába hét magyar és öt cigány származású tanuló járt a kutatás idején. Vagyis a 16 cigány származású tanulónak több mint a fele (9 fő; 56.2%) általános iskolai tanulmányokat folytatott (2 fő szakmunkásképző, 5 fő középiskola), míg ugyanez az arány éppen a fordítottja a magyar származású diákoknál (1 fő általános iskola, 1 fő szakmunkásképző, 7 fő középiskola).

Az adatokat összefoglalva természetesen az a kérdés merül fel, hogy a PNEET státuszba tartozó fiatalok befejezik-e az éppen folytatott tanulmányaikat, illetve folytatni fogják-e azokat, magasabb szinten, a jövőben?

6.1.1.d. A vizsgált fiatalok munkaerőpiaci jellemzői:

Mivel a vizsgált fiatalok mindegyike aktív tanulói státuszban volt a felmérés idején, ezért itt, kifejezetten csak egyetlen jellemzőre térek ki. A fiataloknak, státuszukból adódóan, nem volt hivatalos, bejelentett munkahelye, ugyanakkor arra a kérdésre, *Jelenleg dolgozik-e?* figyelemre méltó képet ad a válaszadói hajlandóság.

Forrás: Saját szerkesztés.

³⁰ A továbbtanulással kapcsolatos információkat a jövőképjellemzők részben mutatom be.

Amint azt a diagramok szemléletesen ábrázolják, a csoport teljes létszámából (25 fő) 19 fő adott nemleges választ erre a kérdésre, ami elvben megfelelne státuszjellemzőjüknek. Vagyis amennyiben valaki tanulmányokat folytat, és emellett nincs hivatalos, bejelentett munkahelye (például: diákmunka), akkor az a személy nem folytat pénzkereső tevékenységet, tehát nem dolgozik, hiszen tanuló. Hat fő nem válaszolt erre a kérdésre, ami az összes kérdőív kérdés tekintetében a legmagasabb válaszadói hajlandóság hiányát mutatta. Nem volt olyan kérdés a kutatás alatt, amelyre, akár közel ekkora arányban, ne adtak volna választ a fiatalok. Ebből egyértelműen természetesen nem lehet azt a következtetést levonni, hogy a vizsgált fiatalok között 6 fő (24%) az aktív tanulói státusza mellett illegális pénzkeresési tevékenységet is folytatott, ugyanakkor kutatási tapasztalataim azt mutatják, hogy ennek a lehetősége komolyan fennállhat. Sokkal nagyobb a valószínűsége annak, hogy ilyen tevékenységet folytatott a fiatal aktív tanulói státusza ellenére, mintsem, hogy „dolgozás” alatt ne pénzkereső tevékenységet értett volna.

5.1.1.e. A vizsgált fiatalok jövőképjellemzői:

A PNEET tanuló fiatalok vizsgált csoportjának bemutatását az utolsó, jövőképjellemzőkkel zárom. Ebben a kategóriában olyan, a fiatalokat érintő jövőbeli elképzelésekre kérdeztem rá, mint a továbbtanulás, a tanulmányok befejezése utáni munkába állás, a külföldi tanulás és/vagy munkavállalás lehetősége, valamint a sikeresség és a jövőbeni célok elérésében való bizakodás nagyságrendjének megfogalmazása.

A továbbtanulással kapcsolatos kérdés esetében a minta nem volt teljes, egy fiatal erre a kérdésre nem válaszolt. A 24 fős, teljes mintából mindösszesen két fiatal (8.3%) nem tervezte a jövőbeni továbbtanulást. A nemleges választ adók közül egynek a szülei nyolc általánossal, vagy még azzal sem, a másiknak pedig szakmunkás végzettséggel rendelkeztek. Mindkét fiatal jelenlegi tanulmányait szakmunkásképző intézetben végezte, a kérdőív felvételekor tehát ők ebből a képzési formából nem kívántak már továbblépni. Addig, amíg hazai körülmények között a fiatalok jelentős része tervezné a továbbtanulást, a külföldi továbbtanulás lehetőségének elgondolása már éppen a fordítottját mutatja. A teljes minta itt is 24 fő volt (egy fő nem válaszolt), de ennél a kérdésnél csak

egy 15 éves lány tervezné a külföldön való továbbtanulást,³¹ míg 23 fő nemmel válaszolt. Azt további kutatások mutathatják meg, hogy a fiatalok között a továbbtanulás tervezése meg fog-e valósulni, de a válaszokból úgy tűnik, ha ez meg is valósul a jövőben, azt a fiatalok nem külföldön, hanem hazai körülmények között tervezik.

A vizsgált csoportban a fiatalok többsége (22 fő; 88%) tanulmányai befejezése után tervez hivatalos, bejelentett munkába állni, ugyanakkor három fiatal (12%) a kérdésre nemmel válaszolt. Mindhárman férfiak, 14, 15, 16 évesek, kettő közülük általános iskolai, egy pedig szakmunkás tanulmányokat folytatott a kutatás idején.

A jövőbeni munkavállalással kapcsolatban is felmerült, hogy tervezné-e a fiatal a külföldi munkavállalást. A 25 fős mintából a fiatalok majdnem fele-fele arányban válaszoltak a kérdésre igennel, illetve nemmel. A csoportból 12 fiatal tervezné, hogy külföldön dolgozik, 13 fiatal pedig nem folytatna munkatevékenységet külföldön. Nemek közötti bontásban 8 fiatal fiúból három tervezné, míg öt nem, a 17 fiatal lány esetében viszont kilenc tervezné, és nyolc nem a külföldi munkavállalást. Természetesen az, hogy a fiatal tervezi a külföldi munkavállalást, még nem jelenti azt, hogy meg is fogja valósítani a jövőben, de ennél a kérdésnél az mindenképpen figyelemre méltó, hogy arányait tekintve a lányok nagyobb számban (mintegy 53%) terveznének külföldön dolgozni. Továbbá feltételeztem, hogy a vizsgált csoportban minél fiatalabb valaki, annál nagyobb lesz a valószínűsége, hogy a külföld, a külföldi munkavállalás (és az ebben reményként megjelenő magasabb jövedelemszerzés lehetősége) vonzóbbá válik. Kutatásom eredményei azonban ezt nem igazolták vissza. Az azonban mindenképpen megállapítást nyert, hogy a külföld kérdésében a fiatalok sokkal inkább munkavállalási céllal terveznek, mintsem továbbtanulási céllal.

Az esetleges külföldi kint-tartózkodás időtartamára vonatkozó kérdésnél a válaszok bár nem voltak egyértelműek,³² mégis érdekes kép rajzolódik ki, hogy a fiatalok, ha lehetőségük lenne külföldre utazni tanulás, de sokkal inkább munkavállalás céljából, akkor mennyi ideig maradnának abban az országban. Mindösszesen négy fő válaszolt úgy,

³¹ A szülő(k) legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége ennél a fiatalnál érettségi volt.

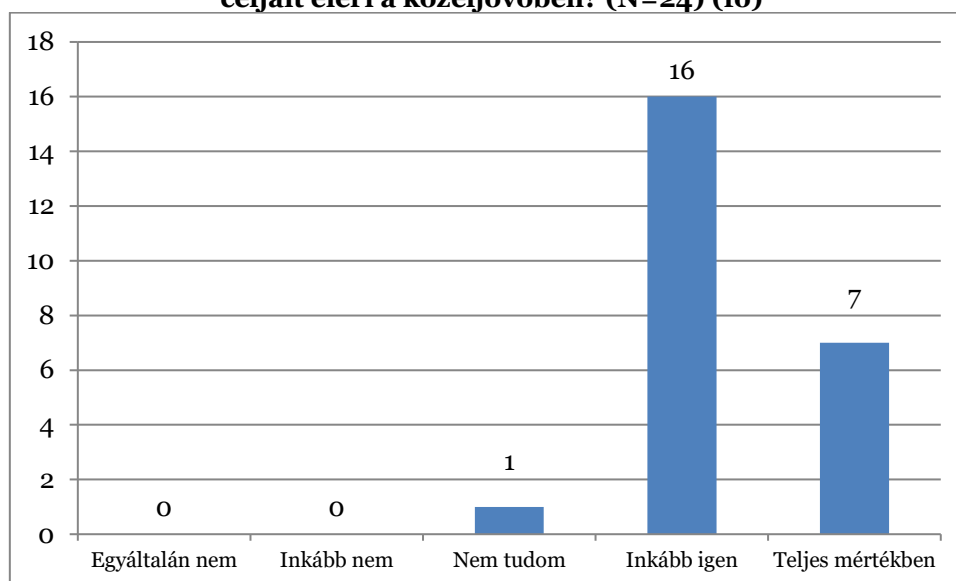
³² Úgy értem, hogy a fiatalok többsége (23 fő) nem tervezi a külföldi továbbtanulást, egy jelentékeny részük (13 fő) pedig a külföldi munkavállalást sem tervezi, ennek ellenére arra kérdésre, hogy *Ha a fenti okok miatt sikerülne külföldre utaznia, meddig maradna abban az országban?* jelentősen kevesebben választották a *Biztosan ki sem mennék* kategóriát. Vagyis ennél a kérdésnél a fiatalok nagy valószínűséggel nem a két megelőző kérdés összefüggésében válaszoltak, hanem sokkal inkább feltételezhető, hogy magára a külföldi kint-tartózkodás lehetőségére adtak választ.

hogy biztosan ki sem menne, és további két fő csak rövid ideig, maximum egy-két hónapig maradna az adott országban. A válaszadók többsége (10 fő; 40%) a *nem tudom* kategóriát adta meg ennél a kérdésnél. Ugyanakkor közel ennyi fiatal (9 fő; 36%) viszont vagy sokáig (több hónap, akár évek), illetve akár örökre is (2 fő) a választott országban maradna. Ezek azok a fiatalok voltak többségében, akik terveznék a külföldi munkavállalást; itt a bizonytalanok száma is alacsonyabb volt (3 fő). Azok a fiatalok voltak bizonytalanok, akik sem tanulni, sem dolgozni nem mennének külföldre, hiszen nem a *biztosan ki sem mennék* kategóriát választották, hanem a *nem tudom* kategóriát. Ők tehát nagy valószínűséggel nem hagynák el az országot egyik lehetőségért sem, de talán a média és/vagy a kortárs csoport hatására ennek lehetőségét, bizonytalanul ugyan, de mégis nyitva hagyják.

Kutatásomban a fiatalok mindegyik csoportjában, így a PNEET tanuló csoportban is a jövőképekkel kapcsolatban rákérdeztem arra, mennyire bíznak abban, hogy céljaikat elérik a közeljövőben, mennyire tartják önmagukat sikeresnek, véleményük szerint a barátaik sikeresnek tartják-e őket vagy sem, s végül, hogy összességében hogyan látják jövőjüket. A PNEET tanuló csoport bemutatását az ezekre a kérdésekre adott válaszok elemzésével zárom.

Az első vizsgált kérdés a fiatalok céljainak elérésére vonatkozott. A kutatás specifikusan nem határozta meg, mit ért cél alatt. Azt szerettem volna, ha a fiatal a feltett kérdésre az alapján adja meg a választ, amit ő ért saját céljai alatt, legyen az bármi. Így ez a dolgozat általánosságban fog tudni képet adni a kérdéssel kapcsolatban, és természetesen csak egy pillanatképet, hogy a kérdőívek felvételekor mit gondolt a fiatal jövőbeni cél(ok)nak és arról, hogy az(oka)t eléri-e vagy sem. A fiatalok céljainak részletesebb megismerésére további, elsősorban kvalitatív kutatások eredményéből lehet majd következtetni.

19. ábra: Egy 5 fokú skálán mennyire bízik abban, hogy céljait eléri a közeljövőben? (N=24) (fő)

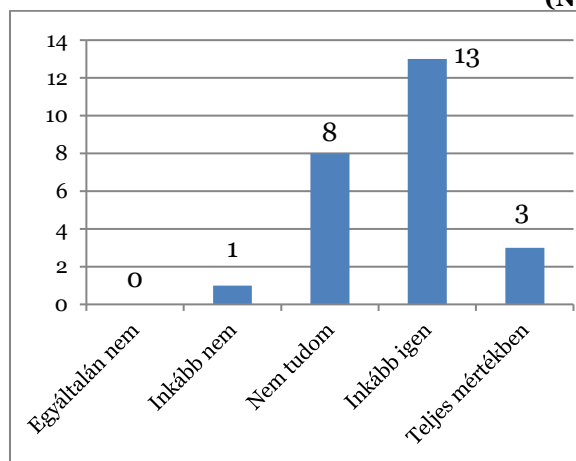
Forrás: Saját szerkesztés.

Ennél a kérdésnél is a teljes minta egy fővel kevesebb volt (N=24). Az oszlopdiagramok szemléletesen mutatják be, hogy a PNEET tanuló státuszú fiatalok többsége (96%) inkább igen (16 fő; 66.7%), illetve teljes mértékben (7 fő; 29.2%) bízott abban, a kérdőívek felvételekor, hogy a céljait – bármik is legyenek azok – eléri a közeljövőben. Nem akadt egyetlen olyan fiatal sem a vizsgálati csoportban (általános, valamint családi háttérjellemezőik ellenére), aki a kérdésre az *egyáltalán nem*, vagy az *inkább nem* kategóriát választotta volna. Tehát az ebben a csoportban vizsgált fiatalok összességében alapvetően erősen bizakodtak abban, hogy céljaikat eléri a közeljövőben. A kis elemszámú minta ellenére feltűnő továbbá az, hogy minél több bizalmas barátja van egy fiatalnak, annál inkább bízik abban, hogy céljait eléri a közeljövőben. Vagyis a kortárscsoport ereje (véleményem szerint ehhez még szorosán hozzákapcsolódik a családi kötelékek ereje), a meglévő bizalmasokból származó kapcsolati tőke megléte, még e kis mintában is bizonyítja, hogy a fiatal magabiztosabban hiszi el, hogy céljait eléri a közeljövőben.

A következő kérdésnél *Sikereseznek tartja-e magát?* a kutatás szintén nem specifikálta, mit ért a kifejezés alatt. Nem kívántam befolyásolni a fiatalokat ebben a kérdésben sem, így a válaszok egy általános pillanatképet adnak, amit további kutatások lesznek képesek majd cizellálni. Ugyanakkor ennél a kérdésnél azt is fontosnak tartottam megkérdezni, hogy a fiatalok mit gondolnak arról, vajon a barátaik sikeresnek tartják-e őket. Egyrészt a kortárscsoport véleménye ebben a korosztályban kifejezetten fontos, sőt identitásalakító tényező a közvetlen családi háttér mellett. Másrészt a két kérdés, illetve

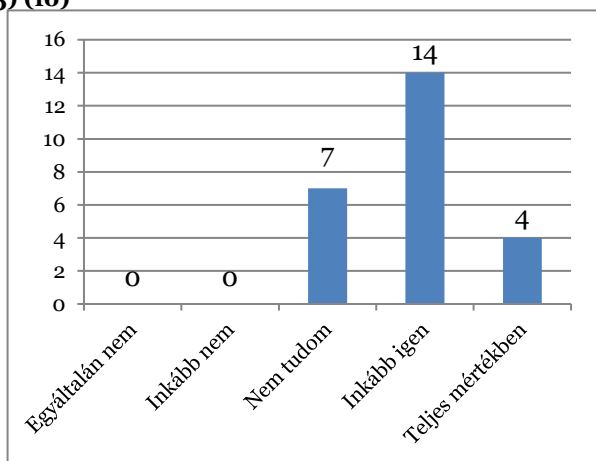
az arra adott válaszok egyezősége, vagy különbözősége, részlegesen ugyan, de egyfajta képet adhat a fiatal önismereti szintjéről is. Így a két kérdéshez tartozó ábrákat (20. és 21. ábrák) egymás mellé szerkesztettem, és együttesen is mutatom be eredményeiket.

20. ábra: Sikeresnek tartja-e magát?

21. ábra: Sikeresnek tartják-e Önt a barátai?

(N=25) (fő)

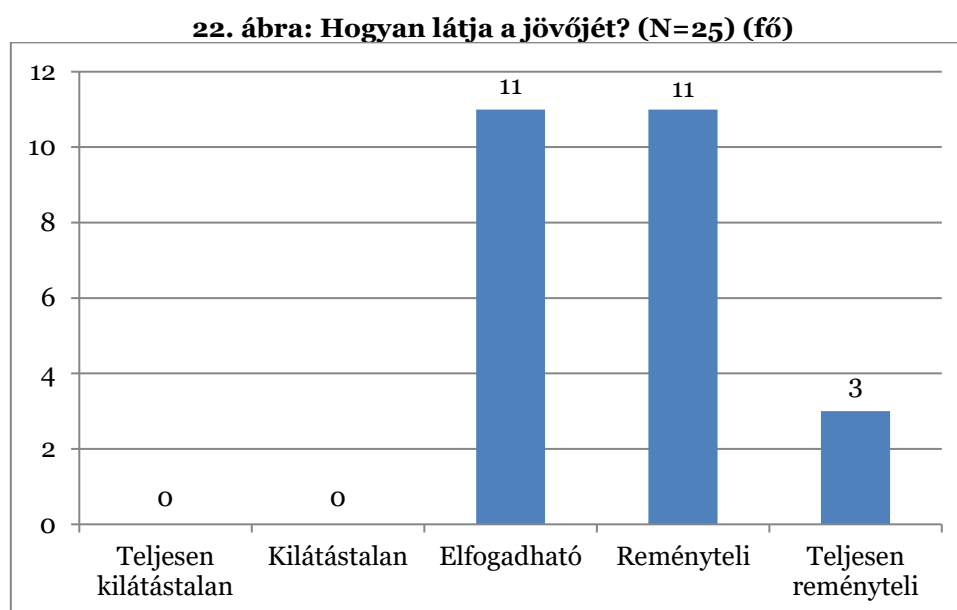

Forrás: Saját szerkesztés.

A kérdéseknél, mint látható, a válaszadási hajlandóság teljes volt. A fiatalok ebben a vizsgálati csoportban inkább tartják önmagukat sikeresnek, mintsem sikertelennek. A teljes minta 64 százaléka érezte úgy a kérdőívek felvételekor, hogy inkább, vagy teljes mértékben sikeres. Gyakorlatilag ugyanezt a képet tükrözi vissza, amikor arra a kérdésre válaszolt a fiatal, hogy véleménye szerint a barátai sikeresnek tartják-e, sőt itt egy kismértékű emelkedés is tapasztalható (72%). Egy fiatal választotta az *inkább nem* kategóriát, és a 25 fős mintában nem volt olyan fiatal, aki az *egyáltalán nem* kategória mellett döntött volna. A csoportban 8 fő (32%) választotta a kérdésre a *nem tudom* kategóriát, tehát a teljes vizsgálati minta közel egyharmada bizonytalan volt a saját sikeressége tekintetében. Korábban, az általános jellemzőknél, már kitértem arra, hogy a fiataloknak hány olyan barátja van, aki(k)ben teljes mértékben megbíztak. Mint látható volt, ebben a korcsoportban lévő PNEET tanuló státuszú fiatalok nem kifejezetten bővelkedtek bizalmas baráti kapcsolatokban, de ez még nem zárja ki azt, hogy a barátokra vonatkozó kérdés esetében ne egy nagyobb, ismerősi („*haveri*”) körre gondoltak volna. Mégis, ha összevetjük a bizalmas barátok számát a sikerességre vonatkozó kérdéssel, úgy tűnik, azok a fiatalok bizonytalanabbak saját sikerességük megítélésében, akik kevesebb bizalmassal rendelkeznek, illetve minél több bizalmas barátja van egy fiatalnak, annál inkább érzi magát sikeresnek. Természetesen a sikeresség érzése nem ettől az egyetlen tényezőtől függ, de úgy tűnik, mintha ez befolyásolná. Továbbá a fiatal

nők, arányaikat tekintve, kissé bizonytalanabbak voltak válaszaikban, mint a fiúk, és összességében is a fiúk kissé magabiztosabbnak tűntek saját sikerességük megítélésében.

A csoport jövőképjellemzőinek bemutatása végén annak a kérdésnek az eredményeit vizsgálom, ami arra vonatkozott, hogyan látja a fiatal a jövőjét. Akár csak az előző kérdések esetében, itt sem határoztam meg, hogy a fiatal hogyan definiálja a jövőt, illetve annak, a számára elérhető minőségét.

Forrás: Saját szerkesztés.

Mint látható a válaszadási hajlandóság ennél a kérdésnél is teljes volt. A 25 fős mintában nem volt olyan, általam meghatározott PNEET tanuló státuszban lévő fiatal, aki teljesen kilátástalannak, vagy kilátástalannak látta volna jövőjét. Ezzel ellentétben azonban 14 fő, a teljes minta 56 százaléka reménytelinek, illetve teljesen reménytelinek gondolta jövője alakulását. De még a vizsgálati csoport 44 százaléka is elfogadhatónak látta a jövőjét, s véleményem szerint, ez még akkor is egy kiemelkedő arány, ha a fiatal az *elfogadható* kategóriában inkább bizonytalanságát fejezte ki. Hiszen a szó összességében pozitív kicsengésű, továbbá a fentebb elemzett kérdések összevont vizsgálata is ezt támasztotta alá. Minél inkább sikeresnek tartotta magát a fiatal, annál reménytelibbnek látta a jövőjét is. A keresztábrás vizsgálatok eredményeiből származó adatokat a negyedik táblázat mutatja be.

4. táblázat: Sikeresnek tartja-e magát? & Hogyan látja a jövőjét? (N=25) (fő)

		<i>Hogyan látja a jövőjét?</i>			
		Elfogadható	Reményteli	Teljesen reményteli	Összesen:
Sikeresnek tartja-e magát?	Inkább nem	1	0	0	1
	Nem tudom	4	4	0	8
	Inkább igen	6	7	0	13
	Teljes mértékben	0	0	3	3
<i>Összesen:</i>		11	11	3	25

Saját szerkesztés.

($p < 0,001$; Cramer's $V = 0,724$)

A táblázat jól szemlélteti, hogy az a fiatal, aki inkább nem tartja magát sikeresnek, a jövőjét elfogadhatónak látja, és még a sikeresség kérdésében bizonytalanok között is fele-fele arányban gondolják a fiatalok elfogadhatónak, illetve reménytelinek jövőjüket. Azok, akik inkább sikeresnek gondolták magukat, jövőjüket elfogadhatónak, de talán egy picit inkább reménytelinek látták, azok pedig, akik teljes mértékben sikeresnek tartották magukat a kutatás idején, jövőjüket is teljes mértékben reménytelinek látták.

6.1.1.f. A vizsgált fiatalok jellemzőinek rövid összefoglalása:

A minél jobb szemléltethetőség kedvéért a PNEET tanuló státuszú fiatalok jellemzőinek összefoglalását először egy táblázatos formában mutatom be (5. táblázat).

5. táblázat: PNEET tanulói státuszú fiatalok általános, családi, oktatási és munkaerőpiaci jellemzőinek összefoglalása (N=25)

Általános jellemzők	
<i>Kivel él egy háztartásban?</i>	Egy kivételtől eltekintve a fiatalok a szüleikkel éltek egy háztartásban.
<i>Jelenlegi családi állapota?</i>	Jelentős részük egyedülálló, ugyanakkor ebben a korcsoportban már megjelenik a párkapcsolati forma is, amely nagy valószínűséggel az „együtt-járást” foglalja magába.
<i>Van-e már saját gyereke?</i>	Többségüknek a kutatás idején még nem volt gyereke, de két fiatalnak már igen. Az egyik 15 éves volt, a másiknak pedig 25 éves korára már négy gyereke volt.
<i>Baráti kapcsolatokat?</i>	Összességében vannak bizalmas baráti kapcsolataik, de számuk kevésnek mondható, az életkor előrehaladtával csökkenő, sőt már ebben a fiatal korcsoportban is megjelenik az elmagányosodás jelensége, annak ellenére, hogy elvileg az oktatási intézmény (is) biztosíthat számukra kortárs csoportot.
<i>Nemzetisége?</i>	A cigány származású fiatalok felülreprezentáltak voltak (64%).
Családi háttérjellemzők	
<i>Szülő(k) iskolai végzettsége?</i>	A szülő(k) legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége 8 általános (vagy még az sem), illetve a szakmunkás bizonyítvány.
<i>Szülő(k) munkaerőpiaci helyzete?</i>	A szülő(k) kicsivel több, mint a felének van hivatalos, bejelentett munkahelye (56%), de markánsan jelenik meg azoknak a családoknak az aránya is, ahol, vagy csak az egyik szülőnek, vagy egyik szülőnek sincs hivatalos, bejelentett munkahelye (44%).

<i>A család mérete?</i>	A csoportban lévő fiatalok nagycsaládból származtak; a családok átlagos gyerekszámát magas, sőt egyáltalán nem ritka a négy, vagy annál több gyermek sem.
Oktatási jellemzők	
<i>Iskolai végzettség?</i>	A fiatalok folyamatos tanulói státuszban voltak; 40%-a általános iskolai, 12%-a szakmunkás és 48%-a középiskolai tanulmányokat folytatott.
<i>Jelenlegi tanulmányok?</i>	Megjelent közöttük az az idősebb korosztály is, akik még mindig az alapfokú oktatás befejezésére törekedtek.
Munkaerőpiaci jellemzők	
<i>Feltételezett jövedelemszerző tevékenység?</i>	Erősen feltételezhető, hogy a tanulói státusz ellenére a fiatalok között lehetnek jó néhányan (24%[?]), akik tanulmányaik mellett fél- vagy illegális munkából származó jövedelemre tesznek szert.

Saját szerkesztés.

A táblázatban összefoglalt jellemzők alapján tehát úgy tűnik, hogy a vizsgált, még folyamatos tanulói státuszban lévő, de általam már PNEET fiataloknak tekintett csoport tagjai feltételezhetően komoly hátrányokkal néznek szembe jövőjüket illetően. Úgy is fogalmazhatnánk, nagy valószínűséggel súlyos elsődleges és másodlagos szocializációs deficitekkel rendelkezhetnek, s ezek tartós jelenléte esetén a csoporttagok jövője komoly veszélybe kerülhet, illetve a NEET státuszba való csúszásuk predestinálható. Mindezen hátrányok ellenére azonban a vizsgált fiatalok összességében kielégítőnek tartották szüleik anyagi helyzetét (96%-uk, különböző megoszlásokban ugyan, de inkább kielégítőnek, kielégítőnek és teljes mértékben kielégítőnek ítélte a szülők anyagi helyzetét). Alapvetően sikeresnek tartják magukat, és vélhetően a kortárs csoport tagjai is azokból tevődik össze, akik ezt a szemléletet erősítik. Összességében alapvetően erősen bizakodtak abban, hogy céljaikat elérik a közeljövőben. A jövőjüket inkább látták reménytelinek, illetve teljesen reménytelinek (56%), mintsem elfogadhatónak, de kilátástalannak, vagy teljesen kilátástalannak semmiképpen sem. Jelentős számban tervezték a továbbtanulást, azt azonban ez a kutatás nem képes kimutatni, hogy ezen a téren megfogalmazott terveik valósággá válnak-e. Számos hazai, erre vonatkozó kutatási eredmény azonban inkább a pesszimista hozzáállást vetíti előre. Többségük tervezte, hogy hivatalos, bejelentett munkába áll tanulmányai befejezését követően, sőt egy jelentős részük ezt még külföldön is elképzelné. Ugyanakkor felmerülhet annak a valószínűsége is, hogy a vizsgált csoport fiataljainak egy része, akár a fél- vagy illegális munkaerőpiacon szerzi majd meg a megélhetéséhez szükséges jövedelmet.

6.1.2. PNEET munkavállaló fiatalok elemzése:

A PNEET fiatalok második vizsgált csoportjába azok tartoztak, akiknek aktív munkavállalói státusza még volt, de jellemzőik alapján őket már abba a csoportba helyeztem el, akiket potenciálisan veszélyeztet a NEET létbe, állapotba való csúszás. Ezt a csoportot is a meghatározott jellemzőik alapján mutatom be.

6.1.2.a. A vizsgált fiatalok általános jellemzői:

A PNEET munkavállalói csoport a kérdőíves vizsgálatkor 19 főt tartalmazott (N=19). A nemek közötti megoszlás a következőképpen alakult: a csoportot 9 nő és 10 férfi alkotta, tehát a csoport, nemek közötti megoszlásban, gyakorlatilag kiegyenlítettnek tekinthető. Az életkori megoszlás egy igen széles skálát mutat; a legfiatalabb egy 17 éves nő, a legidősebb pedig egy 30 éves férfi.³³ A 17 és 30 év közötti életkori skálán csak 23, 25 és 26 éves nem található. A csoportban 3-3 fő volt 19, 20 és 21 éves, 2-2 fő volt 24 és 29 éves, a többi korosztályt 1-1 fő reprezentálta. A PNEET munkavállalói csoport átlag életkora 22.5 év.

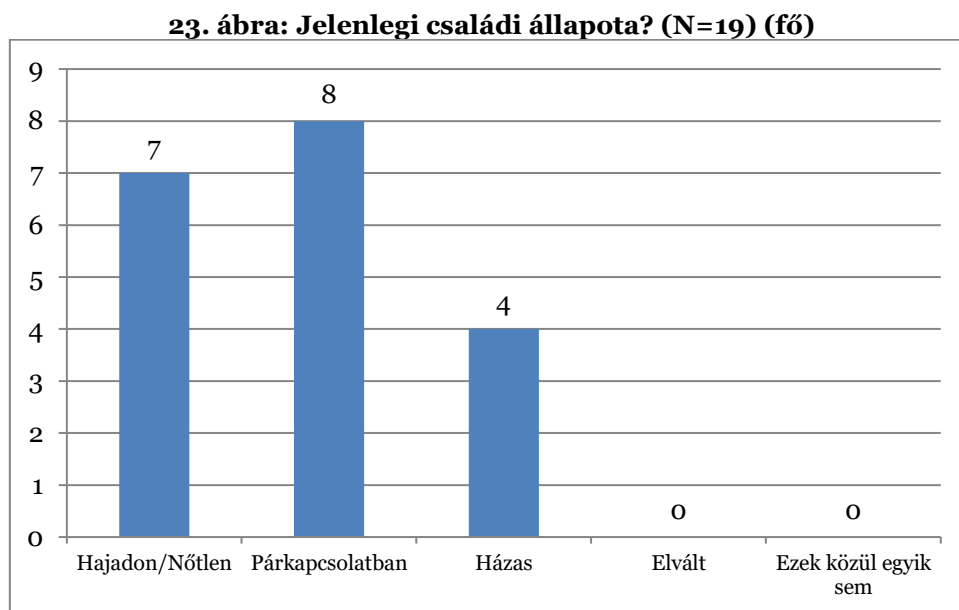
Nemzetiség tekintetében a csoportban 12 főt magát magyarnak valló és 7 főt magát cigány származásúnak valló volt; vagyis ebben a csoportban felülreprezentáltak a magukat magyar származásúnak vallók (63.1%).

A fiatalok egy jelentős része, majdnem a fele (9 fő; 47.4%) még a szüleivel élt egy háztartásban. A csoportban 7 fő (36.8%) nyilatkozott úgy, hogy a párkapcsolatával élt egy háztartásban. A párkapcsolatával élők szintén széles életkori skálán mozogtak, volt közöttük 19 éves nő és 30 éves férfi, 20 és 21 éves, és természetesen az idősebb korosztályból is. A fiatalok között 2 fő nyilatkozott úgy, hogy albérletben élt a kérdőív felvételekor, az egyik egy 20 éves férfi, a másik pedig egy 29 éves nő volt. Egy fiatal nevelőszülővel élt, ő egy 20 éves fiatal fiú.

³³ A nemzetközi és hazai szakirodalmak szerint a NEET csoportba alapvetően a 15-24 éves korosztály tartozik, de mérvadó nemzetközi szervezetek (pl.: OECD, EUROSTAT) a 15-29 éves korosztállyal is számolnak, akárcsak a hazai nagymintás ifjúságkutatások, melyek ez utóbbi korcsoportban határozzák meg a fiatalok korosztályát. A dolgozat elméleti részében már magam is utaltam arra, hogy az általánosan elfogadott életkori intervallumot (15-24 év) bővítettem, és nemzetközi, valamint hazai kutatásokhoz hasonlóan a NEET és PNEET korosztályokat egyöntetűen 15-29 éves korcsoportban határozom meg. Ennél a vizsgálati csoportnál a legidősebb tag egy 30 éves férfi volt, mivel azonban ezt a korosztályt egyetlen személy képviselte, és az általam meghatározott korcsoport legfelső határától nem tért el lényegesen, ezért benne hagytam a vizsgálati csoportban.

A PNEET munkavallói csoportban is megvizsgáltam a bizalmas baráti kapcsolatok számát. Itt a válaszadói hajlandóság nem volt teljes, egy fő nem válaszolt a kérdésre. A PNEET tanuló fiatalokkal ellentétben, itt már a legjelentősebb alcsoport az, akiknek nincs egyáltalán olyan barátja, akiben teljes mértékben megbízna; összesen 7 fő, ami a teljes minta 36.8%-t tette ki. A csoportban 5 főnek volt egy ilyen barátja, 3 főnek kettő, 2 főnek három, és egyetlen fiatal volt a csoportban (egy 22 éves fiú), akinek öt bizalmas barátja volt. Egyrészt az figyelhető meg, hogy az életkor növekedésével egyre inkább válaszolták azt a fiatalok, hogy nincs bizalmas barátjuk. Másrészt ebben a csoportban is úgy tűnik – bár az elemszám alacsony –, hogy a nőknek vagy nincsenek bizalmas barátaik, vagy ha van, akkor azok száma nagyon kevés, többnyire egy fő.

Akárcsak az előzőekben, a PNEET munkavállalói fiatalok általános jellemzésének bemutatását a jelenlegi családi állapotuk elemzésével zárom. Az első ábra ebben a részben (23. ábra) tehát a fiatalok családi állapotát mutatja be a kutatásom idején.

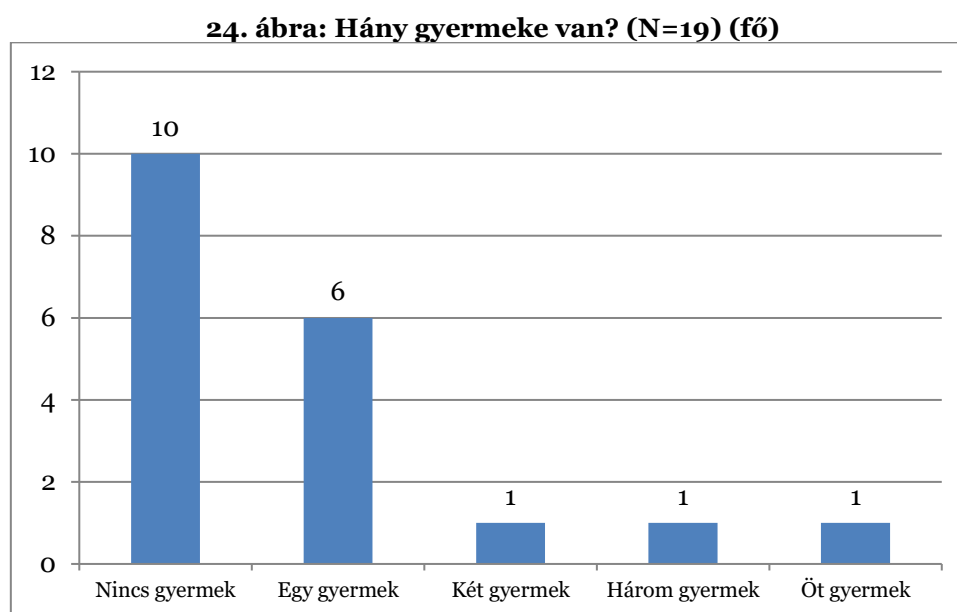

Forrás: Saját szerkesztés.

A csoportban a legtöbb fiatal valamilyen típusú párkapcsolatban élt a kérdőívek felvételekor (8 fő; 42.1%). Ugyanakkor a másik legjelentősebb csoport (7fő; 36.8%) egyedülállónak vallotta magát, míg 4 fő, ez a csoport 21.1 százalékát tette ki, házastársi kapcsolatban élt. További elemzések azt is kimutatták, hogy a fiatalok közül, akiknek nincs valamilyen szintű párkapcsolata, 5 fő a szüleivel lakott (2 férfi és 3 nő), valamint két fő (1 férfi és 1 nő) albérletben. A párkapcsolatban élők közül 4 fő (2 férfi és 2 nő) még a

szüleivel élt egy háztartásban, 1 fő (férfi) a nevelőszüleivel, míg 3 fő (1 férfi és 2 nő) a párkapcsolatával élt egy háztartásban. A 4 fő (3 férfi és 1 nő), akik házasságban éltek már, a házastársukkal éltek.

Ebben a csoportban, egyrészt a magasabb átlagéletkor miatt, másrészt a státuszjellemzőik miatt (munkavállaló) feltételeztem, hogy több olyan fiatal is lesz, akinek már van gyereke. Ezt a kutatási eredmények vissza is igazolták. A csoportban 9 főnek (47.4%) volt már legalább egy gyereke. A következő ábra a gyerekszám nagyságát is megmutatja.

Forrás: Saját szerkesztés.

A csoportban 10 főnek a kutatás idején még nem volt gyereke. Ugyanakkor azonban, mint erre már utaltam, gyakorlatilag a csoport másik felének már volt legalább egy. A fiatalok között 6 főnek (66.6%) egy gyereke volt; négy férfinak (két 20 éves és egy-egy 21 és 28 éves), valamint két nőnek (19 és 27 évesek). Egy főnek két gyereke volt (29 éves nő), további egy főnek három (szintén 29 éves nő), és volt egy olyan fiatal (ő volt a 30 éves férfi), akinek a kérdőívek felvételekor már öt gyereke volt. A gyerek(ek)kel már rendelkező fiatalok közül 1 fő a szüleivel élt egy háztartásban, 2 fő albérletben lakott (egyik nőtlen, a másik hajadon és már három gyermeke volt), továbbá 6 fő párkapcsolatban, illetve házasságban élt. A csoportban tehát összesen 9 főnek 16 gyereke volt a lekérdezéskor; ezek közül 8 gyereknek a szülei házasságban, 4 gyereknek a szülei valamilyen szintű párkapcsolatban éltek, és további 4 gyerek szülei egyedülállók voltak.

A kilenc szülő közül kettő (2 nő) vett igénybe valamilyen állami szolgáltatást (GYES, GYED, GYET), 7 fő (5 férfi és 2 nő) azonban ilyen típusú szolgáltatáshoz nem fordult.

6.1.2.b. A vizsgált fiatalok családi háttérjellemezői:

A csoportban volt egy 19 éves lány, akinek már nem éltek a szülei. További 6 főnek (3 férfi és 3 nő) csak az egyik szülője élt már a kutatás idején (közülük a legfiatalabb 20 éves a legidősebb pedig 29 éves volt). Tehát a vizsgálati csoport 36.8%-a gyakorlatilag árva, illetve fél-árva volt.³⁴ A csoportban 12 főnek (63.2%) mindkét szülője élt a felmérés idején.

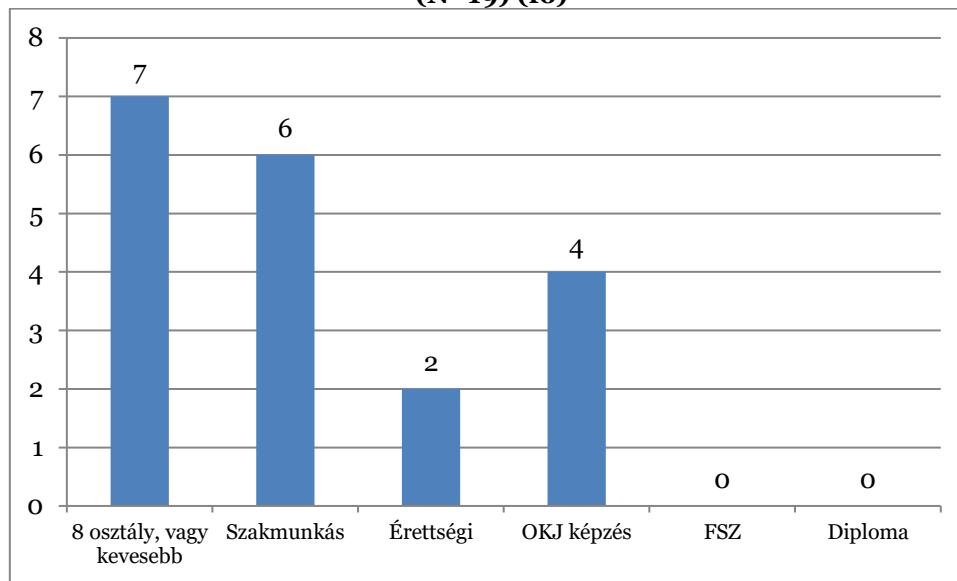
A családi háttérjellemezők további bemutatását ennél a csoportnál is a testvérek számával folytatom. A válaszadási hajlandóság ennél a kérdésnél sem volt hiánytalan; egy fő nem válaszolt a kérdésre.³⁵ A 18 főből nem volt olyan fiatal, akinek legalább egy testvére ne lett volna. A fiatalok közül 4-4 főnek volt egy, három és négy testvére, valamint 1-1 főnek volt öt, hat, hét, illetve nyolc testvére. Tehát ennél a csoportnál is megállapítható, hogy a fiatalok nagycsaládokból származtak. A teljes létszám 22.2%-nak a családjában összesen négy, szintén a csoport ugyanekkora százalékának a családjában összesen öt, és újabb 22.2%-nak a családjában hat, vagy annál több gyerek volt.

A vizsgált fiatalok családjában a szülő(k) legmagasabb, befejezett iskolai végzettségét, valamint munkaerőpiaci státuszát a következő két ábra (25. és 26. ábra) mutatja be.

³⁴ A kutatásomban azt nem mértem, hogy azokban a családokban, ahol már csak az egyik vérszerinti szülő élt, ott a másik fél létesített-e újabb párkapcsolatot.

³⁵ Az egy fő, aki nem adott válasz egy 29 éves cigány származású, egyedülálló, alapkú végzettséggel (vagy még azzal sem) rendelkező nő volt, 3 gyerekkel, aki albérletben lakott. Csak az egyik szülője élt, akinek alapkú végzettsége (vagy még az sem) volt, és ennek a nőnek is volt(ak) testvére(i), csak erre a kérdésre nem adott választ.

25. ábra: A szülő(k) legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége. (N=19) (fő)

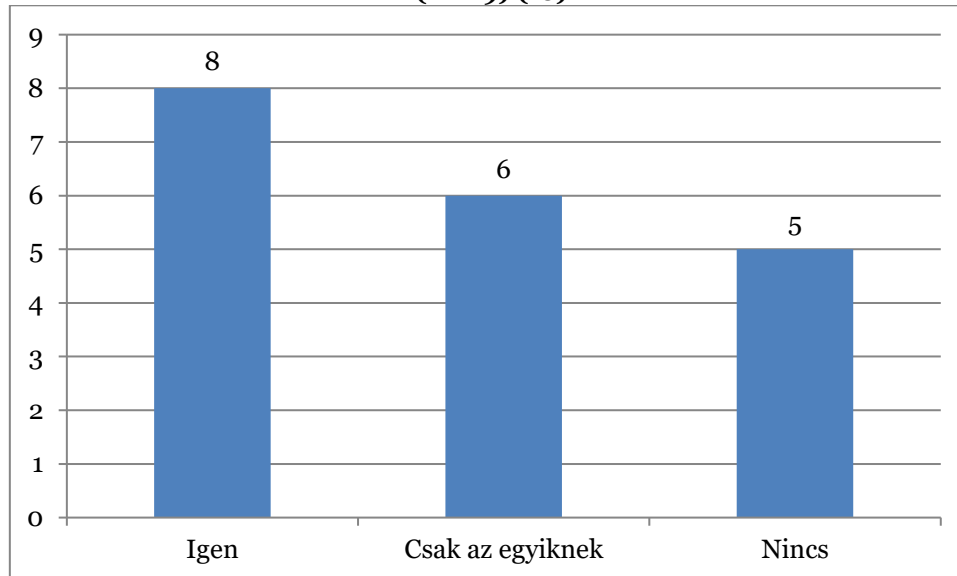

Forrás: Saját szerkesztés.

A 19 fős teljes vizsgálati mintában a szülők legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége itt is az alapfokú végzettség (vagy még az sem), valamint a szakmunkás bizonyítvány volt. A csoportban 7 főnek (36.8%) a szülei nyolc általánossal, vagy még azzal sem rendelkeztek, mint legmagasabb, befejezett iskolai végzettség. Hat főnek (31.6%) a szülei, vagy legalábbis azok közül az egyik szülő szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezett. További két fő estében legalább az egyik szülő érettségivel, négy fő estében pedig OKJ-s bizonyítvánnyal rendelkezett. Ebben a csoportban nem volt olyan szülő, aki felsőfokú szakképzésben szerzett oklevéllel rendelkezett volna, és hasonlóan a PNEET tanuló csoporthoz, olyan szülő sem akadt, aki egyetemi (vagy főiskolai) diplomát szerzett volna. Vagyis ennél a vizsgálati csoportnál is megállapítható, hogy a fiatalok szüleinek összességében a legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége kifejezetten alacsonynak mondható. A szülők közel hetven százalékának (68.4%) a legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége maximum a szakmunkás bizonyítvány, de ezek között is több mint a fele (53.8%) nyolc osztállyal, vagy még azzal sem rendelkezett a kutatás idején. Hat, magát cigány származásúnak valló fiatal szülei alapfokú végzettséggel, vagy még ezzel sem rendelkezett (összesen hét cigány származású fiatal volt a csoportban). A magukat magyar származásúnak vallók szülei között egy alapfokú végzettséggel (vagy azzal sem), hat szakmunkás bizonyítvánnyal, kettő érettségivel és három OKJ-s oklevéllel rendelkezett.

A 26. ábra azt mutatja meg, hogy a felmérés idején a vizsgálati csoportba tartozó fiatalok szüleinek volt-e hivatalos, bejelentett munkahelye.

**26. ábra: Van-e a szülő(k)nek hivatalos, bejelentett munkahelye?
(N=19) (fő)**

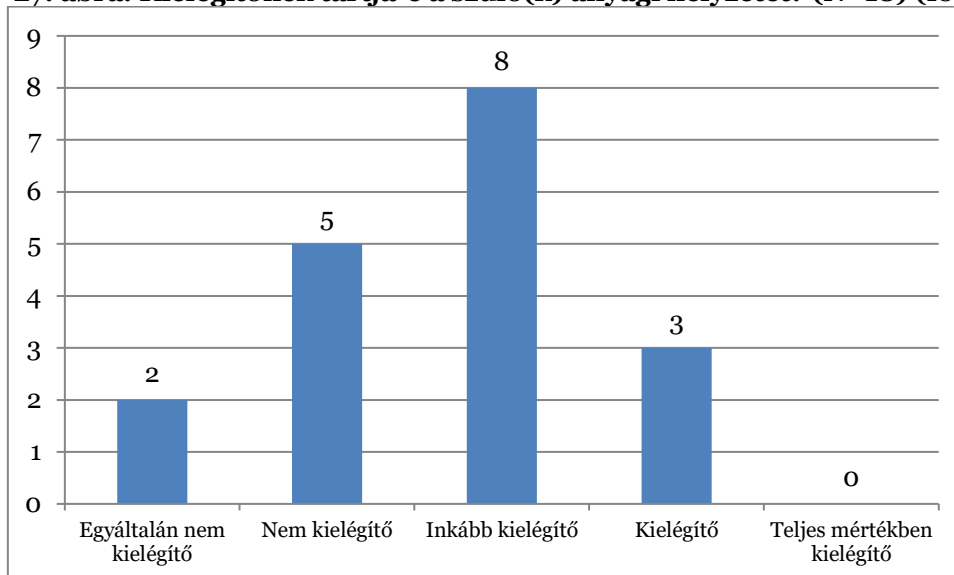
Forrás: Saját szerkesztés.

Ez az ábra, mivel hat olyan fiatal is volt, akinek csak az egyik szülője élt, és egy, aki teljesen árva volt (ő a párkapcsolatával élt együtt), csak bonyolultabb elemzést követően értelmezhető. A vizsgálatból kivettem azt a fiatalt, akinek a szülei már nem éltek, hiszen ez a teljes képet csak megzavarná.³⁶ A csoportban összesen nyolc olyan fiatal volt, akinek mindkét szülője hivatalos, bejelentett munkahellyel rendelkezett (44.4%). Két olyan fiatal volt, akiknek a szülei ugyan éltek, de csak az egyiknek volt hivatalos, bejelentett munkahelye, és további négy olyan fiatal volt, akinek csak az egyik szülője élt, de annak volt munkahelye. Összesen öt olyan fiatal volt a csoportban, akiknek a szülei nem rendelkeztek hivatalos, bejelentett munkahellyel. Közöttük kettőnek éltek a szülei, kettőnek csak az egyik szülője élt, egy pedig árva volt, akit ebből a vizsgálatból kizártam. Százalékos arányokban ez a következőket jelenti: A csoportban lévő fiatalok 66.7%-nak a szülei rendelkeztek hivatalos, bejelentett munkahellyel, de közülük egyharmadának csak az egyik szülője élt. A fiatalok 11.1%-nak ugyan mind a két szülője élt, de csak az egyiknek volt hivatalos, bejelentett munkahelye. Végül a fiatalok 22.2%-nál a szülő(k) nem rendelkezett hivatalos, bejelentett munkahellyel (2 főnek mindkét, 2 főnek pedig csak az egyik szülője élt).

³⁶ Az ábra a teljes elemszámot (N=19) mutatja be, de a vizsgálatban csak 18 fővel elemeztem az adatokat.

A családi háttérjellemzők bemutatásának zárásaként azt vizsgáltam meg, vajon a fiatalok kielégítőnek tartották-e a szüleik anyagi helyzetét. A kérdésre adott válaszokat a 27. ábra szemlélteti.

27. ábra: Kielégítőnek tartja-e a szülő(k) anyagi helyzetét? (N=18) (fő)

Forrás: Saját szerkesztés.

A válaszadás ennél a kérdésnél sem volt teljes, egy fő nem válaszolt a kérdésre; ő az a 19 éves lány, akinek már nem élt egyik szülője sem.

A PNEET munkavállalói csoportban nem volt olyan fiatal, aki a *teljes mértékben kielégítő* kategóriát választotta volna.³⁷ Ugyanakkor két fő (11.1%) a skála másik végéről az *egyáltalán nem kielégítő* kategóriát választotta. Mindkettő magyar származású, az egyik egy 20 éves férfi, a másik pedig egy 17 éves nő volt. A csoportban 5 fő (27.8%) a *nem kielégítő* kategóriát jelölte meg. Ugyanakkor összességében 11 fő inkább kielégítőnek (44.4%), illetve kielégítőnek (16.7%) tartotta a szülei anyagi helyzetét. Tehát összességében itt is elmondható, hogy a fiatalok nagyobb arányban érezték szüleik anyagi helyzetét inkább kielégítőnek (61.1%), mint nem kielégítőnek, vagy egyáltalán nem kielégítőnek (38.9%).

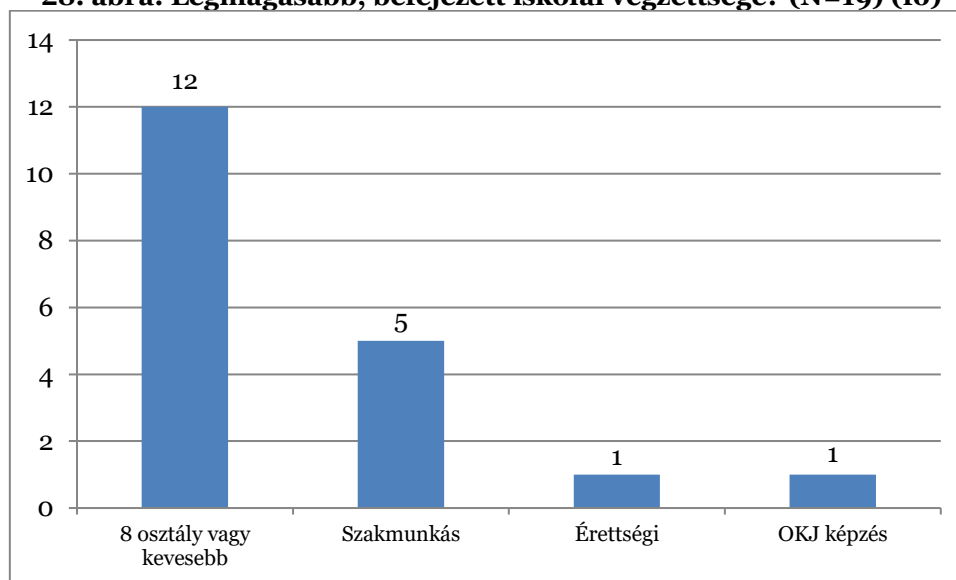
6.1.2.c. A vizsgált fiatalok oktatási jellemzői:

Ebben a mintában megjelenő fiatalok oktatási jellemzőinek bemutatását is a legmagasabb, befejezett iskolai végzettséggel kezdem. A csoport státuszjellemzőjéből adódóan,

³⁷ A PNEET tanuló csoportban is mindösszesen csak két fiatal választotta ezt a kategóriát.

ebben a mintában nem volt olyan fiatal, aki (a munkavégzése mellett) folytatott volna tanulmányokat valamely oktatási intézetben, mint tanuló. Vagyis ez azt jelenti, a kérdőív az iskolai végzettség tekintetében egy statikus állapotot rögzített, s azt mutatta meg, hogy a csoportban megjelenő 19 fiatalnak mi volt legmagasabb, *befejezett* iskolai végzettsége.³⁸

28. ábra: Legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége? (N=19) (fő)

Forrás: Saját szerkesztés.

A vizsgálati csoportban a legfiatalabb tag egy 17 éves lány volt, tehát a csoport összes tagja meghaladta már a tankötelezettségi kort. A fiatalok között egy főnek volt OKJ-s oklevele, ő egy 27 éves nő volt. Szintén egy fiatal rendelkezett érettségi bizonyítvánnyal, ő egy 22 éves fiú volt. A csoportban 5 fő (26.3%) rendelkezett szakmunkás bizonyítvánnyal, mindannyian férfiak voltak, két fő 20, két fő 24, és 1 fő 28 éves. A csoport jelentős része, 12 fő (63.2%), mindösszesen csak az általános iskolai végzettséggel (vagy még azzal sem rendelkezett).³⁹ A legalacsonyabb iskolai végzettséggel, vagy még azzal sem rendelkezők az életkori skála szinte teljes spektrumán jelen vannak, bár az érdekes, hogy inkább a fiatalabb és a legidősebb korosztály képviselteti magát jelentős arányban. Összefoglalva tehát a PNEET munkavállalói csoportban megjelenő fiatalok legmagasabb, befejezett iskolai végzettségével kapcsolatban elmondható, hogy

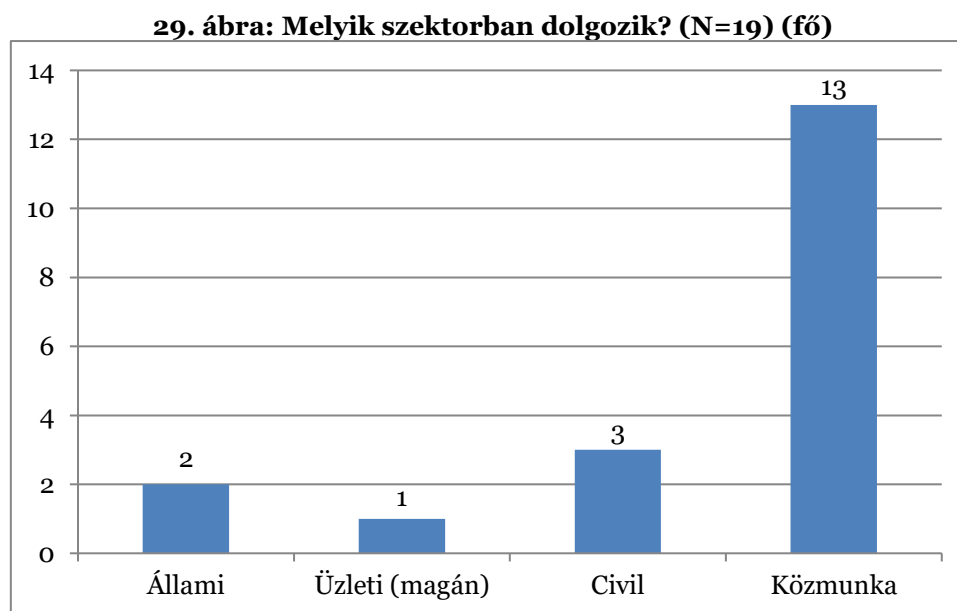
³⁸ Természetesen azt ez a kutatás nem tudja kimutatni, hogy a jövőben esetlegesen a fiatal folytatja-e magasabb szinten a tanulmányait. Az erre vonatkozó tervekkel kapcsolatban majd a jövőképjellemzőknél térek ki részletesebben.

³⁹ Ebben az esetben a kutatás azt nem tudta kimutatni, hogy ebből a 12 főből hány fiatalnak nincs meg még a 8 általános iskolai végzettsége sem.

kifejezetten alacsony. A csoport közel kétharmadának, 63.2%-nak, a legalacsonyabb – munkaerőpiaci szempontból már nem is értékelhető – végzettsége volt, de ezek között a fiatalok között is lehettek számosan, akik még az alapfokú iskolai végzettséget sem birtokolták.

6.1.2.d. A vizsgált fiatalok munkaerőpiaci jellemzői:

A csoport státuszjellemzői miatt az nem meglepő, hogy mindegyik fiatalnak volt hivatalos, bejelentett munkahelye, az már azonban inkább elgondolkodásra ad okot, hogy a csoport tagjai, a kérdőívek felvételekor, melyik szektorban dolgoztak. A 29. ábra ezt mutatja be oszlopdigramok formájában.

Forrás: Saját szerkesztés.

A vizsgált teljes minta közel hetven százaléka (68.4%) a különböző települések közmunkaprogramjaiban dolgozott. A legfiatalabb csoporttag (17 éves) épp úgy, mint a legidősebb (30 éves). Vagyis a vizsgált életkori skála összes tagja képviseltette magát ebben a munkaformában. Mindösszesen hat fiatal nem közfoglalkoztatottként tevékenykedett; 3 fő a civil szektorban,⁴⁰ 1 fő az üzleti szektorban, és további 2 fő az állami

⁴⁰ Ők a Berettyóújfalun hatékonyan működő Igazgyöngy Alapítvány munkatársai voltak. Az Alapítvány kifejezetten nagy gondot fordít arra, hogy a közmunka mellett alternatív lehetőségeket is biztosítson mind a továbbtanulás, mind pedig az értékteremtő munkavégzés területein. Ennek ellenére, elmondásuk szerint a közfoglalkoztatás komoly konkurenciát jelent számukra az Alapítvány által lefedett településeken.

szektorban.⁴¹ A kifejezetten alacsony iskolai végzettséget figyelembe véve tehát erősen feltételezhető, hogy a közfoglalkoztatás, mint alternatív munka és jövedelemszerző lehetőség, vonzó a különböző (kis)településeken élő fiatalok számára. Kutatásaim azt mutatják, hogy ez a munkaforma viszonylag könnyen elérhető, biztosít egy, ugyan nem túl magas, de rendszeresnek tekinthető jövedelmet, s ami talán a legfontosabb, e munkaforma mellett egyéb, más pénzkereső tevékenységet is lehet folytatni. A települések önkormányzatai számára szintén fontos a közmunkaprogramok indítása, illetve a programok humánerőforrással való feltöltése. Így a közfoglalkoztatás, amellet, hogy munkaerőpiaci csapda a fiatalok számára, egyben képes a NEET státuszban lévők statisztikai arányát csökkenteni.

6.1.2.e. A vizsgált fiatalok jövőképjellemzői:

Az alfejezetet a PNEET munkavállalói csoportba sorolt fiatalok jövőképjellemzőivel zárom, mely felépítettségében az előző alfejezet struktúráját követi.

A továbbtanulásra vonatkozó kérdés tekintetében a minta itt sem volt teljes; egy fő nem válaszolt a kérdésre.⁴² A 18 fős mintában a fiatalok fele-fele arányban tervezték a jövőben a továbbtanulást. Vagyis 9 főnek jövőbeli terveiben szerepelt az esetleges magasabb iskolai végzettség elérése, ugyanakkor 9 fő határozott nemmel válaszolt erre a kérdésre. A minta elemszáma ugyan alacsony (N=18), ugyanakkor az a feltételezés, hogy egy magasabb iskolai végzettség talán motiváló lehet a tervezett továbbtanulásban nem nyert bizonyítást. Kivételt talán a szakmunkás bizonyítvánnyal már rendelkező fiatalok esetében tapasztaltam. A legalacsonyabb iskolai végzettséggel, vagy még azzal sem rendelkező 11 főből öten terveznék, míg 6 fő nem tervezné a továbbtanulást. Az öt szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkező fiatal közül négy tervezné a továbbtanulást, míg csak egy válaszolt nemmel. Az OKJ oklevéllel és érettségivel rendelkező fiatalok (1-1 fő) már nem terveznék továbbtanulást. Figyelemre méltó eredmények, illetve összefüggések tapasztalhatók a szülők megszerzett legmagasabb iskolai végzettsége és a fiatal továbbtanulási tervei között. Ezeket a következő táblázat mutatja be.

⁴¹ Kutatási tapasztalataim azt mutatják, hogy több esetben is, ahol a fiatal az állami szektort jelölte meg, az gyakorlatilag a működő közfoglalkoztatási programot jelentette, s ezt nevezte a fiatal állami szektornak. Feltételezhetően ennél a két főnél is ez az eset állhat fent, mivel azonban ezt adatokkal nem tudtam alátámasztani, így a válaszokat eredeti formájukban hagytam.

⁴² Egy olyan fiatal nem válaszolt, akinek a legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége a 8 általános volt, vagy még ezt sem szerezte meg.

6. táblázat: Tervezi-e a továbbtanulást? A szülő(k) iskolai végzettsége és a fiatal megszerzett legmagasabb iskolai végzettsége összefüggésében. (fő)

Szülő iskolai végzettsége.	A fiatal iskolai végzettsége.	Tervezi-e a továbbtanulást?		Összesen (fő):
		Igen	Nem	
8. általános vagy az sem	8. általános vagy az sem	1	5	6
8. általános vagy az sem	Szakmunkás	1	--	1
Szakmunkás	8. általános vagy az sem	2	1	3
Szakmunkás	Szakmunkás	2	--	2
Szakmunkás	Érettségi	--	1	1
Érettségi	8. általános vagy az sem	1	--	1
Érettségi	Szakmunkás	--	1	1
OKJ	8. általános vagy az sem	1	--	1
OKJ	Szakmunkás	1	--	1
OKJ	OKJ	--	1	1
Összesen (fő):		9	9	18

Saját szerkesztés.

A minta alacsony elemszámából (N=18) messzemenő következtetések nem vonhatók le, de úgy tűnik, az legalábbis ebben a vizsgálati csoportban megállapítható, hogy a fiatalok többsége a tervezett továbbtanulásban addig a szintig szeretne eljutni, amit a szülő(k) megszerzett, és feltétlenül ennél magasabb szintet nem biztos, hogy el szeretne érni. Ahol a szülőnek, és a fiatalnak is alapfokú végzettsége volt, ott a fiatalok többsége nem tervezett továbbtanulni. A szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkező szülők esetében a fiatalok ezt a szintet úgy tűnik, el akarták érni, sőt még magasabb szintet is terveztek. A szülő(k) OKJ, valamint érettségi végzettsége esetében, úgy tűnik, a mintában a legtöbb fiatal igyekezne ezt elérni, de ennél magasabb szintet feltétlenül már nem. Mint fentebb kiemeltem, ez az alacsony elemszám, továbbá, hogy itt tervezett, de még meg nem valósult továbbtanulásról van szó, nem alkalmas arra, hogy kategorikus megállapításokat tegyek. Ugyanakkor az talán megengedhető, hogy úgy tűnik, mintha a fiatalok a szülők elért iskolai végzettségénél magasabbra nem törekednének. Ezt a feltételezést további kutatások tudják majd visszaigazolni.

Ha az ebből a kutatásból nem is dönthető el teljes bizonyossággal, hogy a fiatalok, ha és amennyiben továbbtanulnak, akkor milyen szinte(ke)t fognak elérni, az mindenképpen megállapítást nyert, hogy a tervezett továbbtanulást nem külföldön képzelik el. A teljes vizsgálati minta nemmel válaszolt arra a kérdésre, hogy *tervez-e külföldön továbbtanulni*.

Sőt feltételezhetően még a külföldi munkavállalás sem vonzó számukra. A 19 főből mindösszesen csak 5 fő válaszolta, hogy tervezne külföldön dolgozni, míg 14 fő határozott nemmel válaszolt. Vagyis akárcsak a PNEET tanuló csoport esetében, a vizsgált

PNEET munkavállalói csoportra is úgy tűnik, nagy valószínűséggel igaz lehet az, hogy sem a külföldi továbbtanulás, és jelentős részük számára a külföldi munkavállalás sem vonzó, nem szerepelnek jövőbeni terveikben.

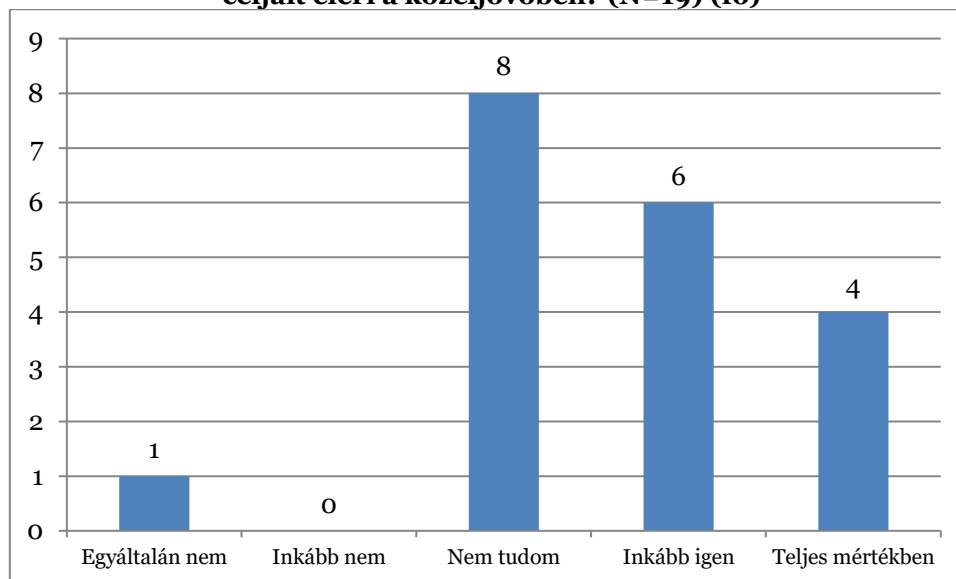
A csoportban 10 fő (52.3%) a *biztosan egyáltalán ki sem mennék* kategóriát választotta. S azok között is, akik terveznék a külföldi munkavállalást, 1 fő csak rövid ideig, 1 fő bizonytalan volt a kint-tartózkodás idejében, és 3 fő, mindhárom férfi, jelölte meg, hogy sokáig, több hónapra, akár évekre is kiutazna munkavállalási céllal.

Fentebb már megkockáztattam azt a feltételezést, hogy a vizsgálati mintámban a fiatalok számára úgy tűnik, mintha vonzó lenne a közfoglalkoztatási programokban való részvétel, ami természetesen jelentheti azt is, hogy ez a munkaforma a leginkább elérhető számukra a településeken, így túl sok választási lehetősége nincs is a fiatalnak. Annak ellenére, hogy ebben a csoportban csak munkavállaló fiatalokat kutattam, mivel a kérdőív tartalmazta azt a kérdést, hogy *Tervez-e hivatalos, bejelentett munkába állni?* kíváncsi voltam, hogy erre a kérdésre milyen válaszokat kapok. Az nem meglepő, hogy 17 fő a *már van hivatalos, bejelentett munkahelyem* kategóriát választotta. Mindösszesen 2 fő válaszolt erre a kérdésre igennel. A nemmel válaszolók közül 3 fő a civil szektorban dolgozott és szándékában állt továbbra is ott maradni. Ez feltételezhetően mutatja az Igazgyöngy Alapítvány hatásos tevékenységét és szemléletformáló aktivitását. A 2 fő, akik igennel válaszoltak a kérdésre (egy 24 éves férfi és egy 21 éves nő), a felméréskor közfoglalkoztatásban dolgoztak, és mindkettő az üzleti (magán) szférában szeretett volna elhelyezkedni, ha erre nyílna lehetősége. Tehát az elképzelhető, hogy ha a közfoglalkoztatás mellett más munkalehetőség-alternatíva is megjelenhetne ezeken a településeken, akkor a fiatalok az(oka)t a lehetősége(ke)t választanák, de ezt akkor is nagymértékben befolyásolná az elért iskolai végzettség, a munkatapasztalat és a megszerzett képességek kombinációja. Az interjúkból és informális beszélgetésekből származó tapasztalataim alapján – bár azt semmiképpen nem vetem el, hogy a fiataloknak ezeken a településeken a közfoglalkoztatáson túl nem sok lehetőségük nyílik legális munkavégzésre –, továbbra is erősen gyanítom, hogy a közfoglalkoztatás, mint legális jövedelemszerző tevékenység vonzó lehet úgy, hogy emellett egyéb fél- és/vagy illegális jövedelemszerző tevékenységet is folytat(hat) a fiatal. Ha ezt a gyanúmat további kutatások megerősítik, sőt állítássá is formálják, az egyértelműen alátámaszthatja, amit hazai kutatók már több esetben is megfogalmaztak, hogy a közfoglalkoztatás munka-

csapda, de talán még azt is, hogy annak megszüntetése egy bizonyos társadalmi réteg komoly felháborodásához vezethetne.

A PNEET munkavállalói fiatalok vizsgálati csoportjában is rákérdeztem, hogy a fiatalok – jelen helyzetük mellett – mennyire bíznak abban, hogy céljaikat elérik a közeljövőben, sikeresnek tartják-e magukat, és hogyan vélekednek erről barátaik, valamint összességében hogyan látják jövőjüket. Ennél a csoportnál is a fiatal dönthette el, hogy mit tekint jövőbeni céljának, hogyan definiálja a sikert, illetve, mit ért a jövő fogalmán. A következő ábrák ezt fogják bemutatni oszlopdiagramok formájában.

30. ábra: Egy 5 fokú skálán mennyire bízik abban, hogy céljait elérje a közeljövőben? (N=19) (fő)

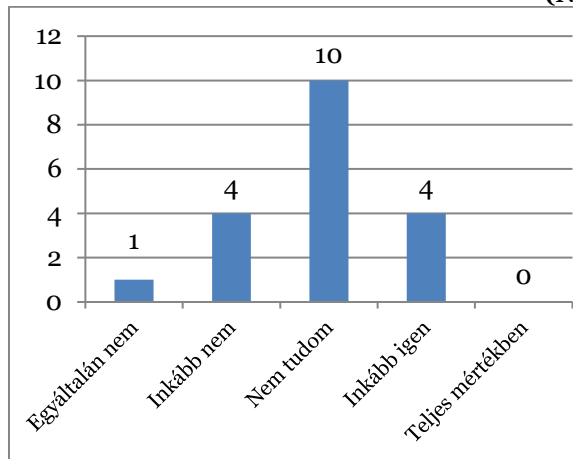

Forrás: Saját szerkesztés.

Az oszlopdiagramok a PNEET munkavállalói csoport esetében is szemléletesen mutatják be, hogy a fiatalok több mint fele (52.6%) inkább (31.6%), vagy teljes mértékben (21%) bízik abban, hogy céljaikat elérje a közeljövőben. A PNEET tanuló státuszú fiatalokkal ellentétben, ebben a csoportban az inkább bizonytalanok száma jelentékeny (8 fő; 42.1%), ugyanakkor 1 fő kivételével a skála negatív tartománya itt sem jelent meg. Tehát ebben a csoportban is a vizsgált fiatalok egy jelentős része bízik abban, hogy céljait a közeljövőben elérje, ugyanakkor viszonylag markánsan megjelenik már egy bizonytalanabb réteg is a csoporton belül, de egyértelműen pesszimista hozzáállás nem tapasztalható ebben a csoportban sem.

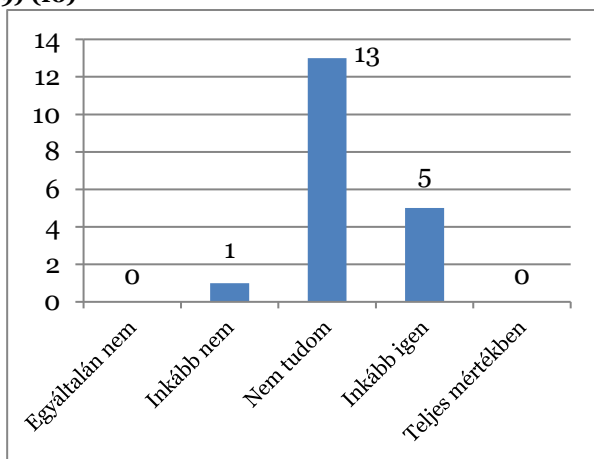
Akárcsak az előző alfejezetben, itt is egymás mellé szerkesztettem azokat az ábrákat, amelyek azt mutatják be, hogy a fiatal sikeresnek tartotta-e magát, illetve hogyan vélekedett arról, hogy a barátaik sikeresnek tartották-e (31. és 32. ábrák).

31. ábra: Sikeresnek tartja-e magát?

32. ábra: Sikeresnek tartják-e Önt a barátaik?

(N=19) (fő)

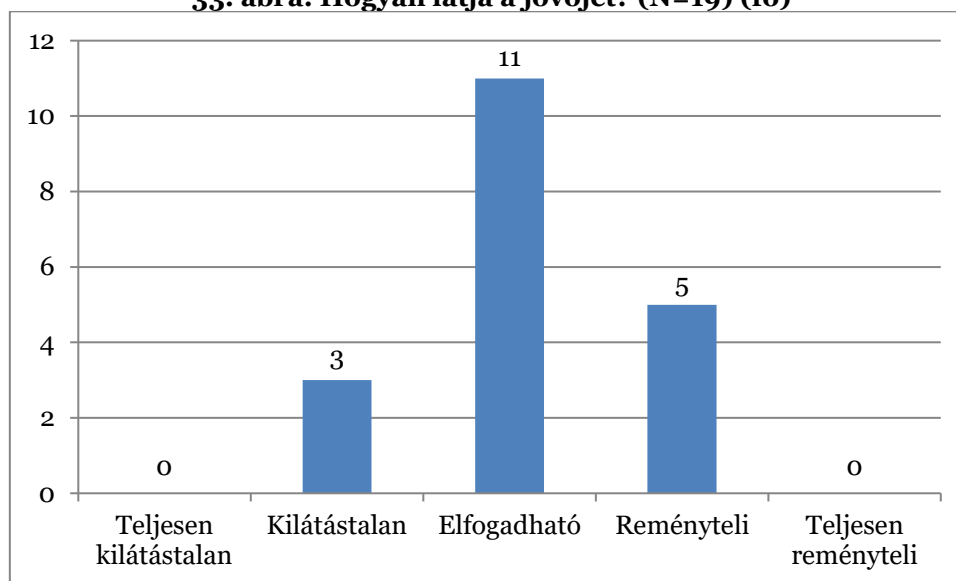

Forrás: Saját szerkesztés.

Mindkét kérdés esetében a válaszadási hajlandóság teljes volt. A fiatalok ebben a vizsgálati csoportban a sikerességük kérdésében már sokkal inkább bizonytalanabbak (52.6%), mint a PNEET tanuló státuszú fiatalok voltak, s ezt tükrözi vissza az is, ahogyan ők gondolják, hogy a barátaik vélekednek sikerességükről. A csoport 21 százaléka (4 fő) tartotta inkább sikeresnek magát (ez szinte teljes mértékben egybe esik a barátok véleményével is), ugyanakkor az kiemelendő, hogy ebben a csoportban nem volt olyan fiatal, aki teljes mértékben sikeresnek tartotta volna magát. A bizonytalanság mellett továbbá megjelenik az *inkább nem*, sőt 1 fő esetében az *egyáltalán nem* kategória is. A bizalmas barátok megléte és azok száma úgy tűnik, ennél a csoportnál már nem befolyásolja az önmagáról, siker tekintetében kialakult képet, sőt sokkal inkább feltételezhető, hogy a kortárs csoportban meglévő bizalmasok, vagy *csak ismerősök* hasonlóan bizonytalanok a sikeresség megítélésénél. Vagyis itt is elképzelhető a kortárs csoport erősítő hatása, ami akár a bizonytalanságban csúcspontba is sodorhat ki.

Az eredmények vizsgálatának befejezését ennél a csoportnál is a *Hogyan látja a jövőjét?* kérdés elemzésével zárom.

33. ábra: Hogyan látja a jövőjét? (N=19) (fő)

Forrás: Sajat szerkesztés.

A válaszadói hajlandóság ennél a záró kérdésnél is teljes volt (N=19). Amint a diagramok jól szemléltetik a PNEET munkavállalói csoportban nem volt olyan fiatal, aki vagy teljesen kilátástalannak, vagy teljesen reménytelinek látta volna jövőjét. Körülbelül hasonló arányban látták a fiatalok kilátástalannak (3 fő), illetve reménytelinek (5 fő) jövőjük alakulását, bár itt egy kissé a reményteli irányába billen a mérleg. A vizsgálati csoport többsége (11 fő; 57.9%) elfogadhatónak látta jövőjét. Az, aki egyáltalán nem tartotta magát sikeresnek, elfogadhatónak látta jövőjét. Azok, akik inkább nem tartották magukat sikeresnek, többségükben (három az egyhez arányban) kilátástalannak ítélték jövőjüket. A siker tekintetében a *nem tudom* kategóriát választók nagyobb arányban (hét az egyhez) elfogadhatónak és reménytelinek látták a jövőjüket, és hasonlóan vélekedtek azok is, akik inkább sikeresnek gondolták magukat (három az egy arányban látták jövőjüket elfogadhatónak és reménytelinek). Tehát az *elfogadható* kategória ennél a csoportnál jelenthet egyfajta belenyugvást jelenlegi állapotába, illetve annak a remények a kifejezését is, hogy *ami van az elfogadható, a lényeg az, hogy ennél rosszabb ne legyen*. A fiatalokkal, illetve a szakemberekkel készített interjúk e feltételezésemet erősítik meg.

6.1.2.f. A vizsgált fiatalok jellemzőinek rövid összefoglalása:

A munkavállaló PNEET státuszú fiatalok jellemzőinek összefoglalását, a minél jobb szemléltethetőség kedvéért, ebben az esetben is először egy táblázatos formában mutatom be (7. táblázat).

7. táblázat: PNEET munkavállalói státuszú fiatalok általános, családi, oktatási és munkaerőpiaci jellemzőinek összefoglalása (N=19)

Általános jellemzők	
<i>Kivel él egy háztartásban?</i>	A fiatalok közel fele még a szüleivel élt egy háztartásban (illetve nevelőszülővel), de a csoportban már megjelennek a párkapcsolatával és külön háztartásban élők is.
<i>Jelenlegi családi állapota?</i>	Jelentős részük valamilyen szintű párkapcsolatban élt, illetve hasonló arányban hajadonnak/nőtlennek vallották magukat. Ebben a csoportban, alacsony számban, de már a házasság is megjelenik.
<i>Van-e már saját gyermeke?</i>	A csoporttagok közel felének volt már legalább egy gyermeke, de voltak olyan csoporttagok is, akiknek kettő, három, illetve öt gyermeke volt.
<i>Baráti kapcsolatok?</i>	Ebben a csoportban már markánsan megjelenik a bizalmas barátok nélküli fiatalok aránya (36.8%). Továbbá a barátok száma inkább csak egyre korlátozódik, és az életkor növekedésével egyre inkább választották azt a fiatalok, hogy nincs bizalmas barátjuk.
<i>Nemzetisége?</i>	A magyar származású fiatalok felülreprezentáltak voltak (63.1%).
Családi háttérjellemzők	
<i>Szülő(k) iskolai végzettsége?</i>	A szülő(k) legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége 8 általános (vagy még az sem), illetve szakmunkás bizonyítvány.
<i>Szülő(k) munkaerőpiaci helyzete?</i>	A csoportban lévő fiatalok 66.7%-nak a szülei rendelkeztek hivatalos, bejelentett munkahellyel, de közülük egyharmadának csak az egyik szülője élt. 11.1%-nak ugyan mind a két szülője élt, de csak az egyiknek volt hivatalos, bejelentett munkahelye. 22.2%-nál a szülő(k) nem rendelkezett hivatalos, bejelentett munkahellyel (2 főnek mindkét, 2 főnek pedig csak az egyik szülője élt).
<i>A család mérete?</i>	A csoportban lévő fiatalok nagycsaládból származtak; a családok átlagos gyerekszámát magas. De egyáltalán nem ritka a négy, vagy annál több gyermek sem.
Oktatási jellemzők	
<i>Iskolai végzettség?</i>	A csoport közel kétharmada (63.2%) a legalacsonyabb végzettséggel, vagy még azzal sem rendelkezett. 26.3%-nak szakmunkás bizonyítványa volt.
<i>Jelenlegi tanulmányok?</i>	A csoport státuszjellemzőjéből adódóan, ebben a mintában nem volt olyan fiatal, aki folytatott volna tanulmányokat valamely oktatási intézményben, mint tanuló.
Munkaerőpiaci jellemzők	
<i>Jövedelemszerző tevékenység?</i>	A fiataloknak volt hivatalos, bejelentett munkahelye; a csoport 68.4%-a közmunkaprogramokban dolgozott.

Saját szerkesztés.

A táblázatban összefoglalt jellemzők alapján a munkavállalói státuszban lévő, de általában már PNEET fiataloknak tekintett csoport tagjairól is hasonlóak mondhatóak el,

mint a tanuló PNEET csoport tagjairól összességében. Vagyis ennél a csoportnál is feltételezhető, hogy komoly hátrányokkal néznek szembe jövőjüket illetően, s nagy valószínűséggel súlyos elsődleges és másodlagos szocializációs deficitekkel rendelkezhetnek. Ezek tartós jelenléte esetén a csoporttagokat komoly veszély fenyegeti, hogy a jövőben NEET státuszba sodródjanak.

Az általam feltételezett hátrányok ellenére azonban a vizsgált fiatalok összességében itt is nagyobb arányban érezték szüleik anyagi helyzetét inkább kielégítőnek és kielégítőnek (61.1%), mint nem kielégítőnek (27.8%), vagy egyáltalán nem kielégítőnek (11.1%). Ennél a csoportnál már nem jelent meg a *teljes mértékben kielégítő* kategória.

Sikerességük kérdésében már sokkal inkább bizonytalanabbak (52.6%), mint a PNEET tanuló státuszú fiatalok. Ezt tükrözi vissza az is, ahogyan a barátaik vélekednek sikerességükről. A csoport 21 százaléka (4 fő) tartotta inkább sikeresnek magát, ugyanakkor az kiemelendő, hogy a csoportban nem volt olyan fiatal, aki teljes mértékben sikeresnek tartotta volna magát. A bizonytalanság mellett továbbá megjelenik az *inkább nem*, sőt 1 fő esetében az *egyáltalán nem* kategória is. A bizalmas barátok megléte és azok száma ennél a csoportnál már úgy tűnik, nem befolyásolja az önmagáról, siker tekintetében kialakult képet.

Továbbá jelentős részük bízott abban, hogy céljait a közeljövőben eléri, ugyanakkor viszonylag markánsan megjelenik már egy bizonytalanabb réteg is a csoporton belül, de egyértelműen pesszimista hozzáállás nem tapasztalható itt sem.

A csoportban nem volt olyan fiatal, aki vagy teljesen kilátástalannak, vagy teljesen reménytelinek látta volna jövőjét. Körülbelül hasonló arányban látták kilátástalannak (3 fő), illetve reménytelinek (5 fő) jövőjük alakulását. A fiatalok többsége (57.9%), a kérdőív felvételekor, elfogadhatónak látta jövőjét.

A 18 fős mintában a fiatalok fele-fele arányban tervezték a jövőbeni továbbtanulást. Ugyanakkor feltételezhető, hogy a tervezett továbbtanulásban számukra az a szint az elérendő cél, amit a szülő megszerzett, és feltétlenül ennél magasabb szintet nem biztos, hogy el szeretnék érni. Továbbá az mindenképpen megállapítást nyert, hogy a tervezett továbbtanulást nem külföldön képzelik el. Sőt feltételezhetően még a külföldi munkavállalás sem vonzó számukra. A csoportban mindegyik fiatalnak volt hivatalos, bejelentett munkahelye, viszont az kiemelendő, hogy a teljes minta közel hetven százaléka (68.4%) a különböző települések közmunkaprogramjaiban dolgozott. A legfiatalabb csoporttag (17 éves) épp úgy, mint a legidősebb (30 éves). Vagyis a vizsgált életkori skála összes tagja képviseltette magát ebben a munkaformában.

Az első alfejezetben a tanuló és a munkavállaló PNEET fiatalok részletes elemzésével foglalkoztam. Mindkét csoport tagjainak általános jellemzőit, családi háttérjellemtzőit, oktatási és munkaerőpiaci jellemzőit, valamint jövőképjellemzőit vizsgáltam az általam készített kérdőív adatai alapján, továbbá felhasználtam a fiatalokkal és a velük dolgozó szakemberekkel készített interjúanyagaimat is.

Az alfejezet lezárásaként, a két csoport jellemzőit hasonlítom össze egymással, mely reményeim szerint egy átfogóbb képet ad a PNEET fiatalok kutatásba bekerült vizsgálati csoportjáról. Itt is egy összefoglaló táblázatot prezentálok (8. táblázat), amely nem részletesen, de tartalmazza a két PNEET csoport általános, családi, oktatási és munkaerőpiaci jellemzőit, majd ezt egészítem ki jövőképjellemzőik rövid összefoglalásával.

8. táblázat: Tanuló és Munkavállaló PNEET fiatalok jellemzőinek összehasonlítása (N=25 és 19)

ÁLTALÁNOS JELLEMZŐK		
	PNEET tanuló (átlag életkor: 15.8 év)	PNEET munkavállaló (átlag életkor: 22.5 év)
<i>Kivel élt egy háztartásban?</i>	Egy kivételtől eltekintve a szüleivel éltek egy háztartásban.	Fele még a szüleivel élt egy háztartásban (illetve nevelőszülővel), de már megjelentek a párkapcsolatával és külön háztartásban élők is.
<i>Jelenlegi családi állapota?</i>	Jelentős részük egyedülálló, ugyanakkor már megjelenik a párkapcsolati forma is, amely nagy valószínűséggel az „együtt-járást” foglalja magába.	Jelentős részük párkapcsolatban élt, illetve hasonló arányban hajadonnak/nőtlennek vallották magukat. Ebben a csoportban már a házasság is megjelenik.
<i>Volt-e már saját gyereke?</i>	Többségüknek még nem volt gyereke, de két fiatalnak már igen. Az egyik 15 éves volt, a másikat pedig 25 éves korára már négy gyereke volt.	Közel felének volt már legalább egy gyereke, de voltak olyan csoporttagok is, akiknek kettő, három, illetve öt gyereke volt.
<i>Baráti kapcsolatok?</i>	Összességében vannak bizalmas baráti kapcsolataik, de számuk kevésnek mondható, az életkor előrehaladtával csökkenő, sőt már ebben a korcsoportban is megjelenik az elmagányosodás jelensége.	Már markánsan megjelenik a bizalmas barátok nélküli fiatalok aránya (36.8%). Továbbá számuk inkább csak egyre korlátozódik, és az életkor növekedésével egyre inkább válaszolták, hogy nincs bizalmas barátjuk.
<i>Nemzetiség?</i>	A cigány származású fiatalok felülreprezentáltak (64%).	A magyar származású fiatalok felülreprezentáltak (63.1%).
CSALÁDI HÁTTÉRJELLEMZŐK		
	PNEET tanuló (átlag életkor: 15.8 év)	PNEET munkavállaló (átlag életkor: 22.5 év)
<i>Szülő(k) iskolai végzettsége?</i>	A legmagasabb, befejezett iskolai végzettség 8 általános (vagy még az sem), illetve szakmunkás bizonyítvány.	Legmagasabb, befejezett iskolai végzettség 8 általános (vagy még az sem), illetve szakmunkás bizonyítvány.
<i>Szülő(k) munkaerőpiaci helyzete?</i>	Kicsivel több, mint a felének van hivatalos, bejelentett munkahelye (56%), de markánsan jelenik meg azoknak a családoknak az aránya is, ahol, vagy csak az egyiknek, vagy egyiknek sincs hivatalos, bejelentett munkahelye (44%).	66.7%-nak a szülei rendelkeztek bejelentett munkahellyel, de közülük egyharmadának csak az egyik szülője élt. 11.1%-nak mind a két szülője élt, de csak az egyiknek volt bejelentett munkahelye. 22.2% nem rendelkezett bejelentett munkahellyel.
<i>Család mérete?</i>	Nagycsaládból származtak; a családok átlagos gyerekszámát magas, sőt egyáltalán nem ritka a négy, vagy annál több gyerek sem.	Nagycsaládból származtak; a családok átlagos gyerekszámát magas. De egyáltalán nem ritka a négy, vagy annál több gyerek sem.
OKTATÁSI JELLEMZŐK		
	PNEET tanuló (átlag életkor: 15.8 év)	PNEET munkavállaló (átlag életkor: 22.5 év)
<i>Iskolai végzettség?</i>	Folyamatos tanulói státuszban voltak; 40%-a általános iskolai, 12%-a szakmunkás és 48%-a középiskolai tanulmányokat folytatt.	Közel kétharmada (63.2%) a legalacsonyabb végzettséggel, vagy még azzal sem rendelkezett. 26.3%-nak szakmunkás bizonyítványa volt.
<i>Jelenlegi tanulmányok?</i>	Megjelenik közöttük az az idősebb korosztály is, akik még mindig az alapfokú oktatás befejezésére törekedtek.	Nem volt olyan, aki folytatott volna tanulmányokat.

MUNKAERŐPIACI JELLEMZŐK		
	PNEET tanuló (átlag életkor: 15.8 év)	PNEET munkavállaló (átlag életkor: 22.5 év)
<i>(Feltételezett) Jövedelemszerző tevékenység?</i>	Erősen feltételezhető, hogy a tanulói státusz ellenére a fiatalok között lehetnek jó néhányan (24%[?]), akik a tanulmányaik mellett fél- vagy illegális munkából származó jövedelemre tesznek szert.	Volt bejelentett munkahelyük; 68.4%-a közmunkaprogramokban dolgozott.
JÖVŐKÉPJELLEMZŐK		
	PNEET tanuló (átlag életkor: 15.8 év)	PNEET munkavállaló (átlag életkor: 22.5 év)
<i>A szülő(k) anyagi helyzetének megítélése?⁴³</i>	A fiatalok jelentős része (96%) inkább kielégítőnek (33.3%), kielégítőnek (58.3%) és teljes mértékben kielégítőnek (8.3%) ítélte szülei anyagi helyzetét. Nem volt olyan, aki szerint a szülei anyagi helyzete egyáltalán nem volt kielégítő, és mindösszesen csak egy fő jelezte, hogy a szülők anyagi helyzete nem kielégítő.	Összességében nagyobb arányban érezték szülei anyagi helyzetét inkább kielégítőnek (61.1%), mint nem kielégítőnek, vagy egyáltalán nem kielégítőnek (38.9%).
<i>Tervezett továbbtanulás?</i>	Hazai körülmények között jelentős része tervezné a továbbtanulást, a külföldi továbbtanulás lehetőségének elgondolása pedig éppen a fordítottját mutatja.	Fele-fele arányban tervezték a továbbtanulást, viszont a tervezett továbbtanulást nem külföldön képzelik el.
<i>(Tervezett) Munkavállalás?</i>	A többség (88%) tervez hivatalos, bejelentett munkába állni, viszont tervezett külföldi munkavállalás esetén már a fele (52%) nemleges választ adott.	Volt hivatalos, bejelentett munkahelyük; 68.4%-a közmunkaprogramokban dolgozott. A külföldi munkavállalást jelentős arányban nem tervezték.
<i>Jövőbeni célok elérése?</i>	Összességében alapvetően erősen bizakodtak abban, hogy céljait elérik a közeljövőben.	Jelentős részük bízott abban, hogy céljait a közeljövőben eléri, ugyanakkor viszonylag markánsan megjelenik már egy bizonytalanabb réteg is a csoporton belül, de egyértelműen pesszimista hozzáállás nem tapasztalható ebben a csoportban sem.
<i>Sikeresség?</i>	Inkább sikeresnek tartották önmagukat (64%).	Sikerességük kérdésében már sokkal inkább bizonytalanabbak (52.6%).
<i>Jövőről alkotott vélemény?</i>	56% reménytelinek, illetve teljesen reménytelinek, de még 44% is elfogadhatónak látta a jövőjét.	Többségük (57.9%) elfogadhatónak látta jövőjét, de nem volt olyan, aki vagy teljesen kilátástalannak, vagy teljesen reménytelinek látta volna azt.

Saját szerkesztés.

⁴³ Ennek a kérdésnek az elemzését a családi háttérjellemzők részben mutattam be eredetileg, de az összefoglaló táblában a jövőképjellemzőkhöz illesztettem, mert úgy vélem, ez a kérdés az összefoglalásban teljesebbé teheti a fiatalok jövőről alkotott elképzelését.

A kérdésre adott válaszok eredménye, valamint a jellemzők általános összefoglalása maga után vonja azt a kérdést is, vajon a fiatalok összességében tudatában vannak-e általános- és családi háttérjellemezőiknek, illetve, ha igen, azt hogyan értékelik? Továbbá összességében tisztában vannak-e, és ha igen, akkor érdekli-e őket (és ami szorosán idetartozik, családjaikat, kortárs csoporttagjaikat) a jövőjüket mindenképpen nagymértékben meghatározó oktatási- és munkaerőpiaci helyzet, illetve az ezekben a rendszerekben elfoglalható helyük, pozíciójuk? Ezekre a kérdésekre a teljes kutatást lezáró részben kísérlem meg a válaszadást.

6.2. A vizsgált kriminalizálódott potenciális NEET fiatalok elemzése

Kutatási eredményeim elemzésének második fejezetében az általam kriminalizálódott potenciális NEET fiataloknak nevezett csoportot mutatom be részletesen. A nemzetközi szakirodalom a NEET csoporton belül számos alcsoportot különböztet meg. Ezek között az egyik azoknak a fiataloknak az alcsoportja, akik valamilyen bűncselekményt követtek el, vagyis a kriminalizálódott NEET fiatalok csoportja.

Kutatásaim során lehetőségem nyílt ennek az alcsoportnak a vizsgálatára is. Mint a bevezetőben már említettem, két intézményben végeztem kérdőíves kutatásokat, illetve készítettem interjúkat nemcsak a fiatalokkal, de a velük dolgozó szakemberekkel is. A Budapesti, valamint a Rákospalotai Javítóintézetekben összesen 58 fiatallal vettem fel kérdőívet. Közöttük voltak olyanok, akik az intézménybe kerülés előtt tanulói, illetve munkavállalói státuszban voltak, valamint olyan fiatalok is, akik a bűnelkövetésük idején NEET státuszban voltak. Az első két csoportot, státuszjellemzőik miatt kriminalizálódott potenciális NEET (K-PNEET) fiataloknak tekintem, míg a második csoportot kriminalizálódott NEET (K-NEET) fiataloknak neveztem. Ebben az alfejezetben az első, tehát a K-PNEET fiatalok csoportját elemzem. A K-NEET fiatalok részletes elemzése a következő, harmadik alfejezetben, a teljes NEET csoporttal együtt kerül vizsgálatra.

Hasonlóan a PNEET fiatalok bemutatásánál, a K-PNEET fiatalok esetében is két külön alcsoportot hoztam létre: a K-PNEET tanuló és a K-PNEET munkavállaló fiatalok alcsoportjait. Mivel azonban a K-PNEET munkavállaló fiatalok alcsoportjának elemszáma nagyon alacsony (3 fő), ezért ennél a csoportnál csak szöveges elemzésben mutatom be a csoport jellemzőit.

6.2.1. K-PNEET tanuló fiatalok elemzése:

6.2.1.a. A vizsgált fiatalok általános jellemzői:

A Budapesti Javítóintézetben csak fiatal férfi bűnelkövetők, a Rákospalotai Javítóintézetben pedig csak fiatal női bűnelkövetők tartózkodhatnak. Mindkét intézményben 12 és 21 év az alsó, illetve a felső korhatár. A K-PNEET tanuló fiatalok csoportmegnevezése alapvetően azt jelenti, hogy a fiatalok az intézményekbe kerülés előtt tanulók voltak, valamely oktatási intézményben. Ez azonban a többségüknél nem jelentette azt,

hogy be is jártak egy iskolába, ahogyan többen is fogalmaztak az interjúk alatt: „*többet jártam a sulis mellé, mint suliba.*”

A csoport, a kutatás idején, 38 főt tartalmazott (N=38), melyben a fiúk aránya közel kétszer annyi volt, mint a lányoké; a csoportot 25 férfi és 13 nő alkotta. Életkori megoszlásban a legfiatalabb egy 13 éves fiú, a legidősebb pedig egy 20 éves szintén fiú volt (a lányok esetében egyébként a legfiatalabb 16 éves a legidősebb pedig 19 éves volt). A legtöbben 16, illetve 17 évesek voltak (12 és 16 fő). A csoport átlagéletkora: 16.8 év.

Nemzetiségek tekintetében a válaszadói hajlandóság nem volt teljes, a minta itt 37 fő. Ebből 12 fő vallotta magát magyar származásúnak (32.4%) és 24 fő vallotta magát cigány származásúnak (64.9%). Vagyis a csoportban a cigány származású fiatalok felülreprezentáltak voltak. Egy fiatal választotta az *ezek közül egyik sem* kategóriát⁴⁴ egy 16 éves fiú. Pontosabban osztráknak vallotta magát, mert az édesapja már ott élt, és szabadulást követően a fiatal hozzá szándékozott elmenni. Határozottan állította: „*én nem magyar vagyok, vagy cigány, mint a többség, hanem osztrák!*” Ebben a kijelentésében nyilvánvalóan egy vágy fogalmazódott meg, de ennek ellenére a válaszában nem változtattam.

A csoporttagok fele az intézményekbe kerülés előtt a szüleivel élt egy háztartásban (19 fő; 50%). Ugyanakkor egy jelentős részük már vagy állami gondoskodásban (8 fő; 21%), vagy nevelőszülőkkel élt (5 fő; 13.1%) az intézményekbe kerülés előtt. Vagyis a vizsgálati csoport 34.2%-a már a gyermekvédelmi rendszer látókörében volt bűnelkövetésük idején. A csoport három tagja a párkapcsolatával élt,⁴⁵ kettő egyedül, saját háztartásban,⁴⁶ és egy fiatal állította azt, hogy albérletben élt az intézménybe kerülés előtt. Ide tartozik továbbá még az is, hogy főleg a fiúk esetében számos fiatal családtagja (apa, anya, testvér) élt és/vagy dolgozott külföldön. Jellemzően Ausztriában, Angliában, illetve Svédországban. Sőt számos fiatal az intézményekbe kerülés előtt élt már külföldön is, elmondásuk szerint Ausztriában, Angliában, Kanadában.⁴⁷

A bizalmas baráti kapcsolatok számának kérdése ennél a csoportnál is felmerült. A teljes vizsgálati mintából 12 főnek (31.6%) nem volt olyan barátja, akiben teljes

⁴⁴ Ennél a kérdésnél összesen hat kategóriából választhattak a fiatalok: magyar, roma/cigány, szlovák, román szerb és az ezek közül egyik sem.

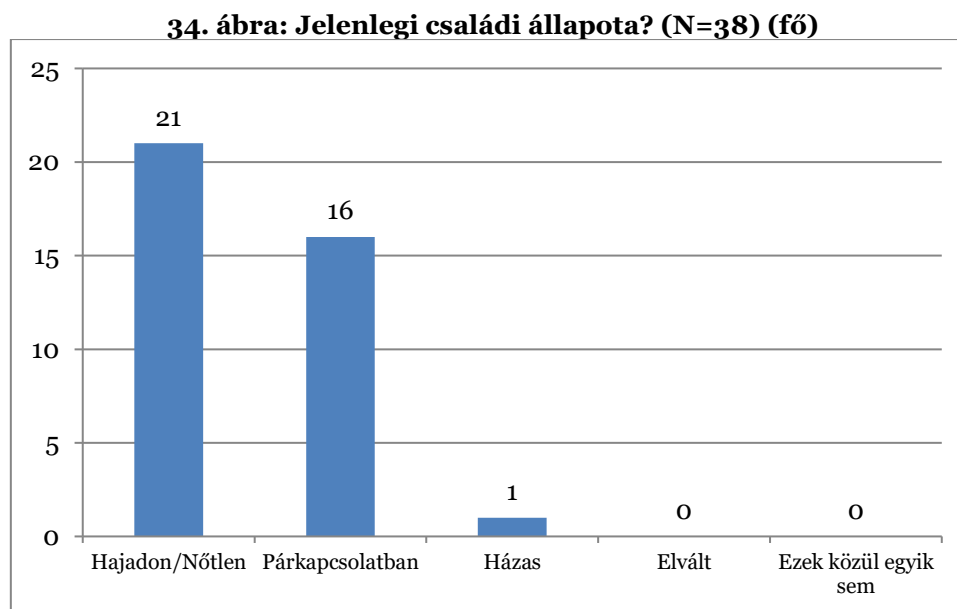
⁴⁵ Közöttük az egyik fiatal, elmondása szerint, már gyerekkorától nem tartotta a szüleivel a kapcsolatot, és az intézménybe kerülés előtt a párkapcsolatával élt.

⁴⁶ Itt mindkét esetben a válaszok úgy értendők, hogy családtaggal („testvéremmel” és „nővéremmel”) élt együtt a fiatal, s ezt tekintette saját háztartásnak.

⁴⁷ Ezeket az információkat a nevelők szintén visszaigazolták.

mértékben megbízott volna. Továbbá 14 fő (36.8%) csak egy bizalmas barátal rendelkezett. A csoportban 6 főnek kettő, 2 főnek három, egy főnek négy és 3 főnek öt bizalmas barátja volt. Az utóbbiak mind fiúk voltak, két 16 éves és egy 17 éves. A fiúk között, arányaikat tekintve, úgy tűnik, többen vannak azok, akiknek vagy nincs, vagy csak egy barátja volt, a lányok között pedig kevesebben azok, akiknek nincs egyáltalán bizalmas barátja. Az életkor tekintetében a csoport ebből a szempontból kiegyensúlyozottnak mondható, vagyis éppúgy megjelölte a fiatalabb korosztály is, hogy nincs egyáltalán bizalmas barátja, mint az idősebbnek tekinthető korosztály. Tehát ennél a vizsgálati csoportnál is megfogalmazható, hogy vagy nincs olyan barát, akiben teljes mértékben megbízna, vagy túlnyomó többségében maximum egyre korlátozódik (közel 70%). A fiatalok közül (mindkét nem esetében), akiknek nem volt bizalmas barátjuk, többen is arról számoltak be, hogy „*ebben a világban nem lehet megbízni senkiben sem*”, sőt volt olyan fiatal lány is, aki azt mondta: „*még saját magamban sem bízok*”. A bizalmas barátokkal rendelkezők közül a legtöbbnek nem az intézmények lakói közül kerültek ki a bizalmasai, ahogyan azt megfogalmazták: „*itt nem barátokat szerez az ember.*”

Az általános jellemzők bemutatását ennél a vizsgálati csoportnál is a családi állapotuk elemzésével zárom. Az erre a kérdésre adott válaszokat a 34. ábra mutatja be.

Forrás: Saját szerkesztés.

A fogvatartott, de az intézménybe kerülés előtt még tanuló K-PNEET fiatalok jelentős része (21 fő; 55.3%), családi állapotát tekintve, hajadon, vagy nőtlen. Ennél a

csoportnál is megfigyelhető volt, hogy főleg a női válaszadók nem feltétlenül értették meg azt a kérdést, hogy „hajadon-e”. Ennek a jelentésével nem mindenki volt tisztában. Ha azonban úgy kérdeztem meg őket, hogy „szingli-e”, azt már tökéletesen értették.⁴⁸ A férfi válaszadók közül 16 fő volt nőtlen, és 5 lány hajadon.

A második legjelentősebb csoportba a párkapcsolattal rendelkezők tartoztak, a megkérdezettek mintegy 42.1%-a (16 fő). A férfiak közül 9 főnek, míg a lányok közül 7 főnek volt már párkapcsolata, ami minden esetben, vagy „együtt-járást”, vagy nem bejegyzett élettársi kapcsolatot jelentett. Tehát az intézménybe kerülés előtt több lánynak volt már párkapcsolata, míg a fiúknak inkább nőtlen volt a családi állapotuk. Továbbá az is figyelemre méltó, hogy az állami gondoskodásban élők többségének (5 főnek) már volt párkapcsolata és csak kettő volt (egy fiú és egy lány) nőtlen, illetve hajadon. Házas a válaszadók közül egy lány volt, aki szintén állami gondoskodásban élt az intézménybe kerülés előtt. A vizsgálati csoportban elvált fiatal a felméréskor nem volt.

A 38 fős K-PNEET fiatalok mintájában 3 főnek már volt gyereke a kutatásom idején. Közöttük az egyik egy 17 éves fiú, a másik egy szintén 17 éves, de lány, mindkettőnek egy-egy gyereke volt, valamint egy 18 éves lány (ő volt a házas), akinek már két gyereke is volt.⁴⁹ Akiknek egy-egy gyereke volt, azoknál a családtagok nevelték a gyerekeiket. Azt itt fontos kiemelni, hogy a családtag, testvért, nagyszülőt, vagy távolabbi rokonokat jelentett és nem a fiatal saját szüleit, és nem is az esetleges párkapcsolatát (erre külön-külön kategóriák álltak rendelkezésre). Annak a lánynak, akinek már két gyereke volt, mindkettő nevelőszülő(k)nél tartózkodott. Vagyis a fiatalok négy gyerekét nem a vérszerinti szülők, vagy a fiatal partnere nevelte, hanem távolabbi családtagok, illetve nevelőszülő(k). Ugyanakkor a fiatalok azt nyilatkozták, hogy szabadulásukat követően szeretnék visszavenni gyerekeiket és saját maguk nevelni.

6.2.1.b. A vizsgált fiatalok családi háttérjellemezői:

Ebben a vizsgálati csoportban a fiatalok többségének (29 fő; 76.3%) élt mind a két szülője, ugyanakkor a válaszadói hajlandóság nem volt teljes. Egy fiú nem tudott a

⁴⁸ Sőt gyakorlatilag ők használták ezt a kifejezést, amit ezek után, következetesen alkalmaztam is magyarázószóként a terepkutatások alkalmainál.

⁴⁹ Fontosnak tartom megjegyezni, hogy a Rákospalotai Javítóintézet teljes vizsgálati csoportjában további két lány a kutatás idején terhes volt; az egyik öthetes, a másik pedig közel járt a harmadik hónaphoz. A vizsgálatok azt nem tudták ebben az esetben kimutatni, hogy a lányok a K-PNEET, vagy a K-NEET csoporthoz tartoztak-e, de az összkép teljességéhez ez az információ mindenképpen hozzátartozik.

szüleiről semmit sem, így azt sem, hogy éltek-e, illetve azt sem, hogy volt-e bejelentett, hivatalos munkahelyük. Nagymamáját jelölte meg nevelőszülőként, és a szülő legmagasabb iskolai végzettségét is rá vonatkoztatta.⁵⁰ Hét főnek (18.4%) már csak az egyik szülője élt, és egy olyan fiatal volt a csoporttagok között, akinek már egyik vérszerinti szülője sem élt. Azt ebben az esetben sem mutatta ki a kutatás, hogy a még élő szülők családi állapota mi volt.⁵¹

A K-PNEET tanuló státuszú csoport esetében is elmondható, a fiatalok nagycsaládból származtak, sőt ennek a csoportnak a tagjai már kifejezetten sok testvérrel rendelkeztek. A testvérek számánál ebben a csoportban is, mint ahogyan az összes vizsgált csoport esetében is, csak a vérszerinti testvérek, illetve azok a fél-testvérek („*mostohatestvérek*”) számítottak, akiket a fiatal valóban testvérként is tartott számon. Vagyis unokatestvérek és/vagy távolabbi rokonok nem számítottak bele a mintába. A 38 főből két olyan fiatal volt, akinek nem volt testvére, négy olyan, akinek egy, valamint kilenc olyan, akinek két testvére volt. Négy fiatalnak volt három, hét fiatalnak négy, három fiatalnak öt és további kilenc fiatalnak több mint öt testvére volt, ezek közül az egyiknek tizenkettő. Ezt, százalékos arányokban is, a kilencedik táblázat mutatja be.

9. táblázat: A vizsgált K-PNEET tanuló csoportban a testvérek száma (N=38) (%/[fő])

Nincs testvér	5.3 [2 fő]
1 testvér	10.5 [4 fő]
2 testvér	23.7 [9 fő]
3 testvér	10.5 [4 fő]
4 testvér	18.4 [7 fő]
5 testvér	7.9 [3 fő]
Több mint 5 testvér	23.7 [9 fő]

Saját szerkesztés.

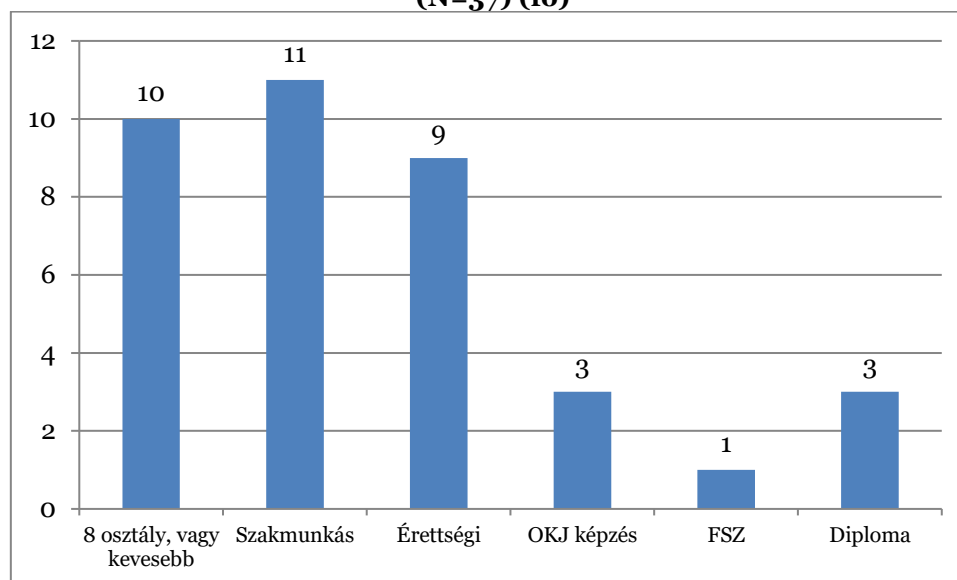
Összességében tehát megállapítható, hogy a vizsgált fiatalok több mint felének (23 főnek a 38-ból) a családjában négy, vagy annál (sokkal) több gyerek volt.

⁵⁰ Arra a kérdésre, hogy *Kielégítőnek tartotta-e a szülő(k) anyagi helyzetét?* szintén a nevelőszülőnek tekintett nagymamára vonatkozó adatot közölt, így a válaszát ennél a kérdésnél is figyelembe vettem, amit majd a későbbiekben elemzek.

⁵¹ Ez nyilvánvalóan a kutatásom egyik korlátja is, hiszen arra nem tudok a fiatalok egyetlen csoportjának családi háttérjellemezőinél sem hivatkozni, hogy hány fiatalnak váltak el a szülei, illetve, hogy milyen jellegű párkapcsolatban éltek a szülők, akár egy esetleges válás előtt, vagy éppen utána.

A szülő(k) iskolai végzettségére, valamint munkaerőpiaci státuszára vonatkozó kérdések eredményeit a következő két ábra szemlélteti. A válaszadói hajlandóság ezeknél a kérdéseknél sem volt teljes, az első esetben egy fő nem válaszolt, a másodikban pedig két fő nem adott választ a kérdésre.

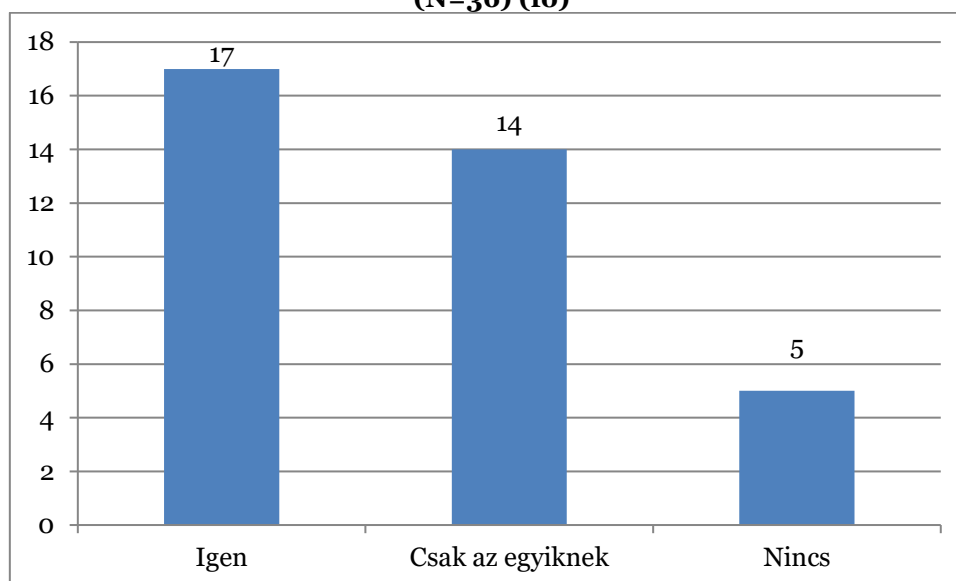
35. ábra: A szülő(k) legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége? (N=37) (fő)

Forrás: Saját szerkesztés.

Mint látható, a végzettségek teljes palettája megtalálható a fogvatartott fiatalok szüleinek iskolai végzettsége tekintetében. Ugyanakkor leginkább az alapfokú (vagy még az sem) és a szakmunkás végzettség a jellemző. A válaszadók 26.3%-nak egyik, vagy mindkét szülője mindösszesen alapfokú végzettséggel rendelkezett (10 fő), de sokuk még a nyolc általánost sem szerezte meg. Legnagyobb arányban (28.9%) a szakmunkás végzettséggel rendelkező szülők vannak (11 fő), de itt fontosnak tartom kiemelni, hogy két szülő iskolai végzettsége esetében a magasabb iskolai végzettséggel rendelkező szülőt számoltam. Érettségi bizonyítvánnyal a fiatalok szülei (vagy legalábbis az egyikük) igen nagy számban rendelkezett (9 fő; 23.7%). Kiemelendő a diplomával rendelkező (3 fő; 7.9%) szülők aránya is (ez azonban csak a férfi fogvatartottak szüleine volt jellemző). Ugyanakkor az az interjúk során megállapítást nyert, hogy a szülő(k) iskolai végzettségétől függetlenül a gyerek elhanyagolása számottevő indoka volt az intézményekbe kerülésnek. Továbbá a szülők esetleges magas, vagy magasabb iskolai végzettsége nem befolyásolta a fiatal kifejezetten alacsony iskolai végzettségét és/vagy teljesítményét.

**36. ábra: Van-e a szülő(k)nek hivatalos, bejelentett munkahelye?
(N=36) (fő)**

Forrás: Saját szerkesztés.

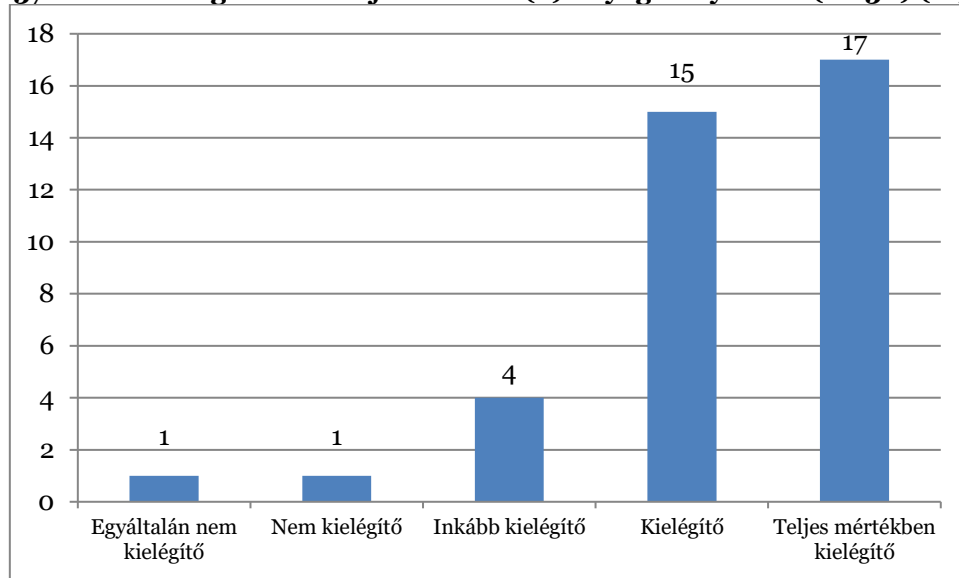
A csoportban 17 fiatal mindkét szülőjének volt hivatalos, bejelentett munkahelye a kutatás idején. A fiatalok közül 14 fő esetében csak az egyik szülő rendelkezett hivatalos, bejelentett munkahellyel, s ezek közül hat esetben csak az egyik szülő élt, viszont nyolc esetben mindkét szülő élt, de csak az egyiknek volt hivatalos, bejelentett munkahelye. A csoportban öt olyan fiatal volt, akinek egyik szülője sem rendelkezett hivatalos, bejelentett munkahellyel, s közülük csupán egy főnek csak az egyik szülője élt, viszont 4 főnek mind a két szülője élt. Vagyis a válaszadók szüleinek jelentős része (23 fő; 63.9%) rendelkezett hivatalos, bejelentett munkahellyel (beleértve azokat is, ahol csak az egyik szülő élt és volt munkahelye). Viszont 8 fiatal (22.2%) esetében mindkét szülő élt, de csak az egyiknek volt, 5 fiatal (13.9%) esetében pedig egyik szülőnek sem volt hivatalos, bejelentett munkahelye.⁵² Vagyis 13 főnek (36.1%) a családjában, vagy csak az egyik szülőnek, vagy egyik szülőnek sem volt hivatalos, bejelentett munkahelye.⁵³

A családi háttérjellemzők zárásaként ebben a vizsgálati csoportban is megkérdeztem, vajon kielégítőnek tartották-e a szülő(k) anyagi helyzetét. A kérdésre adott válaszokat a 37. ábra szemlélteti.

⁵² Az interjúk során derült arra fény, hogy az egyik fiúnak mind a két szülője börtönbüntetését töltötte a kutatás idején, s emiatt egynek sem volt hivatalos, bejelentett munkahelye.

⁵³ Abban természetesen nem lehetek teljesen biztos, hogy a válaszadók tudták pontosan, mit jelent a hivatalos, bejelentett munkahely, vagy, hogy bizonyosan elmondták, ha nincs a szülőknél ilyen típusú munkahely. A kérdés esetében inkább az a számottevő, hogy a szülők, úgy tűnik, legalábbis valamivel foglalkoztak. Ezek között lehetnek bejelentett munkahellyel rendelkezők, vagy feketén dolgozók is.

37. ábra: Kielégítőnek tartja-e a szülő(k) anyagi helyzetét? (N=38) (fő)

Forrás: Saját szerkesztés.

A válaszadói hajlandóság ennél a kérdésnél már teljes volt. A kérdőívek felvételekor, valamint az interjúk alkalmával is ennél a kérdésnél rákérdeztem, hogy volt-e otthon ennivaló, ruházat, kapott-e játékokat, illetve szórakozási lehetőségeket, annak érdekében, hogy a fiatalok biztosan megértésék, mire vonatkozott a kérdés. A válaszaikból egyértelműen látszott, értették a kérdést, tudták is mire vonatkozik. Több olyan választ is kaptam, hogy „*persze otthon megvolt minden, kaja, ruha, amit akartam. Néha nem vették meg anyuék, amit a Plázából akartam, de azért összességében minden meg volt*”.

Mint azt az ábra szemléletesen mutatja, a K-PNEET tanuló fiatalok túlnyomó többsége (32 fő; 84.2%) kielégítőnek, vagy teljes mértékben kielégítőnek tartotta a szülők anyagi helyzetét. Mindösszesen 5 válaszadó volt, aki az *inkább kielégítő* (4 fő), valamint a *nem kielégítő* (1 fő) kategóriát választotta. Olyan fiatal pedig csak egy volt (lány), aki erre a kérdésre az *egyáltalán nem kielégítő* választ adta. Ő később nevelőszülőkhöz is került (nem is egyhez), ahol viszont az anyagi helyzetet teljes mértékben kielégítőnek találta, elmondása szerint „*mindent megkaptam a nevelőszüleimtől, amit csak akartam.*” Ugyanakkor ezektől a nevelőszülőktől folyamatosan elszökött, s ez volt az egyik oka annak, hogy állami gondoskodásba került végül. Azonban határozottan állította, hogy szabadulását követően a biológiai családjához szeretne hazamenni. Amikor megkérdeztem, mi ennek az oka, azt válaszolta: „*mégis csak ők a szüleim, ők az igazi család.*”

A testvérek száma, vagyis gyakorlatilag a család mérete nem befolyásoló tényező abban, hogy a fiatal mit válaszolt erre a kérdésre. A kifejezetten magas gyerekszámú családokban felnövekvő fiatalok éppúgy választották a *kielégítő*, vagy *teljesen kielégítő* kategóriákat, mint az alacsonyabb gyerekszámú családokban felnövekvő fiatalok. Attól is független, hogy a fiatal időközben állami gondoskodásba, vagy nevelőszülőkhöz került, s úgy emlékezett vissza a szülei anyagi helyzetére. Továbbá a válaszokban impliciten az is megjelenik, hogy a szülők alacsony iskolai végzettsége ellenére, illetve, hogy sok esetben csak az egyik szülőnek, vagy egyik szülőnek sem volt hivatalos bejelentett, munkahelye, a fiatalok jelentős arányban mégis kielégítőnek tartották szüleik anyagi helyzetét.

6.2.1.c. A vizsgált fiatalok oktatási jellemzői:

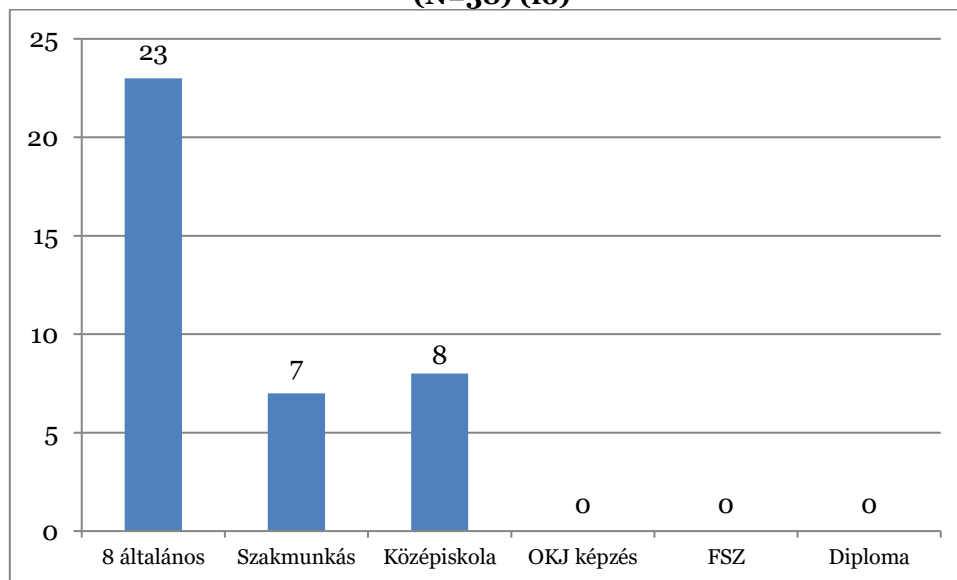
Mint azt korábban már említettem, a K-PNEET tanuló státuszba tartozó vizsgálati csoport tagjai elviekben kivétel nélkül folytattak valamilyen szintű tanulmányokat az intézetekbe kerülésük előtt. Ezt a kérdőíveken adott válaszok is visszaigazolták.

A fiatalok közül 37 főnek, tehát gyakorlatilag majdnem a teljes mintának, a bekerülés előtti legmagasabb iskolai végzettsége a nyolc általános (vagy annál kevesebb) volt. Ebből 25 fő általános iskolai, 7 fő szakmunkás és 6 fő középiskolai tanulmányokat folytatott. Egyetlen olyan fiatal lány volt a csoportban, akinek – bár a bekerülés előtt ő is folytatott tanulmányokat – saját elmondása szerint volt már OKJ-s képzésben megszerzett oklevele. Az alapfokkal rendelkezők között számosan az úgynevezett HÍD-programban folytatták tanulmányaikat, de végzettséget már nem szereztek.

Különösen figyelemre méltó, hogy az iskolából való kimaradás általános és szinte egyetlen okaként jelölték meg interjúalanyaim a baráti társaságot, illetve a társaság nyújtotta szórakozási lehetőségeket. Az iskola, illetve az ott folyó oktatás a többségüknek *unalmas* volt, tanáraikkal rendszeresen nem volt jó kapcsolatuk (bár többen azt is megjegyezték, hogy voltak pedagógusok, akikkel kifejezetten jó kapcsolatot ápoltak). A szülők gyakorlatilag vagy tehetetlenül nézték gyerekeik tévútra kerülését, vagy több esetben nem is tudtak arról, hogy a gyerek nem jár iskolába. A fiatalok beszámolóiból az is kivehető volt, hogy a szülők nem fordítottak különösebb gondot arra – bármilyen iskolai végzettséggel is rendelkeztek –, hogy a gyerekük jár-e iskolába vagy sem.

Mindkét intézmény nagyon komoly oktatási programot tart fent, s gyakorlatilag a fiataloknak kötelező oktatásban részt venniük a fogvatartás ideje alatt. Tehát az is mérhető volt, hogy az intézményekben milyen szintű oktatásban vettek részt. Ezt mutatja be a következő, 38. ábra.

38. ábra: Az Intézményben milyen szintű tanulmányokat folytat?
(N=38) (fő)

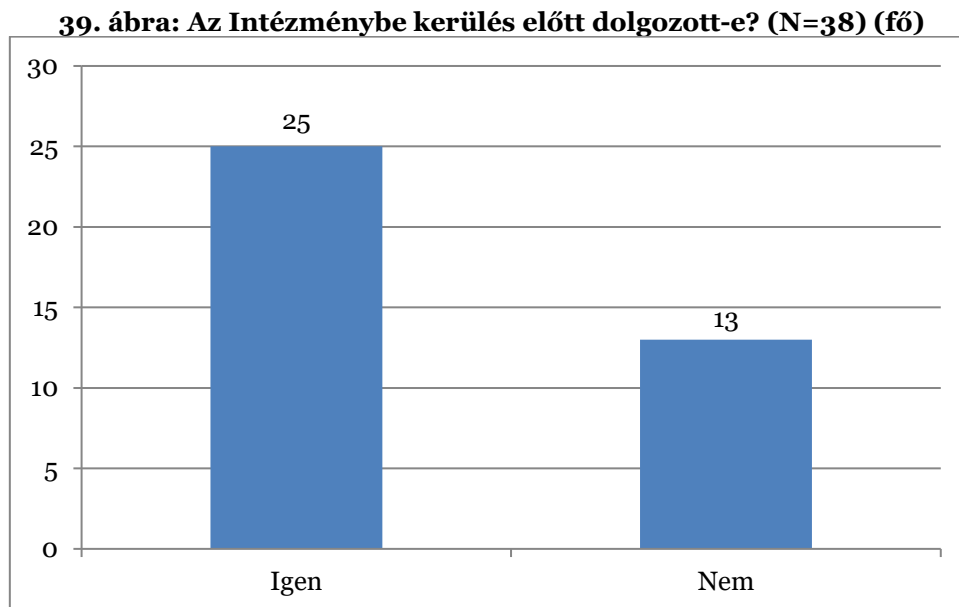
Forrás: Saját szerkesztés.

Az adatokból jól látszik, hogy a fogvatartott K-PNEET (az intézetekbe való bekerülés előtt) tanuló státuszú fiatalok közül 23 fő még mindig a legalacsonyabb iskolai végzettség megszerzésére törekedett. Továbbá 7 fő szakmunkás és 8 fő középiskolai tanulmányokat folytatott intézményi keretek között. Ezekből az adatokból pedig az is kiolvasható, hogy 23 fiatal (92%) nem fejezte be, vagyis nem volt meg az alapfokú végzettsége sem, az intézményekbe való bekerülés előtt. Ezek között a fiatalok között életkori megoszlásban egy 13 éves, egy 14 éves, tíz-tíz 16 és 17 éves és egy 18 éves volt. A 25 főből mindösszesen tehát két főnek volt meg a nyolc osztálya, mint legmagasabb, befejezett iskolai végzettség.

6.2.1.d. A vizsgált fiatalok munkaerőpiaci jellemzői:

Ugyan a vizsgálati csoport mindegyik tagja (38 fő) elvben tanuló státuszban volt az intézetekbe való bekerülés előtt, ugyanakkor az elemzés szerint, úgy tűnik 8 főnek a tanulás mellett volt hivatalos, bejelentett munkahelye is. Ebben az esetben, vagy diákmunkára lehet gondolni, vagy a fiatal azt a munkát, amit az iskola mellett végzett, hivatalosnak és bejelentettnek vélte, vagy így állította be.

Viszont arra a kérdésre, hogy *Az intézménybe kerülés előtt dolgozott-e?* kifejezetten figyelemre méltó válaszok születtek, mégpedig úgy, hogy erre a kérdésre minden fiatal adott választ. A 39. ábra a válaszmegoszlásokat mutatja be.

Forrás: Saját szerkesztés.

Tehát a fiatalok közül 25 fő (65.8%), annak ellenére, hogy elvileg tanuló volt egy oktatási intézményben, valamilyen munkatevékenységet folytatott. Ha elfogadjuk azt, hogy ebből 8 fő valamilyen diákmunkát végzett a tanulmányai mellett, akkor is több fiatal (17 fő; 44.7%) válaszolta azt, hogy dolgozott, mint ahány erre nemmel felelt. Ezekről a fiatalokról tudni lehetett, hogy az intézetekbe való bekerülésük előtt kifejezetten komoly alkohol- és drogproblémákkal küzdöttek, közülük többen nemcsak szerhasználók, de eladók is voltak, a fiúk között voltak olyanok, akik lányokat futtattak, s a lányok egy jelentős része prostituált volt. A fiatalok megtapasztalt őszintesége miatt, az nagyon is elképzelhető, hogy ezeket a „*tevékenységeket*”, vagy ezeknek egy részét értették „*dolgozás*” alatt.

6.2.1.e. A vizsgált fiatalok jövőképjellemzői:

A K-PNEET tanuló fiatalok vizsgált csoportjának bemutatását is az utolsó, jövőképjellemzőkkel zárom. Akárcsak a többi vizsgálati csoport esetében, az intézményekben fogvatartott fiatalokat is megkérdeztem a továbbtanulási terveikről (hazai, vagy esetleg külföld vonatkozásában), szabadulást követően kívánnak-e bejelentett, hivatalos munkába állni (szintén külföldi vonatkozásban is). Továbbá mennyire bíztak abban, hogy céljaikat elérik a közeljövőben, mennyire tartották önmagukat sikeresnek, s végül, összességében hogyan látják jövőjüket.

A vizsgált csoportban a fiatalok jelentős része (33 fő; 86.8%) tervezte, hogy szabadulást követően folytatja az intézményekben megkezdett tanulmányait. S mindösszesen csak 5 fő (13.2%) válaszolt nemmel erre a kérdésre. Ebből az öt válaszadóból négy általános iskolai tanulmányokat (két 16 éves és két 17 éves), valamint egy középiskolai tanulmányokat folytatott (20 éves) az intézményekben. Közülük négy fiú és egy lány volt.

Ez a nagyarányú tervezett továbbtanulási szándék azonban nem meglepő, hiszen mint azt korábban említettem, mindkét intézményben kötelező jellegű oktatás folyik. Továbbá mindkét intézményben a fiatalok minden napja irányított, merev struktúrák között zajlik. Ehhez rövid idő alatt hozzászoknak, sőt számukra ez ad támaszt, irányvonalat. Éppen emiatt, valóban érezhették úgy, hogy a szabadulást követően egy olyan életforma mellett kellene dönteniük, amit az intézmények és az ott dolgozó szakemberek nemcsak elvártak, hanem erre is motiválták őket. A kérdés csupán az, hogy a szabadulást követően, amikor a fiatal – rendszerint – visszatér abba a családi és távolabbi közegbe, amelyből bekerült az intézetekbe, megmarad-e, illetve megvalósul-e a továbbtanulási terv? A szakemberek egybehangzó véleménye szerint, éppen amiatt, mert oda kerülnek vissza, ahonnan jöttek, nagyon kicsi a valószínűsége, hogy a fiatal továbbtanul, sőt sokkal nagyobb a valószínűsége annak, hogy visszakerül az intézetekbe, vagy a korhatárt meghaladóan a börtönbe (ahol azonban már nem ez a strukturált, pozitív irányba terelő rendszer várja őket).

Ha azonban a továbbtanulási tervekkel kapcsolatban a külföld, mint választható lehetőség merült fel, a fiataloknak már több mint a fele nem szándékozna ezért külföldre távozni (21 fő; 55.3%). Vagyis ebben a vizsgálati csoportban is a tagok jelentős részének a külföld nem vonzó perspektíva, ha a továbbtanulásról lenne szó.

A munkaerőpiacra való elhelyezkedéssel kapcsolatban a fiatalok 97.4 százaléka, vagyis egyetlen kivételtől eltekintve mindenki, a szabadulását követően tervezte, hogy hivatalos, bejelentett munkába áll. Nyilván ez sem meglepő, a már előbb említett intézményi keretek miatt, vagy, mert nincs tisztában a fiatal azzal, mit jelent a fogalom, hivatalosan bejelentett munka, vagy, mert úgy akart válaszolni, ahogyan hitte, hogy az intézmény és a vele szemben ülő kutató elvárja. Természetesen azt sem akarom kizárni, hogy a fiatalok, vagy egy részük, valóban hitte és bízott is abban, hogy a szabadulást követően a legális munkaerőpiacra képes lesz belépni.

A nagyarányú tervezett munkába állás mellett, az is egy figyelemreméltó képet mutat, hogy a fiatalok, melyik szektorban dolgoznának szívesen. A túlnyomó többség (32 fő; 84.2%) az üzleti szektorban szeretne elhelyezkedni. A kérdőívek lekérdezésekor folytatott rövid diskurzusok, valamint a fiatalokkal készített interjúk egyértelműsítették, hogy a minél nagyobb pénzkeresési lehetőség miatt gondolták úgy, hogy az üzleti (mágán) szektorban helyezkednek el. Továbbá azt is érdemes szem előtt tartani, hogy a fiatalok egy jelentős részének akár már komoly tapasztalata is lehetett ebből a szektorból (csak éppen annak nem a legális világából).

A külföldi munkavállalással kapcsolatos kérdésre adott válaszok szinte ugyanazt az arányt mutatják, mint fentebb a hazai munkavállalással kapcsolatos arányok. A fiatalok 92.1 százaléka (35 fő) tervezte, hogy külföldön vállal munkát, s csak három nem gondolkodna ebben. Mint azt korábban már említettem, számos fiatal valamelyik családtagja a kutatás idején is külföldön tartózkodott, az interjúk tanúsága szerint pénzkeresési céllal. Továbbá a fiatalok között többen is megfogalmazták az interjúk alatt: „külföldre kell menni dolgozni, mert onnan dől a lé”, viszont ehhez azt is gyakran hozták, hogy kvázi ingázók lennének, vagyis a pénzt külföldön keresnék meg, de azt itthon költenék el.

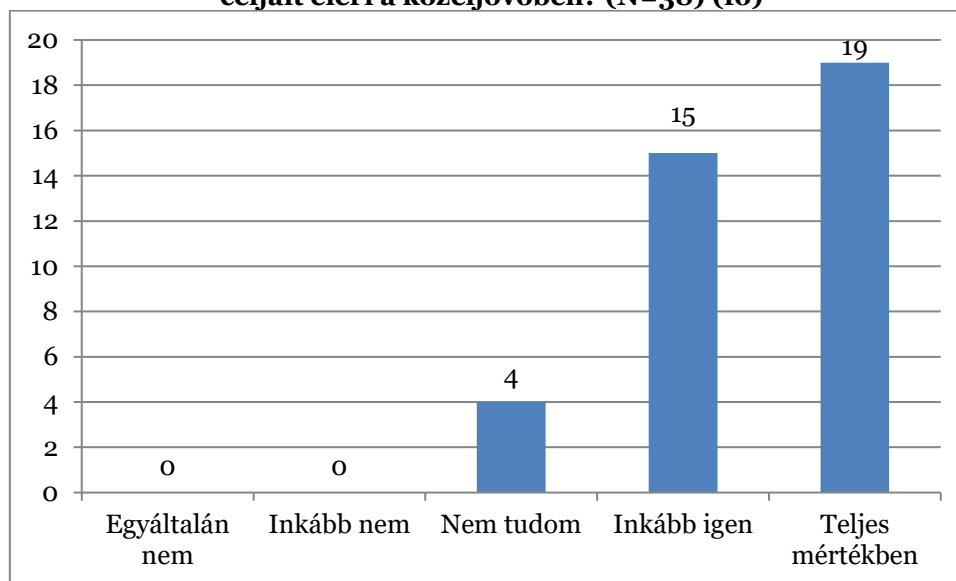
A külföldi továbbtanulással, illetve munkavállalással összefüggésben feltett kérdésre (*Ha a fenti okok valamelyike miatt sikerülne külföldre utaznia, meddig maradna abban az országban?*) a csoporttagok, úgy tűnik, elég kiegyensúlyozott válaszokat adtak. Vagyis azok, akik terveznének külföldön továbbtanulni, a legjelentősebb arányban sokáig maradnának külföldön, több hónapra, akár évekre is (11 fő). Sőt 4 fő örökre ott is maradna. Mindösszesen csak 2 fő adott ettől eltérő válasz. Azok pedig, akik terveztek külföldi munkavállalást, még nagyobb létszámban (19 fő) választották a *sokáig* kategóriát, illetve 6 fő az *örökre ott maradnék* kategóriát. Ugyanakkor ebben az alcsoportban

már 5-5 fő bizonytalan volt, illetve csak rövid ideig hagyná el az országot munkavállalási céllal.

A külföldi továbbtanulási, valamint munkavállalási törekvésekkel kapcsolatban összességében tehát megfogalmazható, hogy a fogvatartott fiatalok egy jelentős részétől, legalábbis a kérdőívek felvétele idején, nem állt távol, hogy külföldön, elsősorban munkavállalás, pontosabban remélt nagyobb összegű jövedelem céljából szerencsét próbáljon. Ehhez elképzelhetően még a családi és/vagy rokoni kapcsolataik is megvannak. Ugyanakkor ez nagy valószínűséggel egy ingázó munkavállalást jelentene, olyat, amit többen is megtapasztaltak már családtagjaiktól.

A következő kérdés a fiatalok céljaira vonatkozott, pontosabban arra, mennyire bíztak abban, hogy a céljaikat – bármik is legyenek azok – elérik a közeljövőben. A fiatalok válaszait a 40. ábra mutatja be.

40. ábra: Egy 5 fokú skálán mennyire bízik abban, hogy céljait eléri a közeljövőben? (N=38) (fő)

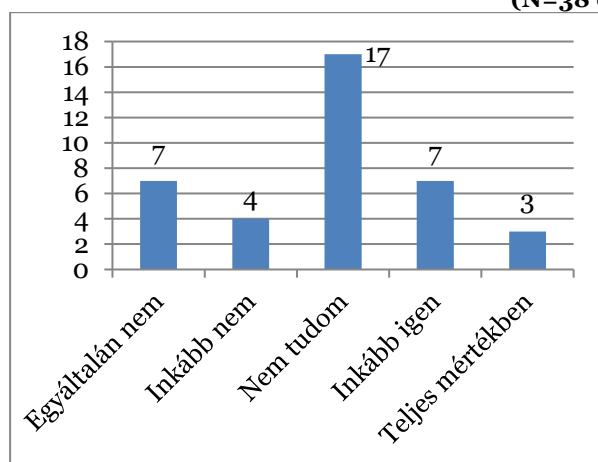
Forrás: Saját szerkesztés.

A vizsgált csoportban nem volt olyan, aki az *egyáltalán nem*, illetve az *inkább nem* kategóriát jelölte volna meg, és a bizonytalanok száma is kifejezetten alacsony (4 fő; 10.5%). Viszont a válaszadók jelentős része (89.5%) vagy inkább bízott (15 fő; 39.5%), vagy teljes mértékben bízott (19 fő; 50%) céljaik elérésében. Ez persze lehet egyfajta felvett pozitív attitűd is, amit esetleg a túlélési ösztön, vagy az intézmények strukturalitása és oktatási-fejlesztési programjai indukálnak a fiatalokban. Ugyanakkor a

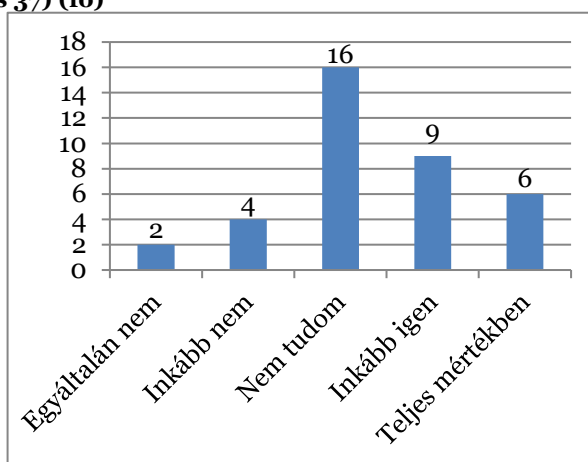
kutatás teljes horizontjában számomra sokkal inkább úgy tűnik, hogy a fiatalok, vagy azoknak egy jelentős része, valóban bízott abban, hogy a céljait képes lesz megvalósítani.

A vizsgálati csoportban arra a kérdésre, hogy a fiatal *sikeresnek tartotta-e magát*, valamint, hogy véleménye szerint a *barátai sikeresnek tartották-e őt*, az előzőekhez hasonlóan, egymás mellé szerkesztett ábrák (41. és 42. ábrák) adják meg a válaszokat.

41. ábra: Sikeresnek tartja-e magát?

42. ábra: Sikeresnek tartják-e Önt a barátai? (N=38 és 37) (fő)

Forrás: Saját szerkesztés.

A válaszadói hajlandóság az egyik kérdés tekintetében nem volt teljes; az első kérdésre az összes fiatal válaszolt, viszont a második, *Sikeresnek tartják-e Önt a barátai?* esetében egy fő nem adott értékelhető választ.

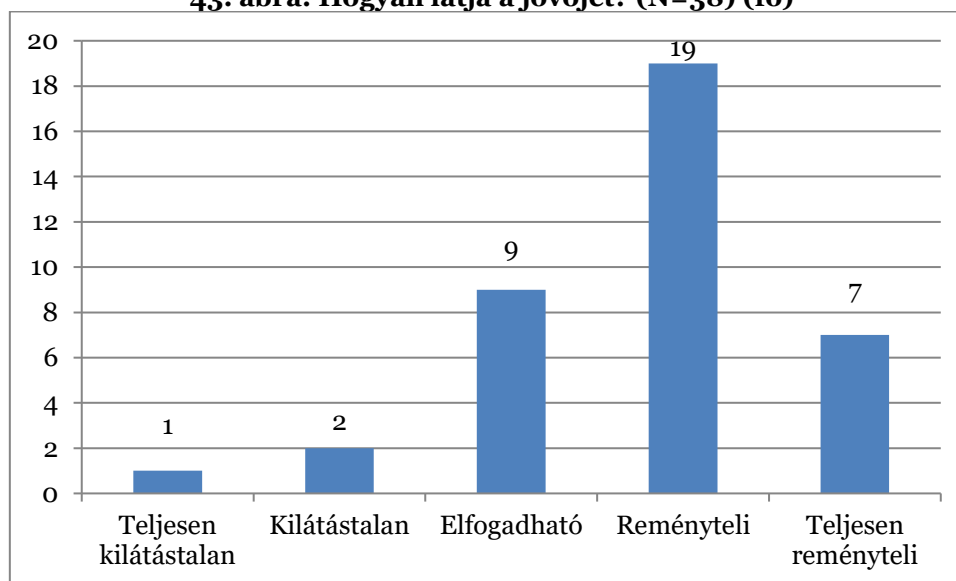
A választ adók többsége vagy nem tartotta magát sikeresnek (11 fő; 28.9%), vagy nem tudta igazán eldönteni válaszában, hogy sikeresnek tartsa-e magát, vagy sem (17 fő; 44.7%). Az interjúk során azonban kiderült, hogy azok a fiatalok, akik negatív, vagy semleges választ adtak a kérdésre, egyértelműen jelen állapotukra hivatkozva adták meg válaszaikat. Mint ahogyan fogalmaztak: „*hogyan lehetnék sikeres, ha egyszer idekerültem!*” Viszont, amikor megkérdeztem, *ha nem került volna be az intézetbe, akkor a kérdésre mit felelne?* egyértelműen a skála pozitívabb oldaláról adták volna meg válaszukat. Tehát a sikertelenségük egyik, s talán legfontosabb oka az, hogy bekerültek az intézetekbe, s többségük esetében hosszantartó börtönbüntetés vár rájuk. Amennyiben ezt sikerült volna elkerülniük, akár úgy, hogy nem követik el a bűncselekményt, akár úgy, hogy nem kapják el őket, akkor a sikerességről alkotott képük valószínűleg jelentősen változik a pozitív megítélés irányába.

A fogvatartottak között, a bűnelkövetés és az intézményekbe való bekerülés ellenére is, 7 fő (18.4%) inkább sikeresnek, 3 fő pedig (7.9%) teljes mértékben sikeresnek tartotta magát a kérdőív felvételekor. Vagyis a fogvatartott fiatalok több mint egynegyede (26.3%) a bűncselekményeik elkövetése ellenére, és a hosszantartó szabadságvesztéssel együtt is sikeresnek, vagy teljes mértékben sikeresnek gondolta magát.

Mint azt a korábbi elemzéseim már kimutatták, ebben a vizsgálati csoportban kifejezetten sok olyan fiatal van, akiknek egyáltalán nincs bizalmas barátja (12 fő), és szintén kimagasló azoknak a fiataloknak a létszáma is (14 fő), akiknek mindösszesen csak egy bizalmas barátja volt. A meglévő barátok többsége pedig nem az intézetekből került ki. Tehát a bizalmas barátok száma alacsony és az intézmény előtti életéből származik. Ugyanakkor ez nem jelenti azt, hogy ismerősi, vagy „*haveri*” társasága ne lett volna a fiataloknak. Ha a két ábrát összevetjük, nagymértékű hasonlóságot mutatnak. Mindkettő esetében a bizonytalanok száma a legjelentősebb, ami alátámaszthatja azt, hogy valóban azért nem érezte magát sikeresnek, vagy legalábbis volt ebben bizonytalan, mert az intézmények falai között volt kénytelen élni azzal a tudattal, hogy akár hosszantartó börtönbüntetés is várhat rá. Kevesebb arányban ugyan, de itt is megjelent az *inkább nem* és az *egyáltalán nem*, valamint az *inkább igen* és a *teljes mértékben* is (ebben az esetben az arányok magasabbak). Ami akár jelentheti azt is, hogy amikor a kérdés úgy hangzott el, hogy a fiatal jelen állapotát kissé eltávolíthatta önmagától, vagy ha úgy tetszik mintegy „*kívülről nézhetett önmagára*”, akkor inkább a bizakodás jelenik meg. Ez természetesen túlélési ösztönként is felfogható.

A K-PNEET tanuló csoport jövőképelemzésének bemutatása végén, annak a kérdésnek az eredményeit vizsgálom, hogyan látta a fiatal, a kérdőív felvételekor, jövője alakulását. Amint arra már többször is utaltam, akárcsak a fentebbi kérdéseknél, ebben az esetben sem volt definiálva, mit is értsenek a jövő fogalmán.

43. ábra: Hogyan látja a jövőjét? (N=38) (fő)

Forrás: Saját szerkesztés.

Az 38 K-PNEET korábban még tanuló, de jelenleg fogvatartott fiatal, három kivételtől eltekintve, a kérdőív felvételekor saját jövőjét pozitív irányba billenőnek látta. Vagyis jelentős részük (92.1%) úgy gondolkodott a jövőjével kapcsolatban, hogy az elfogadható (9 fő; 23.7%), de ezen belül is a többség inkább reménytelinek (19 fő; 50%), vagy teljesen reménytelinek (7 fő; 18.4%) gondolta azt.

A képet talán egy kissé még jobban részletezi, ha az erre a kérdésre adott válaszokat összehasonlítom azokkal a válaszokkal, melyek arra vonatkoztak, vajon a fiatal meny-nyire bízott céljai jövőbeni elérésében. Ezt a következő, 10. táblázat mutatja be.

10. táblázat: Mennyire bízunk abban, hogy céljait eléri a közeljövőben? & Hogyan látja a jövőjét? (N=38) (fő)

<i>Mennyire bízunk abban, hogy céljait a közeljövőben eléri?</i>	<i>Hogyan látja a jövőjét?</i>					<i>Össze- sen:</i>
	Teljesen ki- látástalan	Kilátástalan	Elfogadható	Reményteli	Teljesen reményteli	
Nem tudom	0	0	4	0	0	4
Inkább igen	1	2	4	8	0	15
Teljes mérték- ben	0	0	1	11	7	19
<i>Összesen:</i>	1	2	9	19	7	38

Saját szerkesztés.

($p < 0,001$; Cramer's $V = 0,590$)

Mindösszesen csupán három olyan fiatal volt, aki egymásnak ellentmondó válaszokat adott a kérdésekre. Vagyis inkább bízott abban, hogy céljait eléri a közeljövőben, de a jövőjét (teljesen) kilátástalannak látta. Ugyanakkor többségében azok, akik inkább,

vagy teljes mértékben bíztak céljaik elérésében, jövőjüket reménytelinek, vagy teljes mértékben reménytelinek látták.

Az talán egyáltalán nem meglepő, hogy a két kérdés szorosan összefügg(het) egymással. Hiszen az az ember, aki kifejezetten bízik abban, hogy céljait eléri a közeljövőben, jövőjét is nagy valószínűséggel pozitív megvilágításban fogja látni. A meglepő az, hogy kifejezetten súlyos bűncselekményeket elkövető és éppen emiatt (többnyire) hosszú ideig tartó börtönbüntetésre váró fiatalok is hasonlóan gondolkodnak.

Vagyis a szerzett információkból további kérdések merülnek fel: Mik lehetnek azok a célok, amelyek elérésében bíztak? Milyen az a jövő, melyet ők reménytelinek, vagy teljesen reménytelinek gondoltak? Továbbá mit fognak ők tenni abban a jövőben, ami többségük számára reményteli, avagy teljesen reményteli?

Mint azt a második fejezet elején már megfogalmaztam, a K-PNEET fiatalok esetében is két külön alcsoportot hoztam létre: a K-PNEET tanuló és a K-PNEET munkavállaló fiatalok alcsoportjait. Azonban a K-PNEET munkavállaló fiatalok csoportjának elemszáma kifejezetten alacsony volt (3 fő) ezért ennél a csoportnál, a következőkben, csak szöveges elemzésben mutatom be az alcsoport jellemzőit.

6.2.2. K-PNEET munkavállaló fiatalok elemzése:

Az SPSS adatbázisban összesen 11 fő jelent meg ebben az alcsoportban. Ugyanakkor a leválogatásukkor kiderült, hogy 8 fő az intézménybe kerülés előtt aktív tanulói státuszban is volt. Ez pedig az interjúk tanúsága szerint azt jelenti, hogy ez a 8 fő az aktív tanulói státusza mellett diákmunkát is vállalt, és ezért tűntek fel a munkavállaló K-PNEET csoportban is. Ezt a 8 főt a tanuló alcsoportba helyeztem és fentebb részletesen is elemeztem.

Vagyis összesen csak 3 fő az, akik az intézménybe kerülés előtt aktív tanulói státusszal nem rendelkező, csak munkavállaló K-PNEET fiatal volt. Ennek a 3 főnek az elemzése, különböző jellemzőik alapján, olvasható az alábbiakban, szöveges formában.

1. Általános jellemzők:

Mindhárom férfi, az életkorukat tekintve, 16, 17 és 19 évesek. Az intézménybe kerülés előtt egy fő a szüleivel, egy a párkapcsolatával, egy pedig saját háztartásban élt. Családi állapotuk szerint egy fő nőtlen és kettő fő párkapcsolatban élt. A három fiatal közül

egynek (17 éves) már volt gyermeke. Mindhárom cigány származású fiatal volt. Kettőnek egyáltalán nem voltak bizalmas barátai, míg egy fiatalnak mindösszesen egy ilyen barátja volt.

2. Családi háttérjellemzők:

A három fiatal közül kettőnek csak az egyik szülője élt, egynek pedig mind a kettő. Azoknál a fiataloknál, ahol csak az egyik szülő élt, mindkét esetben, mind a kettőnek volt hivatalos, bejelentett munkahelye. A harmadik esetben a fiatal nem válaszolt. Két esetben a szülő(k)nek 8 osztály vagy kevesebb a legmagasabb iskolai végzettsége, míg egy esetben a szülő(k) diplomával rendelkezett. A fiatalok közül kettő nagycsaládból származott; egynek három testvére, a másiknak pedig hét testvére volt. Egy fiatalnak nem volt testvére. Két fiatal kielégítőnek, egy pedig teljes mértékben kielégítőnek tartotta a szülei(k) anyagi helyzetét.

3. Oktatási jellemzők:

Végzettségüket tekintve két fiatalnak 8 osztálynál kevesebb volt az intézménybe kerülés előtt, egy esetben pedig meg volt a 8 általános. Mindhárman tanultak az intézményben, hiszen ez kötelező eleme az ott tartózkodásuknak. Két fő a 8 általánost igyekezett befejezni, egy pedig középiskolába járt. A szabadulást követően két fő tervezné a továbbtanulást, egy azonban már nem. Továbbá a szabadulásukat követően egyikük sem folytatna külföldön tanulmányokat.

4. Munkaerőpiaci jellemzők:

Az intézménybe kerülés előtt mindháromnak hivatalos, bejelentett munkahelye volt, de különböző szektorokban; egy az állami, egy az üzleti (magán) és egy a civil szektorban tevékenykedett. A szabadulást követően mindhárom szeretne újra hivatalos, bejelentett munkába állni. Kettő az üzleti (magán), míg egy fiatal a civil szektorban szeretne elhelyezkedni.

5. Jövőképjellemzők:

A szabadulást követően két fiatal szívesen menne külföldre dolgozni, egy azonban biztosan ki sem menne. Két fiatal inkább, vagy teljes mértékben hiszi, hogy céljait eléri a közeljövőben, egy pedig a kérdőív felvételekor még nem tudta. Kettő nem tudta eldönteni, hogy sikeresnek tartja-e magát, egy pedig az „*inkább igen*”-nel válaszolt. Itt

azonban érdemes figyelembe venni, hogy Javítóintézetben lévő fiatalokról van szó, akik többségükben azt nem tartották sikernek, hogy bekerültek az intézetbe. Végezetül a jövőjükkel kapcsolatban egy elfogadhatónak látta a jövőjét, kettő fiatal pedig reménytelenek.

A második alfejezetben az általam tanuló és munkavállaló K-PNEET fiatalok részletes elemzésével foglalkoztam. Mindkét csoport tagjainak általános jellemzőit, családi háttérjellemezőit, oktatási és munkaerőpiaci jellemzőit, valamint jövőképjellemezőit vizsgáltam az általam készített kérdőív adatai alapján, továbbá felhasználtam a fiatalokkal és a velük dolgozó szakemberekkel készített interjúanyagaimat is.

A fejezet lezárásaként, itt most nem a két csoport jellemzőiből levonható tanulságokat hasonlítom össze egymással. Hiszen a K-PNEET, az intézménybe kerülés előtt még munkavállaló fiatalok elemszáma annyira alacsony (3 fő), hogy a két csoport összehasonlítása nem mutatna releváns képet. Éppen emiatt az alábbiakban megjelenő összefoglaló táblázat csak a K-PNEET, az intézményekbe kerülés előtt még tanuló státusszal rendelkező fiatalokat mutatja be jellemzőik alapján (11. táblázat).

11. táblázat: A K-PNEET tanuló státuszú fiatalok általános, családi, oktatási, munkaerőpiaci és jövőképjellemezőinek összefoglalása (N=38)

Általános jellemzők	
<i>Kivel él egy háztartásban?</i>	A csoporttagok fele, az intézményekbe kerülés előtt, a szüleivel élt. Ugyanakkor a csoport 34.2%-a már a gyermekvédelmi rendszer látókörében volt bűnelkövetésük idején. Itt már megjelentek a párkapcsolattal, saját háztartásban és az albérletben élők is.
<i>Jelenlegi családi állapota?</i>	A fiatalok jelentős része (55.3%), hajadon, vagy nőtlen. A második legjelentősebb csoportba a párkapcsolattal rendelkezők tartoztak (42.1%). Ez minden esetben, vagy „együtt-járást”, vagy nem bejegyzett élettársi kapcsolatot jelentett.
<i>Van-e már saját gyereke?</i>	3 főnek már volt gyereke. Közöttük kettő 17 éves egy-egy gyerekkel, valamint egy 18 éves, akinek azonban már két gyereke is volt.
<i>Baráti kapcsolatok?</i>	Ennél a vizsgálati csoportnál is megfogalmazható, vagy nincs olyan barát, akiben teljes mértékben megbízna a fiatal, vagy túlnyomó többségében maximum egyre korlátozódik (közel 70%).
<i>Nemzetisége?</i>	A cigány származású fiatalok felülreprezentáltak voltak (64.9%).
Családi háttérjellemezők	
<i>Szülő(k) iskolai végzettsége?</i>	A végzettségek teljes palettája megtalálható a fogvatartott fiatalok szüleinek iskolai végzettségei tekintetében. Ugyanakkor leginkább az alapfokú (vagy még az sem) és a szakmunkás végzettség a jellemző.
<i>Szülő(k) munkaerőpiaci helyzete?</i>	A válaszadók szüleinek jelentős része (63.9%) rendelkezett hivatalos, bejelentett munkahellyel. Viszont 36.1%-nak a családjában, vagy csak az egyik szülőnek, vagy egyik szülőnek sem volt hivatalos, bejelentett munkahelye.
<i>A család mérete?</i>	A fiatalok nagycsaládból származtak, sőt ennek a csoportnak a tagjai már kifejezetten sok testvérrel rendelkeztek.

Oktatási jellemzők	
<i>Iskolai végzettség?</i>	A teljes mintából (38 fő) 23 fiatalnak nem volt meg az alapfokú végzettsége sem, az intézményekbe való bekerülés előtt.
<i>Jelenlegi tanulmányok?</i>	A fiatalok közül 23 fő a legalacsonyabb iskolai végzettség megszerzésére törekedett. 7 fő szakmunkás és 8 fő középiskolai tanulmányokat folytatott az intézményi keretek között.
Munkaerőpiaci jellemzők	
<i>Feltételezett jövedelemszerző tevékenység?</i>	8 fő, saját elmondása szerint, diákmunkát végzett, 17 fő (44.7%) pedig azt válaszolta, hogy dolgozott tanulmányai mellett. Tehát erősen feltételezhető, hogy a tanulói státusz ellenére a fiatalok között lehettek jó néhányan, akik a tanulmányaik mellett fél- vagy illegális munkából származó jövedelemre tettek szert.
Jövőképjellemzők	
<i>A szülő(k) anyagi helyzetének megítélése?</i>	A fiatalok túlnyomó többsége (84.2%) kielégítőnek, vagy teljes mértékben kielégítőnek tartotta a szülők anyagi helyzetét.
<i>Tervezett továbbtanulás?</i>	A fiatalok jelentős része (86.8%) tervezte, hogy szabadulást követően folytatja az intézményekben megkezdett tanulmányait. Ha azonban a továbbtanulási tervekkel kapcsolatban a külföld, mint válaszható lehetőség merült fel, a fiataloknak már több mint a fele nem szándékozna ezért külföldre távozni (55.3%).
<i>Tervezett munkavállalás?</i>	A munkaerőpiacra való elhelyezkedéssel kapcsolatban a fiatalok 97.4%-a a szabadulását követően tervezte, hogy hivatalos, bejelentett munkába áll. A túlnyomó többség (84.2%) az üzleti szektorban szeretne elhelyezkedni. A fiatalok 92.1 %-a tervezte, hogy külföldön vállal munkát.
<i>Jövőbeni célok elérése?</i>	A válaszadók jelentős része (89.5%) vagy inkább bízott, vagy teljes mértékben bízott jövőbeni céljaik elérésében.
<i>Sikeresség?</i>	A választ adó fiatalok többsége vagy nem tartotta magát sikeresnek (28.9%), vagy nem tudta igazán eldönteni válaszában, hogy sikeresnek tartsa-e magát, vagy sem (44.7%). Az interjúk során azonban kiderült, hogy azok a fiatalok, akik negatív, vagy semleges választ adtak a kérdésre, egyértelműen jelen állapotukra hivatkozva adták meg válaszaikat.
<i>Jövőről alkotott vélemény?</i>	A fiatalok jelentős része (92.1%) úgy gondolkodott a jövőjével kapcsolatban, hogy az elfogadható, de ezen belül is a többség inkább reménytelennek, vagy teljesen reménytelennek látta azt.

Saját szerkesztés.

6.3. A vizsgált NEET fiatalok elemzése

A harmadik fejezetben már csak azoknak a vizsgált fiataloknak a kérdőívekből és az interjúkból származó adatait elemzem, akik az általánosan elfogadott definíció szerint NEET fiatalok voltak.⁵⁴ A korosztályi határokkal, pontosabban a felső korhatárral azonban megengedőbb voltam, hiszen mint azt a disszertáció első szerkezeti egységében és a módszertanban is részletesen tárgyaltam, a NEET fiatalok korhatárát a nemzetközi és a hazai mérvadó szervezetek és kutatások alapján, valamint a saját definícióm értelmezése szerint is 15-29 éves korhatárban állapítottam meg. Ez azonban csak mindösszesen 3 főt érintett (egy 25 éves, egy 26 éves és egy 27 éves fiatal). Így a vizsgálatomban szereplő fiatalok korösszetétele a 15 és 27 évesek között mozgott.

Az elemzések esetében, hasonlóan a már eddig bemutatottakhoz, szöveges és grafikus elemeket is használtam. Továbbá a fentebb már ismert jellemzők alapján mutatom be a vizsgálati csoportot. Vagyis kitérek az általános, a családi, az oktatási és munkaerőpiaci jellemzőikre, s végezetül a jövőképjellemzőikre.

A NEET fiatalok vizsgálati csoportja két alcsoportból tevődött össze: NEET fiatalokból (34 fő) és K-NEET fiatalokból (17 fő). A NEET fiatalok adatai a Szentes, Szeged környéki, valamint Berettyóújfalu környéki kutatásaimból származtak. A K-NEET fiatalok adatai pedig a Budapesti és a Rákospalotai Javítóintézetekben fogvatartott NEET fiatalok összevont adatai. Tehát a teljes vizsgálati minta 51 fő volt. Ahol ezt a különböző jellemzők kategóriái megengedték, ott a két mintát összevontam, hiszen mindkét alcsoport NEET fiatalokból állt és együtt elemeztem adataikat. Ahol azonban erre nem volt lehetőség⁵⁵, ott a két vizsgálati csoport adatait külön-külön mutattam be, de a bemutatásukat követően röviden összefoglaltam.

⁵⁴ Vagyis olyan 15-24 éves korosztályba tartozók, akiknek nem volt (hivatalos, bejelentett) munkahelye és sem az oktatási rendszerben, sem pedig valamilyen képzési formában nem vettek részt.

⁵⁵ A fogvatartott fiatalok élethelyzetéből adódó specifikus kérdések esetében, pl.: *Az Intézménybe kerülés előtt kívül élt egy háztartásban? Jelenleg ki neveli a gyerekeit? Szabadulást követően tervezi-e a továbbtanulást?* stb.

6.3.1. NEET fiatalok elemzése:

6.3.1.a. A vizsgált fiatalok általános jellemzői:

A csoport a kérdőívek felvételekor összesen 51 főt tartalmazott (N=51). A nemek közötti megoszlásban a nők felülreprezentáltak. A csoportot 33 nő és mindösszesen 18 férfi alkotta. Tehát a vizsgált NEET fiatalok között jelentősen többen voltak a nők, mint a férfiak; közel kétszer annyian. A nemzetközi és a hazai kutatások is azt állítják, hogy a NEET létbe csúszásnak és a tartós benn-maradásnak a nők számára nagyobb a veszélye. Az okok részletesebb bemutatására a disszertáció elméleti részében már kitértem. Itt azt mindenképpen fontosnak tartom kiemelni, hogy az általam vizsgált NEET fiatalok nemek közötti megoszlása is egyezőséget mutat az említett nemzetközi és hazai kutatások adataival.

A vizsgált csoport életkor szerinti megoszlásaiban a legfiatalabb 15 éves (lányok), a legidősebb pedig 27 éves (férfi) volt.⁵⁶ A csoport átlag életkora a nem K-NEET fiatalok esetében 20.5 év, a legfiatalabb 16, a legidősebb 27 éves volt. A K-NEET fiatalok esetében 17.1 év, a legfiatalabb 15, a legidősebb 20 éves volt.

Etnikai hovatartozás tekintetében a NEET csoport szinte teljesen kiegyenlített volt: 26 fő vallotta magát magyar, és 25 vallotta magát cigány származásúnak. Ugyanakkor a K-NEET csoportban, arányaikat tekintve, jelentősen nagyobb számban voltak a cigány származású fiatalok (13 fő; 76.5%), mint a nem K-NEET csoportban, arányaikat figyelembe véve: 12 fő (35.3%).

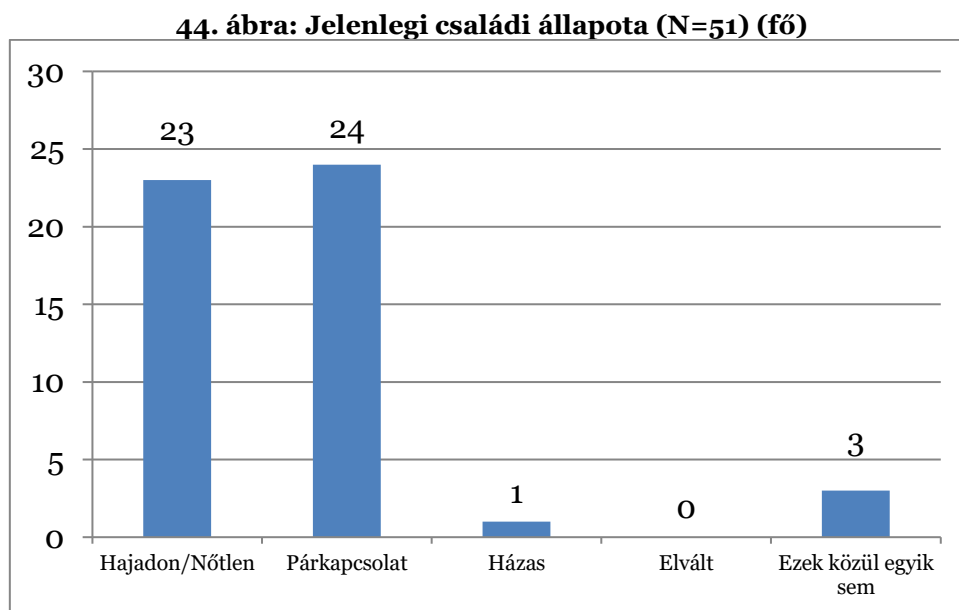
A NEET csoport tagjai legjelentősebb arányukban vagy a szüleivel éltek egy háztartásban (22 fő; 43.1%), vagy a már meglévő párkapcsolataikkal (17 fő; 33.3%). Egy jelentősebb részük állami gondoskodásban nevelkedett (8 fő; 15.7%), bár a többség itt a K-NEET csoportban található (7 fő). Továbbá egy fő nevelőszülőknél, és 3 fő albérletben élt a felméréskor (illetve mielőtt a Javítóintézetekbe került).

A NEET fiatalok vizsgálati csoportjánál is kitértem a kortárscsoportok kapcsolatára, pontosabban, hogy a fiataloknak volt-e és ha igen, hány olyan barátjuk volt, aki(k)ben teljes mértékben megbíztak. A teljes NEET csoportra szintén az a jellemző, hogy vagy nincs egyáltalán bizalmas barátja a fiatalnak, vagy ha van is, azok száma alacsony. Összességében 26 főnek (51%) nem volt egyetlen bizalmas barátja sem. A csoportban 12

⁵⁶ A nem K-NEET csoportban azonban a válaszadói hajlandóság nem volt teljes a 34 főből egy nem válaszolt a kérdésre.

főnek (23.5%) csak egy bizalmas barátja, 5-5 főnek kettő, illetve három bizalmasa volt. További 1-1 fő (ők nem a K-NEET csoportban voltak) rendelkezett négy, öt, illetve hat baráttal. Tehát a NEET csoport tagjaira is jellemző, hogy vagy nincsenek bizalmas barátok (ők vannak többen), vagy a bizalmas barátok száma egyre korlátozódik (74.5%). Ez természetesen nem jelenti azt, hogy a NEET fiatalokat ne venné körül baráti társaság, sőt a kutatásaim tapasztalata az, hogy igen nagyszámú ismerősi, illetve „*haveri*” körbe tartoznak, csak ezek között nincsenek olyanok, akikben teljes mértékben meg lehetne bízni, vagy csak kifejezetten korlátozott számban. Ami talán ennél még fontosabb, hogy az ismerősi, „*haveri*” kör, nagy valószínűséggel, ugyanazokkal a jellemzőkkel bír, mint a NEET fiatal, és/vagy azok is NEET létben élők.

A NEET csoport általános jellemzőinek bemutatását a fiatalok jelenlegi családi állapotával zárom. Továbbá kitérek arra is, hogy a NEET fiataloknak volt-e már gyereke, s amennyiben igen, hány gyerekük volt.

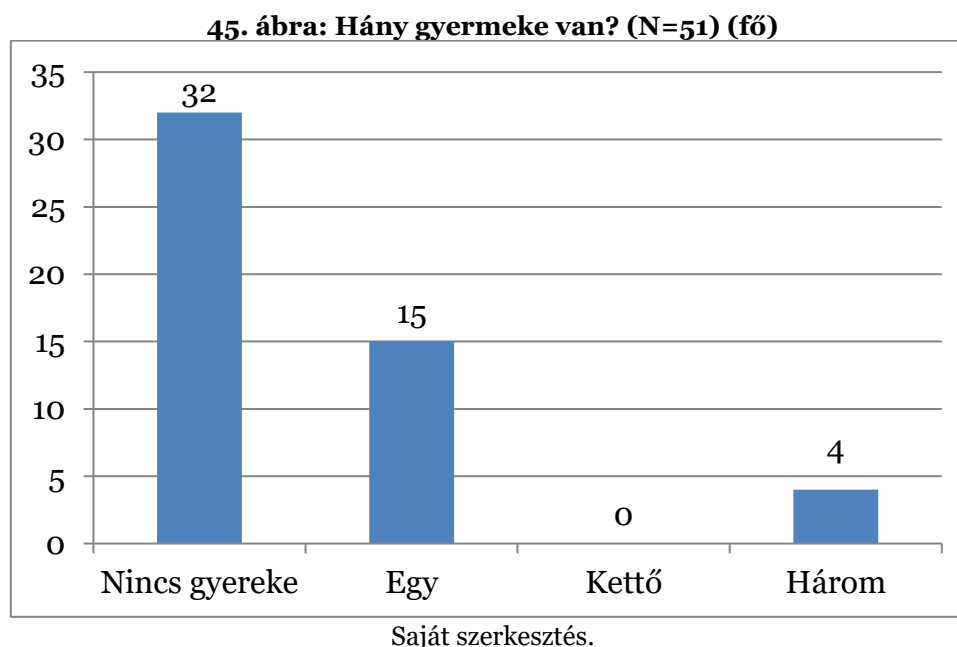

Saját szerkesztés.

A NEET fiatalok vizsgálati csoportjában gyakorlatilag fele-fele arányban voltak hajadonok, illetve nőtlenek (23 fő; 45.1%), valamint olyan fiatalok, akiknek volt párkapcsolata (24 fő; 47%). A párkapcsolati forma ebben az esetben is vagy „*együtt járást*”, vagy be nem jegyzett élettársi kapcsolatot jelentett. A csoportból 1 fő volt házas (egy 22 éves nő), valamint 3 fő ebben a csoportban is az *ezek közül egyik sem* kategóriát választotta (ezek mindegyike a nem K-NEET csoportban volt). Itt is sokkal nagyobb a

valószínűsége, hogy a fiatal nem értette teljesen pontosan a kérdést, így feltételezhető, hogy ez a három fő vagy egyedülálló volt, vagy párkapcsolatban tudta magát. A csoportban a vizsgálatkor elvált tag nem volt. Tehát összességében megállapítható, hogy a vizsgált NEET csoport tagjainak vagy van valamilyen szintű párkapcsolata (de ez nem házasság és nem is bejegyzett élettársi kapcsolat), vagy egyedülállók. A családi állapot jellege azonban nem függ az életkortól; a (leg)fiatalabbak között éppúgy megtalálható a párkapcsolatban elő, mint a (leg)idősebbek között az egyedülálló.

A felméréskor a NEET csoportban a többségnek (32 fő; 62.7%) még nem volt gyereke, viszont 19 főnek (37.2%) már volt legalább egy. A következő, 45. ábra azt mutatja be, hogy a csoportban a fiataloknak hány gyereke volt.

A csoportban 15 főnek (29.4%) a kérdőívek felvételekor már volt egy gyereke. A K-NEET csoportban 4 fiatalnak volt egy-egy gyereke (mindannyian nők, egy 17, egy 18 és kettő 19 éves). A nem K-NEET csoportban az egy gyerekkel rendelkezők közül négy férfi és hét nő volt, a legfiatalabb 16, a legidősebb 22 éves. Továbbá ugyanebben a csoportban 4 főnek már három-három gyereke volt, két férfi és két nő, 22, 25, 26 és 27 évesek.⁵⁷

⁵⁷ Azt a kutatás nem tudta kimutatni, hogy a nem K-NEET csoportban a gyerekekkel rendelkező férfiak és nők között voltak-e olyanok, akik egymással valamilyen párkapcsolatban éltek. A háromgyerekesek esetében feltételezhető, hogy mivel két férfi és két nő volt, talán ők párokat alkottak. Ebben az esetben módosul valamelyest a gyerekszám, de ennél a résznél leginkább az a kiemelendő, hogy csoporttagoknak, az össz-jellemzőiket figyelembe véve már van, sőt sok esetben nem is egy gyerekük.

A K-NEET csoportnál, mint említettem 4 fiatalnak volt már egy-egy gyereke. Ezek közül egynek a szabadlábban lévő partnere nevelte a gyereket, három fiatal nőnek azonban a gyerekeit már nevelőszülő(k) nevelte.

A nem K-NEET csoportban a fiatalok közül 10 fő igénybe vett valamilyen állami szolgáltatást (GYES, GYED, GYET); a gyerek(ek)kel rendelkező nők mindegyike, valamint saját bevallása szerint egy férfi. Az alcsoportból 5 fő (mindegyik férfi) nem fordult ehhez a szolgáltatáshoz. Ezek az adatok azt látszanak alátámasztani, amit a nemzetközi kutatások magasabb elemszámú mintákon már megállapítottak, hogy a NEET csoportban lévő nők egyik legjelentősebb alcsoportját azok alkotják, akik valamely családtagjukat ápolják és/vagy gondozzák. Ebbe a kategóriába pedig azok a nők is nagy számban beletartozhatnak, akik a gyerekeiket gondozzák otthon.

6.3 1 b. A vizsgált fiatalok családi háttérjellemezői:

A teljes NEET csoportban 39 főnek (76.5%) mindkét szülője élt, ugyanakkor 12 főnek már csak az egyik szülője. A csoportban a felméréskor olyan fiatal nem volt, akinek egyik szülője sem élt volna.

Természetesen ebben a csoportban is vizsgálati szempont az, hogy a fiataloknak volt-e testvére, s ha igen hány testvére volt, legyen az vérszerinti, vagy fél-testvér, de a lényeg, hogy a fiatal valóban testvérének tekintse, és az ne távolabbi rokon legyen (pl.: unokatestvér). A csoportban a testvérek számát a 12. táblázat mutatja be.

12. táblázat: A vizsgált NEET csoportban a testvérek száma (N=51) (%/[fő])

1 testvér	13.7 [7 fő]
2 testvér	19.6 [10 fő]
3 testvér	11.8 [6 fő]
4 testvér	23.5 [12 fő]
5 testvér	13.7 [7 fő]
Több mint 5 testvér	17.6 [9 fő]

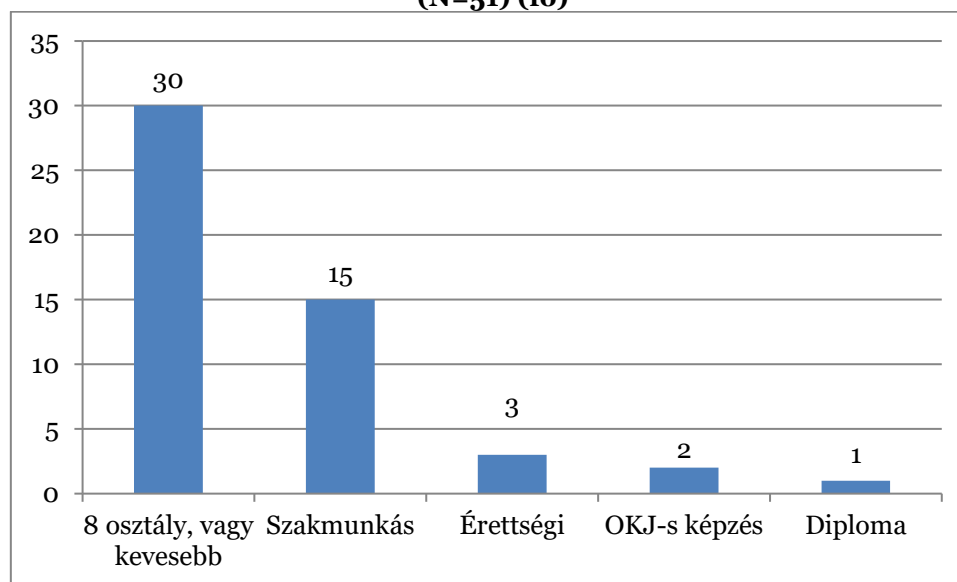
Saját szerkesztés.

A NEET csoportban nem volt olyan fiatal, aki „egyke” lett volna, vagyis mindegyik fiatalnak volt legalább egy testvére; ezek száma összesen 7 fő. A legnagyobb arányban azok voltak, akiknek kettő, illetve négy testvére volt (19.6%; 23.5%). Vagyis a teljes NEET csoport közel 20 százalékának a családjában három gyerek, valamint egy kicsivel több, mint 20 százalékának a családjában öt gyerek volt, illetve (korábban) nevelkedett. Három testvére 6 főnek, öt testvére 7 főnek, és több mint öt testvére (hat, illetve hét)

összesen kilenc fiatalnak volt. A K-NEET csoportban, arányaikat tekintve, azok a fiatalok voltak legtöbben (8 fő), akiknek négy testvére volt. A nem K-NEET csoportban pedig azok, akiknek kettő, öt, illetve több, mint öt testvére volt a felmérés idején. A vizsgálati eredményekből továbbá az is megállapítható, hogy a családokban ott volt a legtöbb gyerek, ahol a szülők legmagasabb iskolai végzettsége 8 általános (vagy még az sem). A K-NEET csoportban 11 fő esetében, a nem K-NEET csoportban 19 fő esetében. Továbbá az előzőben 5 főnek az egyik, vagy mindkét szülője, a másodikban pedig 10 főnek az egyik, vagy mindkét szülője szakmunkás bizonyítvánnyal rendelkezett. Vagyis úgy tűnik, minél alacsonyabb a szülő(k) iskolai végzettsége, annál több gyerek születik a családban. Továbbá az is megállapítást nyert, hogy a vizsgált NEET csoport tagjai is jelentős számban kifejezetten nagycsaládokból származtak és/vagy éltek.

A következőkben a vizsgált NEET csoportban a tagok szüleinek legmagasabb, befejezett iskolai végzettségeit és munkaerőpiaci helyzetüket mutatom be oszlopdiagramok formájában (46. és 47. ábrák).

46. ábra: A szülő(k) legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége. (N=51) (fő)

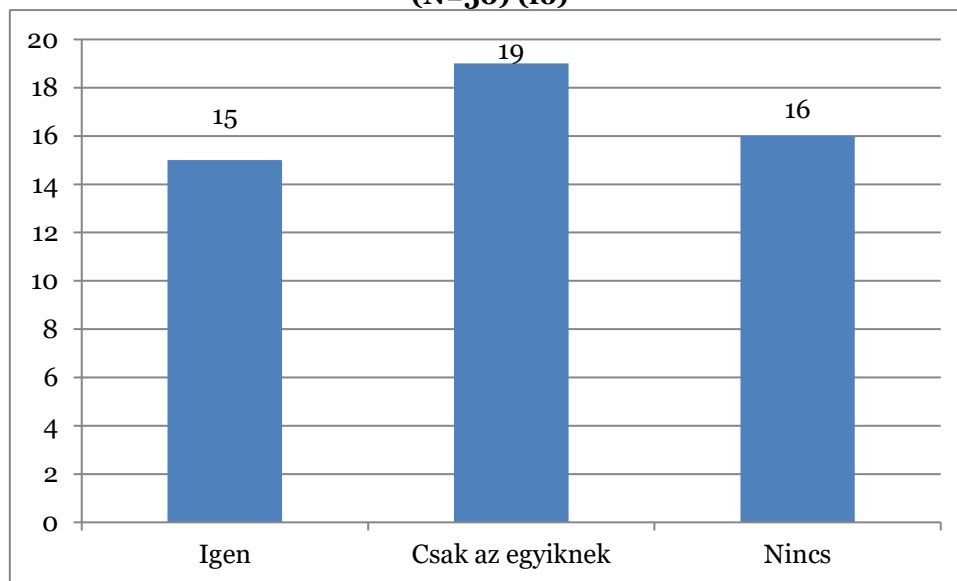

Saját szerkesztés.

A válaszadói hajlandóság ennél a kérdésnél is teljes volt. A vizsgált NEET csoportban a szülő(k) legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége a legnagyobb arányban a nyolc általános iskola, vagy még az sem. Tehát 30 fő esetében (58.8%) a szülő(k)nek vagy az alapfokú végzettség volt a legmagasabb, befejezett iskola, vagy még azt sem érték el. A második legnagyobb arányban (15 fő; 29.4%) a fiatalok egyik, vagy mindkét szülőjének

szakmunkás bizonyítványa volt. Mindösszesen 3 fő esetében a szülő, vagy a szülők érettségivel, 2 fő esetében OKJ-s oklevéllel, és 1 fő esetében diplomával rendelkezett. Tehát a vizsgált NEET csoport 88.2 százalékának (45 fő) a szülei kifejezetten alacsony iskolai végzettséggel rendelkezett, sőt közülük is közel 60 százalékának (30 fő) a szülei alacsony végzettséggel, vagy még azzal sem rendelkezett.

47. ábra: Van-e a szülő(k)nek hivatalos, bejelentett munkahelye? (N=50) (fő)

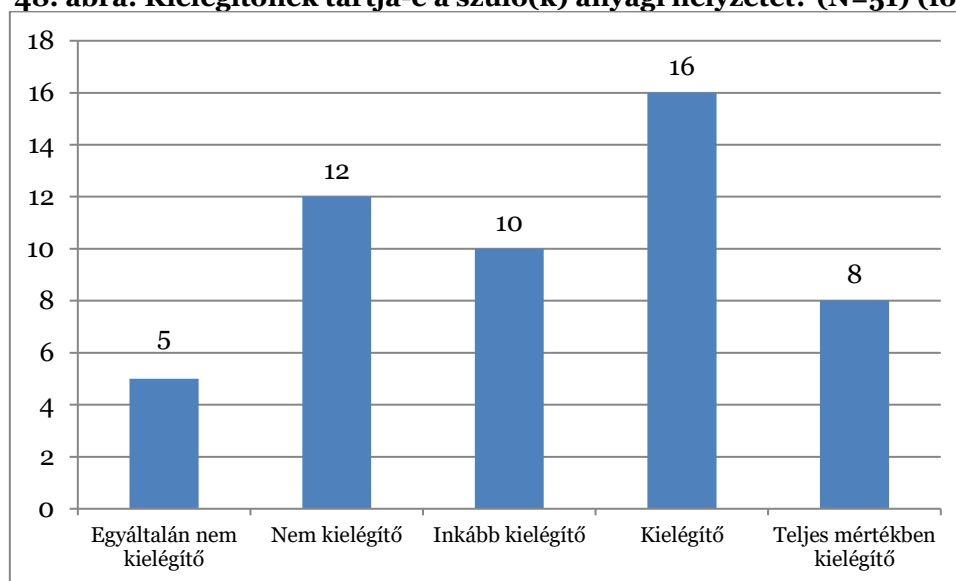
Saját szerkesztés.

A munkaerőpiaci helyzetre vonatkozó kérdés esetében azonban a válaszadói hajlandóság nem volt teljes, egy fő nem válaszolt a kérdésre; ő a nem K-NEET csoport tagja volt. Amennyiben a diagramok tetején szereplő adatokat összevetem azzal, ahol a fiataloknak csak az egyik szülője élt már (12 fő), a következő megállapítások tehetők a szülő(k) munkaerőpiaci helyzetét illetően a kutatás idején: 21 fő szüleinek volt hivatalos, bejelentett munkahelye, de 6 főnek már csak az egyik szülője élt. 13 fő esetében mindkét szülő élt, de csak az egyiknek volt hivatalos, bejelentett munkahelye. Továbbá 16 fő szüleinek nem volt hivatalos bejelentett munkahelye a kérdőívek lekérdezésekor, ebből 10 főnek mindkét szülője élt, de nem volt munkahelyük, 6 fő esetében pedig már csak az egyik szülő élt, de annak sem volt hivatalos bejelentett munkahelye. Összességében tehát megállapítható, hogy a vizsgált NEET csoport tagjaiból 16 főnek a szülei hivatalos, bejelentett munka nélkül voltak, továbbá 13 főnek a szülei közül csak az egyiknek volt hivatalos, bejelentett munkahelye. Vagyis a csoport közel 60 százalékának a

családjában vagy az egyik (26%), vagy mindkét szülő hivatalos, bejelentett munka nélkül volt (32%).⁵⁸

A családi háttérjellemzők bemutatását ebben a vizsgálati csoportban is azzal zárom, hogy a fiatal kielégítőnek tartotta-e a szülei anyagi helyzetét. A NEET csoportra is az volt a jellemző, hogy többségükben (43.1%) a szüleikkel éltek egy háztartásban (a K-NEET csoport esetében az intézménybe kerülés előtt). A másik jelentősebb arányt azok tették ki a csoportban, akik a már meglévő párkapcsolataikkal éltek együtt (33.3%). Továbbá voltak olyan fiatalok, akik állami gondoskodásban nevelkedtek, vagy nevelőszülőknél, vagy már albérletben laktak. A *Kielégítőnek tartja-e a szülő(k) anyagi helyzetét?* kérdés minden esetben a fiatal biológiai családjára vonatkozott elsősorban. Vagyis abban az esetben, ha a fiatal már a párkapcsolatával élt, vagy a gyermekvédelmi rendszer valamelyik ellátásában, vagy egyedül, valamilyen háztartási formában, a saját, biológiai családjában töltött időszakra kellett visszaemlékeznie és arra vonatkozóan kellett a választ megadni.⁵⁹

48. ábra: Kielégítőnek tartja-e a szülő(k) anyagi helyzetét? (N=51) (fő)

Saját szerkesztés.

⁵⁸ A kutatás azt nem tudta kimutatni, hogy ahol csak az egyik szülő élt már, ott a még élő szülő létesített-e újabb párkapcsolatot, s ha igen, akkor ott az új partner milyen munkaerőpiaci helyzetben volt. De úgy vélem, ez összességében nem változtat a fentebb vázolt képen.

⁵⁹ A fenti megjegyzés a kutatás teljes vizsgálati mintájára vonatkozott (136 fő). Ott ahol a fiatal nem ismerte a szüleit, a nevelőszüleire vonatkozott a kérdés (bár itt is több esetben családtag, pl.: nagymama volt a nevelőszülő), vagy a saját élethelyzetét minősíthette. Ilyen kondíciókkal rendelkező fiatal azonban a teljes vizsgálati mintámban nagyon kevés volt.

A teljes vizsgálati NEET csoportban 17 fő (33.3%), vagyis a csoport egyharmada értékelte úgy, hogy a szüleinek az anyagi helyzete vagy egyáltalán nem, vagy nem volt kielégítő. A K-NEET csoportban egyébként az *egyáltalán nem kielégítő* kategóriát egyik fiatal sem választotta. Ugyanakkor a csoportban 24 fő (47%), tehát közel a csoport fele úgy vélekedett, hogy a szülei anyagi helyzete kielégítő, vagy teljes mértékben kielégítő (volt). 10 fő (19.6%), a csoport majdnem 20 százaléka inkább kielégítőnek tartotta szülei anyagi helyzetét. Vagyis összességében a szülők anyagi helyzetének megítélésében a fiatalok jelentős többsége (66.6%) pozitívnak tűnt, inkább kielégítőnek, kielégítőnek és teljes mértékben kielégítőnek ítélték azt.

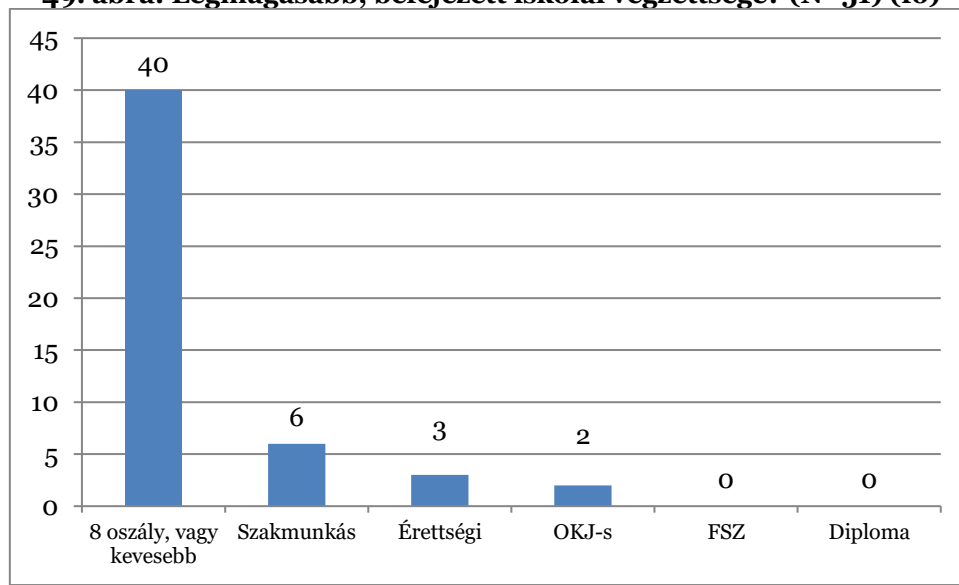
Korábban már leírtam, hogy a csoport tagjainak kifejezetten sok testvére volt, vagyis a családok többségének mérete igen nagynek tekinthető. Ugyanakkor részletesebb vizsgálatok kimutatták azt is, hogy a testvérek száma, tehát a családok mérete, nem befolyásolta, hogy a fiatalok hogyan ítélték meg szüleik anyagi helyzetét. A K-NEET csoport esetében egyáltalán nem volt a család mérete befolyásoló, a nem K-NEET csoport esetében az inkább nem befolyásoló kategória állapítható meg. Hasonló mondható el a szülő(k) legmagasabb, befejezett iskolai végzettségével kapcsolatban is. Az, hogy a szülőnek alacsony, vagy munkaerőpiaci szempontból egyáltalán nem értékelhető iskolai végzettsége volt, nem mutatott kifejezetten nagy különbséget, hogy a fiatal hogyan ítélte meg anyagi helyzetüket. Például: Azoknak a szülőknek az anyagi helyzetét, akiknek alapfokú végzettsége, vagy még az sem volt meg, a fiatalok közül 9 fő egyáltalán nem, vagy nem kielégítőnek tartotta, 16 fő azonban, kielégítőnek, vagy teljes mértékben kielégítőnek ítélte meg. Ahol a szülőnek a legmagasabb befejezett iskolai végzettsége a szakmunkás bizonyítvány volt, ott a fiatalok közül 7 fő egyáltalán nem, vagy nem kielégítőnek tartotta, további 7 fő pedig, kielégítőnek, vagy teljes mértékben kielégítőnek ítélte meg.

6.3.1.c. A vizsgált fiatalok oktatási jellemzői:

A NEET csoport esetében, mivel itt olyan fiatalokról volt szó, akik sem az oktatási rendszerekben, sem pedig a hivatalos munkaerőpiacon nem képviselték magukat, a kérdőívekben megjelenő tagok legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége egy éppen aktuális, statikus állapotot tükrözött. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a jövőben ezek a fiatalok, vagy a csoportnak egy része ne csatlakozna be valamilyen oktatási vagy képzési formába, és/vagy ne helyezkedne el a legális munkaerőpiacon. Ugyanakkor

mind a nemzetközi, mind pedig a hazai kutatások azt mutatják, hogy a NEET csoport tagjainak egy jelentős része tartós NEET fiatallá válik. Erre hívtam fel a figyelmet a dolgozat elméleti részében, amikor azt fejtegettem, hogy a NEET csoport egy jelentős részét kifejezetten veszélyezteti, hogy ebbe a létállapotba „beleragad”, s ezáltal maga a NEET lét konzerválódhat.

49. ábra: Legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége? (N=51) (fő)

Saját szerkesztés.

A vizsgált NEET csoportban a fiatalok 78.4% százaléka (40 fő) általános iskolai végzettséggel, vagy még azzal sem rendelkezett a felmérés idején. A K-NEET csoport esetében az is kimutatható volt, hogy a 17 fogvatartott fiatalból 9 főnek (52.9%) még az alapfokú végzettsége sem volt meg a bűnelkövetés és az intézményekbe kerülés idején. Mindösszesen 6 főnek (11.8%) volt szakmunkás végzettsége (a K-NEET csoportban ilyen végzettséggel rendelkező fiatal nem volt). A csoportban 3 fő rendelkezett érettségi bizonyítvánnyal, és 2 fő OKJ-s oklevéllel.

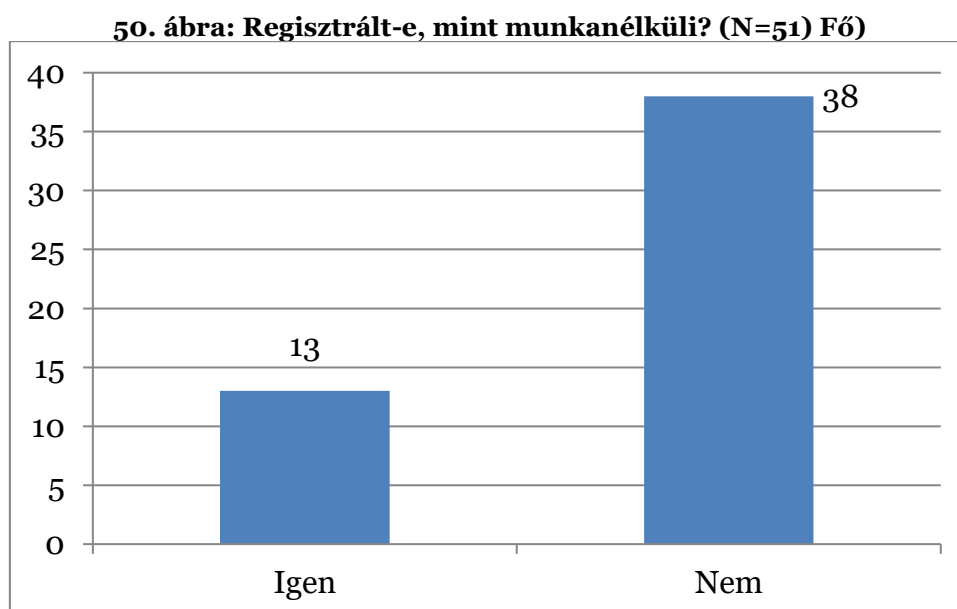
Vagyis a vizsgált NEET csoportba tartozó fiatalok túlnyomó többségének, a csoport megközelítőleg 80%-nak vagy alapfokú végzettsége volt, vagy még az sem a kutatásom idején.

6.3.1.d. A vizsgált fiatalok munkaerőpiaci jellemzői:

A NEET csoportban lévő fiataloknak, a csoport jellemzője alapján, nincs hivatalos, bejelentett munkaerőpiaci státusza. Gyakorlatilag mindegyikük munkanélküli abban az

értelemben, hogy nem rendelkezik hivatalos, bejelentett munkahellyel, de ez nem jelenti azt, hogy jövedelemszerző tevékenységet ne folytatna. Sőt a nemzetközi kutatások éppen arra hívják fel a figyelmet, hogy a NEET csoport tagjainak jelentős része a mindennapi megélhetéshez szükséges anyagi forrásokat valamilyen formában előteremti. Ez lehet fél- vagy illegális munkavállalás.

Az általam vizsgált NEET csoportban sem volt természetesen olyan fiatal, aki hivatalos, bejelentett munkával rendelkezett volna. Viszont arra mindenképpen rá akartam kérdezni, hogy ha nem volt hivatalos, bejelentett munkahelye, akkor a fiatal regisztrált-e magát, mint munkanélküli, vagy az újabb megfogalmazás estén regisztrált álláskereső volt-e. A következő ábra (50. ábra) erre a kérdésre adja meg a válasz

Saját szerkesztés.

A vizsgálati csoportban 38 fő (74.5%) annak ellenére, hogy nem volt hivatalos, bejelentett munkahelye, nem regisztráltatta magát, mint álláskereső. Mindösszesen 13 fő (25.5%) döntött másképpen. A regisztráltak között a férfiak és a nők arányát a következő, 13. táblázat mutatja be.

13. táblázat: Regisztrált-e, mint munkanélküli? (N=51) (%/[fő])

Neme:	Regisztrált-e, mint munkanélküli?	
	Igen	Nem
Férfi	13.7 [7 fő]	21.6 [11 fő]
Nő	11.8 [6 fő]	52.9 [27 fő]

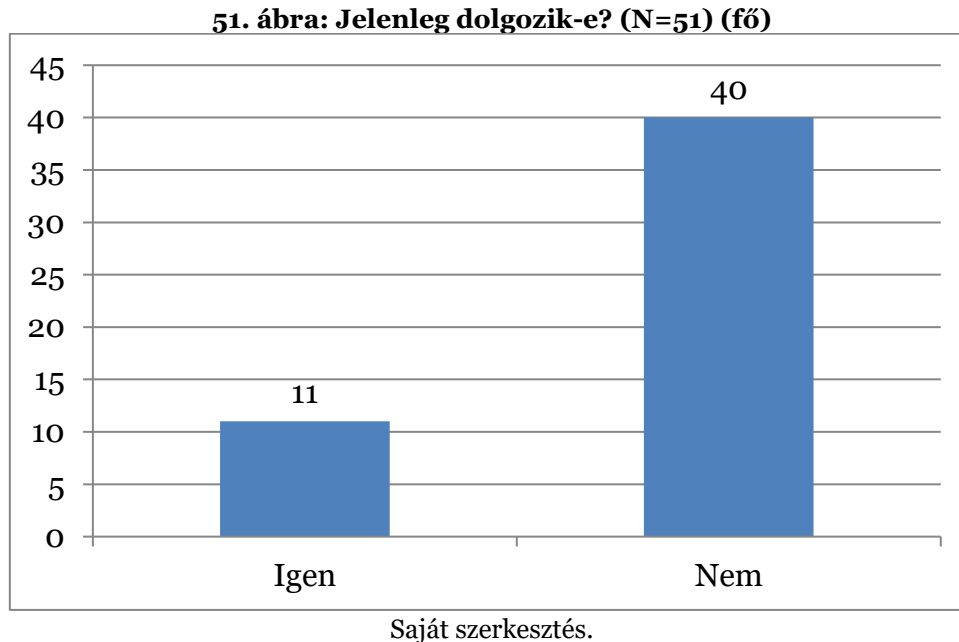
Saját szerkesztés.

A vizsgált NEET csoportban ugyan a nők mintegy kétszer annyian voltak, mint a férfiak, mégis az szembeűnő, hogy a nők jelentősen nagyobb arányban nem regisztrálták magukat munkanélkülüként. A teljes mintában a nők 52.9%-a (27 fő) nem regisztráltatta magát, a férfiak közül pedig csak 21.6% (11 fő) hozta meg ezt a döntést. Arányukat tekintve az összkép még inkább figyelemfelhívó: A férfiak között jelentősen többen voltak a nem regisztráltak (61.1%) a regisztrált álláskereső társaikhoz képest, a nők esetében ugyanez az arány még sokkal magasabb, 81.8%.

A teljes képet azonban akkor kapjuk meg, ha figyelembe vesszük, hogy a vizsgált NEET csoport tagjai közül hány fő volt otthon a gyerekével, igénybe véve valamilyen állami szolgáltatást, tehát nem is volt arra szüksége, hogy regisztráltassa magát álláskeresőként. Ebben az esetben csak a nem K-NEET csoport tagjai jöhetnek számításba, tehát a minta, ennél a vizsgálati elemnél 34 fő. Ebben a csoportban összesen 15 főnek volt már gyereke; hat férfinak és kilenc nőnek. A hat férfi közül, saját bevallása szerint egy otthon volt a gyerekével, a kilenc nőből pedig kivétel nélkül mindenki. Vagyis a gyerekek közül 10 fő valamilyen állami szolgáltatást igénybe véve, otthon tartózkodott. Tehát a nem K-NEET csoportban a 19 nőből 9 főnek volt gyereke, és ők mindannyian otthon tartózkodtak valamilyen állami szolgáltatást igénybe véve. 10 nőnek nem volt gyereke, és nem is regisztráltatta magát. Összességében tehát feltételezhető, hogy a fiatal NEET nőknek a gyerekvállalás (és/vagy valamilyen családtag otthoni ápolása, gondozása) egyfajta kimenekülő út lehet – nem tudatos formában – a NEET létből, amely elfoglaltságot és jövedelmet biztosít, valamint nem utolsó sorban családi megbecsültséget is jelenthet. Azt fontosnak tartom kiemelni, hogy a vizsgálati csoport elemszáma, e vizsgálati aspektus esetében semmi esetre sem biztosít határozott állítási lehetőséget. Ezt további nagyobb elemszámú, részletesebb kutatásoknak kell visszaigazolnia.

Az azonban kijelenthető, hogy az általam vizsgált NEET csoport regisztrációra vonatkozó adatainak tendenciája kifejezett hasonlóságot, vagy egyezőséget mutat azzal a nemzetközi kutatással, amely azt állítja, hogy a magyarországi NEET populációnak csak 36.7%-a regisztrál a foglalkoztatási főosztályoknál, mint álláskereső (Eurofound, 2016b). Tehát a NEET fiataloknak egy jelentős része nem jelenik meg a hivatalos statisztikákban, ami további bizonyíték arra, hogy a csoport teljes létszámát nem ismerhetjük.

A kutatás arra is kíváncsi volt, hogy bár az általam vizsgált NEET csoport tagjainak nem volt hivatalosan bejelentett munkahelye, ennek ellenére dolgozott-e a fiatal. Az erre vonatkozó adatokat az 51. ábra mutatja be.

Természetesen a K-NEET csoport esetében a kérdés arra vonatkozott, hogy az intézményekbe kerülés előtt dolgozott-e a fiatal. Mint látható a válaszadói hajlandóság teljes volt. A vizsgált NEET csoportból, saját bevallása szerint, 11 fő (21.6%) dolgozott NEET státusza ellenére, vagyis több mint 20 százaléka a csoportnak a szürke-, vagy feketegazdaságban jövedelemszerző tevékenységet folytatott. A K-NEET csoporton belül 7 fiatal, a nem K-NEET csoportban pedig 4 fiatal adott igenlő választ. A csoport jelentős része, 40 fő (78.4%) állította azt, hogy ilyen tevékenységben nem vett részt. Azonban ebből a 40 főből érdemes kivonni azt a 10 főt, akik, saját bevallásuk szerint, gyerekeikkel voltak otthon, valamely állami szolgáltatás keretében, s ebben az esetben 58.8% adott nemleges választ a kérdésre. A korábban már említett nemzetközi kutatásokat és a saját eddigi tapasztalataimat is figyelembe véve, erősen feltételezhető, hogy a fentebb említett 30 főnek is egy része – megkockáztatom jelentős része – valamilyen fél- vagy illegális jövedelemszerző tevékenységet folytatott annak érdekében, hogy önmaga (vagy ha van családja) életét menedzselni tudja.

6.3.1.e. A vizsgált fiatalok jövőképjellemzői:

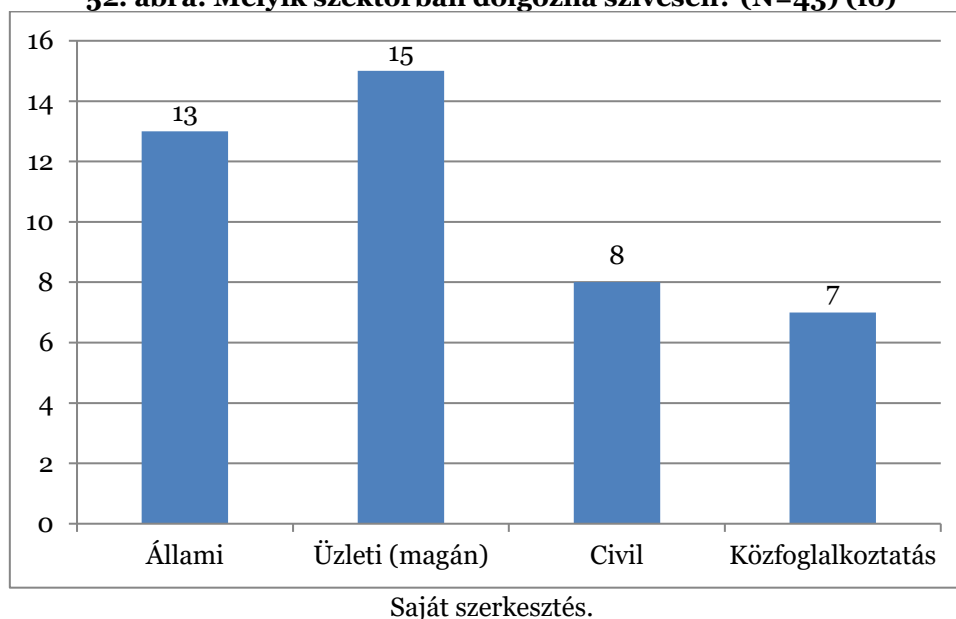
A vizsgált NEET csoport jellemzőinek bemutatását is a csoport jövőképjellemzőivel zárom. Hasonlóan az előzőekhez, itt is felmerültek a továbbtanulás, valamint a hivatalos munkába állás lehetőségének kérdései, továbbá a jövőbeni célok, sikeresség, és a jövőorientáltság kérdései.

A NEET csoport tagjai közül 25 fő (49%) tervezte a továbbtanulást, míg 26 fő (51%) ebben már nem gondolkodott. A K-NEET csoportban, arányaikat tekintve többen tervezték a hazai továbbtanulást, de ennek nagy valószínűséggel komoly szerepe volt az intézmények strukturált oktatási rendszerének, illetve módszereinek. A nem K-NEET csoportban azonban, arányaikat tekintve jelentősen többen, majdnem kétszer annyian (22 fő, 64.7%), biztosan nem gondolkodtak, hazai környezetben, továbbtanulásról. Sőt a csoportban a nemek közötti arányokban sem volt komolyabb eltérés: 10 férfi és 12 nő nem szándékozott továbbtanulni. A szülő(k) legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége tekintetében sem lehet nagyobb arányú különbségeket tenni; az alapfokú végzettségekkel, vagy még azzal sem rendelkező szülő(k) gyerekei jelentős számban éppúgy nem kívántak továbbtanulni, mint az ennél magasabb iskolai végzettségekkel rendelkező szülő(k) gyerekei.

A külföldi továbbtanulás pedig úgy tűnik, nem alternatíva a vizsgált NEET csoporton belül. A fiatalok között 7 fő (ebből 6 fő a K-NEET csoport tagja) válaszolt igennel, míg 44 fő, tehát a csoport 86.3 százaléka válaszolt nemmel a kérdésre.

A jövőbeni hivatalos, bejelentett munkavállalás terve pedig éppen fordítottja a tervezett továbbtanulási szándéknak. A csoportból 46 fiatal (a nem K-NEET csoportban a tagok 88.2%-a), vagyis 90 százalék a jövőben tervezi a hivatalos, bejelentett munkaviszony létrehozását, vagy legalábbis, a feltett kérdésre ekkora százalékos arányban igennel válaszoltak. Vagyis a fiatalok legjelentősebb része dolgozni, ha úgy tetszik, pénzt keresni szeretne a jövőben, nem pedig továbbképezni magát. A nem K-NEET csoportban a nemek közötti arányban nincs számottevő különbség: 14 férfi és 16 nő tervezte a hivatalos, bejelentett munkába állást. Fontosnak tartottam azt is megkérdezni, ha sikerül ez a terv a jövőben, melyik szektorban dolgozna a fiatal szívesen. Az adatok figyelemre méltó képet mutatnak, amit a következő, 52. ábra mutat be.

52. ábra: Melyik szektorban dolgozna szívesen? (N=43) (fő)

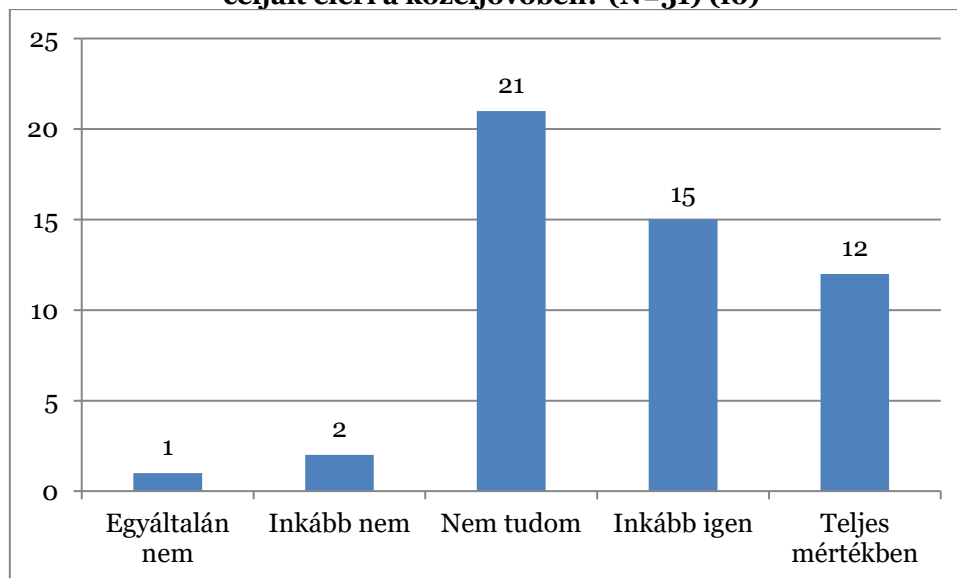
A K-NEET csoportban a válaszadói hajlandóság nem volt teljes, egy fő nem válaszolt a kérdésre. Továbbá az így megmaradt mintából (50 fő) kivettem azokat, akik úgy nyilatkoztak, hogy nem terveznek hivatalos, bejelentett munkába állni a jövőben, valamint azokat is, aki a kérdésre az *ezek közül egyik sem* kategóriát választották (7 fő). Így a csoport elemszáma 43 fő volt. Ebből a mintából 13 fő (30.2%) az állami, 15 fő (34.9%) az üzleti, 8 fő (18.6%) a civil és 7 fő (16.3%) a közfoglalkoztatási programokban szeretne a jövőben elhelyezkedni. Korábban már megfogalmaztam azt, hogy a fiatalok egy jelentős része az állami szektor alatt a településeken futó, népszerűnek tekinthető, közfoglalkoztatási programokat érti. Ebben az esetben ez azt jelentené, hogy a fiatalok 46.5%-a ebben a foglalkoztatásban helyezkedne el, persze ez az adat nem bizonyítható egyértelműen. Viszont az igen, hogy legtöbben (34.9%) az üzleti (magán) szektorban szeretnének elhelyezkedni, ha erre lehetőségük nyílna. Vagyis feltételezhető, hogy ebben az esetben is a remélt magasabb jövedelemszerzési lehetőség vonzza a fiatalokat ebbe a szektorba. A civil szektorba történő elhelyezkedési terv esetén egyértelműen az Igazgyöngy Alapítvány hatásos tevékenysége játszik döntő szerepet.

A külföldi munkavállalás jövőbeni tervezése már inkább tűnt alternatívának a NEET fiatalok számára is. A teljes mintában (51 fő) 22 főnek (43.1%) jövőbeni tervei között szerepelt a külföldi munkavállalás (persze az továbbra is nagy kérdés, hogy megvalósul-e), míg 29 főnek (56.9%) ez nem volt jövőbeni tervei között. Ugyanakkor azt fontos kiemelni, hogy jelentősebb arányban a K-NEET csoport tagjai (12 fő a 17-ből) válaszoltak igennel a kérdésre, míg a nem K-NEET csoportból mindösszesen csak 10 fő (a

34-ből). Tehát elképzelhető, hogy a külföldi munkavállalás, vagy sokkal inkább a külföld, mint (túlélési) remény jelenik meg a fogvatartott fiatalok többségénél. Feltételezhetően inkább arról van szó, hogy a NEET fiatalok vagy nem mennének külföldre dolgozni (tanulni szinte biztosan nem), vagy ha mégis lenne erre lehetőségük, akkor rövid ideig és inkább (a nagyobb pénz reményében) ingázóként, amit majd itthon költenének el. Erre utal az is, hogy a fiatalok közül 15 fő (29.4%) biztosan ki sem menne külföldre, 18 fő (35.3%) csak rövid időre, de közülük sokkal többen bizonytalanok (13 fő). Valamint 18 fő (35.3%) sokáig és/vagy örökre a választott külföldi országban maradna (jelentős részük azonban a K-NEET csoporttagok közül került ki).

Végezetül, a vizsgált NEET csoport tagjainak azokra a kérdésekre adott válaszait elemzem, amik a céljaik elérésére, a sikerességükre vonatkozt, valamint arra, hogyan látták a jövőjüket. Éppúgy, mint az előzőekben vizsgált csoportoknál, itt sem volt specifikálva mit értsen a fiatal a céljain, a siker és a jövő fogalmán.

53. ábra: Egy 5 fokú skálán mennyire bízunk abban, hogy céljait eléri a közeljövőben? (N=51) (fő)

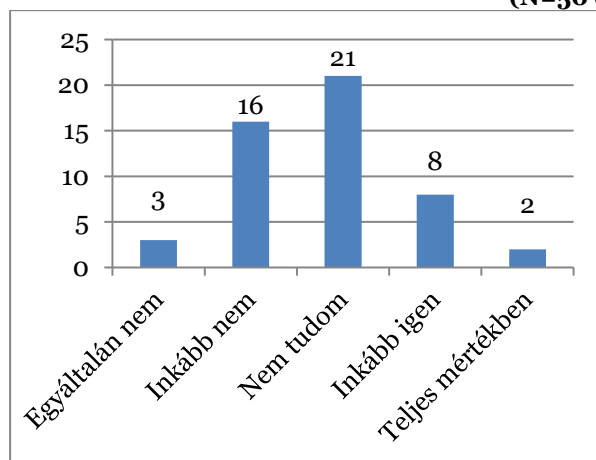
Saját szerkesztés.

A vizsgált NEET csoport tagja közül 21 fő (41.1%) bizonytalan volt, s nem tudta a kérdőívek felvételekor eldönteni, hogy bíz-e, vagy sem jövőbeni céljai elérésében. Ugyanakkor összesen 27 fő (53%) inkább igen (15 fő; 29.4%) és teljes mértékben (12 fő (23.5%)) bízott abban, hogy céljaikat elérik a közeljövőben. A K-NEET csoport tagjai jelentősen emelik az arányokat, de a nem K-NEET csoporton belül is 9 fiatal (a csoport

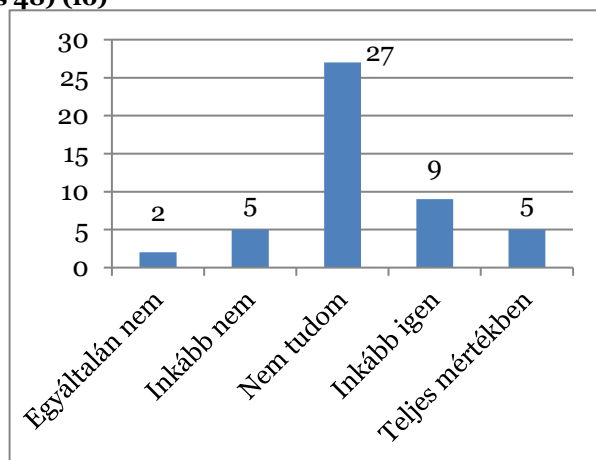
arányait tekintve 26.5%-a) jelölte meg az *inkább igen* és a *teljes mértékben* kategóriákat.

A NEET csoport tagjai között mindösszesen csak három olyan fiatal volt, aki az *egyáltalán nem* (1 fő), vagy az *inkább nem* (2 fő) kategóriákat választotta. Bár a bizonytalanok száma kiemelkedő a csoportban (21 fő; 41.1%), ezzel együtt az is látszik, hogy a fiatalok jelentős része inkább bíz abban, hogy céljaikat elérik a közeljövőben – bár-mik is legyenek azok.

54. ábra: Sikeresnek tartja-e magát?

55. ábra: Sikeresnek tartják-e Önt a barátai? (N=50 és 48) (fő)

Forrás: Saját szerkesztés.

A *Sikeresnek tartja-e magát?* kérdés esetében a K-NEET csoport tagjai teljes létszámában válaszoltak a kérdésre, viszont a nem K-NEET csoport tagjai közül egy fő nem adott választ; a teljes minta éppen ezért ennél a kérdésnél 50 fő. A *Sikeresnek tartják-e Önt a barátai?* kérdésnél a válaszadói hajlandóság még alacsonyabb volt. A K-NEET csoportban egy fő, a nem K-NEET csoportban pedig két fő nem adott választ erre a kérdésre, vagyis a teljes elemszám ennél a kérdésnél 48 fő volt.

A vizsgált NEET fiatalok sikerességére vonatkozóan elmondható, többségük vagy bizonytalan saját sikerességének eldöntésében (21 fő; 42%), vagy az *inkább nem* (16 fő; 32%) kategória irányába billen. A csoportban 3 fő volt, aki az *egyáltalán nem* kategóriát választotta, mindhárom a nem K-NEET csoport tagjai. A csoporttagok közül 10 fő (20%) gondolta inkább, illetve teljes mértékben sikeresnek önmagát a felmérés idején. Ebben az esetben ugyanakkora az arány mindkét NEET alcsoportban (4-4 fő inkább igen, 1-1 fő teljes mértékben).

Azt fentebb már említettem, hogy a fogvatartott fiatalok között a kérdésre adott *nem tudom* válasz sokkal inkább vonatkozott arra, hogy a fiatal a Javítóintézetek

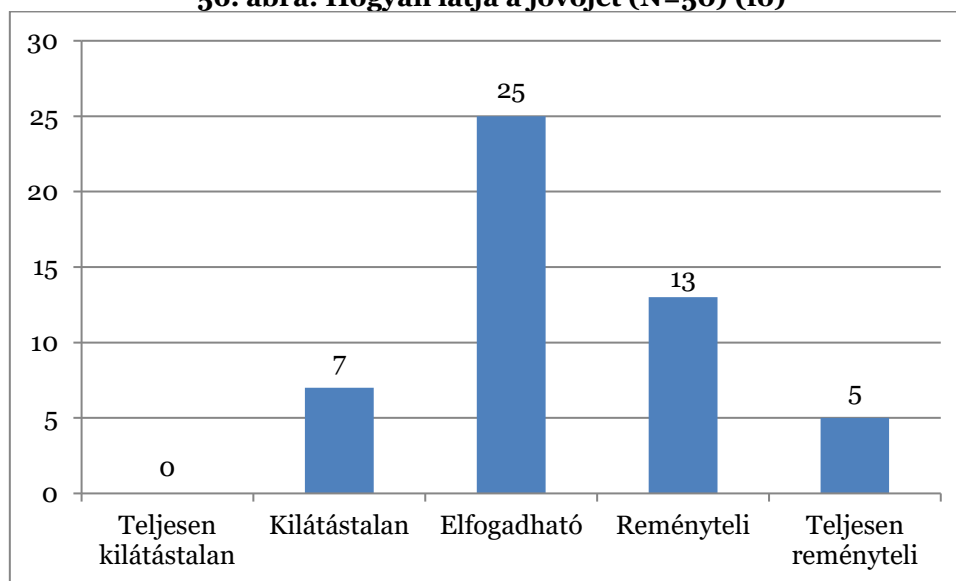
fogvatartottja volt. Abban az esetben, ha erre nem került volna sor, saját elmondásuk szerint a skála pozitívabb oldaláról választottak volna kategóriákat. Tehát a K-NEET csoport esetében is feltételezhető – az interjúk, illetve a kérdőívek során kialakult beszélgetések abba az irányba mutatnak –, hogy a 9 bizonytalanabb NEET fiatal is a skála *inkább igen*, vagy *teljes mértékben* lehetőségei közül adta volna meg válaszát, ha nem kerülnek be a javítóintézetekbe. A nem K-NEET csoportban további, elsősorban kvalitatív kutatások tudnak pontosabb képet adni arról, hogy a fiatalok, saját sikerükre vonatkozó kérdés esetében a legnagyobb arányban miért a *nem tudom* (12 fő) és az *inkább nem* (13 fő) kategóriákat választották.

További kérdést, és egyben kutatandó területet is felvet az, hogy a csoport tagjainak többségében megfogalmazódott bizonytalanság, illetve a részbeni sikertelenséggel való szembesülés vajon szakemberek számára felhasználható-e arra, hogy ezeket a fiatalokat motiválják egy sikeresebb önkép irányába? Továbbá, hogy a magukat inkább sikeresnek, vagy teljes mértékben sikeresnek vallók milyen plusszal rendelkezhetnek személyiségükben és képességeik terén, ami egyrészt motiválja saját sikerességük megélését, másrészt esetlegesen becsatornázható, szakemberek által, a még bizonytalanok motiválásába?

A barátokkal kapcsolatosan feltett kérdés, vagyis amikor a fiatalnak lehetősége nyílt arra, hogy saját létállapotát egy kissé eltávolítsa önmagától, mintegy kívülről, kvázi külső szemlélőként ítélje meg azt, az összkép egy jelentős mértékben módosult. A csoportból már csak 5 fő választotta (a korábbi 16 fő helyett) az *inkább nem* kategóriát. A K-NEET csoportból 1 fő, de ami lényegesebb, a nem K-NEET csoportból már csak 4 fő (a korábbi 13 fővel ellentétben). Ugyanakkor itt is a bizonytalanok száma a legmagasabb, sőt némileg nőtt is (27 fő; 56.2%), annak ellenére, hogy a válaszadók száma csökkent. Ebben az esetben is további kutatások tudnak majd fényt deríteni arra, hogy a fiatalok önismereti szintje szorul-e még komoly fejlesztésre, vagy ha egy más módszerrel tekint önmagára, akkor motiválhatóbb-e a sikeresebb mindennapok felé?⁶⁰

⁶⁰ Ebben az esetben (is) a legfontosabb kérdés az, hogy mit tekint a fiatal sikernek, hogyan definiálja a sikert. Vagyis mi kell neki ahhoz, hogy sikeresnek tarthassa önmagát, és hogy az, amit ő sikernek tart, vajon a többségi társadalom tagjai is annak tartják-e?

56. ábra: Hogyan látja a jövőjét (N=50) (fő)

Saját szerkesztés.

A válaszadói hajlandóság ennél a kérdésnél sem volt teljes; egy fő a nem K-NEET csoportból nem válaszolt a kérdésre.

A vizsgált NEET csoportban olyan nem volt, aki teljes mértékben kilátástalannak látta volna jövőjét, és mindösszesen 7 fő, a csoport 14 százaléka látta kilátástalannak saját jövőjét. A K-NEET csoportban egy fő, a nem K-NEET csoportban pedig hat fő.

A fiatalok túlnyomó többsége, 43 fő (86%) látta elfogadhatónak (25 fő; 50%), reménytelinek (13 fő; 26%), illetve teljes mértékben reménytelinek (5 fő; 10%) jövőjét. Az *elfogadható* kategória, a kérdőívek felvételekor kialakult beszélgetések, valamint az interjúk tanúsága és a kutatási tapasztalataim szerint is, jelentésében inkább a pozitív irányba billen, mintsem a bizonytalanságot fejezné ki. Ezt bizonyítja egyrészt az, hogy arányait tekintve 35 százaléka a K-NEET fiataloknak, a bűnelkövetés és a hosszantartó börtönbüntetés ellenére is elfogadhatónak látta jövőjét (közel 60 százalék pedig reménytelinek vagy teljes mértékben reménytelinek). A nem K-NEET csoport tagjai közül pedig 56 százalék választotta ugyanezt a kategóriát (és további 23,5 százalék a reménytelit). Ahogyan több interjúalany is fogalmazott, „*ez van, ezt kell elfogadni*”, ami mögött nem a kilátástalanság, de nem is a bizonytalanság rejlett.

Összességében tehát, a vizsgált NEET csoportban a tagok túlnyomó többsége jövőjét elfogadhatónak, reménytelinek, sőt a csoport 10 százaléka teljes mértékben reménytelinek látta.

6.3.1.f. A vizsgált fiatalok jellemzőinek rövid összefoglalása:

A harmadik alfejezetben a NEET fiatalok részletes elemzésével foglalkoztam. A csoport általános jellemzőit, családi háttérjellemtzőit, oktatási és munkaerőpiaci jellemzőit, valamint jövőképjellemtzőit vizsgáltam az általam készített kérdőív adatai alapján, továbbá felhasználtam a fiatalokkal és a velük dolgozó szakemberekkel készített interjúanyagaimat is.

A fejezet lezárásaként, a csoport jellemzőit mutatom be egy összefoglaló táblázatban (14. táblázat).

14. táblázat: A vizsgált NEET fiatalok általános, családi, oktatási, munkaerőpiaci és jövőképjellemtzőinek összefoglalása (N=51)

Általános jellemzők	
<i>Kivel él egy háztartásban?</i>	A NEET csoport tagjai legjelentősebb arányukban vagy a szüleivel éltek egy háztartásban (43.1%), vagy a már meglévő párkapcsolataikkal (33.3%). Egy jelentősebb részük állami gondoskodásban nevelkedett (15.7%), bár a többség itt a K-NEET csoportban található. Továbbá egy fő nevelőszülőknél, és 3 fő albérletben élt a felméréskor.
<i>Jelenlegi családi állapota?</i>	A NEET fiatalok vizsgálati csoportjában gyakorlatilag fele-fele arányban voltak hajadonok, illetve nőtlének, valamint olyan fiatalok, akiknek volt párkapcsolata (45.1%-47%). A párkapcsolati forma ebben az esetben is vagy „együtt járás”, vagy be nem jegyzett élettársi kapcsolatot jelentett.
<i>Van-e már saját gyereke?</i>	A NEET csoportban a fiatalok között 19 főnek (37.2%) már volt legalább egy gyereke. Ebből 4 főnek már három gyereke volt. A nem K-NEET csoportban a fiatalok közül 10 fő igénybe vett valamilyen állami szolgáltatást; a gyerek(ek)kel rendelkező nők mindegyike.
<i>Baráti kapcsolatok?</i>	Összességében a NEET csoport tagjaira is jellemző, hogy vagy nincsenek bizalmas barátok (ők vannak többen), vagy a bizalmas barátok száma egyre korlátozódik (74.5%).
<i>Nemzetisége?</i>	A NEET csoport szinte teljesen kiegyenlített volt: 26 fő vallotta magát magyar, és 25 vallotta magát cigány származásúnak.
Családi háttérjellemtzők	
<i>Szülő(k) iskolai végzettsége?</i>	A vizsgált NEET csoport 88.2%-nak a szülei kifejezetten alacsony iskolai végzettséggel rendelkezett, sőt közülük is közel 60%-nak a szülei alapfokú végzettséggel, vagy még azzal sem rendelkezett.
<i>Szülő(k) munkaerőpiaci helyzete?</i>	A csoport közel 60%-nak a családjában vagy az egyik (26%), vagy mindkét szülő hivatalos, bejelentett munka nélkül volt (32%).
<i>A család mérete?</i>	A vizsgált NEET csoport tagjai is jelentős számban kifejezetten nagycsaládokból származtak és/vagy éltek. Sőt a csoporttagok már kifejezetten sok testvérrel rendelkeztek.
Oktatási jellemzők	
<i>Iskolai végzettség?</i>	Vizsgált NEET csoportba tartozó fiatalok túlnyomó többségének, a csoport megközelítőleg 80%-nak vagy alapfokú végzettsége volt, vagy még az sem, a kutatás idején.
<i>Jelenlegi tanulmányok?</i>	A teljes NEET csoportban csak a K-NEET csoport tagjai (33.3%) folytattak tanulmányokat, mivel az intézetekben ez kötelező jellegű volt, de a bekerülés előtt nekik sem volt tanulói státuszuk.

Munkaerőpiaci jellemzők	
<i>Feltételezett jövedelemszerző tevékenység?</i>	<p>A NEET csoportban lévő fiataloknak, a csoport jellemzője alapján, nincs hivatalos, bejelentett munkaerőpiaci státusza.</p> <p>A csoportban 38 fő (74.5%) annak ellenére, hogy nem volt hivatalos, bejelentett munkahelye, nem regisztráltatta magát, mint álláskereső.</p> <p>A vizsgált NEET csoport tagjai közül, saját bevallása szerint, 11 fő dolgozott NEET státusza ellenére. Erősen feltételezhető tehát, hogy csoporttagok egy jelentős része valamilyen fél- vagy illegális jövedelemszerző tevékenységet folytatott annak érdekében, hogy önmaga (vagy ha van családja) életét menedzselni tudja.</p>
Jövőképjellemzők	
<i>A szülő(k) anyagi helyzetének megítélése?</i>	Összességében a szülők anyagi helyzetének megítélésében a fiatalok jelentős többsége (66.6%) pozitívnak tűnt, inkább kielégítőnek, kielégítőnek és teljes mértékben kielégítőnek ítélték azt.
<i>Tervezett továbbtanulás?</i>	A NEET csoport tagjai közül 25 fő (49%) tervezi a továbbtanulást, míg 26 fő (51%) ebben már nem gondolkodott. A külföldi továbbtanulás pedig nem alternatíva a vizsgált NEET csoporton belül.
<i>Tervezett munkavállalás?</i>	<p>A NEET csoport 90%-a (46 fő) a jövőben tervezi a hivatalos, bejelentett munkaviszony létrehozását, vagy legalábbis, a feltett kérdésre ekkora arányban igennel válaszoltak. A fiatalok közül legtöbben az üzleti (magán) szektorban szeretnének elhelyezkedni (34.9%), ha erre lehetőségük nyílna.</p> <p>A NEET fiatalok vagy nem mennének külföldre dolgozni, vagy ha mégis lenne erre lehetőségük, akkor rövid ideig és inkább ingázóként.</p>
<i>Jövőbeni célok elérése?</i>	Bár a bizonytalanok száma kiemelkedő a csoportban (21 fő; 41.1%) ezzel együtt az is látszik, hogy a vizsgált NEET fiatalok jelentős része inkább bízott abban, hogy céljaikat eléri a közeljövőben.
<i>Sikeresség?</i>	A NEET csoport tagjainak többségében mérhető volt a bizonytalanság, illetve a részbeni sikertelenséggel való szembesülés. A barátokkal kapcsolatosan feltett kérdés, vagyis amikor a fiatalnak lehetősége nyílt arra, hogy saját létállapotát egy kissé eltávoítsa önmagától, mintegy kívülről, kvázi külső szemlélőként ítélje meg azt, az összkép egy jelentős mértékben módosult. A csoportból már csak 5 fő választotta (a korábbi 16 fő helyett) az <i>inkább nem</i> kategóriát. De a bizonytalanság továbbra is fennállt.
<i>Jövőről alkotott vélemény?</i>	A NEET fiatalok túlnyomó többsége (43 fő), elfogadhatónak (25 fő), reménytelinek (13 fő), illetve teljes mértékben reménytelinek (5 fő) látta jövőjét.

Saját szerkesztés.

6.4. A vizsgált PNEET és NEET fiatalok elemzéseinek összehasonlítása

A disszertációm empirikus adatait elemző részében, az utolsó, záró fejezet a vizsgált fiatalok két nagy csoportját, a potenciális NEET (P-NEET) fiatalok és a NEET fiatalok csoportját, illetve annak általam vizsgált jellemzőit hasonlítja össze egymással.

Mint azt a módszertani fejezetben már részletesen is bemutattam, összesen 136 fő volt az általam vizsgált PNEET és NEET fiatalok csoportjaiban.

A PNEET fiatalok csoportját további alcsoportokra bontottam: PNEET tanuló és PNEET munkavállaló alcsoportokra (összesen 44 fő), valamint bűnelkövető, általam K-PNEET tanuló és K-PNEET munkavállaló alcsoportokra (összesen 41 fő). Tehát a PNEET fiataloknak tekinthető csoportot összesen 85 fő alkotta.

A NEET fiatalok csoportját szintén két alcsoportra osztottam fel, a K-NEET (összesen 17 fő) és a nem K-NEET (összesen 34 fő) alcsoportokra, de az elemzésemben együtt mutattam be őket (összesen 51 fő).

Tehát ezekből az alcsoportokból és az alcsoportok alkotta két nagy csoportból származott a vizsgált fiatalok bázisa, mint azt fentebb említettem, 136 fő.

A kutatás két megyében folyt; Csongrád és Hajdú-Bihar megye, összesen kilenc településében, valamint Budapesten, két Javítóintézetben. A települések adatai, valamint a két intézet részletesebb ismertetése szintén a módszertani részben már tárgyalásra került. Szándékomban állt további megyékben és településeken is kutatni, de egyrészt a NEET fiatalok felkutatása komoly akadályokba ütközik, s ha ezt sikerül is leküzdenem, a válaszadói hajlandóság kifejezetten alacsony. Másrészt a különböző szolgáltatási formákban (pl.: gyermekvédelmi alap és szakszolgáltatások, családsegítés) kutatási szándékomat nem nagy bizalommal fogadták, s több esetben inkább elutasítást kaptam. Ennek ellenére úgy vélem, hogy ez a 136 fős minta – bár semmiképpen nem tekinthető országosan, sőt megyei szinteken sem reprezentatívnak – bepillantást nyújt a NEET fiatalok, legalábbis egy részének jellemzőibe, továbbá képes felhívni a figyelmet arra, hogy milyen jellemzőkkel bírhatnak azok a fiatalok, akiket komoly veszély fenyeget, hogy NEET létbe kerülnek, és tartósan ott is maradnak.

Ebben a fejezetben táblázatos formában is bemutatom a két fő csoport általam már részletesebben is vizsgált jellemzőit, az alábbiakban.

15. táblázat: A teljes vizsgálati csoport jellemzőinek összehasonlítása. (N=136) (fő)

ÁLTALÁNOS JELLEMZŐK				
	PNEET (tanuló) [25 fő]	PNEET (munkavállaló) [19 fő]	K-PNEET (tanuló & munkavállaló) [41 fő]	NEET [51 fő]
A csoport átlag életkora.	15.8 év	22.5 év	tanuló: 16.8 év munkavállaló: 17.3 év	K-NEET: 17.1 év nem K-NEET: 20.5 év
A csoportban a nemek aránya.	17 férfi/8 nő	10 férfi/9 nő	tanuló: 25 férfi/13 nő munkavállaló: 3 férfi	18 férfi/33 nő
Kivel élt egy háztartásban?	Általánosságban a szüleivel.	Jelentős részük a szüleivel (vagy nevelőszülővel) élt, de a párkapcsolat is megjelenik már.	A csoport fele a szüleivel, egyharmada gyermekvédelmi rendszerben, de megjelent a párkapcsolat és a saját háztartás is.	Túlnyomó többségük a szüleivel, vagy a párkapcsolataikkal.
Családi állapota?	Jelentős részük egyedülálló, de a párkapcsolati forma is megjelenik, ami „együtt-járást” foglal magába.	Jelentős részük egyedülálló, vagy párkapcsolatban él. Már a házasság is megjelent.	Jelentős részük egyedülálló, vagy párkapcsolatban élt. Ez minden esetben „együtt-járást”, vagy be nem jegyzett élettársi kapcsolatot jelent.	Jelentős részük egyedülálló, vagy párkapcsolatban élt. Ez minden esetben „együtt-járást”, vagy be nem jegyzett élettársi kapcsolatot jelent.
Volt-e már saját gyereke?	A többségnek még nem volt gyereke. Akinek volt, az kifejezetten fiatal, vagy már több gyereke is volt.	Közel a csoport felének volt már gyereke, sőt több csoporttagnak már több gyereke is volt.	A többségnek még nem volt gyereke. Akinek volt, az kifejezetten fiatal.	Közel 40%-nak már volt gyereke, közülük többnek már több mint egy. Az összes gyerekekkel rendelkező nő állami szolgáltatást vett igénybe.
Baráti kapcsolatok?	Összességében vannak bizalmas barátaik, de számuk alacsony, sőt az életkor előrehaladtával még inkább csökken.	Markánsan jelenik meg a bizalmas barátok hiánya. Ha van ilyen, akkor az egyre korlátozódik.	Kifejezetten alacsony a bizalmas barátok száma, inkább az jellemző, hogy nincs.	Jellemzően nincsenek bizalmas barátok, vagy a számuk kifejezetten alacsony.

<i>Nemzetiség?</i>	A cigány származású fiatalok felülreprezentáltak.	A magyar származású fiatalok felülreprezentáltak.	A cigány származású fiatalok felülreprezentáltak.	A magyar és a cigány származás kiegyenlített volt.
CSALÁDI HÁTTÉRJELLEMZŐK				
	PNEET <i>(tanuló)</i> [25 fő]	PNEET <i>(munkavállaló)</i> [19 fő]	K-PNEET <i>(tanuló & munkavállaló)</i> [41 fő]	NEET [51 fő]
<i>Szülő(k) legmagasabb, iskolai végzettsége?</i>	A legmagasabb, befejezett iskolai végzettség a 8 általános, vagy még az sem, illetve a szakmunkás bizonyítvány.	A legmagasabb, befejezett iskolai végzettség a 8 általános, vagy még az sem, illetve a szakmunkás bizonyítvány.	A legmagasabb, befejezett iskolai végzettség a 8 általános, vagy még az sem, illetve a szakmunkás bizonyítvány. De kisebb arányban a végzettségek teljes palettája megtalálható.	A legmagasabb, befejezett iskolai végzettség a 8 általános, vagy még az sem.
<i>Szülő(k) munkaerőpiaci helyzete?</i>	Kicsivel több, mint a felének van hivatalos, bejelentett munkahelye. Ugyanakkor markánsan jelennek már meg azok a családok, ahol, vagy csak az egyiknek, vagy egyik szülőnek sincs hivatalos, bejelentett munkahelye.	Több, mint a felének van hivatalos, bejelentett munkahelye. Ugyanakkor markánsan jelennek már meg azok a családok, ahol, vagy csak az egyiknek, vagy egyik szülőnek sincs hivatalos, bejelentett munkahelye.	Több, mint a felének van hivatalos, bejelentett munkahelye. Ugyanakkor markánsan jelennek már meg azok a családok, ahol, vagy csak az egyiknek, vagy egyik szülőnek sincs hivatalos, bejelentett munkahelye.	A csoport több mint felének a családjában vagy az egyik, vagy mindkét szülő hivatalos, bejelentett munka nélkül volt.
<i>Család mérete?</i>	Nagycsaládokból származtak; a családok átlagos gyerekszámuk magas.	Nagycsaládokból származtak; a családok átlagos gyerekszámuk magas.	Nagycsaládokból származtak; a családok átlagos gyerekszámuk kifejezetten magas.	Kifejezetten nagycsaládokból származtak; a családok átlagos gyerekszámuk kifejezetten magas.

OKTATÁSI JELLEMZŐK				
	PNEET (tanuló) [25 fő]	PNEET (munkavállaló) [19 fő]	K-PNEET (tanuló & munkavállaló) [41 fő]	NEET [51 fő]
<i>Legmagasabb iskolai végzettség?</i>	Tanulói státuszuk még megvolt. A csoport egyik fele általános és szakmunkás tanulmányokat, a másik fele középiskolai tanulmányokat folytatott.	Közel kétharmada 8 általánossal, vagy még azal sem rendelkezett. Kicsit több mint egynegyede szakmunkás bizonyítvánnyal.	A csoport közel kétharmadának nem volt meg az alapfokú végzettsége az intézményekbe kerülés előtt.	Túlnyomó többsége vagy 8 általánossal, vagy még azzal sem rendelkezett.
<i>Jelenlegi tanulmányok?</i>	Megjelent közöttük az az idősebb korosztály is, akik még mindig az alapfokú oktatás befejezésére törekedtek.	Nem volt olyan, aki folytatott volna tanulmányokat.	A kötelező jelleg miatt tanultak, de jelentős részük még az alapfokú végzettség megszerzésére törekedett.	NEET jellemző minden tagra.
MUNKAERŐPIACI JELLEMZŐK				
	PNEET (tanuló) [25 fő]	PNEET (munkavállaló) [19 fő]	K-PNEET (tanuló & munkavállaló) [41 fő]	NEET [51 fő]
<i>(Feltételezett) Jövedelemszerző tevékenység?</i>	Erősen feltételezhető, hogy a tanuló státusz ellenére a fiatalok egy jelentős része fél- vagy illegális munkából származó jövedelemre tett szert.	Volt bejelentett munkájuk; a csoport közel 70%-a közmunkaprogramokban dolgozott.	Erősen feltételezhető, hogy az intézményekbe kerülés előtt, a még tanuló státuszban lévő fiatalok egy jelentős része fél- vagy illegális munkából származó jövedelemre tett szert.	NEET jellemző minden tagra. De erősen feltételezhető, hogy a NEET státusz ellenére a fiatalok egy jelentős része fél- vagy illegális munkából származó jövedelemre tett szert.

JÖVŐKÉPJELLEMZŐK

	PNEET (tanuló) [25 fő]	PNEET (munkavállaló) [19 fő]	K-PNEET (tanuló & munkavállaló) [41 fő]	NEET [51 fő]
<i>A szülő(k) anyagi helyzetének megítélése?</i>	Túlnyomó többségük inkább kielégítőnek, kielégítőnek, vagy teljes mértékben kielégítőnek ítélte szülei anyagi helyzetét.	Összességében nagyobb arányban érezték szülei anyagi helyzetét inkább kielégítőnek.	Túlnyomó többségük kielégítőnek, vagy teljes mértékben kielégítőnek ítélte szülei anyagi helyzetét.	Jelentős többségük inkább kielégítőnek, kielégítőnek, vagy teljes mértékben kielégítőnek ítélte szülei anyagi helyzetét.
<i>Tervezett továbbtanulás?</i>	Hazai körülmények között terveznék a továbbtanulást, külföldön azonban már nem.	Hazai körülmények között a csoport fele tervezné a továbbtanulást, külföldben azonban már nem gondolkodtak.	Hazai körülmények között terveznék a továbbtanulást, külföldön azonban már több, mint fele nem.	Fele-fele arányban tervezik, illetve már nem tervezik a továbbtanulást. A külföldi továbbtanulás nem alternatíva.
<i>(Tervezett) Munkavállalás?</i>	Többségük tervez hivatalos, bejelentett munkába állni, de a külföldi munkavállalást a fele már elutasítja.	Közel 70%-a a közmunkaprogramokban dolgozott. A külföldi munkavállalást jelentős arányban nem tervezték.	Szinte kivétel nélkül tervezték a hivatalos, bejelentett munkavállalást, és ezt külföldön is el tudták képzelni.	Túlnyomó többségük tervezné a hivatalos, bejelentett munkavállalást. Egy részük menne külföldre, de inkább csak rövid időre, ingázóként dolgozna.
<i>Jövőbeni célok elérése?</i>	Összességében erősen bizakodtak abban, hogy céljaikat elérik a közeljövőben.	Jelentős részük bízott abban, hogy céljait a közeljövőben eléri, de viszonylag markánsan megjelenik már egy bizonytalanabb réteg is. Ugyanakkor egyértelműen pesszimista hozzáállás nem volt tapasztalható.	Összességében erősen bizakodtak abban, hogy céljaikat elérik a közeljövőben.	Jelentős részük bízott abban, hogy céljait a közeljövőben eléri, de a bizonytalanok száma is kiemelendő a csoportban.

<i>Sikeresség?</i>	Inkább sikeresnek tartották magukat.	Sikerességük kérdésében már sokkal inkább bizonytalanabbak.	Sikerességük kérdésében már sokkal inkább bizonytalanabbak.	Sikerességük kérdésében már sokkal inkább bizonytalanabbak.
<i>Jövőről alkotott vélemény?</i>	Jelentős részük a jövőjüket elfogadhatónak, reménytelinek, illetve teljes mértékben reménytelinek látta.	Többségük elfogadhatónak látta jövőjét.	Jelentős részük a jövőjüket elfogadhatónak, reménytelinek, illetve teljes mértékben reménytelinek látta.	Jelentős részük a jövőjüket elfogadhatónak, reménytelinek, illetve teljes mértékben reménytelinek látta.

Saját szerkesztés.

A táblázat szemléletesen mutatja be az általam vizsgált egyes csoportok, illetve alcsoportok jellemzőit, továbbá a táblázatos forma képes az egyes csoportokat, jellemzőik alapján, összehasonlítani. Erre röviden, szöveges formában is kitérek, ami egyben a disszertáció empirikus részét le is zárja.

Általános jellemzők:

A vizsgált csoportok, illetve alcsoportok mindegyikének átlag életkora (P-NEET tanuló 15.8 év; P-NEET munkavállaló 22.5 év; K-PNEET tanuló és munkavállaló 17 év; NEET 18.8 év) a kutatásomban megjelenő definíciók életkori sajátosságaiba beletartozik.

A nemek közötti megoszlásokból látható, hogy a P-NEET tanuló (17 férfi/8 nő), a P-NEET munkavállaló (10 férfi/9 nő), valamint a K-PNEET tanuló és munkavállaló alcsoportokban (28 férfi/13 nő) a férfiak aránya magasabb, mint a nőké (összesen: 55 férfi/30 nő). A NEET csoportban azonban (18 férfi/33 nő) ez az arány már jelentősen megváltozott.

A vizsgált csoportok tagjairól általánosságban elmondható, hogy a felmérés idején többségük még a szüleivel élt egy háztartásban, de emellett már megjelenik a párkapcsolati forma is. Kiemelendő, hogy a csoportokban van számos olyan fiatal (főleg a PNEET munkavállaló és a K-PNEET fiatalok között), akik már a gyermekvédelmi rendszer valamelyik szolgáltatási formájában éltek, ami persze nem zárja ki, hogy párkapcsolatuk ne lett volna.

A fiatalok jelentős része vagy egyedülálló, vagy párkapcsolatban élt, de ez a párkapcsolat minden esetben „együtt-járást”, vagy be nem jegyzett élettársi kapcsolatot jelentett. A házasság általában nem jellemző.

A csoport egy jelentős részének volt már saját gyereke, s akiknek volt, ott elmondható, hogy nagyon fiatal korban született meg az első gyerek, vagy már több gyereke is volt. A NEET fiatalok esetében a gyerekekkel rendelkező nők mindegyike valamilyen állami szolgáltatást igénybe vett, s otthon tartózkodott a gyerekével.

A vizsgált csoportok tagjaira jellemző, hogy többnyire nincsenek bizalmas barátaik, vagy a számuk kifejezetten alacsonynak mondható. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy tágabb ismerősi körbe ne tartoznának, csak a velük való kapcsolat nem tekinthető szoros, bizalmi köteléknek.

Nemzetiség tekintetében a vizsgált csoport összességében kiegyenlítettnek mondható. A PNEET tanuló, valamint a K-PNEET tanuló és munkavállaló csoportban a cigány származású fiatalok voltak felülreprezentáltak, míg a PNEET munkavállaló csoportban

inkább a magyar származásúak. Ugyanakkor a NEET csoport kiegyenlített volt származás tekintetében.

Családi háttérjellemzők:

A vizsgált csoportokban megjelenő fiatalok szüleinek legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége általánosságban kifejezetten alacsony. Ez az alapfokú (8. általános) végzettséget, de sok esetben még azt sem, vagy a szakmunkás végzettséget jelenti. De feltételezhetően – bár ezt a kutatás egyértelműen nem tudta kimutatni – több olyan család is lehet, ahol az egyik szülőnek szakmunkás, míg a másiknak 8. általános, vagy még az a végzettsége sincs meg. Külön kiemelendő, hogy a K-PNEET csoportban, kisebb arányban ugyan, de a végzettségek teljes palettája megtalálható volt, ennek ellenére a fiatalok elhanyagolása jelentősnek mondható.

A fiatalok családjában úgy tűnik, jelentős arányban (több, mint a felének) van a szülőknél hivatalos, bejelentett munkahelye. Ugyanakkor markánsan jelennek már meg azok a családok is, ahol csak az egyik szülőnek, vagy egyik szülőnek sincs hivatalos, bejelentett munkahelye. A NEET csoport itt kiemelendő, ugyanis a csoport több, mint felének a családjában vagy az egyik, vagy mindkét szülő hivatalos, bejelentett munkánélkül volt.

A fiatalok (kifejezetten) nagycsaládokból származtak, melyben az átlagos gyerekszám magas, vagy kifejezetten magas volt.

Oktatási jellemzők:

A fiatalok legmagasabb, befejezett iskolai végzettségéről általánosságban elmondható, hogy az a nyolc osztály, de sok esetben még az sem, illetve a szakmunkás bizonyítvány. A NEET csoportban azonban a fiatalok többségének a 8. általános volt a legmagasabb, befejezett iskolai végzettsége, de sok esetben még ez sem volt meg.

A jelenlegi tanulmányaikkal kapcsolatban megállapítható, hogy azok között, akik még tanultak (PNEET) megjelent az az idősebb korosztály is, aki még mindig az alapfokú oktatás befejezésére, valamint (K-PNEET tanuló) a kötelező jelleg mellett, szintén az alapfokú végzettség megszerzésére törekedett.

Munkaerőpiaci jellemzők:

Összességében erősen feltételezhető, hogy a fiatalok jelentős része (még tanulói státuszuk mellett is) fél- vagy illegális munkából származó jövedelemre tettek szert. Azok,

akik rendelkeztek hivatalos, bejelentett munkaviszonnal, jelentős többségükben a különböző településeken futó közmunkaprogramokban dolgoztak. A NEET csoportba tartozó fiatalok jelentős része, csoportjellemzőjük ellenére, nem regisztráltatta magát a helyi foglalkoztatási szerveknél, mint álláskereső.

Jövőképjellemzők:

A vizsgált csoportokban a fiatalok jelentős része inkább és/vagy kielégítőnek, vagy teljes mértékben kielégítőnek tartotta szülei anyagi helyzetét. A NEET csoport esetében ez a túlnyomó többségre volt igaz.⁶¹

Úgy tűnik, a vizsgált csoportok tagjai hazai körülmények között terveznék a továbbtanulást, ugyanakkor jelentős részük számára a külföldi továbbtanulás nem alternatíva. A NEET csoportban már fele-fele arányban terveznék, illetve nem terveznék a továbbtanulást, de a külföldi továbbtanulás lehetőségével már nem számoltak.

Hasonló mondható el a bejelentett, hivatalos munkavállalással kapcsolatban is. A fiatalok többsége hazai körülmények között tervezte a munkába állást. A külföldi munkavállalást azonban már sokkal kevesebben, és ebben az esetben is inkább rövid ideig, ingázóként dolgozna a fiatal külföldön. A már munkavállalók csoportjában a legjelentősebb arányban a közmunkaprogramokban dolgoztak.

Összességében a csoporttagok jelentős része bizakodott abban, hogy céljaik – bármik is legyenek azok – elérik a közeljövőben. A PNEET munkavállaló, és a NEET csoportok tagjai között azonban már megjelenik egy bizonytalanabb réteg is, de egyértelműen negatív hozzáállás ehhez a kérdéshez nem volt tapasztalható.

Saját sikerességük kérdésében a bizonytalanok száma már jelentősebb a csoporttagok között. Ugyanakkor itt fontos kiemelni, hogy a K-PNEET csoport tagjai többnyire azért voltak a kérdésben inkább bizonytalanabbak, mert a Javítóintézetekbe kerültek; ha ez nem történik meg, önmaguk sikerességét jelentősen pozitívabban látták volna.

A vizsgált csoportok tagjai saját jövőjüket, jelentős részben elfogadhatónak, sőt reménytelinek, vagy teljes mértékben reménytelinek látták.

⁶¹ Ugyan ezt a kérdést a családi háttérjellemzőknél tárgyaltam, mivel azonban ez nagymértékben befolyásolhatja a fiatalok jövőről alkotott elképzeléseit, ehhez a részhez kapcsoltam, egy teljesebb kép megértése érdekében.

KONKLÚZIÓ

Disszertációmban a fiatalok egy speciális csoportját, az úgynevezett NEET fiatalokat mutattam be, elsősorban szocializációjuk aspektusából. A dolgot alapvetően két nagyobb szerkezeti egységre osztottam.

Az elméleti részben először a hazai NEET fiatalokról adtam egy általános ismertetést. Majd ezt követte a szocializáció, mint több ágensre bontható, komplex megismerési és tanulási folyamat bemutatása, elsősorban hazai és részben nemzetközi szerzők kutatási eredményei alapján. A harmadik fejezetben egy új csoportkategóriát, a potenciális NEET fiatalok kategóriáját emeltem be. Végül a szocializáció hatásait mutattam be PNEET és NEET fiatalok körében.

A második szerkezeti egységben, az empirikus részben pedig kutatásaimban résztvevő magyarországi PNEET és NEET fiatalok vizsgálatát prezentáltam részletesen.

Az elméleti részben idézett kutatók megállapításaira támaszkodva elmondható, hogy a megfelelő, vagy sikeresnek tekinthető szocializáció folyamata során az ember személyisége kialakul, s ezt személyiségfejlődésként értelmezhetjük. Ebben a pszichológiai és szociológiai folyamatban az egyén a többségi társadalmi elvárásokat, normákat, értékeket ismeri meg, sajátítja el, internalizálja (magáévá teszi, tehát az önismerete, önzonossága részévé is válik), és a személyiségfejlődés során olyan képességeket fejleszt (rejtett mechanizmusok útján is), melyek e többségi társadalom kultúráján alapszik. Ebben a megismerési, tanulási, internalizáló folyamatban ezeket a többségi társadalom által elvárt értékeket elsősorban a család, mint elsődleges szocializációs közeg, valamint tágabb értelemben a rokonság, illetve a közvetlen környezet képviseli, adja át, ismerteti meg az egyénnel. Ennek a közegnek a tagjai pedig olyan személyek, akik nem helyettesíthetők, sőt az egyén és az elsődleges szocializációs közeg tagjai között kialakult kifejezetten szoros kötelékek közvetítik az egyént körülvevő világ értelmezési alapjait. A másodlagos szocializáció, elsősorban az iskola, mint intézményesült szocializációs közeg, az elsődleges szocializáció folyamatában már meglévő – fentebb említett értékeket – alapul véve, illetve erre építve, fejleszti tovább az egyén személyiségét, a későbbiek folyamán pedig speciális és magas szintű (szakmai) tudást ad neki át, amivel az elsődleges (de szelektáló) munkaerőpiacon nagyobb valószínűséggel érvényesülhet a fiatal. Tehát az elsődleges szocializációs közeg alapja a személyiség pozitív irányú

fejlődésének, melyet felhasznál a másodlagos szocializációs közeg, továbbá tanulmányi sikereken keresztül fejleszti az ismereteit, illetve a tudását, melyet a szelektáló munkaerőpiac „kihasznál”.

A nem megfelelő, vagy sikertelen szocializációs folyamat során a személyiség vissza(vagy nem megfelelő ki)fejlődéséről beszélhetünk. Olyan folyamatot értek ezalatt, melyben a fiatal az elsődleges szocializációs közegétől, az egyébként nem helyettesíthető szignifikáns másoktól nem a többségi társadalom által elfogadott kultúrát, normát, értéket ismeri és tanulja meg, készségként sajátít el, vagyis nem azokat internalizálja. Sokkal inkább a saját szubkultúrájának (családjának, kortárscsoportjának, tágabb értelemben a közvetlen környezetének) kultúráját, normáit, értékeit. Például: A szülő(k) kifejezetten alacsony iskolai végzettsége, s a motiválás hiánya, hogy a gyerek ennél (sokkal) magasabbat szerezzen meg. A fiatal úgy nő fel, hogy a szüleit nem látta hivatalos, bejelentett munkahelyen dolgozni (vagy ez többnyire a közmunkára korlátozódott), helyette azonban készség szinten tanulta meg (internalizálta) azt már kifejezetten fiatalon, hogyan lehet fél- vagy illegális munkatevékenységekből jövedelemre szert tenni. Továbbá, hogy a gyerekvállalás családi minta alapján történik, nem pedig tudatos és felelős családtervezés keretében. Ugyanakkor azt is internalizálja, hogy a szoros és erős (közelebbi és távolabbi) családi kötelékek kifejezetten fontosak és nélkülözhetetlenek a létfenntartás érdekében. A másodlagos szocializációs közeg, az iskola pedig ezt a már kialakult, internalizálódott „tudást” és kialakuló személyiséget „kapja meg”. Azt a személyiséget kellene tehát, hogy fejlessze, és annak a személyiségnek kellene, hogy átadja a többségi társadalom által elfogadott és elvárt normákat, értékeket, aki gyakorlatilag az elsődleges szocializációja során meg sem tanulta, vagy éppen annak az ellenkezőjét internalizálta. Ez még abban az esetben is kifejezetten komoly kihívást jelentene az iskolának, mint oktatási/nevelési intézménynek, ha az integrált lenne, továbbá finanszírozás, szándék és erőfeszítés is megjelenne mind a döntéshozók részéről, mind pedig a pedagógusok és a szülők részéről egyaránt. Ugyanakkor Magyarország oktatási rendszere jelenleg nem ebbe az irányba tart, hanem sokkal inkább a szegregálódás irányába. Vagyis olyan másodlagos szocializációs közeg (iskola) „kapja meg” ezzel a tudással már internalizálódott fiatalt, vagy szinte csak olyan iskolába tud ezzel a személyiséggel elmenni, amelyik feltétlenül már nem is szándékozik a személyiségét formálni, s a többségi társadalom értékeit átadni. Helyette marad az alacsony iskolai végzettség (vagy az iskolából való idő előtti lemorzsolódás), az a kortárscsoport, melynek tagjai szintén nem tekintik az iskolát és a tanulást értéknek, s nagyon gyakran szembe

is fordulnak azzal. Ezt pedig a szelektáló elsődleges munkaerőpiac sem képes tolerálni, s így marad a fiatal számára a már jól ismert közmunkaprogram, vagy a fél- illetve illegális munkatevékenység, amihez még kapcsolati tőkével is rendelkezhet az elsődleges szocializációs közegének tagjaitól. Tehát a primer szocializációs defektusok, a családtól kapott negatív példák és azok internalizálása elvezet a szekunder szocializáció sikertelenségéhez és az ebből adódó deficitekhez, majd e kettő eredőjéből következik az elégtelen munkaerőpiaci helyzet.

Az itt említett folyamat pedig eredményezheti a PNEET fiatalok egy jelentős részének a NEET létbe sodródást és az abban való tartós bennmaradást. Ezt mutatta be a PNEET fiatalok spirálmodellje, és erre hoztam példákat a kutatásomba került PNEET csoporttagok részletes vizsgálatából. Vagyis már a születéssel megkezdődő és az egészen fiatal gyerekkort végig kísérő elsődleges szocializációs deficit, mely begyűrűzik, de egyben fent is tartja a másodlagos szocializációs deficitet, sőt el is mélyíti azt a kettő együttes hatásaként, spirálisan lefelé hat a gyerekekre, melynek egyik lehetséges következménye a NEET lét. A vizsgálataim kimutatták mind az elsődleges, mind a másodlagos szocializációs deficiteket és ezek együttes hatásaként az elsődleges munkaerőpiacra való bekezdés elégtelen és/vagy sikertelen voltát a PNEET fiatalok körében, ezzel igazolva a spirálmodell elgondolhatóságát. Továbbá azt, hogy a PNEET fiatalok szocializációs defektusai okként vezethetnek a NEET létbe csúszáshoz és annak tartós voltához. Ugyanakkor azt ki kell emelnem, hogy a szocializációs deficitek/defektusok jelenléte fontos, de nem kizárólagosan az egyetlen ok a PNEET fiatalok NEET létbe csúszásának. Ezt számos egyéb tényező tovább mélyítheti (pl.: területi, térségi hátrányok, vagy a gazdasági dekonjunktúra stb.), de ha ez a lefelé ható spirál elindult, csak nagyon komoly ösztársadalmi intézkedéssorozatok segíthetnek a PNEET fiatalnak a NEET lét elkerülésében.

A NEET fiatalok egy jelentős része, az általam veszélyeztetettnek nevezett NEET csoport tagjai pedig nagy valószínűséggel már végig mentek a PNEET lefelé ható spirálmodelljének egyes fázisain. Az elsődleges szocializációjuk – a többségi társadalom és annak értékei felől nézve – félresiklott. Olyan ismereteket sajátítottak el, olyan tudást internalizáltak, melyek csak abban, vagy ahhoz nagyon hasonló közegben működnek, melyből származnak. Magukévá tették, az önazonosságuk részévé vált az a kulturális tőke (ideértve a habitust is), amit láttak szüleiktől (rokonaiktól, közvetlen környezetüktől), amit sikerrel éltek meg a kortárscsoportban is, ami csak felerősítette és

elmélyítette az internalizáló folyamatot. Ez ki is jelölte a másodlagos szocializáció irányát és annak minőségét is. Az iskola nem volt képes átadni a többségi társadalom által elvárt értékeket, amire a fiatal egyébként sem volt fogékony, hiszen egy olyan közegből jött, ahol nem ezek voltak az elsődleges értékek. Ha az oktatási intézmény és az ott dolgozó pedagógusok igyekeztek is átadni a preferált értékeket, a fiatal nem ért(h)ette azokat, s inkább olyanok felé fordult, akik nyitottak voltak az ő értékei iránt, vagyis a hasonló helyzetből jövő kortársaik felé. Végül vagy az alacsony, vagy a kifejezetten alacsony iskolai végzettséget sikerült megszerezni, vagy még azt sem, s idő előtt kimaradt az oktatásból. Az elsődleges munkaerőpiacra pedig ezen súlyos szocializációs hátrányok miatt be sem került; NEET fiatallá vált. Maradt tehát három út. Az egyik a tartós NEET-té válás, mely létből többnyire nem következik a regisztrált álláskeresővé válás, de nagyon gyakran az illegális munkavállalás igen. Ebben a létben azonban azok a szocializációs defektusok, melyek már megvoltak, sokkal inkább csak felerősödnek. Ha pedig a korosztályi határokból ez a fiatal már kikerült, akkor a továbbiakban nem NEET fiatalnak, hanem tartós munkanélkülinek nevezzük. A másik út, hogy fiatalon gyereket vállal, amit a családi hagyomány erősíthet is, sőt ebben a családi tradícióban ezzel egyfajta megbecsültséghez is juthat. Annál a fiatal nőnél (lánynál), aki NEET létben él ugyan, de családját gondozza, épp úgy, ahogyan azt elsődleges szocializációja során látta, megtapasztalta, a már meglévő szocializációs hátrányok megmaradnak, vagy még jobban felerősödnek. A harmadik út pedig a „munkavállalóvá” válás a helyi közmunkaprogramokban, melynek keretszámait nem az igény, hanem a Kormány szabja meg, s melyben sok esetben nem csinál semmit a fiatal, de értékteremtő munkát biztosan ritkán. Ez pedig lehetőséget biztosít arra is, hogy emellett a „munkaforma” mellett fél- vagy illegális tevékenységet folytasson, amivel kiegészíti a családi, vagy a már meglévő saját családjá anyagi forrásait. Tehát szociológiai értelemben az a fiatal nő is, aki nem tanul és nem is foglalkoztatott, de terhes, vagy már megszületett gyermekét neveli NEET fiatalnak tekinthető, főleg abban az esetben, ha a gyermekgondozást követően nem tudott elhelyezkedni az elsődleges munkaerőpiacon (mert nem megfelelő az iskolai végzettsége, nincs a közelében munkahely, jövedelmi szegénységéből fakadóan nem mobilizálható stb.) és emiatt (is) újabb gyereket vállal. Továbbá szintén NEET fiatalnak tekinthető az is, aki a helyi közmunkaprogramokban dolgozik, de semmilyen lehetőséget nem kap fejlesztésre, hogy a program megszűnését követően lehetősége legyen az elsődleges munkaerőpiacon elhelyezkedni.

Tehát a már meglévő szocializációs defektusokat, elsősorban az elsődleges és másodlagos szocializációs deficitekből származó komoly hátrányokat a NEET lét felerősíti és/vagy konzerválja, ami miatt a NEET lét már nem csak egy speciális csoporttagságot jelent, hanem társadalmi jelenségként is értelmezhető. Ebben a jelenségben megragadható a különböző együttthatók dinamikus volta, továbbá, ha jelenségként értelmezzük a NEET problémát, akkor a társadalom kollektív felelősége is megjelenik a probléma enyhítésében (vagy megszüntetésében), s az nem kizárólag az egyén felelősségére korlátozódik.

Mindezekkel együtt, mint ahogyan azt a PNEET fiataloknál már kiemeltem, a NEET fiatalok esetében is fontos kihangsúlyozni, hogy csak és kizárólag szocializációs deficiitek, defektusok nem feltétlenül vezetnek NEET léthez. Ebbe számos más külsődleges körülmény is belejátszik. Ugyanakkor azt, a kutatási tapasztalataimra és eredményeimre támaszkodva állíthatom, hogy a szocializációs defektusok is okai a NEET létbe kerülésnek, és nagymértékben járulnak hozzá, hogy a fiatalok NEET-ben találják magukat.

A szocializációs defektusok okként való értelmezésének lehetőségét két körülmény bizonyosan alátámasztja. Egyrészt sokféle szocializációs hátrány mutat szisztematikus együttjárást a NEET lét előfordulásával. Másrészt ezek a szocializációs deficiitek vagy defektusok időben megelőzik a fiatalok NEET létbe kerülését. Mindezek összességében megalapozhatják, hogy a komplex szocializációból eredő hátrányokat ne pusztán korrelációs együttjárásnak tekintsem a NEET léttel, hanem a NEET egyik fontos okaként értelmezzem.

IRODALOM

- Andorka R. (2006) *Bevezetés a szociológiába*. Osiris Kiadó.
- Audit Commission (2010) *Against the odds. Re-engaging young people in education, employment or training*. Audit Commission Publishing Team. London.
- Bán D., Folmeg B., Schmidt R. (2016) Esélyek és esélyteremtés. In.: Elek T. [szerk.] (2016) *25 év. Jelentés az ifjúságügyről*. Iuvenis - Ifjúság szakmai Műhely, Ifjúság szakmai Együtműködési Tanácskozás. pp. 43-77. Elérhető: <http://www.ifjusagugy.hu/kotetek/25ev%20web.pdf> [2017. 10. 28.]
- Barta, N.; Csoba, J.; Harmati, K.; Hegyi, L. (2016) "Útvesztő" Az iskolából lemorzsolódott 15-19 évesek mindennapjai. *Metszetek*. Vol. 5 (2016) No. 3. pp. 103-120.
- Bauer, B. – Szabó, A. [szerk.] (2011) *Arctalan (?) nemzedék*. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. Budapest.
- Becker Gy. (2015) A posztmodern és az iGeneráció. In.: Kósa Éva [szerk.] (2015) *Médiaszocializáció*. Wolters Kluwer Budapest.
- Bene V., Krémer B., Pintye Zs. (2018) A 15-29 éves korosztály foglalkoztatásáról és munkaerőpiaci perspektíváiról – a Magyar Ifjúság Kutatás 2016 adatainak tükrében. In.: Nagy Á. [szerk.] (2018) *Margón kívül magyar ifjúságkutatás 2016*. Excenter Kutatóközpont.
- Berényi E. (2018) Szabad iskolaválasztás és szegregáció. In.: Fejes J. B., Szűcs N. [szerk.] (2018) *Én Vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási Egyesület. Szeged.
- Berta J. (2015) Identitásfejlődés serdülőkorban. In.: Kósa Éva [szerk.] (2015) *Médiaszocializáció*. Wolters Kluwer Budapest.
- Bóday P. [szerk.] (2019) *Magyarország közigazgatási helynévkönyve 2019*. KSH. Budapest.
- Bokányi, Z., Szabó, Á. (2016) NEET-fiatalok. Egy fogalom nyomában. In.: *Kapocs*. XVI. Évf. 1. szám. (64) 28-39. Elérhető: <http://www.ncsszi.hu/kiadvanyok/kapocs-letoltheto--lapszamai/kapocs-2015/163/news> [2016. 02. 10]
- Britton, J., Gregg, P., Macmillan, L., Mitchell, S. (2011) *The Early Bird ... Preventing Young People from becoming a NEET statistic*. Department of Economics and CMPO. University of Bristol. Elérhető: <http://www.bristol.ac.uk/medialibrary/sites/cmpo/migrated/documents/earlybirdcmpo.pdf> [2015. 04.01.]
- Buda B. (1986). *A személyiség-fejlődés és a nevelés szociálpszichológiája*. Budapest. Tankönyvkiadó.

- Budavári-Takács I. (2011) *A szocializáció folyamata és színterei*. Elérhető: https://www.tankonyvtar.hu/hu/tartalom/tamop412A/2010-0019_A_tanacsadas_szocialpszichologiaja/ch04.html [2019. 06. 20.]
- Chen, Yu-Wen (2009) *Once 'NEET', Always 'NEET'? Experiences of Employment and Unemployment of Youth Participating in a Job Training Program in Taiwan*. National Taiwan University Elérhető: http://www.umdcipe.org/conferences/policy_exchanges/conf_papers/Papers/217.pdf [2015. 03. 20.]
- Coles, B., Godfrey, Ch., Keung, A., Parott S and Bradshaw, J. (2010) *Estimating the life-time cost of NEET: 16-18 year olds not in Education, Employment or Training*. Department of Social Policy and Social Work and Department of Health Sciences. The University of York.
- Csepeli Gy. (2001) *Szociálpszichológia*. Budapest. Osiris Kiadó.
- Csoba J. (2010) *A tisztességes munka. A teljes foglalkoztatás: a 21. század esélye vagy utópiája?* L'Harmattan kiadó. Budapest.
- Department for Children, Schools and Families (2008) *NEET Toolkit. Reducing the proportion of young people not in education, employment or training (NEET)*. DCSF Publication. Annesley. Nottingham.
- Department for Children, Schools and Families (2008) *Reducing the number of young people not in education, employment or training (NEET). The strategy*. DCSF Publications. Nottingham.
- Department for Children, Schools and Families (2009) *Investing in Potential. Our Strategy to increase the proportion of 16-24 year olds in education, employment or training*. DCSF Publications. Nottingham.
- Department for Children, Schools and Families (2010) *September Guarantee 2010. Guidance for local authorities and partners (including their Connexions services, schools, colleges, training providers and Young People's Learning Agency)* Elérhető: http://www.dera.ioe.ac.uk/688/1/september_guarantee_guidance2010.pdf [2015. 02. 07.]
- Department for Education (2014) *Participation of young people in education, employment or training. Statutory guidance for local authorities*. Elérhető: <https://www.gov.uk/government/publications> [2015. 02. 07.]
- Department for Education and Department for Work & Pension (2014) *Working together to support Young People Not in Education, Employment or Training (NEET). Information for DWP Operation and local authority services for young people*. Elérhető: <https://www.gov.uk/government/publications/working-together-to-support-young-people-neet> [2015. 03. 19.]
- Dwyer, P., Shaw, S. (2013) *An Introduction to Social Policy*. Sage Publicationa Ltd. London.

- Elder, S. (2015) *What does NEETs mean and why is the concept so easily misinterpreted?* International Labour Office. Elérhető: http://www.ilo.org/wcmsp5/groups/public/@dgreports/@dcomm/documents/publication/wcms_343153.pdf [2016. 12. 18.]
- Ercse K. (2018) Az állam által ösztönzött, egyházasszisztált szegregáció mechanizmusa. In.: Fejes J. B., Szűcs N. [szerk.] (2018) *Én Vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási Egyesület. Szeged.
- Eurofound (2016a), *Exploring the diversity of NEETs*. Publications Office of the European Union, Luxembourg. Elérhető: <http://www.eurofound.europa.eu/publications/report/2016/labour-market-social-policies/exploring-the-diversity-of-neets> [2016. 12. 18.]
- Eurofound (2016b), *Exploring the diversity of NEETs: Country profiles*. Publications Office of the European Union, Luxembourg. Elérhető: http://www.ilsole24ore.com/pdf2010/Editrice/ILSOLE24ORE/ILSOLE24ORE/Online/_Oggetti_Embedded/Documenti/2016/07/14/giovani-lavoro-europa-dati.pdf [2016. 12. 18.]
- European Commission (2012) *EU Youth Report*. Publications Office of the European Union. Belgium.
- European Commission. (2013) *Youth Unemployment* Elérhető: www.ec.europa.eu/europe2020/pdf/themes/21_youth_unemployment.pdf [2015. 03. 03.]
- European Commission. (2014) *Youth Unemployment* Elérhető: http://www.ec.europa.eu/europe2020/pdf/22_youth_unemployment_02.pdf [2015. 04. 09]
- Fazekas K., Csillag M., Hermann Z., Scharle Á. (2019) *Munkaerőpiaci Tükör 2018*. Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont. Budapest.
- Fazekas A., Nagy Á., Monostori K. (2018) „Bú, baj, bánat messze szalad!” – Életesemények, problémák, mobilitás, migráció. In.: Nagy Á. [szerk.] (2018) *Margón kívül magyar ifjúságkutatás 2016*. Excenter Kutatóközpont.
- Fejes J. B., Szűcs N. (2018) Az oktatási integráció ügye a 2010-es évek végén. In.: Fejes J. B., Szűcs N. [szerk.] (2018) *Én Vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási Egyesület. Szeged.
- Fejes J. B., Szűcs N. [szerk.] (2018) *Én Vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási Egyesület. Szeged.
- Fejes J., B. és Szűcs N. [szerk.] (2013) A szegedi és hódmezővásárhelyi deszegregációt támogató Hallgatói Mentorprogram. Öt év tapasztalatai. *Belvedere Meridionale*. Szeged. 131–155 pp.
- Ferge Zs. (2017) *Magyar társadalom- és szociálpolitika (1990-2015)*. Osiris Kiadó.

- Frónes, I (2016) Socialization in Sociological Perspectives. In.: *The Autonomous Child. Theorizing Socialization*. SpringerBriefs in Well-Being and Quality of Life Research
- Furlong, A., Cartmel, F. (2007) *Young People and Social Change. New Perspectives*. Sociology and Social Change. Series editors: Alan Warde and Nick Crossley. Second edition. Open University Press
- G. Tóth I. (2015) *A közmunka csapdája: jönnek a fiatalok, és már nem szabadulnak*. HVG.hu Elérhető: http://hvg.hu/itthon/201550_abszurd_kozfoglalkoztatás_fugoseget_okoz [2015. 12. 13]
- G. Tóth I. (2016) „Rögtön a születésnap után eltűnedeznek a kölykök”. HVG.hu. Elérhető: http://hvg.hu/itthon/201602_valaszol_martonfi_gyorgy_oktataskutato_a_kozfoglalkoztatásrol [2016. 01. 10]
- Giddens Anthony (2006): *Szociológia*. Budapest: Osiris.
- Hajdu M. (2019) *Több százezer fiatalot hagynak kallódnia a magyar munkaadók*. G7 Adattár. Elérhető: <https://g7.hu/adat/20190630/tobb-szazezer-fiatalot-hagynak-kallodni-a-magyar-munkaadok/> [2019. 08. 20.]
- Havas G. (2008) Esélyegyenlőség, deszegregáció. In: Fazekas K., Köllő J., Varga J. [szerk.] (2008) *Zöld könyv a magyar közoktatás megújításáért*. Ecostat. Budapest. 121–138 pp.
- Hárs Á., Simon D. (2019) Ifjúsági elvándorlás – Fiatalok külföldi munkavállalása. In.: Fazekas et al. [szerk.] (2019) *Munkaerőpiaci Tükör 2018*. Közgazdaság- és regionális Tudományi Kutatóközpont. Budapest.
- House of Commons. Children, Schools and Families Committee. (2010) *Young people not in education, employment or training*. Eighth Report of Session 2009-10. House of Commons. The Stationery Office Limited. London.
- Hricsovinyi J. Józsa K. (2018) Iskolaválasztás és szelekció. In.: Fejes J. B., Szűcs N. [szerk.] (2018) *Én Vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási Egyesület. Szeged. http://www.szociologia.hu/dynamic/szoc-szemle_2012_2_nemenyi.PDF
- Institute of Health Equity (2010) *Fair Society, Healthy Lives*. The Marmot Review. Elérhető: <http://www.instituteoftheequity.org/fair-society-healthy-lives> [2014. 11. 03.]
- Jancsák Cs. [szerk.] (2011a) *Az Európai Fiatalok Világa a 21. Század Elején*. Belvedere. Meridionale. Szeged.
- Jancsák Cs. (2011b) Az ifjúságkutatás nemzetközi tendenciái. In.: Bauer, B., Szabó, A. [szerk.]: *Arctalan (?) nemzedék*. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. Budapest. 315-328. pp.

- Jancsák Cs. (2013) *Ifjúsági korosztályok korszakváltásban*. Budapest. Új Mandátum Könyvkiadó.
- Kapitány B., Spéder Zs. (2018) Gyermekvállalás. In.: Monostori J., Óri P., Spéder Zs. [szerk.] (2018) *Demográfiai portré 2018*. Elérhető: <http://demografia.hu/kiadvanyokonkline/index.php/demografiaiportre/article/view/2730/2618> [2019. 01. 20.]
- Kerülő J. (2018) A tiszavasvári helyzet. In.: Fejes J. B., Szűcs N. [szerk.] (2018) *Én Vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási Egyesület. Szeged.
- Kiss M. (2016): A szelektív iskolaválasztás tényezői, motivációi és az oktatás minőségével való összefüggései a leghátrányosabb helyzetű térségekben. *Socio.hu*, 6. 4. sz. 46–72. Elérhető: http://socio.hu/uploads/files/2016_4/kissmarta.pdf
- K. Nagy E. (2017) Gondolatok a többiskolás települések iskolai szegregációs jelenségéről és a méltányosság megteremtéséről. In.: *Az oktatás jövőképe, a tudás új értelmezése a digitális világban*. Debrecen, Suliszerviz Pedagógiai Intézet. Elérhető: <http://publikacio.uni-eszterhazy.hu/3394/> [2020. 05. 25.]
- Kósa É. (2015) A médiaszocializáció kezdetei Pillantás a múltba és a jövőbe. In.: Kósa Éva [szerk.] (2015) *Médiaszocializáció*. Wolters Kluwer Budapest.
- Központi Statisztikai Hivatal (2015) Magyarország településhálózata 2. Városok-falvak. Elérhető: http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo_telepuleshalozata/varosok_falvak.pdf [2017. 10. 26.]
- Központi Statisztikai Hivatal (2017) *Magyarország, 2016*. Budapest. Elérhető: <http://www.ksh.hu/docs/hun/xftp/idoszaki/mo/mo2016.pdf> [2017. 12. 14.]
- Krekó J., Molnár T., Scharle Á. (2019) Fiataloknak nyújtott aktív munkaerőpiaci eszközök és az Ifjúsági Garancia Program. In.: Fazekas et al. [szerk.] (2019) *Munkaerőpiaci Tükör 2018*. Közgazdaság- és regionális Tudományi Kutatóközpont. Budapest.
- Krémer B. (2016) Törésvonalak – A „tanyasi varrónő” problematikáról, avagy messze nem biztos, hogy a jövő problémáinak megoldását megtalálhatjuk a múltban. In.: Nagy Á. [szerk.] (2016) *Összebeszélünk II. Konferenciakötet*. Pallasz Athéné Egyesület. Budapest.
- L. Ritók Nóra (2017): Egy helyi deszegregációs kezdeményezés tapasztalatai – Biharke-resztes, Komádi, Berettyóújfalu. *Ezredvég*, 17. 6. sz. Elérhető: http://ezredveg.vasaros.com/html/2017_11_12/1711122.html#lrno
- Laki, L. (2011) Fiatalok a munkaerőpiacon. In.: Bauer, B. és Szabó, A. [szerk.] (2011) *Arctalan (?) Nemzedék. Ifjúság 2000-2010. Tanulmánykötet*. Nemzeti Család- és Szociálpolitikai Intézet. 115-130. pp. Elérhető: <http://ncsszi.hu/download> [2016. 12. 27.]
- Lannert J., Németh Sz., Szécsi J. (2018) Szegregáló deszegregáció. In.: Fejes J. B., Szűcs N. [szerk.] (2018) *Én Vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási Egyesület. Szeged.

- Lovász I. (2011) Az óvodások társadalomképe. In.: Balku A., Dusa Á., Sőrés A. [szerk.] (2011) *Ifjúsági élethelyzetek. Ifjúságszociológiai tanulmányok*. Debrecen.
- Mód P., Ignits Gy., Kósa D., Varga L. (2015) *Beszámoló a 2014. évi közfoglalkoztatásról*. Belügyminisztérium Közfoglalkoztatási Statisztikai, Elemzési és Monitoring Főosztálya. Elérhető: <http://kozfoglalkoztatatas.kormany.hu/download/e/fe/21000/%C3%89ves%20t%C3%A1j%C3%A9koz-tat%C3%B3%202014.pdf> [2016. 02. 03]
- Molnár Gy., Bakó T., Cseres-Gergely Zs., Kálmán J., Szabó T. (2014) *A munkaerőpiac peremén lévők és a költségvetés*. Magyar Tudományos Akadémia. Közgazdaság- és Regionális Kutatóközpont. Közgazdaságtudományi Intézet. Budapest.
- Molnár T. (2019) A foglalkoztatáspolitikai hatása. In.: Fazekas et al. [szerk.] (2019) *Munkaerőpiaci Tükör 2018*. Közgazdaság- és regionális Tudományi Kutatóközpont. Budapest.
- Murányi I. (2006): *Identitás és előítélet*. Budapest. Új Mandátum Kiadó
- Nagy Á. (2013) Szocializációs közegek. In.: *Replika*. 2013. 2. szám. 95-108.
- Nagy Á. [szerk.] (2018) *Margón kívül. Magyar ifjúságkutatás 2016*. Excenter Kutatóközpont.
- Nagy Á., Bán D., Folmeg B., Schmidt R. (2017) Ifjúsági esélyek, ifjúsáspolitikai. In.: Ferge Zs. (2017) *Magyar társadalom- és szociálpolitika (1990-2015)*. Osiris Kiadó. pp. 255-283
- Nagy Á., Trencsényi L. (2012) *Szocializációs közegek a változó társadalomban. A nevelés esélyei: Család, iskola, szabadidő, média*. IST Alapítvány.
- National Audit Office and Department for Education (2014) *16- to 18-year old participation in education and training. Report by the Comptroller and Auditor General*. Elérhető: <https://www.nao.org.uk/.../16-to-18-year-old-participation-in-education-and-training> [2015. 03. 22.]
- Neményi Mária (2012): Interetnikus kapcsolatok hatása az identitásra. *Szociológiai Szemle*, 22. 2. sz. 27-53.
- OECD (2013) *The OECD Action Plan for Youth*. Elérhető: <http://www.oecd.org/newsroom/Action-plan-youth.pdf> [2014. 11. 06.]
- OECD (2014) *Society at Glance 2014: OECD Social Indicators*. OECD Publishing. Elérhető: http://dx.doi.org/10.1787/soc_glance-2014-en [2014. 11. 06.]
- OECD (2015) *Youth not in employment, education or training (NEET)*. Elérhető: <https://data.oecd.org/youthinact/youth-not-in-education-or-employment-neet.htm> [2015. 04. 09]

- Radó P. (2018) A közoktatás szelektivitása mint a roma szegregáció általános kontextusa. In.: Fejes J. B., Szűcs N. [szerk.] (2018) *Én Vétkem. Helyzetkép az oktatási szegregációról*. Motiváció Oktatási Egyesület. Szeged.
- Rahman, Kh. M. (2007) *NEETs' Challenge to Japan: Causes and Remedies*. Elérhető: http://dijtokyo.org/doc/JS18_rahman.pdf [2015. 05. 15.]
- Rigó A. (2018) Sokkal több a nem tanuló és nem dolgozó fiatal magyar lány, mint fiú. G7 Adattár. Elérhető: <https://g7.hu/kozelet/20180615/sokkal-tobb-a-nem-tanulo-es-nem-dolgozo-fiatal-magyar-lany-mint-fiu/> [2019. 08. 20.]
- Sánta T. (2016b) NEET-Kutatás – Szegedre vonatkozó statisztikai adatok tükrében. In.: Jancsák Cs. és Krémer A. [szerk.] *Kisvárosi Fiatalok, Kisebbségek, Új Sebezhetőségek*. Európai Ifjúsági Kutató-, Szervezetfejlesztő és Kommunikációs Központ. Belvedere Meridionale. 111-146. pp.
- Sánta T. (2016c) Fiatal közmunkások egyik lehetséges jövőképe (?) – avagy a magyar JWT. *Metszetek*. Vol. 5. No. 3. 121-130. pp.
- Sánta, T. (2016a) Youngsters Who Are Not in Employment, Education or Training (About the NEET in a Hungarian Perspective). *Belvedere Meridionale* Vol. 28. No. 2. 120-131. pp.
- Sánta T. (2020) Nők a Magyar NEET-csoportban. In.: *Esély*. 31. (2020) No. 1. 73-92. pp.
- Simmons, R., Thompson, R., Tabrizi, G., Nartey, A. (2014) Engaging young people not in education, employment or training. The case for a Youth Resolution. University and College Union. Elérhető: https://www.ucu.org.uk/media/6185/Engaging-young-people-not-in-education-employment-or-training-The-case-for-a-Youth-Resolution-Feb14/pdf/ucu_youthresolution_report_feb14.pdf [2019. 08. 24.]
- Sissons, P., Jones, K. (2012) *Lost in transition? The changing labour market and young people not in employment, education or training*. The Work Foundation. Part of Lancaster University. London
- Sloman, M. (2014) *A Black Paper on NEETs and Apprenticeship*. Elérhető: <http://www.trainingjournal.com> [2014. 11. 06.]
- Smith, E. R; and Mackie, D. M. (2000) *Social Psychology*. Worth Publishers. New York.
- Social Exclusion Unit (1999) *Bridging the Gap: New Opportunities for 16-18 Year Olds Not in Education, Employment or Training*. Elérhető: <http://webcitation.org/61D9JIx7d> [2014. 11. 10.]
- Somlai P. (1997): *Szocializáció. A kulturális átörökítés és a társadalomba való beilleszkedés folyamata*. Budapest. Corvina Kiadó.

- Spielhofer, Th., Benton, T., Evans, K., Featherstone, G., Golden, S., Nelson, J., and Smith, P. (2009) *Increasing Participation: Understanding Young People who do not Participate in Education or Training at 16 and 17*. Department for Children, Schools and Families. National Foundation for Educational Research. DCSF Publications. Nottingham. Elérhető: <http://www.dera.ioe.ac.uk/11328/1/DCSF-RR072.pdf> [2015. 05. 30.]
- Spielhofer, Th., Golden, S., Evans, K., Marshall, H., Mundy, E., Pomati, M., Styles, B. (2010) *Barriers to participation in education and training*. National Foundation for Educational Research. Department for Education. Elérhető: <http://www.dera.ioe.ac.uk/82/1/DFE-RR009.pdf> [2016. 03. 08]
- Szalai J. (2002) A társadalmi kirekesztődés egyes kérdései az ezredforduló Magyarországon. Az előadás az Európai Unió és Magyarország közös rendezésében tartott *Magyar Nemzeti Szeminárium a társadalmi beilleszkedésről* című konferencián hangzott el 2002. július 18-án. Elérhető: http://www.jogsegely.3sz.hu/sites/default/files/uploaded/szalai_julia_a_tarsadalmi_kirekesztodes_egyes_kerdesei_az_ezredfordulo_magyarorszagan.pdf
- Szanyi F., E., Susanszky P. (2018) Iskolapadból a munkaerőpiacra – magyar fiatalok karrier pályaszakaszainak elemzése. In.: Székely L. [szerk.] (2018) *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Kutatópont Kiadó. Budapest.
- Szegedi E. [főszerk.] (2014) *Végzettséget mindenkinek! Kutatási eredmények, esetleírások, helyi kezdeményezések a korai iskolaelhagyás témájában*. Tempus Közalapítvány. Budapest.
- Székely L. [szerk.] (2018) *Magyar fiatalok a Kárpát-medencében – Magyar Ifjúság Kutatás 2016*. Kutatópont Kiadó. Budapest.
- Székely, L. [szerk.] (2013) *Magyar Ifjúság 2012. Tanulmánykötet*. Magyar Közlöny Lap- és Könyvkiadó. 88-125. pp. Elérhető: http://kutatopont.hu/files/2013/09/Magyar_Iffjusag_2012_tanulmanykotet.pdf [2016. 12. 27.]
- Teleki B. (2010) *Szocializáció. Erkölcsi, társadalmi és családi élet alapja*. BPK. Sopron.
- Ujhelyi A. (2015) Az internet mint szocializációs közeg. In.: Kósa Éva [szerk.] (2015) *Médiaszocializáció*. Wolters Kluwer Budapest.
- Varga J. [szerk.] (2018) *A közoktatás indikátorrendszere 2017*. MTA Közgazdaság- és Regionális Tudományi Kutatóközpont Közgazdaság-tudományi Intézet. Budapest.
- Varga J. (2019) A fiatal diplomások munkaerőpiaci helyzete, túlképzettség, a diplomák értéke. In.: Fazekas et al. [szerk.] (2019) *Munkaerőpiaci Tükör 2018*. Közgazdaság- és regionális Tudományi Kutatóközpont. Budapest.

A SZERZŐ TUDOMÁNYOS MUNKÁSSÁGA

Tanulmányok:

Sánta, T. (2017) Statistical Research on NEET (Not in Employment, Education or Training) in a Hungarian City. In.: *Belvedere Meridionale*. vol. 29. no. 4. 43-70 pp.

Sánta, T. (2017) Analysis of Registered NEETs' Educational Qualifications. In.: Karlovitz, T. J. (2017) [Edited] *Differences in Pedagogical Theory and Practice*. International Research Institute s. r. o. Komárno. 69-82. pp.

Sánta, T. (2016) Youngsters Who Are Not in Employment, Education or Training (About the NEET in a Hungarian Perspective). *Belvedere Meridionale* Vol. 28. No. 2. 120-131. pp.

Sánta T. (2020) Nők a magyar NEET-csoportban. In.: *Esély*. Vol. 31. (2020) No. 1. pp. 73-92.

Sánta T. (2018) Integrációs dilemmák a magyarországi NEET populációval kapcsolatban. In.: *Belvedere Meridionale*. 30. évf. 1. sz. 127-145 pp.

Sánta T. (2017) Ha tovább maradsz, beleragadsz! NEET-es fiatalok kormegoszlási arányai Szegeden. In.: *Kultúra és Közösség*. IV. folyam VIII. évfolyam 2017/I. szám. 27-38. pp.

Sánta T. (2016) Brexit vs. Fiatalok (1:0) avagy: Generációk meccse. In.: *Kultúra és Közösség*. IV. folyam VII. évfolyam 2016/IV. szám. 29-36. pp.

Sánta T. (2016) Fiatal közmunkások egyik lehetséges jövőképe(?) – avagy a magyar JWT. *Metszetek*. Vol. 5. No. 3. 121-130. pp.

Sánta T. (2016) NEET-Kutatás – Szegedre vonatkozó statisztikai adatok tükrében. In.: Jancsák Cs. és Krémer A. [szerk] *Kisvárosi Fiatalok, Kisebbségek, Új Sebezhetőségek*. Európai Ifjúsági Kutató-, Szervezetfejlesztő és Kommunikációs Központ. *Belvedere Meridionale*. 111-146. pp.

Szerkesztett kötetek:

Kiss M. R., Sánta T., Balogh P., Laki I., Szabó P. (2019) *Tanulmányok a társadalomról IV*. *Belvedere Meridionale* Kiadó és az SZTE Polgáriért Alapítvány. Szeged.

Biró I., Sánta T. [szerk.] (2018) *Ifjúság, ifjúságpolitika – Új kihívások. Csatlakozás az Európai Ifjúsági Térhez 9.0. Konferenciakötet*. Európai Ifjúsági Kutató-, Szervezetfejlesztő és Kommunikációs Központ. Szeged.

Laki I., Olasz L., Sánta T., Szabó P. [szerk.] (2017) *Tanulmányok a társadalomról III.* Belvedere Meridionale Kiadó és az SZTE Polgáriért Alapítvány. Szeged.

Konferencia kötet:

Iskolai végzettségek vizsgálata a regisztrált szegedi NEET-es fiatalok körében – megfontolások és dilemmák. In.: Biró I., Sánta T. [szerk.] (2018) *Ifjúság, ifjúságpolitika – Új kihívások. Csatlakozás az Európai Ifjúsági Térhez 9.0. Konferenciakötet.* Európai Ifjúsági Kutató-, Szervezetfejlesztő és Kommunikációs Központ. Szeged. pp. 45-68.

Recenzió:

Sánta T. (2018) Társadalmi integráció. In.: *Kultúra és Közösség.* IV. folyam. IX. évfolyam. 2018/I. szám. 89-92. pp.

TARTALMI KIVONAT

A disszertáció a fiatalok egy speciális csoportját, a NEET (Not in Education, Employment or Training) fiatalokat vizsgálja.

A tartós NEET létben lévő fiatalok létszámát jelentősen befolyásolja egyrészt az iskoláztatás, a hazai oktatási rendszer nem megfelelő irányú változásai, másrészt a munkaerőpiaci konjunktúra változásai is. A szokásos elemzések azonban nem sokat tudnak mondani arról, hogy a NEET létben élő fiatalok, különösen a kifejezetten veszélyeztetettnek tekinthető NEET fiatalok előélete, az eddigi életükben megszerzett tapasztalataik, főképp a szocializációjukból eredő kudarcuk hogyan és mennyiben járultak egyéni sorsukban is ahhoz, hogy belesodródjanak a NEET kategóriájába.

Továbbá, kutatásaim arra mutattak rá, hogy feltételezhető egy csoport, akik jellemzőik alapján még nem NEET fiatalok, többségük még tanul, vagy hivatalos, bejelentett munkahellyel még rendelkezik, de olyan jellemzőkkel bírnak, hogy ha ezek kismértékben is, de megváltoznak, nagy valószínűséggel a NEET létbe sodródhatnak. Ezt a csoportkategóriát neveztem potenciális NEET (PNEET) fiataloknak. Ennek a csoportnak a megléte, illetve jellemzőik összessége egyben feltárja a NEET csoport belső dinamikus jellegét is. Hogyan válik/válhat valaki NEET fiatallá. Milyen jellemzők komplex együttjárása vezet(het) ahhoz, hogy egy fiatal, aki (még) aktív tanulói státusszal rendelkezik, vagy (még) hivatalos, bejelentett munkaviszonya van, de már nagy valószínűséggel kijelenthető, hogy a jellemzők, vagy annak néhány elemének megváltozása esetén előbb vagy utóbb NEET létbe kerül.

Disszertációmban kvantitatív és kvalitatív módszereken keresztül azt elemeztem, hogy a fiatalok előéletében megragadható, a szociológiai hagyományban szocializációs kérdésként tárgyalt tényezőknek vannak-e olyan sajátosságai, amelyek a NEET létbe sodródás magasabb kockázatát valószínűsítik.

Kutatási eredményeim azt mutatták, hogy a nem megfelelő, vagy sikertelen szocializációs folyamat eredményezheti a PNEET fiatalok egy jelentős részének a NEET létbe sodródást és az abban való tartós bennmaradást. Ezt mutatta be a PNEET fiatalok spirálmodellje. A NEET fiatalok esetében pedig a már meglévő szocializációs defektusokat, elsősorban az elsődleges és másodlagos szocializációs deficitekből származó komoly hátrányokat a NEET lét felerősíti és/vagy konzerválja, ami miatt a NEET lét már nem csak egy speciális csoporttagságot jelent, hanem társadalmi jelenségként is értelmezhető. Ebben a jelenségben megragadható a különböző együttthatók dinamikus volta, továbbá, ha jelenségként értelmezzük a NEET problémát, akkor a társadalom kollektív felelősége is megjelenik a probléma enyhítésében (vagy megszüntetésében), s az nem kizárólag az egyén felelősségére korlátozódik.

Kulcsszavak: NEET, PNEET, szocializáció, oktatás, munkaerőpiac

ABSTRACT

The dissertation examines a special group of young people, NEETs (Not in Education, Employment or Training).

The number of young people in permanent NEET is significantly influenced on the one hand by education, changes in the domestic education system in the wrong direction, and on the other hand by changes in the labour market. However, the usual analyses do not say much about how and to what extent young people living in NEET, especially NEETs who are particularly vulnerable, their experiences in their lives so far, especially the failures resulting from their socialization, have contributed to their individual destiny to drift into the NEET category.

Furthermore, my research has shown that it is possible to assume a group of people who are not yet NEET young by their characteristics, most of whom are still studying, or who still have a formal, declared job, but have characteristics that, if they are small but they change, most likely drifting into the NEET. I named this group category potential NEET (PNEET) youth. The existence of this group and the totality of their characteristics also reveal the internal dynamic nature of the NEET group. How to become a NEET youth. What complex interplay of characteristics may lead to a young person who has (still) active student status or (still) has a formal, declared employment relationship, but it is already highly probable that a change in characteristics or some of its elements sooner or later a NEET will be created.

In my dissertation, I analysed, through quantitative and qualitative methods, whether the factors that can be grasped in the antecedents of young people and discussed as a socialization issue in the sociological tradition have characteristics that make a higher risk of NEET drift.

My research results have shown that inadequate or unsuccessful socialization processes can result in a significant proportion of PNEET youth drifting into and remaining in NEET. This was demonstrated by the PNEET youth spiral model. In the case of NEET young people, the existing socialization defects, especially the serious disadvantages resulting from primary and secondary socialization deficits, are amplified and / or conserved by NEET, which means that NEET is no longer just a special group membership but can also be interpreted as a social phenomenon. In this phenomenon, the dynamics of different coefficients can be grasped, and if we interpret the NEET problem as a phenomenon, the collective responsibility of society also appears in alleviating (or eliminating) the problem and is not limited to the responsibility of the individual.

Keywords: NEET, PNEET, socialization, education, labour market